ספרות עזר · אנציקלופדיות · שדי חמד

שדי חמד אסיפת דינים
מערכת חזקה במצות

רבי חיים חזקיהו מדיני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שדי חמד אסיפת דינים מערכת חזקה במצות

רבי חיים חזקיהו מדיני

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שדי-חמד-אסיפת-דינים-מערכת-חזקה-במצות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

מערכת חזקה במצות 4
סימן א 4
סימן ב 64
סימן ג 66
סימן ד 67
סימן ה 67
סימן ו 74
סימן ז 75
סימן ח 137
סימן ט 152
מפתחות מערכת חזקה במצות 156
סימן א 156
סימן ה 160
סימן ז 161
סימן ה 164

מערכת חזקה במצות

סימן א

א

אם יש חזקה במצות בענין זה רשום בקונטריסי מדברי הפוסקים בכמה עניינים השייכים לחזקה זו שמתבאר דיש חזקה במצות אך ראיתי להרב שמש צדקה בחלק ח"מ סי' ל"ו שכתב בשם שו"ת מוהרי"ו דאין חזקה בכל מילי דהקדש וז"ל וכל שכן לדעת הסוברים דלא שייך ירושה במצות אף במקום חזקה גמורה כדכתב מוהרי"ו בסי' ק"ז וז"ל ומ"ש שהחזיק בביתו הוא ואביו כנגד ח"י שנים וכן טען בופנט שאבותיו החזיקו הבהכ"ן והבית עלמין לאו טעמא קאמרי דאין חזקה בבתי הקדש ולא בכל מילי דהקדש וכן משמע במרדכי סוף מגילה וז"ל ולענין יין הבדלה כל מי שיתן יותר לצדקה הוא זוכה ולא שייך ירושה במצות עכ"ל ועיין בגוף דברי הרב שמש צדקה במה שהביא בשם הרב משפטי שמואל (והבאתי תורף דב"ק לקמן בסימן זה אות ז"ך):

ב

ומר בריה דרב שמש צדקה שם כתב לנדונו דלא מסתברא למישדי נרגא בחזקה זו לגמרי על פי תשובת מוהרי"ו בסי' ק"ו (הנז"ל) דאחר המחילה לא ידענא מהיכא תיתי ליה דמהמרדכי איני רואה אפילו דמות ראיה דלא בא לסלק לגמרי טענת חזקה במצות כשבא בטענה שהקהל נתנו לו בפירוש או בשתיקה (למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה שהביא שם מחלוקת אם צריך מחילה מהצבור בפירוש או שתיקתם מהני) רק אמר דמי שהחזיק במצוה אין בנו ראוי לבא מכוחו לירש את זכות אביו באותה מצוה דאין ירושה במצות והאב שהוחזק הוחזק והבן שלא הוחזק לא הוחזק וכן מתבאר שהבין מוהר"י בי רב בסי' מ"ט ואדרבא ראינו דמוהר"ם הובא במרדכי בפרק חזקת הבתים ובב"י סי' קנ"ג ובדרכי משה ח"מ סי' קמ"ט השיב דאדם שהיה רגיל בשום מצוה (גלילה או קס"ת וכיוצא) ואירעו אונס או עוני ונתנו הקהל המצוה לאחר ושוב העשיר ורצה שיחזירו לו המצוה שאם כשנתנו המצוה לאחר לא היה ספק בידו ליתן מה שהיה רגיל ליתן לא אבד זכותו וכו' ופסקו להלכה מרן בא"ח סי' קנ"ג סעיף כ"ב וכן כתב השיירי כנסת הגדולה שם בהגב"י אות ח"י לחלק בין שני דינים אלו של המרדכי ועיין נאמן שמואל סי' צ"ז וברדב"ז סי' י"א (בתשובות הרדב"ז דפוס ווארשא שנת תרמ"ב היא בחלק ד' סי' י"א) הוסיף לומר דאף דבעלמא חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה וכל שכן להחזיק כנגד רבים שאני הכא דהויא חזקה במצוה ולאו מידי חסריה וכיון שכל הקהל רואים ולא מיחו בידו אין לך חזקה גדולה מזו והוכיח שם דאף שמגיע קצת תועלת להקהל

שנותנים קצת מעות בשביל אותה מצוה הדין כן והביאו הנאמן שמואל שם וכתב כן גם משם הרב המבי"ט אך מדברי הרדב"ז והד"מ אין נראה כן גם בתשובת דברי שמואל סי' מ"ז הרבה לגמגם בזה וכו' יעו"ש:

ג

והנה ספר שו"ת מוהרי"ו אין אצלי ולפי הנראה סברתו דאין במצות דין חזקה לא נפלאת היא שכן נראה מדברי הרמב"ם בתשובה בספר פאר הדור סי' קנ"ה שאלה מה יאמר אדונינו במי שיש לו מנהג לעלות לס"ת משלים או לקרוא ההפטרה או בעליה אחרת הידועה לו ולאבותיו ויהי היום ערערו יחידי הקהל על זה ואמרו שרוצים להעלות לס"ת איש אחר במקומו ואמרו שבתורה לא יש חזקה ואינה מונעת שום אחד מלהעלות אם יזכו בדבריהם ויבטל חק האיש ההוא או לא תשובה אם האיש הזה אשר רוצה לעלות במקומו גדול ממנו בחכמה ויראה יהיה מה שאמרו כי חוקי התורה אינן כרצון איש ואיש להחזיק בדבר ההוא ואם הוא שוה אולי משום דרכי שלום אמנם אם זה אשר רוצה לעלות פחות ממנו אז לא שעל כיוצא בזה נאמר מעלין בקדש ולא מורידין עכ"ל נראה מדברי הרמב"ם הנ"ל דקאי בסברת מוהרי"ו הנ"ל דאין חזקה במצות:

וכן משמע קצת מלשון הרב תרומת הדשן בפסקים סי' קכ"ח וז"ל וכן נראה דכל מה שאסרו חכמים שלא ירד איש לאומנות חברו להשיג גבולו ולהרחיק מהזיקו היינו דוקא בכל מידי דאית ביה פקוח פרנסתו ומיעוט רווחים וחוסר מחייתו אבל כי האי גוונא דחד עביד שררותא דמתא ואידך קאתי למיעבד נמי שררותא דמתא כוותיה ואין בזה חסרון כיס מאן לימא לן דאסור בכי האי גוונא וכו' ולא דמי למי שהחזיק במצוה כמה שנים דמשמע מלשון מוהר"ם במרדכי חזקת הבתים דאית ליה בה חזקה שלא יוכל אחר לדחותו בכלום ממנה דשאני התם דרגילין לקנות חזקה כי האי גוונא מן הצבור וליהנות צדקות והקדשות על ככה להניח להם וליורשיהם לחזקה אבל כתר תורה ושררתה הרי היא מונחת ומופקרת לכל הרוצה לזכות בה עכ"ל משמע דדוקא כשהצבור מכרו הזכות לאיש פרטי על דעת שיהיה זכות חזקה זו לו ולזרעו הוא דמהני חזקתו אבל חזקה בעלמא שאדם מחזיק מעצמו באיזו מצוה בלא מתן מעות לא מהני ליה חזקתו ויכול אדם אחר לדחותו ועיין לקמן בסי' זיי"ן באות כ"ב:

ד

ולענין דינא נראה דאית לן למינקט דיש חזקה במצות כמו שכתב הרב מר בריה דשמש צדקה הנ"ל שכן מוכח מדברי כל הרבנים שהזכיר בדבריו הנז"ל גם הרב אורח לצדיק בתשובה שבסוף חלק או"ח כתב דמעובדא דבפרק תפלת השחר שסילקו את רבן גמליאל על שציער את ר' יהושע ומינו את ר' אלעזר בן עזריה וכשרצו להחזיר את רבן

גמליאל אמרו היכי נעביד עם ר"א בן עזריה ניעבריה גמירי מעלין בקודש ולא מורידין מוכח דאדם שהחזיק במצוה אין להורידו ממנה וכן מוכח בפרק בתרא דמנחות דף ק"ט ע"ב בעובדא דחוניו ושמעי דאמרינן ומה מי שלא ירד לה כך היורד לה על אחת כמה וכמה ואמר ר' יהושע בן פרחיה בתחלה כל האומר לי עלה לה הייתי כופתו ומניחו לפני ארי עכשיו האומר לירד ממנה אני מטיל עליו קומקום של חמין וכן כתב הרשב"א בתשובה שהביא מרן הב"י סי' ג"ן שחזן אין מסלקין אותו אלא אם נמצא בו פיסול וכתב ויש ראיות לדבר ועוד דתנן מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום ואוקימנא משום חשדא משמע דמלבד טעמא דחשדא איכא טעמא אחרינא והיינו הך דמעלין בקדש ולא מורידין והריב"ש בסי' רע"א החמיר בזה וכתב לא מבעיא כשהחזיק מחמת מינוי הקהל דאין מורידין אותו אלא אף אם החזיק מעצמו אין מורידין אותו וכן פסק מוהר"י אדרבי בסי' קז"ן ובסי' מ"ח דאפילו למנות בנו תחתיו כל שכן לדידיה גם מוהר"י הלוי בסי' ג' האריך לאסור גם הפני משה ח"ב סי' כ"ד אף שהיה שם טענה כתב שאין להורידו כיון שלא היה שם פיסול מדינא וכן מוהרש"ל בתשובה סי' כ' אף שהיו טוענים עליו פיסול כתב שאפילו כל הקהל אין יכולים להורידו עכ"ד הרב ארח לצדיק (שוב כתב לחלק בנושאים לנדונו) ולא נתברר לי מתוך דבריו על איזה נדון היו דברי תשובתו אם על רב או חזן וכיוצא מדברים שיש בהם שררה כנראה מדבריו הנ"ל או על המחזיק באיזו מצוה מן המצות שתהיו אך במפתחות הספר ראיתי שכתוב בלשון זה מי שהחזיק במצוה מן המצות אם יכולים לסלקו מחזקתו סי' ט"ז והן הדברים הנז"ל הלשון הזה מורה דעל כל המצות קאמר דמי שהחזיק בה אין מוציאין אותה מידו ולקמן בסימן זה אות מ"ט (בד"ה ואנכי חזון הרבתי) הבאתי דברי הרב ארח לצדיק במילואם ושם כתבתי מה שנראה בכונתו:

הא למדת דגדולה חזקה זו לדעת כל הרבנים שהזכיר הרב ארח לצדיק וכן מתבאר מדברי כמה פוסקים שאזכיר במערכה זו בס"ד אלא שמחלקים בנושאים כפי העניינים כאשר יתבאר להלן בס"ד וראיתי בספר פורת יוסף הנדפס חדש ממש להגאון מסלאנים נ"י שכתב בריש סי' ט"ז שבש"ע או"ח סי' קנ"ג בהגהות הגאון רבינו עקיבא איגר האריך אם יש חזקה למצות ואין חידושי רעק"א הנ"ל אצלי והגאון פרת יוסף כתב ולדעתי בהא דכהנים בזמן הזה של אותו משמר אסורים לשתות יין מוכח דיש חזקה במצות עכ"ל ומסתמא בחידושי רבינו עקיבא הנ"ל כבר הזכיר דברי שו"ת מוהרי"ו הנ"ל ודברי תשובת הרמב"ם הנ"ל. ומעתה נעשה מלאכתנו בס"ד להביא איזה פרטי דינים שנאמרו

בזה וזה החלי בעזר צורי וגואלי (ועיין לקמן בסי' זה אות כ"ה בד"ה כיוצא בעיקר חזקה במצות ובאות מ"ח בענין בכמה פעמים הויא חזקה):

ה

מי שהחזיק שהיה בביתו בית הכנסת ימים רבים אין הצבור רשאים לשנותו בבית אחר כן כתב מרן בש"ע סי' קנ"ג סעיף י"ז ומדין זה פסק הגאון בית שלמה בחלק או"ח סי' כ"ה בישוב אחד שישראלים בו מעט וראובן ביגיעות רבות פעל להשיג רשיון לעשות בית תפלה בביתו והקדיש בית אחת בביתו לבהכ"ן וקנה מכיסו ס"ת וארון הקודש ושאר תשמישי קדושה כראוי והתפללו בו כל יושבי הישוב ההוא בצבור שמונה שנים ושוב השתדל ראובן שבני הישוב יתנדבו לצורך בנין בית מקוה ועלה בידו יען שרוב מעות הבנין נתן ראובן מכיסו וקנו מקום אחד לבנין המקוה והתחילו להתעסק בהבנין וטרם הגמר רוח אחרת עבר על איזה אנשים משם ושכרו מקום מנכרי שיקחו הבנין ההוא ויעמידהו שם לביהכ"ן וראובן מוחה בידם מצד שכבר החזיק שיהיה הבהכ"ן בביתו וכמה יגע ופיזר ממון רב להשיג הרשיון ועוד שרוב הממון מהבנין שלו הוא ולא נדר ונתן רק לבנין המקוה וגם המקום שרוצים לבנות בהכ"ן הוא מקום פרוץ לנהר ולרחיים והחלונות יהיו למקום אסיפת נכרים ונכריות לטחון ולרחוץ ועמדו לפני הרב השואל ופסק שהדין עם ראובן והצד השני ערערו על הפסק דין והציע הרב השואל דבריו לפני גדולי דורו וכולם הסכימו לדבריו אך עוד הם נותנים כתף סוררת ושאל הרב השואל מהגאון בית שלמה חות דעתו:

ו

והשיב שיפה הורה ודבריו נכונים מכמה טעמים. א) משום דברי מוהרי"ק שקי"ג ובש"ע סי' קנ"ג סעיף י"ז ועי"ש במג"א סק"מ וכל שכן הכא דהבהכ"ן שרוצים לבנות הוא במקום התורפה ואף שכתב הלבוש דאם רוצים לבנות בית הכנסת במקום קבוע לכולן רשאים היינו כשלא הקדיש לבהכ"ן בפירוש אבל כאן שהקדיש הבית לביהכ"ן אם כן גם זה הוי בהכ"ן שלהם ובהגהה מבן המחבר כתב שבשב יעקב סי' ח' דחה מהלכה דברי הרב הלבוש והביאו בקצרה בפתחי תשובה ח"מ סוף סי' קמ"ט. ב) דהא גם המקום שרוצים לבנות עליו לא קנו לחלוטין רק שכרו וכו' ואף שכתב המג"א בסי' קנ"ג סקמ"א בשם מוהראנ"ח דאם קצתם נשארים שם יכולים קצתם להפרד להתפלל במקום אחר על כרחין מיירי שהמקום דחוק להתפלל יחד אבל בנדון דידן שבהכ"ן של ראובן מכילה אותם בריוח בלאו הכי אסורים להפרד וכו'. ג) שאנשי הישוב ההוא מועטין ואין בהם כדי לחלק לכאן ולכאן ואם יתפללו בבית הכנסת שיבנו תתבטל התפלה בבית הכנסת

של ראובן לגמרי והוי הורדה מהקדושה וכו' (שקיל וטרי בדברי הרב השואל בדין זה והאריך ושוב כתב):

ז

ואף אם היה הבהכ"ן של עכשיו יפה מבהכ"ן של ראובן אינם רשאים לבטל מלהתפלל בבית הכנסת של ראובן וכל שכן שכפי האמור למעלה הבהכ"ן של עכשיו שרוצים לבנות היא במקום התורפה. ד) שכיון שראובן נתן רוב הממון משלו לצורך בית המקוה והוא מוחה שלא לשנות אסור לשנות בלי דעתו כמבואר בסי' קנ"ג סי"ד ועי"ש במג"א ס"ק ל"ו ואף אם הרוב מסכימים מכל מקום אם יש חבר עיר לא מהני הסכמתם וא"כ אם הישוב הנ"ל שייך לקהלתו של הרב השואל הוא הוי חבר עיר ומ"מ כיון דודאי שייך הישוב לאיזה קהלה ודאי הרב מסכים שיהיה בית מקוה כיון שכבר יש להם בהכ"ן של ראובן ונחוץ להם בית טבילה והוא מצוה רבה שלא יצטרכו נשים ליסע למקום אחר לטבול שיוכל להתהוות כמה מכשולות והקל שבכולם עיכוב טבילה בזמנה מכל טעמים אלו לראובן שומעים שאמר כהלכה וכל המערער על זה ראוי לגעור בו ולכוף כאגמון ראשו עד שישמע לדברי חכמים:

ח

וגדול בדורנו הגאון מקאוונא יצ"ו בספר הבהיר עין יצחק בחלק א"ח סי' ח' נשאל בקיבוץ אחד מן הישובים ששכרו (בית) מנין אצל אחד בשכירות ואחר זמן הוצרך לתקן ביתו שנפלה ונהרסה וקבעו המנין בבית אחר ואחר שתיקן הראשון את הבית טוען שיחזור המנין לביתו והשני טוען שיהיה המנין אצלו בלא שום שכר וגם הראשון רוצה שיהיה המנין אצלו בלא שום שכר והשיב דאין לדון בזה על פי מאי דקימא לן בסי' קנ"ג סעיף כ"ב ובחשן משפט סוף סי' קמ"ט למי שהחזיק במצוה ואירעו אונס חוזר למצותו דהתם היינו בהחזיק בתורת מצוה אבל מי שמקבל שכר עבור החזקתו לא שייך לומר ביה דחוזר למצותו דאין זה מקרי מצוה כל כך כיון דלהנאתו מתכווין עיין בבבא מציעא דף פ"ב ע"ב ובש"ך ח"מ סי' ע"ב **סעיף** קטן י"א ובנתיבות שם סק"א ובנחל יצחק שם גם בסי' רס"ד בש"ך סק"א גבי אבידת רבו דאינו אלא במלמדו בחנם וגם הא כתב סמ"ע בסוף סי' קמ"ט דבעינן חזקה שיש עמה טענה ובנ"ד הוי חזקה שאין עמה טענה אך לכאורה יש לדון בנדון זה מהא דמבואר בסי' קנ"ג סי"ז דמי שהיה בביתו בהכ"ן ימים רבים אין הצבור רשאים לשנותו לבית אחר משום חשדא עיין מג"א סק"מ אם כן גם בנדון זה שייך הך דינא ואף דהמג"א בסי' שס"ו סק"ח וכפי פירוש המחצית השקל שם סובר דאם נתנו שכירות להראשון לא שייך בזה חשדא הנה בספרי באר יצחק יו"ד סי' ג' הוכחתי דאף בנותנים מעות שכירות להראשון אין נוטלים ממנו דגם בזה שייך חשדא

כדמוכח מא"ח סי' ג"ן סעיף כ"ה דאין מסלקין ש"ץ מאומנתו והטעם הוא משום חשדא כמ"ש הרשב"א שהובא בב"י והארכתי שם ולפי זה הוא הדין בנ"ד שייך ג"כ טעם חשדא ואין יכולים לשנות מבית ראשון:

ט

שוב כתב דהראשון אבד זכותו והיה טעמו על פי מה שאמרו בירושלמי פרק ה' הלכה ט' אההיא דמערבין בבית ישן אמר ר' אבין ובדיור ישן היא מתניתא והביא מה שפירשו הרבנים קרבן העדה ופני משה בדברי הירושלמי והוא יצ"ו כתב לפרש באופן אחר והעולה מתוך פירושו דכונת הירושלמי לשלול שני דברים. א) דאם מכרו הבית לאיש אחר אין האיש אחר זוכה שיניחו עירובו אצלו. ב) אם הזוכה יצא מבית ההיא והלך לדור לבית אחרת ורוצה שיתנו העירוב בבית שהוא דר עתה אין לו זכות בזה ודוקא אותו בעל הבית ואותו מקום שהניחו שם העירוב יש לו זכות זה וכשאין שניהם ביחד לא תקנו חז"ל להך תקנא דמערבין בבית ישן וכו' דבכי האי גוונא ליכא חשדא (והסביר דליכא חשדא בכה"ג):

י

ומזה יצא לדון דכשנפל הבית ובנאה מחדש אם כן אין זה אותו המקום שהניחו שם העירוב ויכולים לשנותו כיון דנפל אזדא ליה ואין עליו שם בית ישן רק בשם בית חדש יקרא והביא ש"ס דסוטה דף מ"ג גבי בונה בית חדש פלוגתא דר' יהודא ותנא קמא בבונה בית על מכונו וכו' והלכה כתנא קמא וציין באר היטב סי' רכ"ג סק"ט וכן בנ"ד די"ל דזו בית חדש וגם לא שייך חשדא בכה"ג כיון דידוע לכל שהוצרך לתקן ביתו ונצרכו הצבור לשנות וליתן העירוב למקום אחר על כן לא יחשדו אותו וכיון דהוצרכו לשנות מקום העירוב שוב אין משנין מקומו כו' והא דח"מ סי' קנ"ד ס"ט אין שייכות כלל בזה ואם כן בנ"ד שנפל הבית וחזרו ותקנו כיון דאין שם בית ישן עליו וכבר קבעו מקום המנין במקום אחר מפני שנהרס הבית ישן של מקום המנין דהדין הוא דאין להראשון זכות יותר בזה והרשות ביד הצבור לשנות המנין במקום חדש אם התנו בפירוש בזמן שקבעו המנין בבית אחר שיהיה בידם לשנות וכמש"כ המג"א סי' שס"ו סק"ח ועל זה איננו מזדקק כעת לפי שעיקר השאלה היא אם יש להראשון הזכות בזה וביארתי דאין להראשון זכות בזה אלו תוד"ק ועיין לקמן בסימן זה אות כ"ג ובסי' ח' אות ט"ז וי"ז:

יא

כתב הרב פתח הדביר בסי' קנ"ג אות ו' דמי שהיה קבוע בביתו מדרש ביום שבת קודש שחרית ללמוד תנ"ך ולשמוע בלימודים מדרש אגדה חכמה ומוסר מפי חכם כנהוג דומה לבית הכנסת דאית ביה חזקה ואין יכולים לשנותו ממקום קביעותו ושייך ביה

כל החילוקים שנאמרו בענין בין כבדו הקהל להיכא שהחזיק מעצמו ואם מה שקבעו המדרש שם היה מחמת שבאותו זמן לא היה לשאר יחידים בית ראויה לזה או לא ואם באים באיזה טענה לשנותו אי בעינן טענה מספקת או לא ואם מהני חזקתו גם ליורשיו או לא וכתב שערך על זה תשובה ארוכה בחילוקי דינים אלו ולא זכינו לאורה והנה מה שכתב שאין יכולים לשנות נראה פשוט כדברי הרב שנלמד מדין בהכ"ן שמי שהוחזק להיות בהכ"ן בביתו שאינם רשאים לשנותו לבית אחרת כמו שכתב מרן בסי' קנ"ג סעיף י"ז ומסתמא בתשובתו הביא תשובת הרב באר עשק שהביא הרב באר היטב בסי' קנ"ג ס"ק ז"ך בחברה שהיו לומדים בבית עשיר כמה שנים ואחר כך רוצים לתקן ללמוד שני חדשים בכל בית ובית שפסק שאינם יכולים לשנות ומה שכתב אם יש לחלק בין אם לא היה לשאר יחידים בית ראויה לזה או לא אם היה כונתו למה שפסק הרמ"א בח"מ סוף סי' קמ"ט גבי מי שהחזיק שיקראו בס"ת שלו דאם לא היה להצבור ספר תורה אחרת לא הוי חזקה משום שיש לומר שמפני שלא היה להם באפשרות לעשות המצוה הסכימו לעשייתו ואם היה להם ס"ת אחרת הוי חזקה ועיין בענין זה בשו"ת שמש צדקה חלק ח"מ סי' ל"ו בדברי הרב המחבר ובדברי מר בריה ולקמן בסימן זה מאות ט"ז והלאה וגם על מה שהזכיר הרב פתח הדביר אי בעינן טענה מספקת ואי מהני חזקתו ליורשיו עיין בשמש צדקה שם והבאתי תורף דב"ק לקמן בסימן זה מאות ז"ך והלאה:

יב

ונראה דהוא הדין למי שהחזיק שבליל יום הכיפורים מוציאים את הספר תורה שלו לומר כל נדרי כנהוג ושוב רוצים הצבור להטיל גורל על זה שרוצים לזכות כולם בזה שאין רשאים להעביר המוחזק מחזקתו כדין מי שהחזיק להיות בית הכנסת בביתו ובספר זכרנו לחיים ח"א ד' ע"ב אות יו"ד כתב לעיין בדין זה בתשובות הרבנים מוהר"ם מפאדווא סי' יו"ד ומוהרש"ך סוף סי' (ע"ה) מ"ה תומת ישרים סי' קצ"ה ומוהראנ"ח ח"ב סי' ע' מ"ש (משפטי שמואל) סי' ג"ן רמזם הרב לב שלמה דף קכ"ח אות ח' ומהספרים הנ"ל אין מצוי אצלי כי אם שו"ת הרב מוהראנ"ח ח"ב (מים עמוקים) ועיינתי שם ודבריו אינם על נדון זה כי אם על מי שהחזיק להיות תפלה בביתו שבכפר כשהולכים שם בקיץ לטיול או כשבורחים מדבר בעיר יהלוך ח"ו ואותו המחזיק מפני סבה על מות בנו יחידו כל טיול תתעב נפשו ועזב את ביתו שבכפר ומשעזב את ביתו החזיק איש אחר להיות התפלה בביתו ואחר כך מכר הראשון את ביתו והקונה ההוא התחיל להתפלל בביתו בציבור והמחזיק השני מוחה בידו שכבר החזיק הוא אחר שעזב הראשון את ביתו ועל זה הוא כל המשא ומתן שלו באותה תשובה:

יג

והביא תשובת הרב מוהר"י קולון במי שהחזיק להיות בהכ"ן בביתו שאין רשאים לשנותו אל מקום אחר והוא פסק מרן בסעיף י"ז הנז"ל וכתב שכן מתבאר מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה בסוף פרק הנזקין אההיא דמערבין בבית ישן מפני דרכי שלום ושכיוצא לזה כתב הריב"ש בסי' ער"ב על חכם שהחזיק להיות רב ורצו לסלק מידו השררה ההיא למנות עליהם רב אחר שאף אם היה הרב השני ראוי להיות קודם להתמנות מכל מקום כיון שהראשון היה נוהג בשררה ההיא שקבלה מעצמו והחזיק בה זכה בה כדגרסינן בירושלמי דהוריות (בסוף המסכתא ובשבת בפרק הבונה הלכה ג') ר' הושעיא ור' בר פזי הוו עאלין ושאלין בשלומא דנשיא כל יומא והוו אילן דבי הושעיא עאלין קדמאי ונפקי קדמאי אזלין אינון דבר פזי ואיתחתין בנשיא אתון בעיין מעל קדמאי אתון ושאלין לר' אמי אמר להו והקימותי את המשכן כמשפטו וכי יש משפט לעצים אלא קרש שזכה לינתן בצפון ינתן בצפון בדרום ינתן בדרום גם הר"ן בפירוש ההלכות הזכיר הירושלמי הזה ולא הביאו אלא להתלמד ממנו בכל כיוצא בזה וביאר שם דלאו דוקא בדברים הנוהגים תדיר (דומיא דבהכ"ן שנשאל עליו מוהרי"ק וההיא דעצי משכן וההיא דרבנות של הריב"ש) הוא דאמרינן דהמחזיק בהם זכה אלא אפילו בדבר דמזמן לזמן קאתי ואינו דבר קבוע כגון בנדון שלפנינו שלפעמים יהיו שם יהודים ימים הרבה לא יסורו משם ולפעמים לא ימצאו בכפר ההוא יהודים ויעבור זמן הרבה שלא יקבעו שם תפלה ואין בכפר ההוא דבר קבוע) מכל מקום הויא חזקה וראיה ממה שכתבו הפוסקים בענין מוהל הרגיל למול בני איש אחד שהוא זוכה במלת כל בניו ואין לו לתתו למוהל אחר ובודאי בענין זה של בהכ"ן מי שהחזיק בה זכות היא לו אם מצד הכבוד ואם מצד המצוה ואין מעבירין אותה ממי שזכה בה ושוב נשא ונתן אם המחזיק השני נקרא מוחזק או לא והאריך בכל הפרטים עי"ש אלו תורף דברי הרב מוהראנ"ח עי"ש:

יד

והנך רואה שלא הוזכר בדברי הרב מענין המוחזק שיוציאו הס"ת שלו לכל נדרי כלל והיה לו ללמוד דבר זה מדין המחזיק להיות בהכ"ן בביתו שהוא הלכה פסוקה בסי' קנ"ג סעיף י"ז כנז"ל ונראה שהוצרך (הזכרנו לחיים הנ"ל) להביא מדברי הרב מוהראנ"ח לפי שהיה מקום לבעל דין לחלק בית תפלה יקרא דבר קבוע ותדיר משום הכי אין יכולים לשנותו לבית אחר לא כן הוצאת ספר תורה לכל נדרי אחת בשנה אפשר שיכולים לשנות לכן הוצרך לציין תשובת הרב מוהראנ"ח הנ"ל שכתב מפורש דאין לחלק בזה כנז"ל וכן כתב בשמו הרב מגן אברהם בסי' קנ"ג ס"ק מ"ב דאפילו בדבר הבא מזמן לזמן הדין כן

וציין ר"י הלוי מ"ד ור"ש הלוי ט' (ואולי גם שאר התשובות שציין בזכרנו לחיים הם המדברים כיוצא לזה מידי דמזמן לזמן קאתי:

טו

ומטעם זה לא היה יכול (הזכרנו לחיים) להביא לנדון החזקה לכל נדרי הנ"ל ממה שפסק הרמ"א בח"מ סוף סי' קמ"ט יחיד שיש לו ס"ת והחזיק שהצבור קורין תמיד בס"ת שלו אם היה לצבור ס"ת אחרת כשקראו בשלו מיקרי חזקה ואסורים לשנות ואם לא היה להם ס"ת אחרת לא מקרי חזקה ונאמר גם בנדון זה דאם כשהחזיק שיוציאו ס"ת שלו לכל נדרי היה להצבור ס"ת אחרת מיקרי חזקה ואסורים לשנות שיש לדחות דשאני קריאת התורה דהיא תדירה מה שאין כן ההוצאה לכל נדרי ועל כל פנים הדין אמת דאין חילוק בדין חזקה זו בין דבר ההווה ורגיל לדבר הבא מזמן לזמן וכמו שכתבו הרבנים הנז"ל גם הרב אשדת הפסגה בחלק א"ח סי' ב' דף ג' ע"ב (בד"ה והנה נחזור) כתב בשם הרב פני משה בסי' כ"ד וז"ל וכתב עוד ואף שראובן אינו ש"ץ קבוע לכל ימות השנה אלא מזמן לזמן אפילו הכי חזקתו חזקה כיון דזמנו קבוע ובאמת שכן מתבאר מדברי כמה רבנים הם המדברים בנדונים שונים (המובאים בדברינו במערכה זו בעה"י) שאין חילוק בזה ועיין לקמן בסי' זה באות כ"א וכ"ב וכ"ד וכ"ה (בד"ה אמר המחבר):

טז

והנה בדין זה שכתב הרמ"א בח"מ סוף סי' קמ"ט דיחיד שהחזיק שיקראו בספר תורה שלו בצבור אם כשקראו בשלו היה להצבור ס"ת אחרת מקרי חזקה ואסורים לשנות ואם לא היה להם ס"ת אחרת לא מקרי חזקה כתב על זה המציין בהגהות הרמ"א וז"ל דעת עצמו וחולק על הרב בנימן זאב סי' קפ"ב עכ"ל ואני הדל עיינתי בדרכי משה שם וראיתי שדברי המציין במחכ"ת אינם מדוקדקים דמשמעות לשונו הוא שהרב בנימן זאב אינו מסכים באיזו משתי חלוקות שבדין זה ולפי הנראה אינו כן שהרי בדרכי משה כתב בשם הרב בנימן זאב בסי' קפ"ז (אולי צ"ל קפ"ב) דיחיד שהיה לו ס"ת שקראו בה הצבור זמן רב ואחר כך קנו הצבור ס"ת והיחיד רוצה שיקראו בשלו כיון שהחזיק בזה ופסק דאין ליחיד כלום על הצבור והאריך בראיות ואינן ראיות ומכל מקום נראה דאם לא היה לצבור ס"ת אחרת כשקראו בשל יחיד לא הוי חזקה כיון דלא הוה להו למחות בשלו וכל מקום שאין יכולים למחות לא הוי חזקה אבל אי הוה להו ספר תורה אחרת ולא קראו בה וזה בא בחזקה שיש עמה טענה אפשר דהוי חזקה וכמ"ש לקמן סי' קנ"ו תשובת מוהר"ם לענין מי שהחזיק במצוה אלו דברי הרמ"א בדרכי משה ומתבאר מזה דגם הרב ב"ז סובר דאם כשהחזיק היחיד לא היה להצבור ס"ת אין חזקתו חזקה שהרי בנדונו לא היה ס"ת להצבור רק שאחר כך קנו ופסק דאין ליחיד כלום על הצבור ומשמע

שאם כשהחזיק היה להם ס"ת הויא חזקה ולא נחלק עליו הרמ"א בעיקר הדין רק שכתב שאין ראיותיו ראיות ומכל מקום הדין אמת שיש לחלק בין אם היה להם ס"ת כשהחזיק לכשלא היה להם ס"ת כמו שכתב הרמ"א וכדמשמע מדברי הרב ב"ז:

יז

ומה שנראה שחולק הרמ"א על הרב ב"ז הוא בדבר שלא הוזכר בדרכי משה רק הרב באר הגולה כתב בשם הרב ב"ז שהמעשה היה שלא היה להקהל ס"ת ושוב השיגה ידם וקנו שתי ס"ת ופסק שיקראו שתי שבועות בשתי ס"ת של הקהל ושבוע אחת בס"ת של היחיד כמו שאמרו הקהל ואילו מסתמיות דברי הרמ"א נראה שסובר דכשלא היה ס"ת להצבור בזמן שהחזיק היחיד אין שום זכות להיחיד ויקראו בס"ת של הצבור ולא כמו שכתב הרב ב"ז דגם להיחיד יש זכות בס"ת זה נראה שיש חילוק ביניהם וזה לא הוזכר לא בדרכי משה ולא בהגהה ואם כן לא שייך לומר על זה שחולק על הב"ז וגם לפי הנראה אין הכרח כל כך דהרמ"א חולק בזה על הרב ב"ז דכל עצמו של הרמ"א לא בא אלא לומר דאין ליחיד חזקה בזה ולא איירי הכא בענין כבוד הס"ת דיחיד (שסובר הרב ב"ז שכדי שלא להוריד הס"ת של היחיד מקדושתו שלא לקרות בו כלל ויהיה כגנוז יש לקרות בו שבת אחת וגם הרמ"א אפשר דמודה לו בזה שצריך לקרות בו משום כבוד הס"ת ולא אמר אלא דאין ליחיד דין חזקה) וכן נראה דעת הרב מגן אברהם בסי' קנ"ג סקמ"ה שהביא דברי הרב בנימן זאב הן מה שכתב דאין לו חזקה והן מה שכתב דיקראו בס"ת של יחיד שבת אחד ולא הזכיר שהרמ"א בח"מ חולק בזה ובודאי לא נעלמו ממנו דברי הרמ"א הנ"ל ובפרט ששם בס"ק מ"ב הזכיר דינו של הרמ"א כיעי"ש אלא מוכח דמשמע ליה דגם הרמ"א יוכל להיות שמודה שאין לזלזל בכבוד הס"ת של היחיד אף שמצד הדין אין להיחיד שום חזקה:

חי

גם הרב אמת ליעקב הביא דינו של הרב ב"ז (בסיגנון שהביא הרב מגן אברהם) דאם לא היה להצבור ס"ת כשהחזיק היחיד ושוב קנו שתי ס"ת שיקראו שתי שבועות בשל צבור ושבוע אחת בשל יחיד כמו שכתב בשמו הרב בית מנוחה בדינים השייכים למצות ס"ת אות ט"ו וכתב הרב בית מנוחה שדבריו הם מתשובת הרב בנימן זאב וסיים ומורם בהגהה בח"מ סוף סי' קמ"ט פסק וכו' (הביא דברי הרמ"א הנ"ל) עי"ש נראה שכונתו לומר דהרמ"א חולק בזה על הרב ב"ז וסובר דאין לחוש משום כבוד ס"ת של היחיד כיון דמן הדין אין להיחיד שום זכות לגבי הספר תורה של הקהל אבל דעת הרב אמת ליעקב כהרב מג"א דאינו מוכרח שהרמ"א חולק בזה ולכן העתיק דינו גם מרן חיד"א בספר לדוד אמת סי' ב' אות י"ב העתיק דין הרב"ז וכן הרב חיי אדם בכלל ו"ו אות מ"א

העתיק דברי המג"א וכתב דמדיהיב טעמא (הרב"ז) לפי שאין עמה טענה משמע דאם בא מחמת טענה טענתו טענה ובאר הרב ר"י בספר אורים ותומים בס"ק ל"ג דאין טענה זו טענת לקיחה רק אומר שהסכימו הקהל לקרות בו והרב שמש צדקה בחלק ח"מ סי' ל"ו באר דהטענה בזה היא כל שהיה בידם למחות ולא מיחו מחלו:

יט

וראיתי להרב כנסת הגדולה בח"מ סי' קמ"ט בסוף הגהת ב"י שכתב וז"ל והרבה דינים כתב בספר המפה בסוף סי' זה והם כתובים בב"י א"ח סי' קנ"ג זולת מה שכתב דיחיד שיש לו ס"ת והחזיק שהצבור קוראין תמיד בס"ת שלו אם היה לצבור ס"ת אחרת כשקראו הוי חזקה ואם לאו לא הוי חזקה אבל מדברי הרב בנימן זאב סי' קפ"ח מוכח דבכל גוונא הוי חזקה עכ"ל והגה ספר בנימן זאב אין מצוי אצלי ומדברי הרמ"א בדרכי משה הנ"ל מתבאר יפה דהרב ב"ז פסק דאם כשהחזיק היחיד לא היה להם ס"ת אין חזקתו חזקה ואילו מרן החבי"ב כותב דמוכח מדבריו שסובר דבכל גווני הוי חזקה ואין לי לתמוה על הרב כנסת הגדולה שלא ראה דברי הרמ"א בדרכי משה בזה שכבר נודע שכתבו רבני האחרונים שלא ראה הרב כנסת הגדולה את ס' דרכי משה כמו שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ו אות ג' אבל הדבר תמוה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ופליגי ותרווייהו מטו בה משמיה דרב ב"ז ומי שנמצא אצלו ספר התורה הזה יראה איזה יכשר:

כ

ומצאתי שהרב אח"א בספר השומר אמת בריש סי' ג' הבין מדברי הרב בית מנוחה שבא לחדש ולומר דמה שכתב הרב בנימן זאב דאין לו חזקה היינו דוקא אם כשהחזיק היחיד לא היה להצבור ס"ת לקרות בה אבל אם היה להם ס"ת והחזיק הוי חזקה והשיג עליו דהמעיין בב"ז יראה דמהטעמים שכתב לדינו מתבאר דבכל ענין אין לו חזקה וכתב שמה שכתב בכנסת הגדולה הנ"ל דבב"ז מוכח דבכל גווני הוי חזקה הוא טעות סופר וצריך להיות דבכל גווני לא הוי חזקה ומתאמץ להכריח כן ולפי דבריו צריך לומר דמה שכתוב בדברי הרב ב"ז דכשהחזיק היחיד לא היה להצבור ס"ת לקרות בה קושטא דמילתא דעובדא הכי הוה נקט והוא הדין דאף אם היה להצבור ס"ת והחזיק לא הוי חזקה וכתב דאף דהרמ"א בתרא הוא מכל מקום דברי הרב ב"ז דברי טעם הם וכן נקטי כוותיה המג"א והלכה ברורה ואליהו רבה ואמת ליעקב ולדוד אמת ושם בקונטריס שמור שארית (בדף ב' ע"ב אות י"ג) הוסיף שגם הרב עולת תמיד הביא דברי הרב"ז וכן הרב נאמן שמואל סי' צ"ז עי"ש שדעתו להלכה דבכל ענין לא הוי חזקה ולי הדל אף אם מוכח מדברי הרב"ז דבכל ענין לא הוי מכל מקום מדברי הרבנים מג"א ואמת ליעקב ולדוד

אמת (שאר הספרים שציין אין מצויים אצלי) שדקדקו לכתוב בשמו שלא היה להצבור ס"ת כשהחזיק היחיד מוכח דלא נקטי כוותיה דבכל ענין לא הוי חזקה שאם כן היה להם לכתוב סתם יחיד שהחזיק בס"ת וכו' לא הוי חזקה ומכל מקום יקראו בכל שבת בס"ת אחת בין בס"ת של הצבור בין בס"ת של היחיד וממה שדקדקו לכתוב שלא היה להם ס"ת מוכח שכונתם לומר שאם היה להם ס"ת וזה החזיק שיקראו בשלו הוי חזקה או משום שכן פסק הרמ"א או משום דמשמע להו דגם הרב ב"ז מודה דבכי האי גוונא הוי חזקה:

כא

ומצאתי בספר לב חיים ח"ב סי' כ"ג שאלה ותשובה מהרב אליהו יהושע עובדיה על אשר בעיר באגדאר החזיקו משנים קדמונים לקרות בצבור באיזה ספרי תורות מיוחדים בשבתות מצויינים ולא היה שום מערער בדבר ועתה יש מערערים על אלו החזקות ורוצים לעשות מחזור קבוע לכל ספרי תורות שבבית הכנסת חדשים גם ישנים תורה חוזרת על פי הגורל דבר השוה לכל נפש חלק כחלק אם יש כח בידם לבטל החזקות או לא וכן אם עשו הסכמה ביניהם לבטל החזקות אם הסכמתם מועלת לפום דינא וכן אם מה שהחזיקו בספרי תורות הנ"ל היה על פי הסכמת הראשונים אם יש עתה כח ורשות ביד המערערים לבטל הסכמה הקדומה והשיב דלא מבעיא אם היתה הסכמה מן הראשונים ושוב החזיקו גם כן כפי הסכמתם דודאי חזקה אלימתא היא ואסור לבטלה וחלילה לעבור עבירה להזיז החזקה ממקומה אלא אף אם לא היתה שום הסכמה רק שהחזיקו בזה להוציא כל ספר תורה בשבתו אסור להם לשנות החזקה וכו':

כב

ומרן החבי"ף שם בסי' כ"ד שר המסכי"ם לדברי הרב הנז"ל דאין לשנות מנהג והסכמה קדומה מאז היתה הבהכ"ן להוציא הספרי תורות בימים נועדים כמו שמבואר בכל הפוסקים דבדבר מצוה שהחזיקו בבהכ"ן שהיא חזקה אלימתא ואין שום אדם יכול לדחותה ומלבד האיסור משום השגת גבול איכא ח"ו משום עלבונה של תורה לעכב מלהוציא אותו הס"ת בשבתו ובמועדו מאחר שכבר זכו שקראו בהם בזמנים הקבועים ואף אם בעלי הס"ת הם בחיים ומסכימים לבטל זכות החזקה לאו כל כמיניהו כיון שיש בזה חשש בזיון לס"ת וכל שכן כשבעלי הס"ת כבר שבקו חיים דמסתמא ודאי לא ניחא למרייהו בהכי והביא תורף דברי הרב בנימן זאב וכתב שנראה מדבריו דהא דלא הוי חזקת היחיד חזקה הוא לפי שלא היה להצבור ס"ת וכיון שקנו בטלה חזקת היחיד הא לאו הכי הוי חזקה ואף כשאין חזקת היחיד חזקה אמר הרב שיקראו בשל יחיד שבוע אחת ובשני הס"ת של הצבור שבועיים ופסקו כמותו הרבנים מגן אברהם והלכה

ברורה ואליהו רבה ועולת תמיד ונאמן שמואל ואמת ליעקב ולדוד אמת (הנז"ל) והביא דברי הרמ"א בדרכי משה ובהגהה שבסי' קמ"ט הנ"ל וסיים הא קמן דכל שיש לצבור ס"ת והחזיק היחיד בס"ת שלו הויא חזקה ועיין מ"ש בזה הסמ"ע וכנסת הגדולה ושאר רבני אחרונים ואם כן בנדון דידן הרי המחזיקים בס"ת שלהם לקרות בזמנים ידועים החזיקו בהיות להצבור ס"ת אחרות ואם כן אין מקום לדחות חזקתם וסיים ועיין כנה"ג בסי' קמ"ט הגב"י אות למ"ד ובס' פחד יצחק אות ח' דף צ"ה ע"א ובספר השומר אמת (הנ"ל) וכתב דמדברי הרב מוהר"י קאזיז והסכים עמו הרמ"ז בתשובה כ' וכ"א מוכח דמי שהחזיק להוציא ס"ת שלו במנחת יום הכיפורים דהויא חזקה וכן יש לדקדק מתשובת הרב כנסת הגדולה שהובאה בספר בתי כנסיות סי' רפ"ב אות א' ובספר בני יהודה בחלק בית יהודה ח"ב סי' קכ"ב הנה כי כן אין לשנות מנהגם בהסכמתם הקדומה וכל שכן לעשות הסכמה להיפך והוא שלא כדין וכו' וכו' ומסיק בגזירת עירין פתגמא שלא להרהר על חזקה זו עי"ש להבות דב"ק בהסכמתו הזאת ונראה שאף שכתב ושנה ושלש דאין לשנות מנהגם וההסכמה לאו למימרא דאם לא היתה הסכמה קדומה היו יכולים לשנות שהרי מתוך הראיות מתבאר דחזקה (בלבד בלא שום הסכמה) מועלת לו ואסור לדחות אדם מחזקתו במצוה ותמיה לי שלא ערער על דברי הכנסת הגדולה (שציין בעצמו למה שכתב בהגהת ב"י אות ל') במה שכתב שמדברי הרב ב"ז מוכח דבכל גוונא הוי חזקה דלפי הנראה לא יתכן לומר כן כמו שכתבתי לעיל בס"ק י"ט וגם הוא עצמו הבין בדעתו שסובר שאינו חזקה כמו שהעתקתי תורף דב"ק והיה לו לגלות דעתו אי ניחא ליה כמה שכתב הרב אח"א בספר השומר אמת להגיה בדברי הכנסת הגדולה כנז"ל או לא:

כג

וכתב עוד (בלב חיים) שנשאל באחת מבתי כנסיות שנשרפו ובנוהו מחדש והסכימו גזברי הקהל להטיל גורל על כל הס"ת של מי יוציאו ביום פלוני וביום פ' (מימים המצויינים) ובכללם הטילו גורל על יום שביעי של פסח ועלה הגורל על אחת מסה"ת והגיהוהו כמנהג ושוב נזכרו שהוחזק באותו בית הכנסת משנות דור ודור להוציא ביום שביעי של פסח הס"ת של מרן החבי"ב הרב כנה"ג ושאלוהו ביום אחרון של חול המועד כדת מה לעשות והורה להם דבדיעבד ששכחו והטילו גורל אם ידחו את מי שעלה עליו הגורל איכא משום פגם הס"ת ההוא לכן יתפללו שתי פעמים שם ביום ההוא אבל לכתחלה אסור להם להטיל גורל אלא יוציאו הס"ת המוחזק להוציאו בכל שנה כי אסור לשנות דבר מחזקת מצותו אלו תורף דב"ק:

והנה לעיל בסימן זה אות ט' ואות יו"ד הבאתי דכשנפל הבית ונבנה מחדש פנים חדשות באו לכאן ואזדא ליה חזקתו של הראשון עי"ש ולפי זה כשנשרפה הבית הכנסת היה לנו לומר שנאבדה חזקת הס"ת וכדין עשו להטיל גורל גם על יום שביעי של פסח וצריך להתיישב כי לפי הנראה יש לחלק בנושאים ועיין לקמן בסי' זה אות ט"ל ומ"ם:

כד

ומר בריה (דרב החבי"ף) הרב הג' מוהרא"ף נר"ו בספר ויען אברהם הנדפס חדש ממש בחלק א"ח סי' מ"ד נשאל מעיר קטנה שמנהגם להוציא בכל שנה לכל נדרי הס"ת הקבוע וידוע להם ובשנה אחת הקדיש אחד ס"ת ורוצה המקדיש ההוא שיוציאו הס"ת שלו לכל נדרי כמו שהוא המנהג בכל הבתי כנסיות שבאיזמיר וגזברי הקהל טוענים שבאיזמיר נוהגים בכל שנה להטיל גורל להוצאת ס"ת לכל נדרי וכשיש ס"ת חדשה אין מטילין גורל ונותנין הזכות לבעל הס"ת החדש ולא יעשה כן במקומינו שנהגנו להוציא בכל שנה אותו הס"ת הידוע והוחזק כן בכל שנה אם כן אף שיש עתה ס"ת חדשה אין לשנות לבטל חזקת המוחזק (כן הבנתי מדברי השאלה עי"ש) והשיב שנתברר לו שבשנים שעברו היה מעשה כזה באותה העיר בבהכ"ן האחרת והורה להם אז הרב המגיה לספר זכור לאברהם ח"ג (שהיה רב מומחה ופקיע) לשנות מנהגם באותה שנה ולהוציא הס"ת חדשה לכל נדרי ולכן גם עתה יעשו כן ואם יש חשש קטטה מיורשי הס"ת הקבוע צריך בעל ס"ת חדשה לפייסם בממון וכתב דלא דמי למה שכתב מר אביו בלב חיים ח"ב סי' כ"ד (הנ"ל באות כ"ב) דשאני הכא שאין באים לעקור החזקה לגמרי רק שנה זו שנזדמן ס"ת חדשה ולאו בכל שתא מיתרחיש הכי בעיר קטנה כי אם פעם ביובל ואחר שכתב עוד בענין זה סיים דהשיב לשואלו שיטילו גורל בין המחזיק הקבוע ובין בעל הס"ת החדשה וכן עשו ועלה הגורל על ס"ת החדשה ולשנה אחרת בקש בעל הס"ת החדשה שיטילו גורל בין השתי ספרי תורות הנ"ל כמו באשתקד והשיב הבו דלא להוסיף ורק בשנה שעברה הוציאו ישן מפני חדש ועתה תורה חוזרת לאכסניא שלה הוא הס"ת של בעל החזקה הקבוע:

ובספר לב חיים (למרן החבי"ף) בחלק שלישי סי' מ"ג נשאל בבית הכנסת אחת שהטילו גורל לכל הספרי תורות שבבית הכנסת ועלה הגורל לכל אחד במועדו שוב הביא באותה שנה יחיד אחד ס"ת חדשה והמנהג הוא שקורין בספר החדש ארבע שבועות הראשונות והיה זה בחג השבועות וכבר יצא הגורל על חג השבועות לספר תורה אחרת ושאלו מי נדחה מפני מי והשיב שנראה שהס"ת החדשה היא קודמת ושכן שמע שפסק הרב הגדול מוהרי"מ בנדון כיוצא לזה דהספר החדש קודם אך לא ידע אם הגורל נדחה לגמרי

ויטילו גורל חדש אחר קריאת ארבע שבתות בספר החדש (וציין לעיין בספר שפת הים א"ח סי' וא"ו) או דילמא דוקא בארבע שבתות הראשונות יקראו בספר החדש ומשם ואילך חוזרין לכסדרן על פי הגורל שהטילו כבר וציין לעיין בספר בית יהודה ח"ב סי' קכ"ב אלו תורף דב"ק ומספרים הנ"ל אין גם אחד מצוי אצלי:

כה

מי שהחזיק מעצמו במצות הוצאת והכנסת הס"ת להיכל (במקומות שאין נוהגים למוכרה) כי מקומו בכותל מזרחית סמוך לארון הקודש מתבאר מדברי הגאון בשו"ת בר ליוואי ח"ב סי' כ"א דמהניא ליה חזקתו ואין הצבור יכולים ליתן מצוה זו לאיש אחר אלא אם יש תועלת וריוח להקדש עי"ש:

כיוצא לזה נשאל בספר מנחת שי לגאון בדורנו יצ"ו בסי' צ"ב על מה שנהגו בעירו בעליות לס"ת בימים נוראים ליתן כל אחד בשוה בעד כל עליה שני זהובים אם יש להם חזקה או לא ונפקא מינה אם יבא אחד ויוסיף בדמים להקדש (בית הכנסת או בית המדרש) אם יכול לדחות את המחזיק ובתשובתו כתב לבאר אם יש חזקה במצות דמדברי המרדכי ופסקינן הכי בח"מ סוף סי' קמ"ט דמי שהחזיק בגלילה וכיוצא ואירעו אונס והקהל נתנו המצוה לאחר דכשעבר האונס חוזר למצותו מתבאר דיש חזקה במצות ואילו מדברי התרומת הדשן בפסקים סי' קכ"ח מתבאר דאם החזיק אדם מעצמו באיזו מצוה אין זו חזקה שהרי כתב דמה שאסור לירד לאומנות חברו היינו במידי דאית ביה פיקוח פרנסה וחוסר מחייתו אבל במצוה דכל חד בעי למיזכי במצוה מאן לימא לן דאסור ולא דמי למאי דכתב המרדכי (בשם מוהר"ם) בפרק חזקת דמשמע דמי שהחזיק במצוה לא יוכל אחר לדחותו דשאני התם דרגילין לקנות חזקה כי האי מן הצבור ולהנות צדקות והקדשות על ככה להניח להם ולהיורשים לחזקה וכו' ולפי דבריו אין ראיה מהא דהמרדכי משום דקנו חזקה זו אבל כשהחזיק עצמו במצוה יש לומר דיוכל לדחותו אך הרדב"ז בח"ד סי' י"א כתב באשה שהחזיקה כמה שנים להדליק לפני ההיכל כיון שכל הקהל ראו אותה ולא מיחו בידה אין לך חזקה גדולה מזו ולא זו בלבד אלא כל מי שהחזיק בשום מינוי מהקהל אין יכולים לסלקו אלא אם אינו מתנהג כשורה במינויו והביא ראיה מדמערבין בבית ישן:

ומבואר בספר חסידים סי' תשס"ד ותשס"ה לענין חזקת גלילה דכיון שיש ריוח לעניים שהשני נותן יותר לא שייך חזקה אך בתשובת שאלת יעב"ץ ח"ב סי' ע' וע"ב כתב לחלק דהספר החסידים מיירי שהחזיק בגלילה שקנאה בדמים דאז אם השני נותן יותר הוא קודם והרדב"ז מיירי דוקא כשהחזיק בחנם לכן אף אם השני רוצה ליתן מעות אין לדחות

הראשון וכו' ולפי זה יש לומר דגם המרדכי בפרק חזקת מיירי שהחזיק בה בחנם ולכך אין לדחותו ובזה מיושב דברי המרדכי סוף מגילה שכתב לענין יין להבדלה כל מי שיתן יותר לצדקה הרי הוא זוכה בו ואין ירושה במצות ולעיל מינה כתב מי שקנה להוציא ס"ת מהארון וערערו עליו שמצוה זו שייך להחזן והוכיח שאינו שייך להחזן משמע דאם היה להחזן חזקה אין לדחותו ולא שייך שם התירוץ של הרב תרומת הדשן דהא החזן לא קנה זאת מהקהל ועל כרחין לומר כדכתב בשאלת יעב"ץ דמי שהחזיק בחנם ודאי זכה מה שאין כן ביין הבדלה דמיירי שקנה בדמים לכך כל מי שיתן יותר יזכה במצוה ואם כן בנדון דידן שלא החזיקו בעליות בחנם דמי להא דספר חסידים דלא שייך חזקה ואין לחלק משום שהוא דבר קצוב לכל אחד בשוה כדל כעשיר וכו' אמנם נראה דהספר חסידים מיירי כשהיה מנהג להשכיר בכל שנה הגלילה רק אז קמו אנשים שאינם ראויים לכך ורצו לדחות אותו שהיה שוכר כמה שנים זה אחר זה כנראה מלשונו שחשש שמא לשנים הבאים יבאו אחרים וירבו מחלוקת גם המרדכי סוף מגילה ודאי מיירי בכי האי גוונא והרי מבואר בא"ח סוף סי' ג"ן דקהל שנהגו למנות אנשים לזמן ובהגיע הזמן יצאו אלו ונכנסו אחרים וכו' אפילו לא קבעו להם זמן סתמן כפירושן כיון שנהגו כן אבל כאן שהמנהג הוא שלא להשכיר בכל שנה רק לקרות לתורה בכל שנה אותן האנשים עבור הדבר הקצוב למה יגרע זה האיש בשביל שרוצים להוסיף עליו בדמים ודמי להא דמערבין בבית ישן משום חשד שיחשדו שאינו הגון דמבואר שם דאפילו אם רוצים ליתן מעות עבור זה אין משנים כמבואר בא"ח סי' שס"ו וסי' קנ"ג סעיף י"ז ומבואר שם דהוא הדין בכבוד ומינוי הבא מזמן לזמן דינא הכי וזה נראה סברת הרב שאלת יעב"ץ שכתב לחלק בין אם נתן מעות בעד המצוה או שהחזיק בחנם דלכאורה אין טעם לזה דמאי שנא ולהנ"ל מובן החילוק דכשמשכירין הקהל עבור מעות אם כן ודאי המנהג בכל שנה להשכיר כהא דספר החסידים ולכן אף שהוא החזיק שנה אחר שנה מכל מקום לא הקנו לו לעולם ואדעתא דמנהגא שכר אבל בהא דהרדב"ז שהתנדב מעצמו ולא היה מנהג להשכירו בכל שנה ואף למה שכתב שם בסי' ע"ג דיש לומר דמעיקרא היו משכירין מכל מקום כיון שהוא החזיק אחר כך בחנם אדרבא חזינן דמחלו לו ולאו אדעתא דמנהגא כדכתב שם השאלת יעב"ץ בהדיא והריב"ש סי' רע"א הביא מהירושלמי דהוריות קרש שזכה להנתן בצפון ינתן בצפון ולמד מינה שמי שהחזיק אפילו בעצמו באיזו שררה או דין קדימה אין מעבירין אותו ממנה לכן פשוט בנדון דידן דאין יכולים לדחות המחזיק בשום אופן אלו תורף דב"ק:

אמר המחבר מה שהכריח הרב בחילוקו של הרב שאלת יעב"ץ ושלא כדברי רבינו התרומת הדשן לכאורה הדבר תמוה שנעלם מעיני התה"ד דברי המרדכי הללו אך לדעתי הקצרה אינו מוכרח מה שכתב הרב הנ"ל כי זה לשון המרדכי בסי' תתל"ג השיב ר"י מוינא בספר א"ז ששאלתם ששמעון מוחה במי שקנה מהקהל להוציא הס"ת מן הארון ולתתה ביד ש"ץ וכן להחזירה והמעות הם לכיס של צדקה ושמעון מוחה שזו מצוה של החזן נראה שלא כיון יפה שהרי במה זכה החזן ודאי אילו לא היה יכול לקרות בספר תורה אלא הוא ודאי היה זוכה אבל עתה שיכול לקרות מעשים בכל יום שראובן מתפלל שחרית ושמעון קורא ולוי מתפלל מוסף ואם כן איך נאמר שזכה בה וכו' עי"ש הנה עין רואה דלא איירי בחזקה כלל רק כתב שאם היה זוכה החזן מפני שלא היה מי שיכול לקרות אלא הוא היה הדין כן לא משום שהחזיק אלא משום שכיון שאין אחר יודע לקרות זולתו לו נאוה תהלה ומצות הגלילה ובענין כזה אין אנו צריכים לבא מצד חזקה וכיון שבנדונו לא החזיק החזן בהוצאת הס"ת לא נזקק לדבר מענין חזקה כלל ומה שכתב הרב הנ"ל להוכיח מההיא דמערבין בבית ישן דגם בכבוד ומינוי הבא מזמן לזמן הדין כן כיונה דעתו לדעת הרב מוהראנ"ח שהביא הרב מגן אברהם בסי' קנ"ג ס"ק מ"ב וכן כתבו גם רבנים אחרים עיין לעיל באות י"ג י"ד ט"ו ובעיקר הדין אם יש חזקה במצות עיין מה שהבאתי בריש סימן זה בס"ד:

כו

מי שהורגל כמה שנים לעמוד בתפלת ח"י לפני היכל ה' ושוב בא אחר ודחאו ועומד במקומו והראשון טוען שכבר החזיק להתפלל שם נסתפק בזה גדול בדורנו בספר ויען אברהם יצ"ו בד' ג' אות ה' ונראה מדבריו שדעתו לפסוק שזכה הראשון ואין השני יכול ליטול את מקומו אף שכתב בסוף דבריו דמדין חזקת ש"ץ אין ראיה לנדון זה וכו' מכל מקום נראה שדעתו כמו שכתב בתחלה דיש חזקה להראשון ולולא שהוצרך הרב יצ"ו להעלותו על הספר היה הדבר פשוט בעיני ולא הייתי צריך לכתבו והיה לו להרב יצ"ו להביא לנדונו דברי ספר החסידים בסי' תשט"ן וז"ל מעשה באחד שאמר אני רוצה לישב אצל הארון שתהא תפלתי יותר נשמעת אמר לו החכם הרי כתיב אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד כי טוב אמור לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב וסמיך ליה אל תצא לריב מהר וכשתשב אצל הארון יתקוטטו ממך היושבים ומוטב לך לשבת ברחוק כדי שלא תהא מריבה ויותר תהא תפלתך נשמעת כשלא תגרום מחלוקת בבהכ"ן ולא שמע לעצתו ונגזר שנתגלגל הדבר שיושב באבילות ולא ישב מעולם לכך טוב לאדם שישב ברחוק בלא מחלוקת ולא יגרום מחלוקת עכ"ל שדברים אלו נכנסים ללב השני

הבא לדחות את הראשון ממקומו שאף אם לא יבא הראשון בדין חזקה מכל מקום כיון שהשני בא לדחות את הראשון יש לו לחוש לדברי ר"י החסיד שלא לגרום מחלוקת ח"ו ומי כה' אלקינו בכל מקום אשר נזכיר את שמו הנורא ישמע תפלת כל פה אשר יקראוהו באמת:

זך

בני חברת גמ"ח הביאו נדבה לה' בבהכ"ן כתר אחד להניחו על הס"ת והנהיגו כן שנים רבות להניחו על הס"ת תדיר בבואו ובצאתו אחר כמה שנים הביא ראובן כתר שני להבהכ"ן ובכל פעם שהיה יוצא ספר שני היה נותן הכתר בראש הספר השני וכשלא היה אלא ספר אחד היו מניחים הכתר של החברה כי לא עלה על דעת ראובן ליכנס בתחום שאינו שלו להשיג ח"ו גבול החג"ח הנ"ל והתנהגו כן שנים רבות שעל ס"ת הראשון מניחים הכתר של החג"ח וכן כשאין שם אלא ס"ת אחת מניחים אותו הכתר ועל הספר השני מניחין הכתר של ראובן שוב עשה שמעון כתר אחד והביאו לבהכ"ן ורוצה שיהיה להספר השני שני כתרים פעם אחת יתנו של ראובן ופעם אחת יתנו את שלו וכן [לעולם] על זה הדרך וראובן טוען ממה נפשך אם חזקת בני הגמ"ח הויא חזקה גם שלו שכבר החזיק ליתן כתרו על הספר השני הויא חזקה ולא יוכל שמעון ליכנס בגבולו וכו' ואם אין חזקתו חזקה לגבי שמעון גם חזקת בני החג"ח לא תיהוי חזקה נשאל על זה הרב שמש צדקה בחלק ח"מ סי' ל"ו והשיב דאיך יעלה על הדעת שמי שזכה באיזו מצוה יחזיק הוא לבדו במצותו והבאים אחריו לעשות כמצותו ידחו מפניו כמשיגי גבול וכבר כתב הרב מוהרש"ק במשפטי שמואל סי' נ"ג וז"ל אבל בענין המצוה כל אחד רוצה לזכות לעשות מצוה וכל שכן מצות הקבורה דאמרינן מאן דקבר יקברוניה וכו' ואיך נאמר שאלו יעשו המצוה ואלו לא יעשו כלל אין הסברא נותנת זה כי כולם רוצים לזכות ואם הקהלות בררו לאלו ומנו אותם מדעת כולם אולי יש לומר דזכו אבל אם אלו נפרדו מעצמם במצוה זו למה לא יעשו אחרים גם כן עכ"ל ואם כשהובררו מהקהל אמר הרב בלשון ואולי מה נאמר בנדונינו שבני החג"ח נדבו מעצמם הכתר ובני הקהל היו מניחים אותו על הס"ת ותו לא האם זה יקרא מינוי ושררה שעשו בני הקהל עם כל הדורות שלא יוכלו הקהל או איזה יחיד להביא עטרות ורמונים להדר התורה הלא גלוי וידוע מה שפסק הרב בנימן זאב סי' קפ"ב בישוב שלא היה להם ס"ת לקרות בו אלא לראובן והיו קורין בו שנים רבות וכשהשיגה ידם קנו שתי ס"ת וראובן מעכב על ידם מפני שכבר החזיק ופסק שיקראו בס"ת של ראובן שבוע אחת ובשני הס"ת של הצבור שבועיים ויחזרו חלילה וכן כתב דבריו הרב המג"א בסי' קנ"ג וכו':

כח

שוב הביא דברי הרמ"א בדרכי משה בח"מ סי' קמ"ט אות ג' (על דברי הרב"ז הנ"ל) שנראה לחלק שאם לא היה לצבור ס"ת אחרת כשקראו בשל יחיד לא הוי חזקה כיון דלא הוה להו למחות לקרות בשלו וכל שאינם יכולים למחות לא הוי חזקה אבל אי הוה להו ס"ת אחרת ולא קראו בו וזה בא בחזקה שיש עמה טענה אפשר דהוי חזקה על פי הדברים האלה אנן נמי נימא בנדון דידן דאף אם תמצא לומר דראובן שהתנדב הכתר השני כיון שלא מיחה בבני החברה לשום תמיד הכתר שלהם על הס"ת הראשון מחל להם ומיקרו מוחזקים נגדו בחזקה וטענה עמה דהואיל שלא מיחה מחל לא מפני זה תועיל להם חזקתם נגד שמעון שעשה כתר חדש הואיל שלא היה יכול למחות בהם כל שלא היה לו גם כן כתר לשומו על הס"ת והואיל שלא היה כח בידו למחות לגבי דידיה חזקת בני החברה אינה חזקה ולכן הממה נפשך שמכחו בא ראובן למנוע שמעון מהביא בית ה' הכסף המתוקן אינה טענה דאף אם חזקת החברה הויא חזקה לגבי דידיה ששתק ומחל אין חזקתו חזקה נגד שמעון דעד השתא ששמעון לא היה יכול למחות בו לפי שלא היה נזוק ממנו ואי קא צווח לא הוה משגחינן ביה לא חלי ולא ארגיש אך עתה שראובן בא לדחותו למנוע ממנו לכבד את ה' דינא קא בעי ואם ירצו בני בהכ"ן שתחזורנה הכתרים חלילה מידי יום ביומו בשבתות ובמועדים הרשות בידם דמה שאמרו דמי שזכה באיזו שררה או מינוי אין מורידין אותו אינו אלא משום פגם או חשש אבל בעסק מצוה דליכא האי טעמא שלא משום פגם או חשש עושים כן אלא מפני שגם האחרים רוצים לזכות בהידור התורה כל החפץ למלא ידו גם ברוך יהיה כמו שחילק בטוב טעם ודעת מוהר"י בי רב בסי' מ"ט וכו':

כט

וכל שכן הסוברים דלא שייך ירושה במצות אף במקום חזקה גמורה כדכתב מוהרי"ו בסי' ק"ז וז"ל ומה שכתב שהחזיק בביתו הוא ואביו כנגד י"ח שנים וכן טען בופנט שאבותיו החזיקו הבהכ"ן והבית עלמין לאו טעמא קאמרי דאין חזקה בבתי הקדש ולא בכל מילי דהקדש וכן משמע במרדכי סוף מגילה וז"ל ולענין יין הבדלה כל מי שיתן יותר לצדקה הוא זוכה ולא שייך ירושה במצות עכ"ל וכו' ומעולם לא ראינו ולא שמענו שמי שקדם וזכה באיזו מצוה או הידור מצוה בזמן שלא היה ספק ביד אחרים או שלא נדבה רוחם לעשות כשבאים אחר כך לזכות גם הם יהיו נדחים היאומן כי יסופר שאם בבהכ"ן אחת יהיה דרך משל שלשה ס"ת וברבות הימים יכתבו או יקנו היחידים ס"ת אחרת שיהיה כח ביד המוחזקים שקדמום לעכב על ידם מפני שמכחשים מצותם וממעטים זכותם אין זה אלא דברי תימה וכל שכן בשאר תשמישי קדושה כגון פרוכות ומעיילין

או כלי קדש שאין בהם מצוה אלא חיבוב מצוה וכשם שאמרו גבי קרבן תמיד ברוב עם הדרת מלך כן יש לומר גבי כבוד והידור כל שמרבים העם להביא יותר מתרבה ומתגדל כבודו יתברך וכבוד תורתו הקדושה (אמר המחבר עיין לקמן בסי' זיי"ן אות ח"י וק"ל):

ל

ומר בריה (דרב שמש צדקה שם) האריך מאד בענייני חזקות אם יש חזקה בדבר של רבים ואיך תהיה החזקה אם על ידי מחילה בפירוש או על ידי שתיקה חשיבא מחילה ואחר שהאריך בעניינים אלו כתב (בדף מ"ה ע"ב בד"ה ברם) דהאמת הוא דאין אנו צריכים לכל זה דאעיקרא חזקה זו שטוענים בני חג"ח לאו שמה חזקה כלל דמה שלא מיחו אנשי הבהכ"ן בידם הוא משום שלא השיגה ידם או לא עלה על לבם לקנות כתר אחרת להס"ת והיו מוכרחים להשתמש בכתר של החג"ח ולא היה בדעתם לתת חרב ביד בני החברה לסגור הדלת בעדם לבל יורשו עוד שום אחד מהם להביא כתר לבהכ"ן והרי זה דומה לנדון הרב בנימן זאב וכו' ובכלל דבריו וראיותיו כתב הרב ב"ז דאפילו יטעון דלא אמרו לו הצבור דבר מעולם אינה חזקה דהא אין עמה טענה אחרת וכל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה עי"ש ואי מהא לא אריא לדעת כל הנהו רבוותא דסברי דבחזקת תשמישין שאינו גוזל גוף הקרקע רק נזק בלבד לא בעינן חזקת שלש שנים ולא טענה אלא השתיקה מחילה היא והכא נמי דכוותה לדידהו כיון דלא היה לו אלא חזקה לקרות בס"ת שלו ולאו גזלת גוף הדבר איכא הכא השתיקה הויא מחילה ושוב הביא דברי הרב דרכי משה סי' קמ"ט הנ"ל (באות כ"ח וגם על דבריו פקפק במה שהצריך טענה כדכתב על דברי הרב ב"ז) וסיים והוא הדין בנדון דידן דעד השתא לא הוה להו כתרים אחרים לא היו יכולים למחות ולכן לא הוי חזקה:

לא

ומכל מקום לא מיסתברא למישדי נרגא בחזקה זו לגמרי על פי תשובת מוהרי"ו בסי' ק"ז (הנז"ל באות כ"ט) דאחר המחילה לא ידענא מהיכא תיתי ליה דמהמרדכי איני רואה אפילו דמות ראיה דלא בא לסלק לגמרי טענת חזקה במצות כשבא בטענה שהקהל מחלו לו בפירוש או בשתיקה (למי שסובר דשתיקה מהני) רק אמר דמי שהוחזק במצוה אין בנו ראוי לבא מכחו לירש את זכות אביו באותה מצוה דאין ירושה במצות והאב שהוחזק הוחזק והבן שלא הוחזק לא הוחזק וכן מתבאר שהבין מוהר"י בי רב בסי' מ"ט ואדרבא ראינו דמוהר"ם הובא במרדכי בפרק חזקת ובב"י סי' קנ"ג ובדרכי משה ח"מ סי' קמ"ט השיב דאדם שהיה רגיל בשום מצוה (בגלילה או בס"ת) ואירעו אונס או עוני ונתנו הקהל המצוה לאחר וכשעבר אנסו של ראשון רוצה לחזור למצותו והשיב אם בשעה שנתנו הקהל להשני היה ספק ביד הראשון לתת יו"ד דינרים בשנה ואף על פי כן

לא חפץ בה ונתרצה עם שאר הקהל לתת אותה להשני אבד הראשון את זכותו ואחיל גביה אי איכא סהדי שגם הוא נתרצה ואי ליכא סהדי ואיכא עדי חזקה שלא ערער מכר זכותו כיון שהשני טוען חזקה שיש עמה טענה ואמר ברשותך נתנו לי הקהל וכו' עכ"ל ופסקו להלכה מרן בא"ח סי' קנ"ג סעיף כ"ב וכן כתב השיירי כנסת הגדולה שם בהגב"י אות ח"י לחלק בין שני דינים אלו של המרדכי ועיין נאמן שמואל סי' צ"ז ובהרדב"ז סי' י"א הוסיף לומר דאף דבעלמא חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה וכל שכן להחזיק כנגד רבים שאני הכא דהויא חזקה במצוה ולאו מידי חסריה וכיון שכל הקהל רואים ולא מיחו בידו אין לך חזקה גדולה מזו:

לב

והוכיח שם דאף שמגיע קצת תועלת להקהל שנותנים קצת מעות בשביל אותה מצוה הדין כן והביאו הנאמן שמואל שם וכתב כן גם משם הרב המבי"ט אך מדברי הרב"ז והד"מ אינו נראה כן גם בתשובת דברי שמואל סי' מ"ז הרבה לגמגם בזה אך בנדון דידן גם הרדב"ז יודה כיון דלבני בהכ"ן לא היה כתר אחר להניח לכן לא מיחו ביד החג"ח ואין זו חזקה איברא ראיתי להרב משפטי שמואל סי' נ"ג דלדידיה נמי מספקא ליה וז"ל אבל בענין המצוה וכו' (הביא לשונו הנזכר לעיל באות ז"ך) הרי דאף דהקהלות בררום מהסס בה הרב ולא ידעתי למה ומכל מקום מדבריו למדנו לנדונינו דכיון דהחג"ח מעצמה נפרדה במצות הבאת הכתר לבהכ"ן משום דעד היום כאן לא נמצא ולא היה זולת הכתר שלהם למה ועל מה בטחו למחות ביד בני הכנסת עתה כי הרחיב ה' להם מלהגדיל כבוד בית ה' זו אינה תורה וכל שכן לפי סברת הרב משפטי שמואל דאפילו הקהלות בררו וכו' לא פסיקא ליה וכו' וקל וחומר לדעת מוהרי"ו דפשיטא ליה דאין מחזיקים בכל מילי דהקדש ומכל מקום הטיב אשר דבר מוהרש"ך בח"א סי' מ"ה דאין כח ביד אנשים הקמים [למחות] ביד החברה הקודמת לבטלם ממצותם ולהחזיק הם בה ואחריו נמשך המג"א בסי' קנ"ג גם בתשובת נאמן שמואל האריך להוכיח כן עי"ש ובתשובת דבר שמואל הנ"ל שוב רצה לומר דמה שכתב הרמ"א דכל שאין בידם למחות אין לו חזקה (שעל זה הוא שבנה כל בניינו) הוא מחלוקת בין הפוסקים והאריך לדחות זה:

לג

ובסוף דבריו כתב זו משפט השאלה ותצא דינה דאין חזקת החג"ח חזקה כלל לגבי בני הכנסת לעכבם שלא יזכו גם הם במצוה זו והוא הדין והוא הטעם לראובן שהזיל זהב מכיסו ונדבה רוחו להביא הכתר השני אין לו חזקה כלל לא עם שמעון ולא עם שום אחד מבני הכנסת ומ"מ לדידהו שמחשבתם ניכרת מתוך מעשיהם שמרצונם הטוב מחלו לבני החג"ח והניחו להם מקום שיתנו לעולם הכתר שלהם על הס"ת הראשון כפי המובא

בשאלה ודאי נראה דבמחילה בפירוש חשיבא לענין שכל כמה שלא יהיה בבהכ"ן אלא הכתר של החג"ח ושלהם ולא ליחידים אחרים או לקהל הכנסת אינם יכולים ליכנס בגבול החג"ח להניח הכתרים שלהם על הס"ת היוצא ראשון משום דזה כמה שנים שלראובן היה לו הכתר בבהכ"ן עם כל זה לא עלה בדעתו להניחו אלא כשהיה יוצא ס"ת שני ובלאו הכי שב ואל תעשה הוה עדיף ליה וגם שמעון שהניחו אחריו לא הביאו אלא כדי ליתנו על הס"ת היוצא שני נראה ברור דמחילה זו חשיבא ממחילת שתיקה שנחלקו בה הפוסקים והוי כמו שסייע עמו מיד הניזק למזיק שכתב הרב"ח בסי' קנ"ה דאפילו הרא"ש יודה דהוי מחילה וכ"כ הט"ז ח"מ סי' קנ"ד ס"ו דבמסייע עמו הוי חזקה לאלתר לכ"ע והממ"נ שמכחו בא ראובן אינו כלום דבשלמא חזקת החג"ח לגבי דידיה איכא למימר דהוי חזקה דכיון שזה כמה שנים שהיה לו הכתר וסבר וקביל שלא להניחו אלא על הס"ת השני הוי כמו סייעו למזיק ועדיף ממחילת שתיקה וכו' מה שאין כן שמעון זה שמעולם לא מחל אצלו ותיכף ומיד שהשיגה ידו להביא הכתר לא חשש לחזקת ראובן ובפיו מילא לאמר דרוצה לזכות גם הוא במצות הנחת הכתר וכל זה נראה לי פשוט וברור:

לד

אין חזקה למקומות שבבית הכנסת במקום שאין נוהגים למכור המקומות שבבית הכנסת (אלא נותנים לכל אחד ואחד מקום לפי כבודו) כן כתב בספר זכרנו לחיים ח"ב דף צ"ה ע"א אות ו' בשם רבין חסידא בס' חקי חיים סי' ו' וציין לעיין בספר עיני דוד סי' מ' דף פ"ו ע"א ושני הספרים האלו אינם אצלי לעיין בדב"ק ואנכי לא ידעתי מה נשתנה מקום שבבית הכנסת משאר דבר שלא תועיל לו חזקה אם היא חזקה המועילה (שהצבור כבדוהו באותו מקום או שישב מעצמו כמה שנים וכל העם רואים ושתקו ולא מיחו בידו לפי הסברות שהביא בשמש צדקה הנ"ל מס"ק ז"ך והלאה לכל מר כדאית ליה) והפוסקים דברו בענין ירושה במקומות שבבית הכנסת אם מת המחזיק אם הבן יורש לישב במקומו אף שיש גדולים ממנו וכתבו לחלק בין אם מוכרים המקומות דאז הבן יורש לכשאין מוכרים רק מכבדים לכל אחד כפי כבודו דבזה אין הבן יורש מקום אביו (עיין לקמן בסימן ז' מענין זה אבל על המחזיק עצמו לא ראיתי כעת מי שכתב שלא תועיל לו חזקתו ומי שנמצא בידו ספרים הקדושים הנ"ל ישכיל על דבר:

לה

מי שהחזיק בחזנות אצל הקהל אין יכולים לדחותו ואף שכתב רמ"א בש"ע בב"י נ"ג דאף אם קבלו הקהל בסתם יכולים לדחותו ולקבל אחר תחתיו הא כתב שם דהטעם הוא מאחר שנהגו כך אבל עכשיו אדרבא המנהג כשמקבלים ש"ץ או שו"ב בסתם מקבלים

אותו על כל ימי חייו ובפרי מגדים כתב ובסתם אפשר כל ימי חייו עכ"ל ולכאורה תליא בפלוגתא שבהרמ"א חשן משפט סי' ס' סעיף ג' ועי"ש באחרונים אלא שבאמת המנהג עיקר בזה ויותר מזה כתב בחתם סיפר או"ח סי' ר"ה ור"ו שאף שהמנהג לכתוב בשטר רבנות ושאר מינויים על זמן שלשה שנים הוא רק שהרב או הש"ץ אין יכול לחזור תוך זמן זה ואחר כך רשות בידו לחזור אבל הקהל לעולם אין יכולים לחזור אלא שמה שכתב דהמעיין בכל בו שממנו מקור דין זה דהרמ"א שביו"ד סוף סי' רמ"ה שמיירי באינם מקבלים פרס רק על דרך כיבוד תמוה מאד דמלשון הכל בו בסוף ספרו קודם משפטי החרם בזה הוא כמו שהעתיק בש"ע סוף סי' ג"ן וכתב בין שנוטלים שכר וכו' אפילו לא קבעו להם זמן וכו' ועל כל פנים הדין אמת וכו' אלו תורף דברי הגאון בית שלמה בחלק א"ח סי' י"ג וסיום דברי תשובתו באם נתנו הקהל זכותו לאיש אחר אם מעשיהם קיימים או יש בידו למחות הבאתי לקמן בסי' ח' אות י"ג והלאה, עי"ש:

לו

והרב אשל אברהם (שבש"ע הקטנים) בסוף סי' ג"ן כתב ובתשובת לחם רב סי' ב' על ענין חזן שקבלוהו כל הקהל ועתה רוב הצבור אין חפצים בו ומינו חזן אחר אם יכולים המיעוט לעכב על ידם והשיב אף דמתשובת הרשב"א משמע דיכולים לסלקו מ"מ בנ"ד א"מ אותו וכ"כ הרלנ"ח עי"ש דסיים מ"מ כיון דרוב הקהל חפצים באחרון ישמשו שניהם דרך פשר דבר עכ"ל האשל אברהם והנה קצר מאד בציור השאלה ובטעמה ולפי שמקרוב זכיתי ויש אתי הספר הקדוש לחם רב (לרבינו בעל הלחם משנה) ראיתי נכון להעתיק תורף דב"ק לזכות למי שאיננו בידו והוא זה נשאל הרב בסי' ב' בקהל שזה כמה ימים היה להם חזן אחד שראוי להיות על הצבור בקבע ופיסול לא נמצא עליו ועתה רוב הצבור אין רוצים אותו וקצתם רוצים אותו ורוב הקהל מינו חזן אחד קרובם מבחורי העיר אם יכולים המיעוט לעכב בידם כיון שהסכימו עליו מתחלה כל הקהל להיות חזן והרב מוהרלנ"ח בסי' ע"ט כתב דכיון שלא נמצא בו פיסול מחדש אין ראוי להעבירו כל שכן כשמעולם לא נמצא בו פיסול או דילמא כיון שהתפלה היא במקום התמיד ואין ראוי שיהא אדם שלוחם להקריב שלא מדעתם ורצונם ואפילו יחיד מוחה בחזנות לדעת רבינו שמחה כל שכן כשהרוב אין רוצים אותו ומה שאמר מוהרלנ"ח היינו לשיהיה אהבה ואחוה ביניהם לא לענין דינא יורנו שורת הדין:

לז

והשיב הרשב"א כתב בתשובה שחזן אין מסלקין אותו מאומנותו אלא אם כן נמצא בו פיסול ויש ראיות לדבר ועוד דתנן מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום וכו' אוקימנא בגמרא משום חשדא ומיהו כתב שבזמנו נהגו למנות אנשים על צרכי צבור ובהגיע הזמן

יצאו אלו ויכנסו אחרים תחתיהם בין לחזן בין לקופה של צדקה וכו' והמנהג הלכה הוא ואין כאן חשד כיון שנהגו לבא חליפות נסתלק החשד וכו' נראה מכאן דאף דאין מסלקין אותו מ"מ כיון שנהגו כן ליכא חשדא ויכולים לסלקו ומכל מקום אני חוכך בזה דדילמא היינו בזמנו של הרשב"א שאפשר שהיו החזנים כגבאים ופרנסים שמשנים אותם מזמן לזמן אבל בדורנו זה כל שליח צבור שמסלקין אותו חשדי ליה כולי עלמא דשום פיסול מצאו בו וסעד לדברי מדברי הרב מוהרלנ"ח בתשובה הנ"ל שכתב דאין ראוי להעבירו ולא שת לבו לדברי הרשב"א. משום דיש חילוק בין זמנינו לזמנו כדכתיבנא ועוד דזה השליח צבור שרוצים עתה רוב הקהל הרי המיעוט מוחים בו וכבר כתב רבינו שמחה דיחיד מוחה בחזנות כדכתב הרב מוהר"י קולון ואף שכתב האגור דהרב משה בן חסדאי חולק עליו וכן נראה דמוהר"ם שהובא בתשובות מיימונית בס' קנין סי' כ"ד חולק עליו דמשמע מהתם דלהעמיד חזנים דהיינו ש"ץ היורד לפני התיבה (דכל חזן הנזכר בדברי הפוסקים הוא שליח צבור היורד לפני התיבה ואינו חזן הכנסת האמור בגמרא) סגי שיעמיד אותו הרוב אפילו שימחה המיעוט דלא כרבינו שמחה מכל מקום ודאי דיש לחוש לדברי רבינו שמחה ופן כתב בתשובת מורי הרב סי' רפ"ט וא"כ כיון שהשליח צבור הראשון שמוהו כל הקהל ואין בו פיסול כלל ובזה האחרון יש חילוקי דעות דלרבינו שמחה אפילו המיעוט יכול לעכב א"כ למה נניח הראשון שנעשה בהסכמת הכל ולא מצאו בו שום פיסול ונקח אחר אשר יש בו חילוק דעות ואם היה נמצא בו שום צד פיסול הוה אזלינן בתר רובא אף שלעיני המיעוט לא היה נראה הפיסול כיון שלהרוב נראה לסלקו הדין עמהם אף דהסכימו עליו מתחלה וכתב רבינו שמחה דהיכא שהסכים מתחלה אינו יכול למחות היינו יחיד אבל רבים ודאי יכולים למחות אבל כיון שעושים הדבר בלי טעם שלא מצאו בו שום פיסול אין ראוי לביישו ולסלקו אף שיהיו הם הרבים כן נראה שורת הדין וכן נוטים דברי הרב מוהרלנ"ח:

לח

ומכל מקום אני אומר שכיון שרוב הקהל רוצים באחרון ימנו אותו שישמשו שניהם וכסברת הרב הנזכר (וכתב לבאר אם רוב זה הוא רוב הקהל בין עניים בין עשירים או דילמא אזלינן בתר רוב בעלי המס וסיים) הכלל העולה והעמדת חזנים או פרנסים הכל הוא נוגע לממון ואזלינן בתר רוב ממון ואי איכא רוב ממון החפצים בשליח צבור השני ימנו איתו אף כי לכאורה היה נראה שהדין עם הראשון כמו שכתבתי מכל מקום כיון דאיכא רוב ממון וגם שכבר מינו אותו אני אומר שישרתו שניהם וכפשרת הרב

מוהרלנ"ח בסי' ע"ט אלו תורף דברי הרב לחם רב (שציין הרב אשל אברהם) טעמו ונימוקו:

עיניך הרואות שהרב אשל אברהם קצר מאד במה שכתב בשם הרב לחם רב דממה שכתב בשמו נראה שמדברי הרשב"א משמע שיכולים לסלקו מן הדין ואין כן האמת ונהפוך הוא דמדברי הרשב"א משמע ליה להרב שאין יכולים לסלקו מן הדין אלא אם כן נמצא בו פיסול וכן בדין שהרי הביא ראיה מדשנינו מערבין בבית אלא משום חשדא ולא כתב דמשמע מדברי הרשב"א דמסלקין אותו אלא במקומות שנוהגים למנות על זמן ובבא הזמן מחליפין אותו וכיון שנהגו כן המנהג בזה הוא הלכה וסיים דיש לחלק דדוקא בזמנו של הרשב"א אבל בזמנינו כל שליח צבור שמסלקין אותו חשדי ליה כולי עלמא וכו' כנז"ל והוא תנא דמסייע להרבנים חתם סופר ובית שלמה שכתבו דהרשב"א לזמנו דבר אבל בזמננו כשממנים שליח צבור ורב וכיוצא מסתמא הוא לעולם ומן הדין אין יכולים לסלקו למנות אחר תחתיו (ולקמן באות מ"ו בד"ה ולענין וכו' כתבתי על מה שכותבים זמן בשטר הקבלה אם יכולים לסלקו) אלא דבמה שכתב הרב לחם רב דאם רוב הקהל רוצים בהשני וכבר מינו אותו לא ידחה השני לגמרי וישמשו שניהם ומשמע שאף שהראשון מחה וצווח תכף בקבלתם את השני ואין שום צד לומר שמחל זכותו בכל זאת זכה השני להיות גם הוא משמש עמו נראה שאין כן דעת הרב בית שלמה בסי' י"ג הנ"ל והבאתי דבריו בזה בסימן ח' ס"ק י"ג והלאה עי"ש ועיין בספר תהלה לדוד לידידי הגאון מוהר"ד אורטינבארג בסוף סי' ג"ן שכתב על מה שהביא באשל אברהם הנ"ל שאין ספר לחם רב אצלו ולא ידע כונתו דאדרבא מתשובת הרשב"א משמע דאפילו כל הקהל אין מסלקין חזן מאומנותו מהא דמערבין בבית ישן והצ"ע. שש אנכי אשר העתקתי דברי הרב לחם רב לזכות למי שאין מצוי אצלו:

ומה שכתב הרב לחם רב שאף דיש חולקים על סברת רבינו שמחה (שיחיד יכול למחות בחזנות) ודאי שיש לחוש לסברתו וכו' ושכן כתב בתשובת מר רבו סי' רפ"ט הנה מר רבו הוא הרב מוהרשד"ם ועיינתי בתשובותיו בסי' רפ"ט ולא מצאתי שדבר בזה רק בחלק א"ח סי' ל"ו ששם עמד לבאר אם בכל דבר הולכים אחר הרוב ואם הוא רוב מנין או רוב בנין כתב שלא בכל הדברים הולכים אחר הרוב שהרי בחזנות כתב הרב מוהריק"ו בשם רבינו שמחה שאפילו יחיד יכול למחות אם לא כשהסכים עליו בתחלה וכו' ונראה דממה שלא הזכיר הרב מוהרשד"ם מהחולקים עליו משמע ליה לתלמידיה דרב שתופס כדעת רבינו שמחה כן נראה לי כעת שלא מצאתי דברי הרב מוהרשד"ם בזה בתשובה אחרת ודברי האגור ומוהר"י קולון שכתב הרב הובאו בבית יוסף סו' ג"ן

(בד"ה כתב האגור) ועיין שם בדברי הרמ"א בדרכי משה סק"ו בדין זה ט"ל) **שליח** צבור שהחזיק להתפלל בבית הכנסת אחת ונשרפה הבית הכנסת ושוב חזרו ובנאוה והחזן הנ"ל רוצה לחזור לחזקתו להיות שליח צבור בה כמקדם וגבאי הקהל מאנים בו בטענה דכיון שנשרפה הבהכ"ן פקעה ממנו חזקתו הראשונה דפנים חדשות באו לכאן נשאל על זה הרב מעשה אברהם בחלק א"ח סי' כ"ב והשיב דהגאון חקרי לב בספר מערכי לב בח"ב דרוש צ"א דף ר"ז ע"א לענין המינויים שהיו בבית המקדש דכשחרב הבית פקע זכותייהו מנייהו אף לכשנבנה הבית המקדש אחר שבעים שנה שיש לדמות דבר זה למאי דאמרינן בכתובות דף ק"ג נקטינן מדור (הבית) [האלמנה] שנפל אין היורשים חייבים לבנותו וכתב הרב המגיד בפרק ח"י מהלכות אישות בשם הרשב"א לאו למימרא שאם בנאוה שתהא דרה בו אלא מכיון שנפל נסתלק זכותה ממנה ומעין זה איתא גבי הא דתנן בריש פרק הנושא הפיקחין היו כותבים על מנת שאזון את בתך חמש שנים כל זמן שאת עמי ותני עלה בירושלמי מתה או נתגרשה אינה עמו וכתבו הרשב"א והריטב"א והר"ן והרא"ש בחידושיהם שם דמסתברא שאם גירשה והחזירה כבר נתבטל תנאו אף שהחזירה והביאו ראיה מבבא בתרא דף ס"ג בן לוי שמכר שדה על מנת שהמעשר שלו כל זמן ששדה זה בידך מכרו וחזר וקנאו אין לו עליו כלום עי"ש ובטור אה"ע סי' קי"ד ומהני דוכתי למד הרב שער אפרים סי' ע' במי שנשבע לחברו שהבן הנולד לו ראשון יתנהו לו למולו ומתה עליו אשתו ואחר כך נשא אשה והוליד ממנה בן שפטור משבועתו דכיון שמתה אשתו פקע חיובו ושוב פנים חדשות באו לכאן ומינה להמינויין של בית המקדש וכו' שמדבריו מתבאר דכיון שנשרף אף שבנו אותו מחדש פקע זכותיה משום דפנים חדשות באו לכאן (ובציוני רבינו ציין בזה ארחות חיים (סאפינקא) סי' ג"ן אות כ"ב (ד"ה וע' בשו"ת) ועיין לרבינו בכללים מערכת פ"ה כלל ת"ד):

מ

ואף שעינינו הרואות בכמה קהלות אחרות שנשרפו ובנאום מחדש ולא סילקו את הש"ץ אלא חזר עו מקומו כבתחלה וכן שאר המשרתים בבהכ"ן מכל מקום אין מזה הכרח שכן נתפשט המנהג והוא מתרי טעמי. א) דיש לומר דמה שלא סילקו אותם הוא משום שלא מצאו כמותם הן בשלימותם והן בעול העבודה מאהבה וחיבה. ב) דלאו כולי עלמא דינא גמירי משום הכי לא טענו מזה כלום ושוב הביא דבחקרי לב ח"ב בחלק יו"ד סי' מ"ו האריך בדין זה דפנים חדשות באו לכאן ושם הביא מיימינים ומשמאילים ושהרבה להקשות על מה שכתב הרב המגיד בשם הרשב"א ואף שהרדב"ז בחדשות ח"א סי' שע"ד גבי מי שנשא אשה ונשבע שלא ישא עליה אחרת ופעם אחת נתקוטט עמה וגרשה ומיד

החזירה ועתה רוצה ליקח אשה על אשתו באשר שגירשה ונתבטל תנאו ופנים חדשות באו לכאן וכו' מכל מקום הר"ן בחידושיו לכתובות גבי מימרת רב גידל כמה אתה נותן לבנך וכו' נראה מדבריו בהיפך וכן מלשון הרא"ש נראה בהיפך וציין לעיין במשפט צדק ח"ב סי' כ"ב מה שהקשה להרשב"א סי' תתקס"ב ולמרן החבי"ב בכנסת הגדולה אה"ע סי' ק' בהגהט"ו אות נו"ן שהביא מחלוקת בזה ובספר הר המור שהאריך בפרט דין זה (פנים חדשות באו לכאן) (וסיים הרב מעשה אברהם) מכל מקום הדין אמת דכיון שנשרף הבהכ"ן אף שבנו אותו מחדש פקע זכותיה מניה דפנים חדשות באו לכאן וכמו שכתב הרב מערכי לב וכן ראה מעשה שעשו בק"ק אחר שאמרו לו כן והלך לדרכו בלי שום פקפוק וצפצוף כלל כיון דזה ברור ועיין במה שהבאתי לעיל באות כ"ג:

גם אשו"ר בספר לב חיים ח"ג (למרן החבי"ף) בסי' ל"ח שנשאל ביחידי בית הכנסת שיש להם גזברים ומתחלפים בכל שנה ונשרפה הבית הכנסת וחזרו ובנאוה אם בטל המינוי שלהם משום שפנים חדשות באו לכאן וכן נשאל על השלוחי צבור (המברך והמסייע והמזמר והמפטיר) ושמשי הקהל שהיו מוחזקים בשירותם אם יכולים הצבור לסלקם ולמנות אחרים מפני שאבדו חזקתם על ידי שנשרפה הבית הכנסת או נימא חזקתם עומדת לעד ובתשובתו הביא ההיא דכתובות דף ק"ג מדור האלמנה שנפל אין היורשים חייבים לבנותו ושפסק כן הרמב"ם בפרק ח"י מהלכות אישות דין ב' ודברי הרב המגיד בשם הרשב"א שם דמתבאר דכיון שנפל הבית אבדה האלמנה זכותה ומזה למד לנשרפה הבית הכנסת שאבדו כל המשרתים את זכותם שהיה להם מקודם:

שוב הביא מה שכתב הגאון חקרי לב בחלק ח"מ ח"א סי' מ"ז וז"ל עובדא הוה שנשרפו הבתי כנסיות ונתפזרו היחידים אחד הנה ואחד הנה ולא היה להם מקום מיוחד להתפלל וכוללות הקהל נשארו חייבים שלוו גבאי הקהל וחתמו בשטר לצרכי הוצאות הקהל וצדקות ועתה תובעים בעלי השטר מהגזברים שלוו בשנה ההיא והרב מוהר"ח מודעי חייב לגזברי הקהל באשר הם חתומים בשטר ואני אמרתי דצריכה רבה במה שטוענין הגזברים שהם אינם אלא כשלוחי הקהל ובכל שנה מתחדשים על הקהל גזברים אחרים ואם כן הרי אחר שלוו נתחדשו גזברים אחרים וחל עליהם החיוב לפרוע ועכשיו שנשרפה הבית הכנסת ואין כאן גזברים מיוחדים חל החיוב על כל אנשי הקהל ולמה יתחייבו לפרוע הם לבדם והעלה להלכה וז"ל ואם כן בנדון דידן אם לא היה נשרפה בית הכנסת בודאי דעל גזברי הקהל שבאותו זמן החיוב מוטל בפריעת החוב אבל כיון שנשרף ובוטל מינוי הגזברין בודאי חל החיוב על כל בני הקהל איש לפי ערכו עכ"ל הרי דפשיטא ליה דכשנשרפה הבית הכנסת בטלה מינוי הגזברין דון מינה למאי דקמן

ועיין עוד בחקרי לב א"ח סי' נ"א ובספר מערכי לב ח"ב דרוש צ"א דף ר"ז ע"א ואף שלא פורש בדבריו על משרתי הקהל שבא בשאלתינו דלכאורה הסברא נותנת לומר דלא אבדו חזקתם מטעם דשאני גזברים דמתחלפים בכל שנה ושנה בין מצאו הצבור קורת רוח מהם ובין לא מצאו משפטם שנים עשר חדש ולא עוד לכן בוטל מינויים אבל בחזנים ושמשים דאין דרך להחליפם בכל שנה ואם הצבור מצאו מהם קורת רוח אין מוחה בידם כל ימי חייהם אך במעט התבוננות זה אינו דכיון דהרב חקרי לב בתוך דבריו כתב מפורש דכיון שנשרפו הבתי כנסיות ונתפזרו כל היחידים אחד הנה ואחד הנה ואין להם מקום מיוחד להתפלל אם כן גם חזקת חוני ושמשי הקהל נאבדה דאת מי ישרתו הקהל נשרף היחידים נתפזרו לא נשאר בידם שום חזקה ופשיטא דפנים חדשות באו לכאן כשבנו הבית הכנסת מחדש אלו תורף דב"ק וחידוש הוא שלא זכר שר דברי הרב חקרי לב חלק יו"ד ח"ב סי' מ"ו ודברי הרב מעשה אברהם שהבאתי באות זו שמתבאר דאינו פשוט לומר פנים חדשות באו כאן אלא דלענין דינא כתב שם במעשה אברהם דכן עיקר ושכן עשו מעשה וכו' עי"ש:

ושליח צבור שהיה שכיר שנה והשלים שנתו והתחיל להתפלל עוד ימים מספר מהשנה חדשה ומקצת אנשים מיחו בו באמרם שכבר נשלם השנה שהשכירוהו ושאינם רוצים אותו עוד והש"ץ טען שמאחר שכבר התחיל להתפלל בהימים נוראים שהם מהשנה חדשה ולא מיאנו בו שלהיותו שכיר שנה מקצתה ככולה ושיפרעו לו משלם פסק בתשובת מ"ץ דהדין עם הש"ץ עיין לקט הקמח דף י"ד ע"א כן כתב הרב באר היטב בסי' ג"ן ס"ק כ"ב גם הרב קמח סולת בדף יו"ד ע"א וע"ב הביא דברי הרב לקט הקמח יותר בהרחבה עי"ש ומה שכתב הרב באר היטב שפסק בתשובת מ"ץ דהדין עם הש"ץ לפי הנראה כונתו על ספר משפט צדק ח"א ואינו מצוי אצלי אך ראיתי בספר מים החיים בחלק ח"מ סי' ח' דף ס"ו ע"ג (ד"ה ואבע"א) שכתב בשמו בראשונות סי' ע"ח וז"ל אם כתב כן הרשב"א הוא בשאר מינויים אבל לא בחכמות שכיון שעלה לא ירד דמעלין בקודש ולא מורידין ואפילו נאמר דהוא הדין בחכם שקבלוהו לזמן שאני נדון דידן דבשלמא אם כשנשלם זמנו היו ממאנים וכו' היה מקום לומר כן מה שאין כן בנדון דידן דאף אחר שנשלם זמן השנים שקבלוהו נהג עוד שתי שנים אחרות ואין מכלים אם כן סברו וקבילו אותו עליהם לראש כל ימיו מאחר שאינו נוהג דבהשלמת הזמן יתנהג בשררותו זמן אחר ומאחר שכן הוא הוי כמו שהעלוהו לראש עליהם בסתמות דמעלין בקודש ואין מורידין דאפילו יהיה דנהג במקום ההוא כדכתב הרשב"א בנדון דידן אחר שנהג נשיאותו עליהם אחר זמן הקצוב שתי שנים כנז"ל הוי הדין כן כמו שכתבתי עכ"ל

וביאור דבריו לפי הנראה כונתו לומר דאף שכתב הרשב"א בתשובה שהביא מרן בב"י א"ח סי' ג"ן ופסק כן בש"ע בסעיף כ"ו בקהל שנהגו למנות אנשים לצרכי צבור לזמן ובהגיע הזמן יצאו אלו ונכנסים אחרים תחתיהם עושים כמנהגם ואפילו לא קבעו להם זמן עושים כמנהגם וסתמן כפירושם כיון שנהגו כן מכל מקום סובר הרב דהיינו דוקא בשאר מינויים אבל ברבנות דאיכא מעלין בקדש לא אמרה הרשב"א ושוב כתב דאף אם נאמר דגם במינוי רב אמרה הרשב"א מכל מקום יש לחלק בין לא התחיל עדיין להשתמש בשררתו אחר שנשלם הזמן להיכא שכבר נשתמש גם אחר שנשלם הזמן ושוב ממאנים וכו' וכל זה לגבי שררת רבנות ואיני יודע אם נזכר דין זה במשפט צדק גם לענין שליח צבור או שהרב לקט הקמח דן כן בשליח צבור על פי דברי הרב משפט צדק לענין רבנות דכיון דקאמר טעמא משום שכשלא מיחו תיכף בתשלום הזמן אות היא דסברו וקבילו כן יש לומר בשליח צבור כמו בחכם:

גם הרב מוהרח"ש הלוי בתשובתו שבספר כפי אהרן ח"ב בחלק יו"ד סי' ו' בדף ל"א ע"ג כתב בשם הרב מוהר"י הלוי סי' ן' כתב וז"ל ואין לומר דכל זה מיירי דוקא היכא שקבלוהו עליהם בסתם ולא קבעו לו זמן אבל היכא שקבעו לו זמן ונשלם זמנו לא שייך בזה למימר מעלין בקדש ואין מורידין כיון שכבר נשלם הזמן חדא שהרי החזיק עוד בשררתו כמה זמן אחר השלמת הזמן הקצוב שזה מורה שלא היתה קבלתו לזמן ההוא דוקא ושאחר כך יצא ויכנס אחר רק יוכל להיות הקביעות זמן לראות ולנסות בהנהגתו וכו' או אפשר שקביעות הזמן מהני לחייב את החכם שלא יוכל להניחם בתוך זמן הקצוב וכו' הרי שיש לחלק בין כשבאים למחות תיכף לתשלום הזמן לכשלא מיחו אז כי אם אחר שכבר התחיל להשתמש במינויו אחר שעבר הזמן הקבוע והרב המחבר שם בסי' ז' (בד"ה ואולם) כתב כן גם בשם הרב משפט צדק בח"א סי' ע"ה וכמו שכתב בשמו הרב רל"ץ בספר נדיב לב שהבאתי לקמן:

וכן ראיתי להרב רל"ץ בספר נדיב לב ח"ב בחלק ח"מ סי' ג"ן (דף צ"ז ע"ד בד"ה אך) שמדברי הרב משפט צדק הנ"ל למד לנדונו לענין שוחט והוא בענין שיש הסכמה בעיר שכל מינויי משרתי הצבור יהיו לזמן שלשה שנים ומזה נשתרבב המנהג שכל שוחט ובודק ממנים אותו לשלשה שנים ושקיל וטרי הרב אם על פי הסכמה הלזו יש כח ביד הצבור לסלק את השוחט אחר תשלום הזמן או לא והביא דברי הרב כנסת הגדולה בסי' שס"ו (גבי מאי דקימא לן מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום) שאם בתחלה כשהניחו העירוב בביתו של זה התנו שאם ירצו לסלק העירוב מביתו וליתנו בבית אחר הרשות בידם כיון שמתחלה התנו ליכא מפני דרכי שלום שהוא מפני החשד ועל ידי התנאי

נסתלק החשד וכתב בשם הגאון מר אביו בספר חקרי לב שהביא שהרב דבר שמואל בסי' מ"ו סובר גם כן דתנאי מהני ויכולים לסלקו ואף שהרב פני משה בח"ב סי' כ"ד אינו סובר כן מכל מקום בחקרי לב העלה דהעיקר כדעת הרבנים כנסת הגדולה ודבר שמואל שסוברים דאם התנו מתחלה הרשות בידם לסלקו ושכתב ליישב מה שקשה לכאורה לסברתם מכמה סוגייאות שבש"ס ואם כן דתנאי מהני משום דעל ידי התנאי ליכא חשד הכי נמי בנדון השו"ב הנ"ל כיון שנהגו למנותו לזמן וכולי עלמא ידעי שכן המנהג ליכא שום חשדא בסילוקם:

ושוב כתב אמנם בנדון דידן אומר אני דאין מצד זה מקום להתיר דגם הרב כנסת הגדולה ודעימיה יודו דאין יכולים לסלק את השו"ב דעד כאן לא אמר הרב אלא דוקא כשהתנו עמו לזמן קצוב ובבוא הזמן באים לסלקו בהא חדית לן הרב כנסת הגדולה דאף דלא נהגו כן לבא בחליפות באותו מינוי על דרך שכתב הרשב"א דבכי האי גוונא ליכא חשדא אלא שהיה מקום לומר דאף דהתנו אינו מועיל התנאי כל שלא נהגו כן וקא משמע לן הרב דאף שאין המנהג כן מכל מקום כיון שלזה מינו לזמן מהני התנאי ומסלקין אותו בזמנו דכיון שהתנו ונתפרסם תנאי זה ליכא חשד והתנאי מהני כמו מנהג ומיהו היינו כשבאים לסלקו בתשלום הזמן הנועד אבל כשהתנו ומינוהו לזמן וכשבא הזמן לא סלקוהו והניחו אותו על משמרתו דניחא להו במינוייו מוכחא מילתא שאין דעתם לסלקו והוי כאילו לקחוהו עתה בסתם שאין יכולים לסלקו מפני החשד שיאמרו אם איתא דמשום שלקחוהו לזמן סילקוהו היה להם לסלקו בבוא הזמן ומדלא סילקוהו בזמנו נתברר דאין הסילוק משום התנאי אלא יאמרו שעולה נמצא בו ואם כן דאיכא חשד חזר האיסור למקומו ואין יכולים לשנות מפני החשד וחילוק זה מלבד שהוא פשוט ומקובל אל השכל מפורש כן בדברי המשפט צדק ח"א סי' ע"ח שנשאל בחכם שקבלוהו לזמן קצוב ונשלם הזמן והיו רוצים לפטור את עצמם מחיובם בטענה זו והביא הרב ראיה מדברי הרשב"א שהביא מרן הב"י באורח חיים סי' ג"ן דאם נהגו למנותן לזמן ליכא חשד וכתב אם כן יאמר האומר דכל שכן הוא בנדון דידן אחר שקבלוהו לזמן קצוב וכבר נשלם הזמן שאין עליהם עוד חיוב וכתב בתחלה לחלק בין שאר מינויים למינוי חכם ושוב כתב ואפילו נאמר דהוא הדין בחכם נדון דידן שאני דבשלמא אם כשנשלם זמנו היו ממאנין בו ואומרים שאין חפצים בו עוד היה מקום לומר כן אבל בנדון דידן אף אחר שנשלם הזמן נהג במינוייו עוד שתי שנים ואין מכלים אם כן סברו וקבילו עליהם כל ימיו כיון שאין המנהג שבתשלום הזמן יתנהג בשררה ההיא (איש) [זמן] אחר ואחר שכן הוא הוי כמו שהעלוהו בסתם אלו תורף דברי הרב משפט צדק

וסיים על זה הרב נדיב לב והוא הדין לנדון דידן אף שלקחו אותם לזמן שלשה שנים כיון שבבוא הזמן לא סילקוהו הוי כהעלוהו בסתם ואין יכולים לסלקם ואינו מועיל התנאי אלא כשבאים לסלקם כשנשלם הזמן אבל אם נשלם הזמן ולא סילקוהו הוי כאילו מינו אותו בעת ההיא בסתם ואין כחם יפה לסלקו אלו תורף דב"ק הנך רואה שמדברי הרב משפט צדק האמורים לענין רבנות למד הרב לענין שוחט שאם כבר נשתמש במינוייו גם אחר שנשלם הזמן אין יכולים לסלקו ובדבריו שבסוף התשובה (שאכתוב להלן בס"ד) מפורש דשליח צבור שוה לחכם לענין שמעלין בקדש ואין מורידין:

וביאר עוד שאין לחלק דשאני נדון הרב משפט צדק שכשנשלם הזמן נהג בשררתו עוד שתי שנים אבל בנדון הנ"ל שיש הסכמה למנות לשלש שנים דוקא אם כן כשנשלם הזמן אין לומר דהוי כהעלוהו בסתם דכיון דההסכמה קיימת הוי כאילו קבלוהו עוד לשלש שנים ולא כקבלוהו בסתם שהוא לעולם כיון שלפי ההסכמה אין יכולים לקבל ליותר משלש שנים ואם כן כשנשלמו השלש שנים שניים ושלישים וכן על זה הדרך יהיו רשאים לסלקם דמכח ההסכמה הוי מינויים רק לשלשה שנים וכדכתב הרשב"א דכשנהגו כן יכולים לסלקם אבל באמת אין לחלק כן דברור הדבר דאין ההסכמה מועלת לסלק החשד מאחר שאין המנהג לסלק להמשרתים בבוא זמן הנועד ואין מי שיודע מהסכמה זו כי אם הטובי העיר ואם כן חזר הדין דמערבין בבית ישן מאחר דאיכא חשד בסילוקם ודברי הרשב"א הם המדברים כשיתנו לסלקם בסוף זמנם דוקא וכמו שכן מתבאר מדברי הרב באר עשק סי' ז' שכתב אף דהכל בו בשם הרשב"א כתב ועכשיו נהגו למנות אנשים לזמן ובהגיע הזמן יוצאים אלו ונכנסים אחרים תחתיהם ואם מפני החשד כיון שנהגו לבא בחליפות נסתלק החשד נראה דדוקא במקום שנהגו לעשות לזמן אבל כל שאחר שהיו עושים לזמן קבלו בלא זמן בקביעות ועכשיו רוצים לשנות איכא חשדא ואין משנין וכן הסכים הרב פרי האדמה חלק א' דף ל"ז ע"א ועיין בתי כהונה ח"ב סי' י"א ודבר משה ח"א סי' הרי דלא כתב הרשב"א דאם נהגו נסתלק החשד אלא דוקא כשנהגו להחליף דכל העם רואים זה נכנס וזה יוצא אבל כשאין אדם יוצא משירותו לעולם מאן מוכח דלאו משום פיסול סלקוהו לזה ואם מחמת ההסכמה מלבד דלא ידעי לה כולי עלמא עוד זאת אין ההסכמה גורמת לסלק החשד אלא החילוף ואם לא נהגו להחליף מה יושיענו ההסכמה והוכיח כן מדברי הרב משפט צדק בתשובה אחרת (סי' יו"ד ויש לפקפק קצת בהוכחתו כמו שיראה הרואה):

שוב ביאר דמטעם אחר אין ההסכמה מועלת לסלק את השו"ב משירותו דאין שום הוכחה בלשון ההסכמה שבסוף הזמן יסלקוהו שאם כן היה להם לתקן שלא ישאר

שום משרת בשירותו כי אם שלשה שנים דוקא ואם אחר שלשה שנים הצבור חפצים בו ימנוהו עוד שלשה שנים וכן על זה הדרך ופשוט דאין שום עדיפות בהסכמה זו מאילו התנו הצבור מתחלה עם המשרת ובהתנו אינו מועיל אלא כשיתנו שאם ירצו לסלקו הרשות בידם כדכתב בכנסת הגדולה סי' שס"ו ואם התנו שממנים אותו לזמן אין במשמע תנאי זה שבסוף הזמן יכולין לסלקו אלא שרצו לחייב את הנכנס לשרת שלא יורשה לסלק עצמו קודם הזמן ואין במשמעות ההסכמה שיהיה בכחם לסלקו בסוף הזמן שאם כן היה להם לכתוב בהסכמה כן שהרי גם בתנאי בעינן שיהא התנאי לסלקו כדי שיסתלק החשד ומה גם דהתקנה היתה בסתם וכוללת כל מין משרת ואיכא בהדייהו אינשי דאיכא איסורא לסלקם משום דמעלין בקודש כגון חכם ושליח צבור דלא מהני בהו תנאי והסכמה משום דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה וכמו שביאר בחקרי לב ובהכרח לומר דלא היתה כונת ההסכמה לסלקם בסוף הזמן כאמור אלו תורף דב"ק בזה:

גם בתשובתו שבספר תעלומות לב חלק יו"ד סי' ל"ד (שהבאתי לקמן באות מ"ו) כתב בדף מ' סוף ע"א שטענת הרוצים לסלק את הרב מפני שכבר עבר הזמן אינה טענה וכל שכן אם כבר נשלם הזמן שקבעו ועדיין היה עומד ומשמש ולא סילקוהו בתשלום הזמן דודאי אין יכולים לסלקו מפני החשד שיאמרו הבריות דלא משום שנתמנה לזמן הוא שנסתלק ממינויו שאם כן היו מסלקים אותו תכף שנגמר אלא משום שמץ פיסול סילקוהו וכיון דאיכא חשד קאי איסורא בדוכתיה כמו שכתבתי בנדיב לב וכו' ומצאתי און לי בתשובת הרב משפט צדק סי' ע"ח ובנדון דידן שאין כונתם להעבירו כדי למנות גדול ממנו גם הרב מוהרו"ך בבית כ"ב חדר י"א מודה דאסור לסלקו ועיין חקרי לב יו"ד ח"ג סי' צ"ט ע"כ תורף דב"ק:

מא

אם יש חזקה לרבנות ידוע מה שכתב הריב"ש בס' ער"א ופסק כן הרמ"א ביו"ד סוף סי' רמ"ה מי שהחזיק לרב בעיר אפילו החזיק בעצמו באיזה שררה אין להורידו מגדולתו אף שבא לשם אחר גדול ממנו וכו' עי"ש ומדין זה למד הרב כנסת הגדולה בתשובה חלק יו"ד סי' רי"ח דחכם שזכה לחתום ראשון בכתבים וכיוצא ובא חכם גדול ורוצה ליטול הקדימה לפי שהוא יותר חכם החכם הראשון שהחזיק וזכה הוא יחתום ראשון מפני חזקתו כמו שכתב בשמו מרן חיד"א בשיורי ברכה סי' רמ"ה (בס' זכרנו לחיים ח"א ד' ע"א אות ט' לא ראה דבריו עי"ש) ומסתמא פסק דינו הוא על פי תשובת הריב"ש דיש חזקה לרבנות ובדברי הרמ"א הנ"ל שנראים כסותרים מרישיה לסיפיה שהביא תשובת

הריב"ש ושוב הביא תשובת מוהרי"ו ומוהרא"י שנראים דבריהם היפך סברת הריב"ש וגם בגוף דברי הרמ"א במה שהבין מדבריהם האריך הגאון שם אריה בסי' ז' והבאתי תורף דב"ק לקמן בסי' זיי"ן אות ב"ן עי"ש:

מב

וכן מתבאר מדברי הרב המבי"ט בח"ג סי' ר' שהביא בשו"ת אורי וישעי לידידי הגאון אבד"ק יאס בסי' ל"ה והוא ששם כתב הגיעני מכתבם שקמו איזה אנשים והביאו שם רב להם הנה לא יאומן כי יסופר שיהא נעשה דבר נבלה כזאת על ידי איש אשר הטה שכמו להיות מורה הוראה בישראל לפרוץ גדר בפני עושי עולה ולקפח פרנסת הרבנים רע עלי הדבר מאד וכן לא יעשה בישראל וכבר מבואר ברמ"א יו"ד סי' רמ"ה דהמחזיק לרב בעיר וכו' (הביא כל דברי הרמ"א שם) ואם כן אף אם לא באו הרבנים הנ"ל בטענת ירושת אביהם אלא דכבר החזיקו בשררה זו זה כמה גם כן אין שום כח ביד אחר לבא שם להסיג גבולם כמבואר בדברי הריב"ש הנ"ל וכן מבואר בשו"ת הרב המבי"ט ח"ג סי' ר' דאין שום כח ביד הקהל לקבל שום אדם לרב על הרב הקודם אף לא לשתף עמו רב אחר וכתב שלשה טעמים. א) אפילו לא היו מעמידים אותו מצד אביו לא היו רשאים להעבירו דדין הוא כיון שעלה לא ירד. ב) משום ירושה וכו'. ג) שאף שלא היו כותבים לו המינוי ואפילו לא היה בא מכח האב אלא שיש לו שני חזקה שהחזיק להיות חכם שם אין שום אדם יכול להעבירו מן המינוי שגדולה חזקה מן התורה בכל מקום ומכל שכן בדבר שררה של מצוה אפילו בלא כתיבת הסכמתם ואפילו יש אחר יותר ראוי ממנו שבכל הדורות שעברו היו מלכי ישראל וכהנים גדולים בקצתם היו כמה אנשים ראויים יותר למלכות מן השבט הנבחר ולא היו רשאים להעביר מי שהיה מלך וכהן גדול עכ"ד הרב המבי"ט ולקמן בסי' זיי"ן הבאתי דברי פוסקים רבים בנדונים שונים בענין אם יש ירושה לרבנות עי"ש מאות ט"ו והלאה שמתבאר מדבריהם שהדין פשוט וברור דיש חזקה לרבנות ולא נחלקו אלא אם הבן עומד לשרת במקום אביו אבל המחזיק עצמו לדברי הכל הרי הוא בחזקתו ואין שום אדם יכול לבא בגבולו ועיין עוד בשו"ת אורי וישעי הנ"ל בסי' צ"ז שגם שם הביא דברי הרב המבי"ט הנ"ל:

ולקמן בסי' זיי"ן אות ד"ן הבאתי דברי הגאון חתם סופר בחלק א"ח סי' י"ג ובחלק יו"ד סי' ר"ל ובחלק ח"מ סי' כ"א דמה שכתבו מוהרי"ו ומוהרי"א דיכול רב שני לבא במקום הרב הראשון וכו' וכדכתב הרמ"א ביו"ד סוף סי' רמ"ה אינו אלא בזמנם שלא קבלו הרב כפועל וכו' וכיון שלא שכרוהו כפועל אם יבא רב אחר וינהוג גם הוא ברבנות מי ימחה בידו אבל בזמן הזה שמקבלים הרב ועוקר דירתו ממקומו וקוצבים לו שכרו וכו' פשוט

שהבא בגבולו גרע מיורד לאומנות חברו וכו' עי"ש ומתוך דבריו שבחלק ח"מ שהבאתי שם מתבאר דלא תלי האי דינא באם קבלוהו ממקום אחר ועקר דירתו ובא אצלם אלא אף אם לא עקר דירה אלא קבלוהו במקומו הדין כן דכיון שקבלוהו כפועל והם מחוייבים ליתן לו פרנסתו. הבא להשיג גבולו גרע מיורד לאומנות חברו וכו' עיין שם:

עוד הבאתי שם דברי הגאון חתם סופר בחלק ח"מ סי' כ"א שלענין שררת רבנות אין להתדיין אלא על פי דייני ישראל רבנים מפורסמים והעתיק שם תשובת רבינו מוהר"ם בר ברוך בדפוס פראג דף קי"ב שהחרימו ונדו על זה רשב"ם ור"ת וראב"ן ועוד מאה וחמשים רבנים עמהם שלא להביא הדבר בפלילים וכתבו שהסכמתם וחרמם היא בין על החתומים בין על שאינם חתומים ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהס וכתב הרב חתם סופר שאין אנו רשאים להחרים ולנדות אבל אנחנו תלמידיהם וממילא הפורץ גדר ההוא הוא בחרם שהחרימו הקדמונים וכו' עי"ש דב"ק:

והנה עתה נדפס ספר שו"ת מהגאון נצי"ב אבד"ק וואלאזין הכי קרא שמו משיב דבר משיב דברים נכוחים וראיתי שם בחלק יו"ד סי' ח' שהביא שבמכתבי העתים המליץ בשנת תרמ"ז נומער 173 הובא מאמר בשם צעיר אחד על דבר רבנים ושוחטים המשיגים גבול הקודמים אשר גאוני דורנו יצ"ו הזהירו על זה הרבה והצעיר הנ"ל מצא היתר פשוט על פי דברי הרמ"א בחשן משפט סי' קנ"ו סעיף ה' לענין אומנות דאם השני שוכר לו בית ודר שם הרי הוא כאחד מבני העיר ויכול גם הוא להיות אומן ומזה העלה הצעיר הנ"ל דמה שכתב הרמ"א ביורה דעה סוף סי' רמ"ה דרב היושב בעיר ולומד לרבים יכול חכם אחר לבא וללמוד גם כן שם אפילו מקפח קצת פרנסת הראשון כגון שהקהל קבלו עליהם הראשון לרב ונוטל מהם פרס אפילו הכי יכול השני לבא לדור שם ולהחזיק רבנות בכל דבר כמו הראשון אם הוא גדול וראוי לכך אבל אם בא חכם אכסנאי לעיר אין לו לקפח שכר הרב הדר שם וכו' שדבריו הם לשיטתו שבחושן משפט סי' קנ"ו הנ"ל והרמ"א משוה הרבנות לאומנות דעלמא ובזה העלה הצעיר שאם השני בא לדור הוא וביתו שמה אין בזה השגת גבול כמו אומן וכתב עוד הצעיר דאין בזה משום חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר שזה אינו אלא בטעה בשקול הדעת אבל בטעה בדבר משנה רשאי ולפי דברי הצעיר הנ"ל לא רבני גאוני הדור בלבד טעו בדבר משנה זו אלא אף רבותינו השפתי כהן והגר"א טעו בדבר משנה זו אשר מצא הצעיר (ובאר הדברים איך שלפי שיטת הצעיר צריכים אנו לומר שגם רבותינו הש"ך והגר"א טעו במשנה זו) ולפי שהצעיר הזה לא חפץ לבו בתבונה לעיין במקור דין של הרמ"א ביו"ד רק בהתגלות לבו במקום רואים שגאוני הדור יצ"ו והש"ך והגר"א טעו בדבר משנה ושכחו מה שכתב

הרמ"א בח"מ סי' קנ"ו הנ"ל לכן חובה עלינו להראות כמה גס לבו של הצעיר בהוראה עד שלא שם לב לראות בגוף תשובת התרומת הדשן ושם היה רואה גם דברי מוהרי"ו והעתיק (הגאון המחבר) דברי התרומת הדשן והאריך לבאר כוונת דברי הרמ"א שביו"ד הנ"ל וסיים (בד"ה ומעתה) והרי ברור דין זה כשמלה דלכולי עלמא אם קבלו בעיר רב או שוחט אסור לקפח פרנסתם אפילו רוצה לדור בעיר:

וזה ידוע ומפורסם שבזמן הזה אין הרב השני לומד תורה ברבים והלואי שלא יחטיא את הרבים להרבות מחלוקת ולהתגרות איש באיש ואיש ברעהו ובזה הפרט גרוע עוד רב ושוחט משאר אומניות שאין בהם הסכמת בעלי בתים כלל ומי שירצה לבחור זה האומן אין לו שום קפידא ותרעומת על רעהו שרוצה באומן השני אבל לא כן רב ושוחט דשייך בהם הסכמת בעלי בתים לראות מי הוא ההגון לפני הקהל להיות נסמכים עליו באיסור והיתר ועוד [דברים] הרבה ומשים הכי מי שרואה בחכמתו או ברצונו להיות סומך ע הוראת רב זה או על כשרות שוחט זה דוקא הרי הוא מטיל פגם בהוראת השני ומקפיד על רעהו שאין דעתו נוטה לדעתו ומזה באים לידי מחלוקת הנמשל לאש ומגיע מזה השחתת העיר להבדל זה מזה וגורם כל זה המעיז לבא להשיג גבול הקודם לו ומשתדל על ידי קרוביו ואוהביו למנות אותו לרב או שוחט ומחזיק במחלוקת ומתחמם באש שלה ועובר על לאו שבתורה ולא יהיה כקרח וכעדתו (אמר המחבר מה שכתב שעובר על לאו שבתורה עלה בדעתי לומר שאין הדברים כמשמעותם אלא כוונתו שיש לו סמך בתורה ולא שהוא מן התורה ממש שהרי רבינו הגדול בספר המצות בשרש ח' ובלאווין מ"ה כתב מפורש דמה שאמרו בפרק חלק דף ק"י דהמחזיק במחלוקת עובר בלאו דלא יהיה כקרח וכעדתו אינו אלא אסמכתא בעלמא וכתב הרב באר שבע בחידושיו לסנהדרין הביא דבריו מרן חיד"א בספר יעיר אזן במערכת המ"ם אות כ"ג דמטעם זה מוני המצות השמיטו הא דהמחזיק במחלוקת וכו' אמנם ממה שכתב שם בסי' ט' (בד"ה והנה) נראה בעליל דלאו ממש קאמר עי"ש ובמחכ"ת אין הדבר כן כאמור) ומקרי רשע דחמס שפסול לעדות אפילו באיסור דרבנן ואם כן המשיג גבול פסול לעדות ואיך אפשר לסמוך על הוראותיו או על שחיטתו:

וכבר ידוע מה שכתב הגאון חתם סופר דלפי המנהג שמקבלים רב או שוחט ושוכרים אותו שיהא הוא עובד בעיר משועבד להם ובעבור זה קוצבים לו שכר והרי זה שכירות כמשמעו ואסורים לחזור אם לא על פי דין תורה והבא לקפח שכרו להיות רב או שוחט קודם שיעמדו לדין הרב או השו"ב עם בני הקהל אינו בגדר משיג גבול בלבד אלא הוא גזלן ממש ומחטיא את הרבים להיות גזלנים והוא מומר לאיסור גזלה כיון שרגיל בכך

שגוזל בכל יום הכנסת השו"ב או הרב הקודם וכו' ומכל מקום ודאי אי אפשר למנות שוחט לרבים אם אינו בחזקת כשרות ולכן הנהיגו גדולי ישראל כשנותנים קבלה על שחיטה מפרשים שאין מסכימים להכשירו אלא באופן שלא ישיג גבול אחר ועיין שם בסי' ט' שהאריך במוסר השכל על אותו הצעיר שמחוייב לבקש סליחה ברבים על אשר השוה את הגאונים לטועים בדבר משנה וגם בגוף הענין אשר חזר הצעיר וכתב עוד בהמליץ הנ"ל האריך להפיץ ולהדיח את כל דבריו:

ובסוף הסימן כתב היוצא מכל זה דמי שהוא בעל נפש ודעת ישרה נח לו לפשוט נבילתא בשוקא לפרנס את ביתו ולא יקפוץ ליורה רותחת מאש הניצוח של שני צדדים ובדף ל"ח ע"ג (בד"ה היוצא) כתב לחלק באם לא קבלו הקהל את החכם וכו' להיכא שקבלוהו שאם שכרו הקהל לרב שיהא אצלם מנהיג משורה עבור שכירות הרי זה דומה לשכרו מלמד לזמן שאין רשאי מלמד אחר ליקח התלמידים מן המלמד עד בא זמן חדש ורב ששכרוהו על כל ימי חייו אסור לאחר לגרום להצבור לבטל השכירות אם לא שהצבור יש להם טענות על הרב ויעמדו לדין ויצא חייב בדינו הרי זה בטל השכירות וכל זה כשאין מחלוקת וצדדים אבל כשיש מחלוקת צריך ליזהר מאד אף אם הוא באופן שהרב אינו נוהג כשורה ומצוה להעבירו בכל זאת יש לחוש שהמחלוקת יגרום רעה רבה אלו תורף דב"ק עי"ש:

מג

רב אחד שישב הרבה שנים בעיר אחת על כסא הרבנות והיה שייך לו הרבה כפרים אשר נדבו לתת לו סך קצוב בכל שנה עבור שיורה להם שאלתם באיסור והיתר ועתה אנשי כפר אחד לקחו להם רב לדון ולהורות להם באמרם כי הם רחוקים מהעיר כשתי פרסאות וקשה להם לשלוח לעיר לשאול שאלות המצטרכות ולזה שואלים אם יוכל הרב לכוף את אנשי הכפר שלא יפרדו ממנו ושיתנו לו השכירות כמקדם נשאל הגאון אבד"ק באטאשאן בספר שאלת שלום מהדורא תניינא סי' רע"ו והשיב (בד"ה אמנם) הדבר פשוט לדעתי כי אין בכח הרב למחות בידם כלל כי איכא אומדנא דמוכח טובא כי מתחלה לא קבלו עליהם לתת פרס קצוב בכל שנה להרב דמתא כדי להורות להם דיני איסור והיתר אלא משום שהיה אז הקהל מועטת ולא היה בכחם לקבל להם רב לעצמם אבל עכשיו שנתרבו הקהל ת"ל ויכולין לקבל להם רב לעצמם ולהספיק לו הצטרכות פרנסתו בודאי אדעתא דהכי לא קבלו עליהם ולא נשתעבדו להעיר ולהרב כי אחר שנתרבו הקהל ת"ל והם רחוקים מהעיר שני פרסאות אם יצטרכו לבא לשאול שאלות מהרב דמתא יוכל לבא מזה מכשולות רבות ובכי האי גוונא יוכלו לכוף אף

המועט את המרובים לקבל להם רב ומו"ץ לבל יבואו לידי מכשולות רבות וגם כיון דהרב הממונה לצבור לא יקבל שכר בעד פעולתו בקודש כי אין רשאי לקבל שכר עבור זה משום דמה אני בחנם וכו' אלא הפרס אשר יקבל עליו מהצבור הוא משום דהחיוב על הצבור לפרנס דייניהם וחכמיהם שבעיר כיון שאין להם פרנסה אחרת ותורתם אומנותם ואם כן כל זה דוקא בחכם הקבוע בעיר אבל הישוב שרחוק מהעיר שני פרסאות אין החיוב מוטל עליהם לפרנס החכם שבעיר ואדרבא כיון שקבלו להם רב לעצמם החיוב מוטל עליהם לפרנס את הרב אשר קבלו ולכן אין להרב דמתא הכא למחות בידם בזה ולא לתבוע שום תביעת ממון מהם כן נראה ברור לדינא ואת דברי הרבנים שהשיבו בזה אשר שלח לי העתקתם ראיתי ובאמת לא מצאתי בהם נופש ואין הפנאי עמדי להאריך ולבאר בטילת דבריהם ומה שכתבתי נראה לי ברור וצדק יותר אין הענין סובל אריכת דברים אלו דברי הרב הנ"ל אשר דבר בקדשו בעובדא דידיה אשר היו דבריו על נדון בן הרב שעמד לכהן תחת אביו ואז הוא שנתפרדו אחד מהכפרים ואני הדל הסיבותי הדברים כלפי הרב המוחזק דאיירינן ביה השתא והכל אחד לדעתי הקצרה:

מד

רב אשר נתקבל לאבד"ק על פי רוב בנין ורוב מנין ופרסמו אנשי העיר ההיא את הדבר בההודעה שהדפיסו וכתוב בה שבן הרב שהיה מקודם רב שם מחל חזקתו ועתה עמדו איזה אנשים והביאו את בן הרב המנוח להשיג גבול הרב השני ולקפח פרנסתו והרב הפציר בהם לעמוד לדין תורה עמו ולא אבו שמוע והשו"ב דשם עומד לימין בן הרב שלא לשחוט עוד אשר יתנו שכירות הרבנות לבן הרב המנוח ולא להרב השני ועל ידי זה חתמו עצמם אנשי העיר באיסור שלא לאכול משחיטתו והוא העיז נגדם וגם היה עליו עדות שידיו מרתתים ושלחו אליו לעמוד על המבחן וענה להם עזות והתרו בו שאם לא יעמוד לדין יקבלו שו"ב אחר ולא הטה אזן ואחר ההתראה קבלו שו"ב אחר ולזה מערערים הצד השני שעובר השו"ב על איסור השגת גבול נשאל על זה גאון בדורנו יצ"ו בשו"ת מנחת שי סי' ל"ז והשיב רע מאד עלי המעשה מהשו"ב הנ"ל אשר החזיק בימין בן הרב ושחט בלי רשות הרב השני אשר נתקבל על פי רוב מנין ורוב בנין ועל פי הדין לא היה רשאי בן הרב ליכנס לשם אחר אשר כבר מחל חזקתו ועל כל פנים הרב השני בודאי נכנס בהיתר והשכירות שקצבו לו הוא על פי הדין דחובה על הישראל לפרנס את דייניהם ואת חכמיהם כמבואר בש"ס ורמב"ם והרשב"ץ ח"א סי' קמ"ב האריך להוכיח חיוב זה מהש"ס בכמה מקומות ואם כן השו"ב שהשתדל בזה למנוע הפרס מהרב השני וליתן לבן הרב המנוח הוא כגזלן שנוטל מזה ונותן לזה אלו תורף דבריו בנוגע לענין

רבנות ועוד האריך שם בדין השוחט אם הוא פסול או אם על כל פנים יש רשות ביד אנשי העיר ליקח שו"ב אחר עיין שם דברי קדשו ואתה תחזה ולפי שאינו מעניינו לא העתקתי תורף הדברים בזה:

ובענין מחילת חזקה זו אם צריכה קנין או סגי בדבור בעלמא עיין במנחת שי הנ"ל בסי' נ"א שכתב שאין צריך קנין ושכן מבואר בתשובת הרב מוהראנ"ח בספר מים עמוקים סי' צ"ח דבדבור בעלמא סגי:

מה

רב שמת ויש לו שני בנים וחתן והחתן קנה חזקת הרבנות משני גיסיו (בני הרב המנוח) והחזיק ברבנות ברצון רוב מנין ורוב בנין ואחר כך חזר הבן השני ממכירתו ובא להשיג גבולו בטענת חזקה מאביו עיין לקמן בסי' זיי"ן אות ס"א:

מו

רב שהחזיק ברבנות בדין ואין יכולים להעבירו משררתו לגמרי אם רשאים על כל פנים להביא רב שני ויהיו שניהם משתמשים בכתר הרבנות או לא עיין לקמן בסי' זיי"ן אות ג"ן ובסי' זה באות מ"ט:

ולענין רב ששכרוהו לזמן קצוב כתוב בקונטריסי בשם הגאון חקרי לב בחלק יו"ד ח"ג סי' צ"ט שהרב מוהר"י הלוי סי' נו"ן נסתפק ברב שקבלוהו על זמן ועבר הזמן אם יכולים לסלקו ושיותר נוטה דעתו שאין יכולים לסלקו כיון שהחכם רוצה לשבת אתם ושלמד כן מדברי הרב מוהרד"ך בבית כ"ב חדר י"א שגם בקבלוהו על זמן יש בו משום מעלין בקדש ולא מורידין זולת שאם רוצים להעבירו ולמנות גדול ממנו שרי ושהרב משפט צדק בח"א סי' ע"ח נסתפק אם יש בקבלה על זמן משום מעלין בקדש וכו' ואין ולאו ורפיא בידיה והרב חקרי לב אחר שנשא ונתן באריכות כדרכו בקדש מסיק שהדבר צריך תלמוד אי נפקעה קבלת הדיין לזמן או לא אלה הדברים אשר בקונטריסי אשר כתבתי בעת שהיה בידי ספר חקרי לב הנ"ל ועתה אין הספר היקר הזה מצוי אצלי וארשום פה בעה"י מהספרים שיש בידי שראיתי שדברו בזה:

הנה הרמ"א ביו"ד סי' רמ"ה כתב בשם הכל בו במקום שיש מנהג לקבל רב על זמן קצוב או שמנהג לבחור במי שירצו הרשות בידם והגאון חתם סופר בחלק א"ח סי' ר"ו כתב נוהגים ברוב תפוצות ישראל לכתוב זמן הרבנות על שלשה שנים או חמשה ומכל מקום מעולם לא נשמע שאחר כלות הזמן ההוא יצא נקי מרבנותו וטעם המנהג הוא על פי האמור בש"ע ח"מ סי' של"ג סעיף ג' שאסור לפועל ולמלמד להשכיר עצמו ליותר משלש שנים דאם כן יצא מכלל שכיר ונכנס לכלל עבד ואסור למכור עצמו בעבד עברי ובאר דזמן שלש שנים לשכיר נפקא מקרא בישעיה שלש שנים כשני שכיר משמע דסתם שני

שכיר הם שלש שנים (הם ג') ובתורה כתיב בעבד עברי כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים היינו פעמים כשני שכיר ולפירוש זה אסור להשכיר עצמו ביותר משלש שנים אך רש"י בחומש פירש משנה שכר שכיר שעבד עברי עובד ביום ובלילה דמוסר לו שפחה כנענית וגם בפירושו לישעיה בפסוק שלש שנים כשני שכיר פירש פירוש אחר אם כן אינו מוכח לאסור יותר משלש שנים רק שלא יהיה מושכר לשש שנים ולכן יש כותבים שטר, הרבנות על שלש שנים ויש על חמש אבל סתם אין כותבים:

והרמ"א ביו"ד כתב בשם הכל בו שאין לסלק שום רב חוץ אם המנהג בעיר להחליף ההתמניות אם כן כשעבר זמנו יחליפנו וימירנו באחר וצ"ע הא מבואר לעיל כל הרבנים מקבלים אותם על זמן ידוע ואם כן לעולם בעבור הזמן יחליפנו באחר ואיך כתב זה תלוי במנהג והאמת דין זה נובע מספר כל בו והמעיין שם יראה התם מיירי בקהלה שיש כמה הראויים לחזן או לרב ואינם נוטלים פרס אלא מכבדים לזה שיהיה שליח צבור או רב לזמן אחר כך יתכבד אחר מהקהלה בכבוד זה כמו שנהגו עתה בהתמניות קרו"ט אמנם הרמ"א מיירי נמי ממקבלי פרס ונשכרים להקהל אם כן על כרחין נשכרים רק לזמן שלש שנים או לחמשה ואם כן מה שכתב דתלי במנהגא לכאורה צ"ע וצריך לומר נהי דכותבים זמן בשטר הרבנות היינו לטובת הרב שיהיה יכול לחזור בו אחר כלות הזמן ואינו כעבד עברי אבל הקהל אין בידם לחזור אפילו ככלות הזמן אלא במקום שנהגו ולכן כתב רמ"א דתלי במנהג ולא נשמע מעולם במדינות הללו שהסירו הרב והורידוהו מכסא רבנות שלו וכן לא יעשה שהרי אפילו אב בית דין שסרח אין מעבירים אותו כביו"ד סי' של"ד סעיף מ"ב והוא מתקנת אושא שבירושלמי ומביאו בהגהות אשירי פרק אלו מגלחין ושם מבואר דאין מעבירים אותו עי"ש:

מפורש יוצא מפה קדשו דאף שמנהג פשוט בכל תפוצות ישראל לכתוב זמן בשטר הרבנות מכל מקום מסתמא לא אמרינן דכונתם בזה שיוכלו לדחותו אחר גמר הזמן אלא אם כך נהגו כן באותו מקום דאז הוא דיש כח בידם להחליפו ככלות הזמן כדכתב הכל בו והוא מתשובת הרשב"א שהביא מרן הב"י בא"ח סי' ג"ן בדין החזן שאין מסלקין אותו מאומנותו אלא אם כן נמצא בו פיסול וכו' ושנינו מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום משום חשדא אבל עכשיו נהגו בכל הקהלות למנות אנשים על צרכי צבור לזמן ובהגיע הזמן יצאו אלו ונכנסו אחרים תחתיהם וכן לחזן וכן לקופה של צדקה ושאר מינויים הצריכים לצבור בין שנוטלים עליהם שכר בין שאין נוטלים עליהם שכר (אמר המחבר עיניך הרואות שדברי הרשב"א הללו ופסק כן מרן בשלחנו הטהור בסעיף כ"ו הם היפך מה שכתב הגאון חתם סופר בכונת הכל בו דמיירי בקהלה שאין נוטלים שכר על זה

וכבר השיגוהו רבני האחרונים בזה ורבין חסידא בספר כפי אהרן ח"ב בחלק יו"ד סי' ז' בד"ה ואני אענה דף ל"ז ע"א מלאך מליץ ליישב דב"ק עי"ש) ואפילו לא קבעו להם זמן סתמן כפירושן אחר שנהגו כך והמנהג כהלכה וכו' ואם מפני החשד כיון שמנהגם בכך נסתלק החשד עי"ש ולזה כתב הרב חתם סופר דזה דוקא במקומות שנהגו כן אבל מסתמא במקום שאין ידוע שהמנהג כן חזר הדין דאף אם כתבו בשטר הרבנות קביעות זמן לשלש או חמש שנים אין יכולים לסלקו בכלות הזמן דמעלין בקודש ולא מורידין ועיין בית שלמה בחלק א"ח סי' י"ג הבאתי דבריו לעיל באות ל"ה ובתשובת לחם רב סי' ב' שהבאתי שם באות ל"ו:

ואנכי ההדיוט מצאתי שכתב הריטב"א בחידושיו לסוף פרק שני דמכות דף י"ג ע"א (גבי הא דתניא ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו לארץ אחוזתו הוא שב וכו') שכתב ואגב אורחין שמעינן משמעתין דכל שהוחזקו אבותיו בשום שררה והוא ראוי לכך שהוא קם תחת אבותיו וכו' ואין צריך לומר דכל שמינוהו סתם בשום מינוי בלא קביעת זמן שאין מסלקין אותו מאותו מינוי אלא בטענה וכן ראיתי בתשובה להרמ"ה ז"ל וכו' עכ"ל משמע מדבריו דאם קבלוהו לזמן יכולים לסלקו בהגיע הזמן אף בלא טענה שאם לא כן לא היה לו להזכיר בלא קביעות זמן ודוחק לומר שבא לאפוקי היכא שנתפשט המנהג כן שכשיגיע הזמן מסלקין אותו וממנים אחר שבענין כזה המנהג הוא הלכה כמו שכתב הרשב"א בתשובה שהביא מרן הב"י הנז"ל (בד"ה מפורש) וצ"ע ועל כל פנים דעת הגאון חתם סופר כן היא דאף שמקבלים אותו לזמן וכותבים כן בשטר אין מסלקין אותו כשיושלם הזמן:

ודברי תורה עשירים במקום אחר בחתם סופר חלק ח"מ סי' כ"ב ששם הוסיף משה לבאר מדעתו מה שיש לדחות לכאורה דלא דמי הא דרבנות להההיא דח"מ סי' של"ג דאיני אלא בשסמוך על שלחן בעל הבית ובאר דגם הרב חשיב סומך על שלחן בני העיר שחייבים להספיק לו דמי פרנסתו לו ולכל בני ביתו ומשרתיו עמו וכו' וכתב גם שם דמעולם לא נשמע ולא נראה ח"ו שיורידוהו מגדולתו אחר שנשלם הזמן ולא נכתב הזמן אלא להפקיע איסור הנ"ל אבל להעיז בקודש חלילה חלילה וכשפוסקים גדולה לאדם פוסקים לו עד סוף כל הדורות ומעלין בקדש ולא מורידין וכו' עי"ש גם בסוף סי' קע"ב כתב ואין שום ספק אצלי שמה שכתבו בהגהת מרדכי ומייתי לה הש"ך להיות בקבע עמו סמוך על שלחנו לא בא למעט חכם העיר שאינו סמוך על שלחנם דכיון דנותנים לו דמי מזונותיו וכו' אין לך סמוך על שלחנו גדול מזה ואטו עבדי שלמה שהיו שרים נכבדים על שלחנו היו אוכלים ומכל מקום היו עבדים וכו':

ובסימן ה' (שם בדף ה' ע"א) בקהל שטוענים שלא היה ההתחייבות שלהם אלא על שלש שנים אלא שהרב כתב מעצמו לעולם והם לא קראו השטר כשבאו לחתום ויש טוענים שהם עצמם לא באו על החתום וכו' וכתב לבטל טענותיהם ומשמע שם דאם אמת היה הדבר שכתבו בשטר שלש שנים לא היה שום טענה להרב עליהם אחר השלש שנים וזה לכאורה היפך ממה שכתב בתשובות הנ"ל אמנם יש לומר שניא ההיא דלא באו להוריד הרב משררתו (אחר כלות הזמן) כי אם לגרוע ממנו התוספת שהתחייבו להוסיף לו על הספקתו שהיתה לו בתחלה באמרם אליו כי תוספת זה לא היה אלא על שלש שנים ולכן הוצרך לבטל טענותיהם שאין האמת כדבריהם ואין זה ענין לכשהם דנים בגוף השררה ורוצים להורידו משררתו אחר כלות הזמן הכתוב בשטר דזה ודאי לא יתכן משום דקביעות זמן זה אינו אלא להציל מאיסור וכו' ולטובת הרב שאם ירצה לחזור בכלות הזמן הרשות בידו כמו שבאר בתשובות הנ"ל:

ותשובת הרשב"א שהביא מרן הב"י בא"ח סי' ג"ן הנ"ל והכל בו בתשובות שבסוף הספר (בדף ק"י ע"ב קודם משפטי החרם להרמב"ן) נתפשטה עתה והיא לו נדפסה בתשובות הרשב"א חלק חמישי סי' רפ"ג וכתב שם מרן החבי"ף בהגהותיו (רחמים לחיים) וז"ל תשובה זו הביאה מרן הב"י ופסקה בש"ע ועיין משפט צדק ח"א סי' ע"ח וכן הביאה הכל בו ופסקה מור"ם במפ"ה ביו"ד סי' רנ"ט ס"ב ועיין חקרי לב יו"ד ח"ג סי' פ"ט בדין זה דמינוי לזמן אם בבא הזמן יכולים לסלקו וכו' והנראה בזה ברור לחלק דדבר זה תלוי במנהג דאם המנהג לסלקו בבוא הזמן ולמנות אחרים ודאי דליכא שום פקפוק ברם כל שלא נהגו כן אף שתהיה הקבלה והמינוי לזמן איכא משום מעלין בקדש ואין מורידין ועיין משפט צדק מה שחלק עוד בזה עכ"ל וכבר כתבתי למעלה שאין אצלי ספר חקרי לב ולכן אין לתמוה על מה שלא הזכיר דברי הגאון חקרי לב שבסי' צ"ט שרשמתי אני הדל בקונטריסי כי אולי משגה הוא בקונטריסי או טעות סופר בדברי הרב ובמקום פ"ט צריך להיות צ"ט:

אך בזאת תמיה לי במה שכתב לחלק דאם המנהג לסלקו אין שום חשש וכו' שנראה מדבריו שחילוק זה חדשו בטובו מסברא דנפשיה והלא מפורש כן בדברי הרשב"א ופסק מרן שבסוף סי' ג"ן דעושים כמנהגם אפילו אם מינו אותם סתם סתמן כפירושן וכו' ואם כונתו לומר דין זה גם לגבי רב ודיין (שהיה מקום לומר שלא יסלקוהו בבא הזמן משום מעלין בקודש) היה לו להביא שכן מפורש בדברי הרמ"א שביו"ד סי' רמ"ה הנ"ל שכתב כן לגבי רב על פי דברי הכל בו הנ"ל ומה שציין לספר המפה בסי' רנ"ט הרואה יראה דליתנהו להני מילי שם ואולי הוא טעות סופר וצריך להיות סי' רמ"ה או צריך

להגיה דרכי משה במקום המפה וסי' נז"ר במקום רנ"ט כאשר תראה בדרכי משה סי' נז"ר שהביא דברי הכל בו הנ"ל ועל כל פנים למדנו מדב"ק שגם דעתו כדעת הגאון חתם סופר דבמקום שאין מנהג אף אם קבלוהו לזמן אין יכולים לסלקו בבוא הזמן:

ומה שכתבתי למעלה בשם הרב חקרי לב שדעת הרב מוהר"י הלוי נטתה יותר לומר דאין יכולים לסלק את הרב בתשלום הזמן הנה עתה השגתי ספר שו"ת מנחת שי לגאון בדורנו יצ"ו וראיתי בסוף סי' צ"ב (בד"ה ובדין) שכתב שהגאון גור אריה על הש"ע יו"ד סי' רמ"ה סק"ג שהביא בשם תשובת ר"י לבית הלוי סי' ן' דאם קבלו חכם לזמן קצוב אחר עבור הזמן החכם רשאי להסתלק ואין הקהל רשאים לסלקו עכ"ל הנך רואה שהרב גור אריה הבין בפשיטות בדעת הרב מוהריה"ל דאין יכולים לסלקו בעבור הזמן וכמו שכתב בשמו הרב חקרי לב דלצד זה נוטה דעתו יותר וסיים הרב מנחת שי יצ"ו וכן כתב החתם סופר בחלק א"ח סי' ובחלק יו"ד סי' ולא הביא דברי מוהר"י הלוי עכ"ל ולא סיים הסימנים של תשובות החתם סופר שבא"ח ויו"ד ומסתמא התשובה שבא"ח היא מה שהבאתי למעלה והתשובה שבחלק יו"ד כעת לא ידעתי איה מקום כבוד דב"ק בזה:

שוב ראיתי דמה שכתבתי למעלה בשם הגאון חקרי לב בחלק יו"ד סי' צ"ט הצריך תלמוד בדין רב שנתמנה לזמן אם יכולים לסלקו בתשלום הזמן משום דמעלין בקודש ואין מורידין הנה בחקרי לב חלק א"ח סי' ח"י סובר בפשיטות דאין יכולים לסלקו שכן העיד בשמו הרב מעשה אברהם בחלק ח"מ סי' י"ד דף ר"כ ע"ב שהביא שם מה שכתב הרב כנסת הגדולה בא"ח סי' שס"ו (גבי הא דתנן מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום) שלא נאמר דין זה אלא בסתם אבל אם התנו עמו הכל לפי תנאו וכן יש לדון מדברי הרב דבר שמואל סי' מ"ז ואם כן הכי נמי בנדון דידן (בדיינים שנמנו לזמן) כיון דהיה המינוי לזמן שנה אחת אפשר דכשנשלם הזמן יכולים להעבירו הא ליתא דאחד הרואה בספר הבהיר חקרי לב א"ח סי' י"ח דף ל' ע"ד שהביא דברי הכנסת הגדולה ודחאם בשתי ידים וז"ל ואולם בעיקר דברי הכנסת הגדולה אני תמיה דלדבריו אם התנו הקהל עם החזן לסלקו בכל עת שירצו הרשות בידם וקשה זו מניין הא קימא לן מעלין בקודש ואין מורידין ועיקר דין זה דמעלין בקודש ואין מורידין נראה ברור דנפקא לן מדגלי קרא (אמר המחבר יש בזה הרהורי דברים ואין כאן מקומן) בכל השררות והמינויים שבירושה הם לו לאדם ואם מת נכנס בנו תחתיו ומינה הדברים קל וחומר שלגבי מי שזכה אם בנו יורש מקומו כל שכן שאין לנו להוציאו ומלבד שדבר זה אין צריך לראיה והדבר מובן מעצמו מבואר יותר בדברי הרב מוהר"י קולון בשורש קס"א וכו':

ובעיקר דין זה (מעלין מקודש וכו') יש לי לדון דאף על ידי תנאי לא מהני שהרי אמרו ביומא דף י"ב אירע בו פיסול ומינו אחר תחתיו ראשון חוזר לעבודתו שני אינו ראוי לכהן גדול משום איבה ולא לכהן הדיוט משום מעלין בקודש ואין מורידין והרי הכא כולי עלמא ידעי דזה השני לא נכנס להיות כהן גדול לעולם אלא עד שיטהר או יתרפא הראשון והוי כאילו התנו כן להדיא ואפילו הכי אמרינן שדין כהן גדול יש לו מן התורה מדין מעלין בקודש ולא מורידין ואין לומר דלא דמי דבר הידוע לכל עם תנאי דכל דהוי בתנאי אלים דהא ליתא דאם כן תיקשי אמאי אין מתנין עמו להדיא כדי שיהא ראוי לעבוד וכל דאיתיה בתקנתא מהדרינן כמו שנראה מדברי התוספות שם בד"ה כה"ג אלא ודאי דאף על ידי תנאי לא מהני שלא חילקה תורה בין שררה לשעה לשררה תדירית ובכולם אין מורידין ואם כן כי מתנים עמו הוי מתנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל (עכ"ד הרב חקרי לב וסיים הרב מעשה אברהם) מבואר שסובר דבין בדבר הידוע לכל העם ובין בתנאי גמור שהוא לזמן קצוב עם כל זה לא מצו להעבירו מטעמא רבה דמעלין בקודש וכו' והוי כמתנה על מה שכתוב בתורה ואם כן דון מינה לנדון דידן דלא מצו לאפקועי זכות הבית דין באשר נהגו כן כמה שנים וכו' אלו תורף הדברים שבמעשה אברהם ולפי הנראה תשובת הגאון חקרי לב שבחלק יו"ד שהבאתי למעלה יסדה הרב בתחלה ואז היה כמסתפק ורפיא בידיה ושוב כתב התשובה שבחלק א"ח הנ"ל ושם העמיק בדין זה להוכיח שגם במינוי על זמן אין יכולים לסלקו משום לתא דמעלין בקודש ולא מורידין ולכן הרב מעשה אברהם למד לנדונו מדבריו שבחלק או"ח הנ"ל אלא דבכל זאת קצת תימה שלא הזכיר דברי הרב שבחלק יו"ד הנ"ל ועל כל פנים למדנו שדעת הגאון חקרי לב וכן דעת הרב מעשה אברהם שאף במינוי לזמן ונשלם הזמן אין יכולים לסלקו משום דמעלין בקודש ואין מורידין:

ותבט עיני בשורי בספר הבהיר נדיב לב להגאון רל"ץ מר בריה דהגאון חקרי לב בח"ב חלק ח"מ סי' ג"ן במה שנשאל שרצו להטיל מס על השובי"ם שבעיר והשובי"ם צווחי ככרוכיא על זה ואינם מסכימים בדבר (עיין שם גופא דעובדא באריכות) שאחר שהאריך לבאר שאין בכחם להטיל מס עליהם כתב בדף צ"ז ע"ג (בד"ה אלא דזו בלבד) שבאותה העיר יש הסכמה קדומה שכל משרת שיקחו לשרת בעיר יהיה לזמן ומזה נשתרבב המנהג כשלוקחין שו"ב לוקחין אותו לזמן שלשה שנים וכיון שהסכימו על זה היינו כוונתם שלא יהיה לשום משרת שום חזקה במינוי ואין חשש בזה משום מתנה על מה שכתוב בתורה כיון שאין שום ביטול מצוה בהסכמתם שהרי טעמא דמערבין בבית ישן הוא משום חשד שלא יבאו לחושדו וכשהסכימו שלא יועיל לו חזקה הרי נתבטל החשד

והוא הדין לנדון דידן כיון שידוע שיש הסכמה ליקח אותם לזמן שלשה שנים נתבטל החשד ובפרט שהתנו כן עם השוחטים בעת מינויים וכיון שירדו לזמן על פי התנאי אין כאן חשד וכדכתב בכנסת הגדולה א"ח סי' שס"ו דאם מתחלה התנו שאם ירצו לסלק העירוב מביתו של זה וליתנו בבית אחר הרשות בידם ואין כאן חשד כיון שהתנו וכן כתב הרב דבר שמואל בסי' מ"ז וכן העלה הגאון מרן אבא בחקרי לב א"ח סי' מ"א ואף דבסי' ח"י פסיק ותני דאם התנו הקהל עם הש"ץ ולא נודע לרבים החשדה במקומה עומדת בהכרח לומר דהיינו כשהתנו כן עם הש"ץ באקראי אבל כשהמנהג להתנות לזמן הוי מילתא דידוע לרבים ולא שייך חשד וכמו שכתב בחקרי לב בסי' ע"א והיינו ודאי דמנהג שהוקבע בעיר שאני דקלא אית ליה וכולי עלמא ידעי מהתנאי:

והביא מה שכתב בחקרי לב בסי' ח"י דלא מהני תנאי במידי דאיכא למימר מעלין בקדש וכו' ופלפל בדברי קדשו וכתב שצריך להתיישב בדבר ואחר שפלפל בעניינים אלו כתב (בדף צ"ח ע"א בד"ה ואף) דאין הסכמת העיר מועלת לסלק את השו"ב משירותם ויהא כחה כמו תנאי שכתב הרב כנסת הגדולה דאין שום לשון ההסכמה מוכיח כן דאין בהסכמה ההיא כי אם שכל זמן שיבואו כוללות העיר ליקח שום משרת מחדש שיקחו אותו לזמן וכונת ההסכמה בתיקון זה אפשר שיהא מצד אחד ולא שיובן ממנה שבבוא הזמן יסלקוהו שאם כן היה להם לתקן ששום משרת לא ישאר בשירותו כי אם שלשה שנים דוקא ואף אם ימצא שום אחד שהצבור ירצו להניחו בשירות יכולים למנותו לזמן שלשה שנים אחרים וכן על זה הדרך ואין מי שיכחיש דאין שום עדיפות בהסכמה זו מתנאי דעלמא שמתנים הצבור עם המשרת ואילו לגבי תנאי אינו מועיל כי אם שיתנו שאם ירצו לסלקו הרשות בידם וכדכתב בכנסת הגדולה סי' שס"ו ואם התנו שממנים אותו לזמן אין במשמע תנאי כזה שבסוף הזמן יכולים להוציאו אלא שרצו לחייב את הנכנס לשרת שלא יורשה לסלק עצמו מהשירות כי אם עד הזמן קצוב ומה שקצבו שלשה שנים ולא יותר פשוט שהוא על פי דברי המרדכי דאין לשום פועל להשכיר עצמו יותר משלשה שנים ואם ההסכמה היתה על זה היה להם להזכיר סילוק בלשונם דהיינו שבסוף הזמן אם ירצו לסלקו יסלקוהו כדי שתועיל ההסכמה לבטל האיסור דמערבין בבית ישן כמו שכן הדין בכל תנאי דאעיקר הדבר בעי להתנות:

ואף דבחקרי לב חלק שפיר דבענין השררות והמינויין ליכא מעמ"ש משום דהטעם הוא מפני החשד וכשמתנים נסתלק החשד על כל פנים בעינן שיהא התנאי לסלקו כדי שיסתלק החשד בסילוקו ומה גם דהתקנה היתה בסתם וכוללת כל מין שירות ואיכא בהדייהו אנשים דאית בהו איסורא דמעלין בקדש וכו' כגון חכם ושליח צבור וכיוצא

דלא מהני בהו תנאי בהסכמה משום מעלין בקדש וכו' וכמו שביאר בחקרי לב שם ובהכרח לומר דאין כונתם בהסכמה הזו לסלקם בסוף הזמן אלא לקשר את המשרת עד אותו זמן או אפשר שכונתם כדי שלא יהיה להם חזקה להוריש שירותם לבניהם אחריהם כדין ירושת כל המינויים מהם מן הדין ומהם מכח המנהג וזה וזה ניתן לפרש בכוונת ההסכמה אבל לכשיוכלו לסלקם לא יועיל כלל וכמו שנתבאר דלענין החשד מה הועילו חכמים בתקנתם עי"ש מה שכתב עוד לענין נדונו אלו תורף דב"ק:

מתבאר שדעתו מסכמת לענין שררת רבנות וכיוצא בדברים שיש בהם משום מעלין בקודש לא מהני בהו תנאי מפורש אם יתנו לסלקו וכל שכן כשלא התנו בפירוש לסלקו רק שקבלוהו על זמן שלשה שנים וכיוצא דודאי אין יכולים לסלקו שלא היתה כונתם בקביעות הזמן לסלקו בתשלום הזמן רק כונתם שלא יוכל הרב להסתלק משררותו בתוך הזמן הזה אבל כשעבר הזמן והרב מרוצה לשבת אתם אין כח ביד בני העיר לסלקו בטענה שכבר נשלם הזמן וכדעת הרבנים הנז"ל (ועיין לקמן בד"ה עוד מצאתי וכו' מה שהבאתי עוד בשם הרב הנ"ל):

ומצאתי שבענין זה האריכו שני רבנים המאורות הגדולים בספר כפי אהרן לרבין חסידא איש ירושלים בחלק שני בחלק יו"ד סי' ו' וסי' ז' בסי' ו' האריך הרב חיים שמואל הלוי במה שכתב הרב מוהר"י הלוי דגם בקבלוהו על זמן אין יכולים לסלקו כשנשלם הזמן וכתב להכריח שכן דעת הרבנים מוהרד"ך והרב המבי"ט והרב מוהרש"ך ועמד בסתירת דברי הרב חקרי לב בכמה תשובות וכתב שהעיקר כמו שכתב בחלק א"ח דאף אם קבלוהו על זמן אין יכולים לסלקו בתשלום הזמן כי קביעות הזמן הוא לטובת הרב שאם ירצה להסתלק בתשלום הזמן יהא רשאי בזה ולא הם רשאים לסלקו כלל כמו שכתבו הרבנים מוהר"י הלוי וחתם סופר וכו' והראיה שהביא הרב חקרי לב מסוגיא דיומא גבי כהן גדול דלא מהני תנאי בזה דאם מועיל תנאי למה לא התנו כן עם השני כדי שיוכל לעבוד אחר שיחזור הראשון לעבודתו היא ראיה אלימתא והביא מה שהרב חקרי לב בחלק יו"ד סי' צ"ט דחה ראיה זו דשאני מינוי כהן גדול דאלים טובא כדמוכח בריש פרק ג' דהוריות גבי משיח שעבר ממשיחתו ואחר כך חטא דמביא פר ואילו נשיא מביא כהדיוט אלמא דמינוייו אלים טובא ואף שעבר דינו ככהן גדול הרבה להשיב על ראיתו וגם על שאר ראיותיו האריך לדחותם ושהעיקר כמו שכתב בחלק א"ח דאפילו תנאי לא מהני דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה דמעלין בקודש ואין מורידין אלו תורף דברי הרב הנ"ל בסי' ו' עי"ש שהאריך מאד בכל הפרטים:

ובא רעהו הרב המחבר בסי' זיי"ן האריך למעניתו פלפל בחכמתו על דברי הרב הנ"ל וכתב לפקפק במה שרצה להוכיח מדברי הרבנים המבי"ט ומוהרש"ך ומוהרד"ך וכתב שהרב משפט צדק רפיא בידיה הא מילתא ומכל מקום אסוף דינא דהלכה זו העלה דנקטינן דאפילו אם קבלו לזמן אין יכולים לסלקו כשנשלם הזמן וכדפסק הרב שבסי' ו' הנז"ל יעויין שם באורך:

וכתב עוד דמה שהוזכר בפוסקים דאם המנהג הוא לסלק את הרב משררתו ככלות הזמן הולכים אחר המנהג אינו אלא כשנהגו כן מדור דורים ועשו מעשים לסלק את הרב לתשלום הזמן אבל מה שנוהגים שמקבלים את הרב לזמן אין זה חשוב כאילו נוהגים לסלקו ולא ראינו ולא שמענו מעולם שסילקו את הרב משררתו ככלות הזמן ואם ירצו לסלקו משום שהיתה הקבלה על זמן עוברים אאיסור דאין מורידין ותנאי לא מהני בעניינים אלו דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה כמו שכתב הרב חקרי לב ועוד שקלי וטרו שני צנתרות הזהב בנתמנה לזמן שאין יכולים לסלקו לגמרי אם יכולים על כל פנים למנות עוד רב ויהיו שני מלכים משתמשים בכתר הרבנות ועיין במה שרשמתי בריש אות זו בזה ובס' אזן אהרן במערכת החי"ת אות ט"ז:

ובשו"ת פרת יוסף להגאון מסלאנים בסי' ל"ד האריך בטענות שבין שני רבנים שהרב השני טוען שהרב הראשון מחל חזקתו שהיה בדעתו לעקור דירתו ושוב חזר מנסיעתו וכו' וכתב בסוף הסימן וז"ל והנה במש"כ לי כת"ר דבנדון דידן בהכתב נכתב סתם בלא זמן ובהמכתב ששלחו לו היה כתוב עליהם ועל זרעם יעויין בחות יאיר סי ק"ם שכתב שליח צבור שהשתכר ביותר משלשה שנים בשבועה הוי נשבע לבטל המצוה (ומסנסן דאולי שלית צבור ורב ושמש יש חילוק בהם דלא שייך בהם הטעם דלי בני ישראל וכו') ואם כן לפי המבואר בח"מ סי' ס' בשם הר"ן והרשב"א דהמתחייב לזון חברו סתם הוא כל ימי חייו וכן הכריע הגר"א שם לעיקר ואם כן הוי כמו מקח הנעשה באיסור יעויין בסי' ר"ח דכל מידי דאמר רחמנא לא תעביד וכו' הוא גם על איסור דרבנן ואמנם באמת יש לומר דאחר שנכתב בהכתב בסתם הוא רק על שלש שנים דלמה נאמר דהשכיר עצמו על יותר משלשה שנים ולעבור על איסור דרבנן רק במכתב שכתבו הם להרב דקבלו עליהם ועל זרעם אתי שפיר שהם רשאים לקבלו עליו יותר משלשה שנים אם יתרצה הרב ולהכי יש לומר דלהכי לא כתבו בהכתב זה משום דקבלת הכתב הוי כאילו גם הוא מסכים לזה שיהא אצלם לפועל לעולם ולזה הכתב נכתב בסתם ואף אם לא היה כתוב בהמכתב שלהם דקבלו עליהם ועל זרעם בשגם שכתוב על שלשה שנים הוא רק בשביל הרב דהוא לא ישתכר יותר משלשה שנים משום כי לי בני ישראל וכו' אבל הם בודאי

יתחייבו יותר דאיך אפשר דיעקור דירתו ויניח מקום רבנות בשביל שלש שנים (רק ברב חדש דלא השתמש מקודם ברבנות וכתוב בכתב שלשה שנים יש לדון בזה וצע"ג):

ומלבד כל אלה כל הנ"ל הוא רק לדבר הנוגע לדין ממון אבל מלבד זה אף אם היו שני הרבנים בלא פרס כלל גם כן מצוה בראשון אחרי שלהשני לא הפסידו כלל כאשר ביארתי בזה מקודם בקונטריס מיוחד (יעויין בתשובת הריב"ש סי' רע"א בדבריו הראשון ושני ושלישי שמה יראה לכל מעיין שהדין עם הראשון עכ"ל) מתבאר מדב"ק דקאי בשיטת הגאון חתם סופר ושאר הרבנים הנז"ל דאף דמקבלים אותו על זמן אין יכולים לסלקו בעבור הזמן דקביעות הזמן אינו אלא להפקיע האיסור ותמיה לי שנעלם ממנו דברי הרב חתם סופר הנ"ל וגם נראה דיש נפקא מינה לדינא כי מדברי החתם סופר נראה דאין שום חילוק בזה בין אם קבלו רב שכבר השתמש ברבנות ועזב את מקומו והשתכר לבני העיר הזו לרב שלא השתמש מקודם ברבנות בכל ענין לדעתו אין יכולים הצבור לדחותו בכלות זמנו והרב הנ"ל מסיק זה בצע"ג ולכל הדברות היה לו להביא דברי הגאון חתם סופר:

ובחפשי בספרים בדין זה ראיתי בס' זכרנו לחיים ח"ב דף צ"ה ע"א אות ז' שכתב וז"ל והנה חפשתי בספרי הפוסקים למען דעת אם קבלוהו לזמן אם רשאים לסלקו בתשלום הזמן וראיתי להרב חקרי לב ביו"ד ח"ג דף ק"א ע"ד שנכנס בחקירה הלזו והצריך תלמוד ואצא חפשי בספריו הקדושים וזיכני ה' ומצא חיים בתשו' ח"ב ליו"ד דף ק"א ע"ד ובחשן משפט ח"ב דל"א ע"ג שכתב שם דעמד במקום אחר דגם בקצבו לו זמן אינם יכולים לסלקו בתשלום הזמן מטעם דמעלין בקודש ואין מורידין עי"ש ואם כונתו לרמוז על דבריו דבי"ד ח"ג הנז' הרי לא החליט המאמר שם אלא הצריך הדבר תלמוד ואחרי החיפוש מחיפוש ראיתי למוהר"ש בן חאסון הובאו דבריו בספר מים החיים דף ע' ריש ע"ב ודבריו שם סובבים והולכים על דברי הרב המחבר שבדף רס"ו (ד"ה ובהיותי) ועמד שם הרב מהר"ש על דברי הרב חקרי לב הנזכר וכתב דצריך לומר חדא מתרתי או שרצה הרב חקרי לב לומר דעמד במקום אחר והוא בספק איסור או וכו' ואחר כך בא רעהו הרב המחבר בדף ע"ג ע"ג והשיג על דבריו וכתב הוא שכונת הרב חקרי לב במה שכתב שעמד במקום אחר הוא על מה שכתב בחלק אורח חיים סי' ח"י דף ל' ע"ד (ד"ה ואולם) דשם גמר אומר דגם לזמן אינם יכולים לסלקו בתשלום הזמן ועיין עוד שם דף ס"ז ע"א (ד"ה ואנכי) ומדברי הרב חקרי לב שבא"ח הנזכר נסתייע הרב מעשה אברהם דר"ב ע"ב לנדונו ופסק כמותו ובע"ג הביא כן מתשובת מוהראנ"ח ח"ב סי' ע' ועיין עוד בספר כסא

דברכתא דף ט"ן ע"ג איך שיהיה לענין דינא במינוי לזמן הדת ניתנה מפי הרב חקרי לב דאין יכולים לסלקו בעבר הזמן וחל"מ עכ"ד הזכרנו לחיים הנ"ל:

דברי הרב מעשה אברהם כבר הבאתי למעלה (בד"ה שוב ראיתי) וספר כסא דברכתא אין מצוי אצלי ועיינתי בספר מים החיים במקומות הנז"ל וראיתי שעמדו בסתירת דברי הגאון חקרי לב בענין זה (אם בתשלום הזמן יכולים לסלקו) וגם בדין אם תנאי מהני לסלקו או חשיב מתנה על מה שכתוב בתורה והרב המחבר כתב בדף ס"ז ע"ב (בד"ה ותו) דנראה להכריח דלא מהני תנאי מדאמרינן בפרק תפלת השחר בעובדא דרבן גמליאל שהעבירוהו ומינו את ר' אל נזר בן עזריה וכשהחזירו את רבן גמליאל אמרו היכי נעביד על ר' אלעזר בן עזריה ניעבריה גמירי מעלין בקודש ואין מורידין ומא כולי האי היה להם לתקן מתחלה כשמינו את ר' אלעזר בן עזריה להתנות שאין ממנים אותו אצא עד שיפייס רבן גמליאל את ר"י יהושע אלא ודאי אף בתנאי מפורש אמרינן מעלין בקודש וכו' ולהכי קמהדר תלמודא היכי נעביד ותמה על הרב חקרי לב למה לא הכרח דלא מהני תנאי מסוגיא זו והוכחתו זו היא על פי הנחה דלא סילקו את רבן גמליאל לגמרי אלא כונת המסלקים היתה רק עד שיפייס רבן גמליאל את ר' יהושע אלא שלא התנו דבר זה עם ר' אלעזר בן עזריה ואי הכי קשה אמאי לא התנו עמו מעיקרא ולא היה להם לחוש עוד בסילוקם את ר' אלעזר ב"ע משום מעלין בקודש אלא מוכח דגם תנאי לא מהני:

והרב מוהר"ש בן חאסון (שם בדף ע' ע"ב בד"ה עוד ראיתי) דחה ראיתו והיה בהניח דכשסילקו את רבן גמליאל דעת המסלקים היתה לסלקו לגמרי כי לא עלה על דעתם שרבן גמליאל יכניע עצמו לבקש מטו מר' יהושע ולא שר' יהושע יקבל פיוס וכיון שמה שסילקו את רבן גמליאל היה סילוק לעולם משום הכי לא התנו עם ר' אלעזר בן עזריה וכתב עוד דמדברי רש"י שם מוכח דסילוקם את רבן גמליאל הוה לגמרי והוא ממה שכתב מעבירין לך יורידוך מן הנשיאות בשביל אחר דמנא ליה לרש"י לפרש כן ולמה לא פירש יורידוך כשיפייס רבן גמליאל לר' יהושע אלא מוכח שזה לא עלה על הדעת שיפייס רבן גמליאל את ר' יהושע והרב המחבר (בדף ע"ג בד"ה לע"ד) כתב דחלילה לומר שחשדו את רבן גמליאל שלא יבקש מטו מר' יהושע וגם חלילה לומר שר' יהושע לא יתפייס היכי דמפייסו ליה וכו' ועל דברי רש"י כבר עמד הרב בית דוד בא"ח סי' ל"א (שהביא דבריו שם בסי' ח' דף ס"ו ע"ד בד"ה ושוב ראיתי והאריך בזה) וכבר הרב מוהרש"א פירש הסוגיא דמעבירין לך רוצה לומר אם יפייס רבן גמליאל את ר' יהושע ומשם ראיה דלא היה הסילוק לגמרי גם הריב"ש בסי' ער"א הביא הסוגיא כגירסת

מוהרש"א ולא הזכיר דברי רש"י גם הרב בית דוד נראה שסובר כן וכן נראה מדברי הרב יערות הדבש בח"ב דף פ"א אלו תורף הדברים שבספר מים החיים הנ"ל:

עוד מצאתי בעניינים אלו תשובה שלמה בספר תעלומות לב לידידי הרה"ג אבד"ק נא אמון יצ"ו בסי' ל"ד על רב אחד שמינוהו לזמן ורוצים לסלקו בעבור הזמן (גוף השאלה היא באריכות עי"ש ולא אעתיק אלא השייך למה שאנו עוסקים בו אם בקבלו לזמן יכולים לסלקו כשנשלם הזמן) אשר נשאל על זה הגאון מר זקנו (בעל ס' נדיב לב) והוא הרשה את מר נכדו להשיב על שאלה זו וירד ברשות מר זקנו והאריך לבאר שאין יכולים לסלקו והביא דברי הפוסקים ראשונים והאחרונים המדברים בזה והעלה לדינא שאין יכולים לסלקו ובסוף התשובה הובא הסכמת מר זקנו ואלה דבריו וגם טענת המנגדים שהקבלה היתה לזמן ורוצים לסלקו מפני שכבר עבר הזמן יפה כתבת שלא צדקו גם בטענה זאת וכמו שכתבתי בספרי נדיב לב ח"ב ח"מ סי' ג"ן באורך והבאתי מחדש תנא דמסייע לן הרב חתם סופר בח"א סי' ר"ו והם דברים פשוטים ואמתיים וכו' ולא נשמע לעולמים בכל תפוצות ישראל לסלק הרב מרבנותו בטענות הבל כאילו על זה ידוו כל הדווים כי גלה כבוד התורה מישראל וחובה מוטלת על רבני ישראל לבער אחר מריבות מחלות עינים ומריבות כאילו הגורמים חילול תורתינו הקדושה וכבוד לומדיה ומשום שנאה וקנאה יבאו לבלע את הקודש ולהסיר המצנפת מעל רבם ומורם על לא חמס עשה וכבר באו מהעיר ההיא לפה עיר הקודש ליקח להם רב ומצאו רב מומחה ופקיע אך אנכי לא נתתיו ללכת אחרי הבוחרים אותו ובועטים ברבם אשר נטלם ונשאם על מי מנוחות זה רבות בשנים ושכלל ומלט את העיר מחורבותיה בחכמתו והיה זה שכרו שהשקוהו מי ראש ולענה על זאת תאבל הארץ ע"כ תורף דב"ק:

ודע דכל השקלא וטריא שבספרים הנז"ל לא נצרכה אלא לכשבאים לסלקו תכף בתשלום הזמן שקבעו ולא התחיל להתנהג בשררתו גם אחר הזמן ההוא אבל אם כשהשלים הזמן התנהג גם כן בשררתו איזה זמן ולא אמרו לו דבר ואחר כך באים לסלקו בטענה שלא קבלוהו אלא על זמן וכבר נשלם הזמן בזה פשוט יותר דאין טענתם מועלת כמו שהבאתי בסימן זה אות מ"ם לענין שליח צבור כי האי גוונא וכן לענין רבנות עי"ש:

מז

אם יש חזקה לשררה בקברנות להיות ראש לחברת הקוברים מתבאר מתוך מה שהבאתי לקמן בסי' זיי"ן מאות י"ב והלאה דיש חזקה בשררה זו והיינו במקומות שאין להם מנהג ידוע אבל בעיר הזאת ראיתי מנהגם בזה וכן בשאר המינויים השייכים לצבור ממנים אותם על זמן וכשכלה הזמן אלו יוצאים ואלה נכנסים ומשפטם חרוץ בתשובת הרשב"א

ופסקה מרן בש"ע א"ח סוף סי' ג"ן דאין בזה משום מערבין בבית ישן מפני החשד מאחר שנהגו כן וכל שכן שבמקומות אלו כן הוא מחקי הקיר"ה שיהיו כל המינוים לזמן שלשה שנים ובסוף הזמן ימנו מחדש או את הראשונים או חדשים לבקרים כפי רצון הקהל ודינא דמלכותא דינא:

וכתב הרב מגן אברהם בסי' קנ"ג ס"ק מ"א דבמקומות שנוהגים שיש חבורות בני אדם ממונים לקבור המתים אין לאחרים **להתעסק** בזה עד שיתנו להם כפי מנהגם עי"ש וזה דוקא כשבני החברה מתנהגים כשורה אבל אם השחיתו התעיבו זר מעשיהם יכולים אחרים להתעסק במצוה זו דאדעתא דהכי לא איתמנו וכו' עיין בתשובות הגאונים רמ"ץ בא"ח סי' י"ד וסי' ט"ו ושואל ומשיב בח"א סי' קנ"א והבאתי תורף דב"ק בקונטרס זה במערכת אבלות אות ר"ה ואות ר"ו (בשדי חמד ח"א דף ל"ו עי"ש):

מח

יש חזקה לתקיעת שופר כמו שמתבאר ממה שכתב מרן חיד"א בברכי יוסף בסי' תקפ"א אות י"ב וז"ל מי שהחזיק לתקוע שופר בראש השנה ואינו מתפלל כל השנה עם הצבור צריך לסלקו וכו' שנקרא רשע וכו' עי"ש בשם רב אחד בתשובה כתיבת יד משמע דבלא סבה זאת אין מסלקין אותו מחזקתו ואין דעתי העניה נוחה לפרש דכונת הרב לומר דכשאין מתפלל עם הצבור צריך לסלקו מפני סבה זו וכשאין סבה זו אין צריך לסלקו אבל אם רוצים לסלקו וליתן לאחר הרשות בידם דמאי שנא מצוה זו משאר מצות שהמחזיק בהן אין מעבירין אותה ממנו וכן מתבאר ממה שכתב הרב באר היטב שם בסק"ז בשם הרב באר עשק דאין חזקה לרווק שהחזיק בתקיעות משמע דאם החזיק בזה מי שנשוי אשה הרי הוא בחזקתו וכן מתבאר ממה שכתב הרב שערי תשובה בשם כמה פוסקים בנדונים בתקיעת שופר שמתבאר דיש חזקה לתקיעת שופר עי"ש בסק"ג ובספר מטה אפרים סי' תקפ"א אות ל' וכן מתבאר ממה שכתב הרב קנין פירות במערכת התי"ו דף קע"ו אות א' בשם הרב אדמת קדש בח"ג סי' ג' דמי שהחזיק מכמה שנים לתקוע ועתה מתרעמים עליו שאין יוצאים ידי חובתם בתקיעתו והעלה דאם תקיעותיו עולות על פי הדין אף שהן חלושות ונמוכות אין להעבירו ואם על פי הדין אין יוצאים ידי חובתם הדין עם הקהל:

וראיתי להרב מגן אברהם בסי' תקפ"א סק"ו שכתב ונהגו מי שהתחיל להתפלל או לתקוע אין ליתן המצוה לאחר כמו שכתב בסוף סי' קנ"ג עכ"ל והביא דבריו הרב באר היטב בסק"ז ופירש דבריו הרב מחצית השקל דכונתו למאי דאיתא התם דהקהל לא יתנו המצוה לאחר שכבר זכה הוא בה ואפילו הראשון נסתלק על ידי אונס ונתנו הקהל

לאחר כשעבר האונס תחזור המצוה לראשון ואנכי לא ידעתי למה תלה הדבר במנהג אחרי שמראה מקום הוא להההיא דסוף סי' קנ"ג והתם דינא תנן שכן שורת הדין שכל מי שזכה במצוה אין מסלקין אותו מחזקתו ועלה בדעתי לומר שהרב מג"א הא קמשמע לן דאף שלא הגיע לגדר מחזיק במצוה כי רק אתחלתא בעלמא הוא נהגו שלא ליתן המצוה לאחר כמו שהוא הדין בסי' קנ"ג במי שהחזיק במצוה שמן הדין אין מעבירין המצוה ממנו על דרך זה נהגו גם בלא החזיק רק התחיל להתפלל או לתקוע שאין ליתן המצוה לאחר אך הוא דוחק ועיין לקמן בסמוך:

וכתב הרב שערי תשובה (בסק"ג קרוב לסופו) בשם הרב שאלת יעב"ץ ח"ב סי' ס"ט על מה שכתב בסידור עמודי שמים שאפילו שהחזיק בתפלה רק פעם אחת אין מעבירין אותו ושלמד כן מסתימת הפוסקים דמשמע מדבריהם דאפילו בפעם אחת הדין כן מתלתא טעמי וכו' ואבוהי דכולהו ש"ס דיומא וכו' ובשו"ת מים עמוקים בסי' ע' לענין בית הכנסת משמע שם אפילו בפעם אחת וכן כתב השואל בשאלת יעב"ץ והנה תורף דברי רבינו מוהראנ"ח בספר מים עמוקים הנ"ל הבאתי לעיל באות י"ב ואיני רואה בעניותי הכרח גמור שסובר שדי בפעם אחת יספר שאלת יעב"ץ אין מצוי אצלי אמנם ראיתי שמרן חיד"א במחזיק ברכה סי' קנ"ג אות ט' הביא דבריו בלשון זה מי שהחזיק במצוה על פי צבור אפילו פעם אחת זכה ובאות יו"ד כתב בשמו מי שזכה בהדלקת נר תמיד שנה וחצי ולא מיחו בו אין מעבירין אותה הימנו עכ"ל והביא דבריו גם הרב שערי תשובה שם אות כ"ח והמובן מדברים אלו הוא שדעת הרב שאלת יעב"ץ היא לחלק בזה בין אם היתה חזקתו על פי מינוי הצבור לאם היתה חזקתו מעצמו ולא שהצבור מינוהו על זה דכשהוא על פי הצבור זכה אפילו בפעם אחת וכשהוא החזיק מעצמו בעינן שהחזיק זמן רב כדי שיזכה בה ולכן הזכיר בההיא שבאות יו"ד שהחזיק בהדלקה שנה וחצי דמיירי שהחזיק מעצמו כל כך זמן ואז אף שהיתה חזקתו שלא על פי הצבור זכה כן נראה מדקדוק הלשון בשני הדינים הנ"ל:

והרב פרי מגדים על דברי הרב מג"א בסק"ו הנ"ל כתב אפשר חזקה שלשה פעמים בעינן ואם זכרוני אינו מכזיב כמדומה לי שהרב שערי תשובה מביא באיזה מקומות דברי הרב פרי מגדים ובדין זה לא הזכיר דב"ק ואתה תחזה בספר ברכת משה לידידי הגאון אבד"ק קאמינקא יצ"ו בריש סי' א' שהביא מה שכתבו במחזיק ברכה ושערי תשובה בסי' קנ"ג ודברי הפרמ"ג בסי' תקפ"א הנ"ל ודקדק מלשון הפוסקים בסי' קנ"ג סעיף כ"ב אדם שרגיל בשום מצוה ולשון רגיל לא משמע בפעם אחת והביא קצת בלשון רגיל אי סגי בפעם ושתים ומסיק שדעתו נוטה כהפרמ"ג דבשלשה פעמים מקרי רגיל ומוחזק

וציין לעיין בט"ז יו"ד סי' יו"ד ס"ק י"ז ולא הזכיר דברי השערי תשובה בסי' תקפ"א אחרי שכבר הזכיר דבריו שבסי' קנ"ג ומה שדקדק מלשון הפוסקים אדם שרגיל וכו' נראה שכן יש לדקדק מלשון מרן בש"ע סי' קנ"ג סעיף י"ז מי שהיה בביתו בית הכנסת ימים רבים אין הצבור רשאים לשנותו בבית אחר דלשון ימים רבים מורה ודאי דלא סגי בפעם ושתים:

מט

מי שהחזיק באיזו מצוה דאין רשאים לסלקו ממנה אם הוא דוקא כשבאים ליטלה ממנו לגמרי אבל אם בא אחר לזכות גם הוא ואינו דוחה את הראשון לגמרי שפיר דמי או אין חילוק בדבר ואין אחר רשאי לעשות גם הוא באופן שמכחיש המצוה מן הראשון הנה מתוך מה שהבאתי לקמן בסי' זיי"ן אות ח"י מתבאר דיש חילוק בדין זה כנז"ל עי"ש וכן מתבאר מדברי הרב מוהראנ"ח ח"ב סי' ע"ה שהביא הרב באר היטב בסי' קנ"ג ס"ק ז"ך וז"ל וכל זה לא מיירי אלא כשרוצים להעביר המצוה והכבוד לגמרי מהמוחזק אבל אם בא אחר לזכות במצוה וגם הראשון יעמוד במצותו אינו יכול לעכב בידו אף שקצת שהיו מתפללים בבית הכנסת הראשון מתפללים בבית השני אפילו הכי אינו יכול לעכב ומסתברא דעד כאן לא קאמר הרב מוהראנ"ח אלא במחזיק במצוה שאין חסרון כיס בדבר כבנדונו שהחזקה היא שיהיו מתפללים בביתו ויבא אחר ויקבע מקום גם בביתו ולא תתבטל המצוה מהבית של ראשון אבל אם הוא בענין שאם יעשה גם השני יפסיד להראשון בדרר דממונא כגון ברבנות שהרב נוטל פרס ואם יבא השני להשתמש גם הוא ברבנות יחסר להראשון על ידי זה ממה שהיה לו מקודם לכן על פי חזקתו בזה אין ראיה מדברי הרב מוהראנ"ח דשפיר דמי כמובן:

ומצאתי שהגאון שם אריה בחלק א"ח סי' זיי"ן כתב בנדונו בענין חזקת רב שמנגדיו רצו להביא לו רב אחר עמו שישתמשו שניהם בכתר הרבנות וכתב דאין סברא לומר דדוקא להורידו לגמרי אי אפשר אבל להביא רב שני שפיר דמי דמה לי הורדה בכולה מה לי הורדה במקצת והבאתי תורף דב"ק לקמן סי' זיי"ן אות ב"ן ושם הבאתי בשם הרב בעי חיי דדוקא להעבירו מחזקתו לגמרי הוא דלא יתכן וכו' וגם הבאתי בשם הרב כרם שלמה שכתב דאין רשאים להעביר הרב משררתו אף לא להביא אחר עמו ועיין בדברי הרב שמש צדקה בחלק ח"מ סי' ל"ו ובדברי מר בריה והבאתי תורף דב"ק לעיל מאות ז"ך והלאה

ואנכי חזון הרביתי להרב אורח לצדיק בתשובה שבסוף חלק א"ח שאחר שכתב להוכיח שכשאחד החזיק במצוה אין להורידו ממנה על פי שתי הוכחות א) מעובדא דרבן

גמליאל ור' אלעזר בן עזריה בפרק תפלת השחר דף כ"ח ודף כ"ט כשרצו להחזיר את רבן גמליאל לשררתו דאמרו היכי ניעביד ניעבריה לר' אלעזר גמירי מעלין בקודש ואין מורידין ב) מעובדא דחוניו ושמעי בפרק בתרא דמנחות דף ק"ט ע"ב דאמרינן ומה מי שלא ירד לה כך היורד לה על אחת כמה וכמה ושכן כתבו הרשב"א שהביא מרן הבית יוסף א"ח סי' ג"ן שאין מסלקין חזן מאומנותו אלא אם נמצא בו פיסול וכתב הרשב"א שיש ראיות לדבר ועוד דתנן מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום ואוקימנא משום חשדא משמע דמלבד טעמא דחשדא איכא טעמא אחרינא דהיינו משום מעלין בקדש והריב"ש בתשובה סי' רע"א החמיר ביותר על זה וכתב דלא מבעיא אם החזיק מחמת מינוי הקהל דאין מורידין אותו אלא אף אם החזיק מעצמו אין מורידין אותו והביא ראיות מן הירושלמי וכן פסק מוהר"י אדרבי סי' קט"ז ובסי' ס"ח דאפילו למנות בנו תחתיו כל שכן לדידיה גם מוהר"י הלוי בסי' נו"ן האריך לאסור גם הפני משה ח"ב סי' כ"ד אף שהיה שם טענה כתב שאין להורידו כיון שלא היה שם פיסול מן הדין וגם מוהרש"ל בתשובותיו סי' כ' אף שהיו טוענים עליו פיסול כתב דאפילו כל הקהל אין יכולים להורידו אמר המחבר ריהטת כל דברי הרב ארח לצדיק הנ"ל מורין שכל דבריו הם על המחזיק באיזה מצוה שיש בה שררה וכבוד ולא מיירי על מחזיק באיזו מצוה בעלמא שאין בעשייתה שררה וכבוד כדמוכח מהראיות שהביא מהרשב"א דמיירי בדין שליח צבור ומתשובת הריב"ש שהיא בענין רבנות וגם דברי הרב מוהר"י אדרבי בסי' קט"ז וסי' ס"ח הלא המה בדין מרביץ תורה כמו שיראה הרואה אך מלשון הרב המגיה במפתחות הספר מי שהחזיק במצוה מן המנות אם יכולים לסלקו מחזקתו וכו' נראה שמבין בדעתו שעל כל המצות קאמר הרב המחבר דמי שהחזיק באיזה מצוה אין מסלקין אותו ממנה ואולי מתברר זה להמעיין בגוף דברי הרבנים מוהר"י הלוי ומוהרש"ל ופני משה הנז"ל ואין מצויים אצלי לעיין בדב"ק (נחזור לדברי הרב ארח לצדיק):

הנה אחר כל הנז"ל כתב וז"ל מעתה נצריך לברר בנדון דידן דלפי הפוסקים הנ"ל נראה דאין יכולים להוציא מחזקתו אבל כד מעייניגן טפי ליתא מכמה טעמים חדא דההיא דפרק תפלת השחר מוכיח דכל שאין מסלקין אותו לגמרי ליכא משום מעלין בקודש ולא מורידין דקאמר היכי ניעביד ניעבריה גמירי מעלין וכו' אלא לדרוש ר"ג תלתא שבתי וראב"ע חדא שבתא הא קמן דכל שלא סילקוהו לגמרי ליכא משום מעלין בקודש וכו' ואפילו לא נשאר אלא במיעוט השרות וכן בההיא דמנחות לא מיירי אלא לסלקו לגמרי גם ההיא דהרשב"א מיירי בענין זה גם הראיות שהביא ריב"ש מהירושלמי היו באופן זה שאותן דבי פזי היו רוצים להקדים הם לעולם ולסלק הקדמת דבי הושעיה לגמרי ונידון

דריב"ש גם הוא היה כן וכן כתב מוהר"ל ן' חביב סי' ע"ט על חזן שהיו רוצים להעבירו ולמנות אחר במקומו בשביל שהיה קולו ערב ופסק שאין ראוי להעבירו אלא ישמשו שניהם כאחד ואפילו מוהר"י לוי שהאריך להחמיר בדבר זה הביא דברי מוהר"י וואייל שכתב היפך דבריו וחילק ואמר וז"ל ומ"מ איך שהיה לא קשיא לן מידי והחילוק הוא ברור דהתם מיירי שהראשון אינו מסתלק מגדולתו לגמרי וכו' אמנם כל היכא שהראשון הוא מסתלק לגמרי בזה ודאי לא דבר. העולה מהנ"ל דכיון שאין מסלקין אותו לגמרי ליכא משום מעלים וכו' ואף כל הפוסקים הנ"ל שהחמירו נידון דידהו היו לסלקו לגמרי: **זאת** ועוד אחרת שמדברי ריב"ש נשמע דטעם זה ליתא אלא כשהוא מנוי מהצבור אבל לא כשהחזיק מעצמו דהא כתב שלישית שכבר נתמנה וכו' ומעתה אין מורידין אותו דמעלין בקודש ולא מורידין משמע דזהו טעם חדש משונה מהנהו דלעיל גם טעם חשדא ליכא דאם היה בו עון אשר חטא לא היו מניחים אותו להתפלל כלל ומלבד כל הנ"ל בדבר מצוה שהכל חפצים לזכות בה ליכא שום חזקה שכן כתב המרדכי שלהי מסכת מגילה וז"ל ולעניין יין הבדלה כל מי שיתן יותר לצדקה הרי הוא זוכה ולא שייך ירושה במצות עכ"ל (אמר המחבר מדברי הרב הללו מתבאר שאין דעתו נוחה לחלק בין מצוה שאין בה שררה וכבוד למצוה שיש בה שררה וכבוד שאם כן אין ראיה מדברי המרדכי דמיירי במצוה שאין בה שררה וכבוד לחזנות ורבנות ואם הרב מוהר"י הלוי מיירי נמי במצוה שאין בה שררה אין גם מדבריו ראיה לרבנות וצריך לעיין בגוף הספר ואינו מצוי אצלי. נחזור לדברי הרב אורח לצדיק הנ"ל) וכן הביאו מוהר"י וויל סי' קי"ז והר"י הלוי נסתייע ממנו בסי' כ"ז להוכיח דבדבר מצוה שרוצים יחידי הקהל לזכות ליכא חזקה ואף דבסי' ב' האריך להוכיח דאין להוציא הראשון מחזקתו ואם כן דבריו קשיין אהדדי אלא דתירוץ הוא ברור דבסי' ב' מיירי להוציאו לגמרי מחזקתו אבל בסי' כ"ז הוא לזכות כולם בהדדי במצוה ועיין בפסקים מכתבים של מוהר"י איסרלאן סי' קכ"ד שכתב דהיכא דבעי לזכות בשכר המצוה הדין עמהם יעו"ש ועוד דאפילו רש"ל שכתבתי לעיל בשמו שאפילו כל הקהל אינם יכולים לסלקו מכל מקום בסוף התשובה כתב שכיון שכל הקהל מתרצים לסלקו אז לא יכול להתפלל בעל כרחם וכן כתב מוהרשד"ם א"ח סי' ל"ב בשם מוהרי"ק וז"ל אבל נמצא בתשובות מוהרי"ק ששליח צבור אפילו אחד יכול למחות ולעכב שלא יעלה להיות ש"ץ ואף שחילק בין כשהיו רוצים להכניסו מחדש לכשהיה כבר ש"ץ ורוצים אחד או שנים או מיעוט מהקהל להורידו דאז ודאי אזלינן בתר רובא עכ"ל משמע להדיא דרוב הקהל יכולים להורידו וכל הפוסקים מלאים על כל גדותיהם שרוב הקהל יכולים לעשות בכל דבר כפי שנראה להם ואין להאריך בזה

ודוק ותשכח עכ"ל העתקתי כל דב"ק לפי שאין ספר התורה הזה מצוי כל כך ומי שיש בידו הספרים שרשמתי למעלה (בד"ה ומצאתי) בעי חיי וכרם שלמה שאין מנויים אצלי יתיישב בדב"ק לראות איזה יכשר:

אחר זמן נדפס ספר מעשה איש להגאון הגדול יש"א ברכה רל"ץ יצ"ו וראיתי שם בחלק ח"מ סי' ח' תשובת הרב הגדול מוהר"ר שמואל אברהם אבד"ק קאסטאנטין ישן יצ"ו שאחר שכתב לנדונו דחשיב שררה ויש בו דין ירושה להנחיל לזרעו אחריו ככל שררות שבישראל כתב דבעיקר הדבר באחד שזכה באיזו מצוה שאין שום אדם יכול לדחותו מחזקתו צריך לדעת אם מה שאינו יכו לדחותו הוא דוקא אם בא לדחותו לגמרי אבל אם רוצה השני לזכות גם הוא במקצת המצוה ולא ידחה את הראשון לגמרי מחזקתו שפיר דמי או שאינו רשאי לנגוע במה שזכה הראשון לא מינה ולא מקצתה וכתב וז"ל אולם אם הראשון זכה לגמרי שאין שום אדם יכול לזכות אפילו במקצתה או דרך להעבירו (נראה דצריך להיות דרק להעבירו) לגמרי אין יכולים מטעם מעלין בקודש אבל אם ישאר לראשון גם כן יכול השני לומר גם אני רוצה לזכות במצוה מזה הוכיח הגאון ר' עקיבא איגר בהגהותיו באורח חיים סי' קנ"ג וביו"ד סי' רמ"ה (כנראה צריך להיות מדברי הרמ"א ביו"ד סי' רמ"ה) שכתב דבמקום שנמצא רב בעיר ולומד לרבים יכול אחר לבוא שם ולהחזיק ברבנות כמו הראשון אם הוא ראוי לכך ושוב באותה הגהה כתב מי שהוחזק לרב בעיר אפילו הוחזק מעצמו באיזה שררה אין להורידו מגדולתו ולכאורה דבריו סותרים ובהכרח דמחלק דוקא להורידו מגדולתו לגמרי אין יכולים משום דמעלין בקדש אבל אם ישאר גם להראשון שררה יכול גם השני לזכות והיא הוכחה ברורה וכן ראינו בשו"ת אורח לצדיק שפסק כן והביא ראיה מעובדא דרבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה בפרק תפלת השחר דף כ"ט שרבן גמליאל ידרוש שלשה שבתות ור' אלעזר שבת אחת ולא מקרי לגבי ר' אלעזר הורדה מקדושה כל שנשאר לו אפילו שעה מועטת וכן יש להביא מכתר מלכות שזכה בה דוד המלך לו ולזרעו אחריו ועם כל זה אם לא חטא ירבעם אמר לו הקב"ה ובניתי לך בית נאמן ולא נשאר לזרע דוד כי אם שבט יהודה ובנימן ככתוב למען היות ניר לדוד עבדי ועיין בהשגות הראב"ד פרק א' מהלכות מלכים וכן בתשובת אבקת רוכל למרן הב"י כתב לענין מקום שיש שם זקני מורי הוראה ויש שם בחורים שגם הם הגיעו להוראה וכתב שיכולים להורות ובפרט אם יהיה להם אבות שהורו מי ימחה בידם לזכות בנחלת אבותיהם ועל פי זה הורה הרב מקאסטאנטין הנ"ל יצ"ו להתיר בנדונו שיזכה איש אחר במצוה שמוחזק בה אחד כל שאינו מסלק את המחזיק לגמרי ממצותו ושררתו ואין מצוי אצלי חידושי רעק"א על אורח חיים והוכחה

זו מכח סתירת דברי הרמ"א בההגה"ה שביו"ד סי' רמ"ה הנ"ל אינה מכרעת הדין הזה שיהא מותר ליכנס בגבולו של הראשון כשאינו מדחה את הראשון לגמרי כי באמת שרים רבים המה ראו כן תמהו בדברי הרמ"א בזה ולא ניחא למרייהו ליישב על פי הנחה זו ואף שאני הדל הבאתי לקמן בסי' זיי"ן באות ג"ן בשם הרב כנסת הגדולה בספרו בעי חיי שכתב ליישב לדעת הרמ"א דלא פליגי תרומת הדשן והריב"ש אך בחלקות תשית למו בין לסלק הראשון לגמרי להיכא שרוצה השני להשתמש גם הוא בכתר אחד עם הראשון מכל מקום כל שאינו מפורש כן בדברי הרמ"א אין לנו הכרח שזו היא דעתו ועיין במה שהבאתי שם באות ד"ן בשם הרב שם אריה:

ושם (בשו"ת מעשה איש) סי' ט' ראיתי תשובה ארוכה ובכל ערוכה מאת הרב הגאון אברהם צבי הלוי אבד"ק טבריא יצ"ו שכתב כנגד היסוד של הרב מקאשטאנטין והאריך להוכיח דמי שזכה באיזו שררה אין יכול שום אדם לנגוע אף במקצת השררה שלו דאף דלגבי זכיה בשאר מצות שאין בהם שררות יוכל להיות שגם השני יכול לזכות גם הוא במצות שהחזיק בה הראשון כל שאינו מדחה את הראשון במצותו לגמרי וכדכתב מוהראנ"ח בח"ב סי' ע' גבי שתי בתי כנסיות דאף שהראשון זכה כבר שיהיה בהכ"ן בביתו יכול השני גם כן לעשות בביתו אף שמתמעט זכות של הראשון וכו' וכן פסק מוהרי"ק סי' קי"ג וכן הוא במשפטי שמואל סי' ג"ן לגבי שתי חבורות של קוברי מתים שאין הראשונה יכולה לעכב וכו' מכל מקום במידי דשררה שנלמד ממלך וכהן גדול אין לאחר ליגע אפילו במקצת שררתו בלתי רשותו וכן כתב במשפטי שמואל שם וז"ל כי פשיטא שלא קנו (המצוה הזאת) חבורה זו בירושה שלא יזכו אחרים גם כן דלא דמי לבן המלך ובן כהן גדול דשאני התם דהוו שררה על הקהל ואחר שהבן ממלא מקום אבותיו ראוי שיזכה בשררה זו דהכי גלי קרא בהדיא מה שאין כן הכא כ"ל הרי לענין שררות כגון גבאות ורבנות מתבאר מדבריו שאין יכול השני לומר גם אני רוצה לעשות מצוה מכיון שיש במצוה זו שררות על הקהל:

וכן כתב הרב המבי"ט בחלק שלישי סי' ר' וז"ל שאף שהקהל לא היו כותבים לו המינוי מכח האב אלא שקבלו חכם אחד בקהל אחד ויש לו כמה שני חזקה שהוחזק להיות חכם אין שום אדם יכול להעבירו מן המינוי שגדולה חזקה מן התורה בכל מקום בפרט בדבר שררה של מצוה אפילו בלא כתיבת הסכמה וכמו שלא היו יכולים להעבירו כן אינם יכולים לשתף אחר במקומו כמו מלך דכתיב שום תשים עליך מלך מלך ולא שנים וממנו אנחנו לומדים לשאר שררות שדבר אחד לדור ולא שנים ואפילו יש ראוי אחד יותר ממנו וכו' עכ"ד המבי"ט אות באות עי"ש וכן כתב הרב כרם שלמה בחלק יו"ד סי' כ"א

וז"ל כלל העולה וכו' (אמר המחבר דברי הרב כרם שלמה הביאותים לקמן בסי' זיי"ן אות ג"ן עי"ש) גם הרב דבר משה (בן הרב כרם שלמה) כתב כן שבתחלה הביא דברי הריב"ש בסי' רע"א שהביאו הרמ"א בהגה"ה אחרונה דמי שהוחזק לרב בעיר אפילו החזיק מעצמו באיזו שררה אין להורידו מגדולתו ובסוף התשובה הביא סייעתא להריב"ש ממעשה רב וז"ל מעשה בצפת"ו הרב הגדול המקובל מוהר"ש אלקבץ אחר שהסכימו כל בני הקהל של הרב מוהר"ם אלשיך להשיבו בראש והתחיל לחתום בשטר מנעם הרב המקובל הנז' עד שיגדל בנו של הרב מוהר"א שלום שהוא היה החכם והמתינו לבנו עד שיהיה בר מצות והמליכוהו במקום אביו וכו' עד עוד כתב מהר"י אריפאל שם על דברי הרב תרומת הדשן שנראה לכאורה סתירה לנדון דידן דדברי התרומת הדשן אמורים כשהחזיק הרב מעצמו בלתי מינוי וכגון זה חילק הרב משפטי שמואל סי' ג"ן עכ"ד הרב דבר משה הרי שהביאו דברי הריב"ש ולא פירשו דלא אמר הריב"ש אלא שלא להורידו לגמרי אבל במקצת יכול לומר גם אני רוצה לעשות מצוה שהרי הרב מוהר"ם אלשיך לא נכנס לרבנות אפילו במקצת והניח כל השררה לבנו של המוחזק מאז והוא משום דשררות נלמד ממלך ואין שני מלכים משתמשים בכתר אחד כדברי הרב המבי"ט הנ"ל ובסגנון זה הוכיח מדברי הרב מוהרש"ך בח"ג סי' מ"ו והרב מוהר"ש הלוי בחלק יו"ד סי' ח' שהביאו דברי הריב"ש בתשובה הנ"ל ושקלו וטרו בדב"ק ולא פירשו דבריו דדוקא לגמרי הוא שאין יכולים להורידו אבל יכולים לנהוג מקצת רבנות אות היא כי כל הרבנים סוברים דאפילו במקצת שררת רבנות אין להרב החדש לנהוג במקום שיש רב קודם לו כי גם במקצת יש השגת גבול והורדה משררותה דהראשון המוחזק בה מקודם כי נלמד ממלך:

גם הגאון חתם סופר בחלק יו"ד סי' ר"ל אף שראה דברי הרמ"א בהגהה בכל זאת כתב על זה וז"ל עין רואה בגוף דברי מוהרא"י ומוהרי"ו יראו כי אין אלו נאמרים אלא בימיהם שלא קבלו הרב וכו' אם כן אם יבא אחר לשם ומנהיג גם הוא רבנות מי ימחה בידו אבל בזמן הזה שמקבלים רב וכו' אם כן פשוט שהבא בגבולו לא טוב עשה בעמיו וגרע מיורד לאומנות חבירו שהאומנות הוא הפקר אבל הכא כבר זכה זה הרב בכל רווחא דעבידי למיתי וכו' והרי זה כגוזל ממש ודבר זה פשוט מאד עכ"ל החתם סופר ושקיל וטרי קצת הרב הנז' יצ"ו להסביר שיש לחלק בין שררה שהיא על פי מינוי מן הצבור לשררה שהחזיק מעצמו וחזר למה שכתב בתחלה בשם כמה פוסקים הנז"ל דבמידי דשררה אין רשאי השני לגרוע מחזקת הראשון אפילו מקצת משררתו וביאר שכן דעת הרמ"א ביו"ד סי' רמ"ה סעיף כ"ב בשתי ההגהות שנראות כסותרות ותורף דב"ק הוא

דבהגהה ראשונה לא מיירי הרמ"א ברב שהוא ממונה לרבים כי אם ברב היושב בעירו ולומד לרבים כי מנהגם מקודם שכל גדול בעירו היה תופס ישיבה ולומד לרבים וזה אינו בגדר שררה לא לענין חזקה ולא לירושה ולא להשגת גבול ולזה כתב שיכול רב אחר לבא שם ולהחזיק ולזכות גם הוא בזה שאין בזה אלא מצות הרבצת תורה אבל בהגהה אחרונה הזכיר לשון שררה ולכן כתב שאין רב אחר יכול להשיג גבולו אלו תורף דבריו והאריך קצת להסביר ולהטעים הדברים:

ושוב כתב על הראיה שכתב הרב מקאסטאנטין יצ"ו מדברי הרב אורח לצדיק הנה ספר אורח לצדיק אין נמצא בטבריא (אמר המחבר לעיל בד"ה ואנכי חזון העתקתי דבריו וכתבתי שמתבאר שאינו סובר לחלק בין דבר שאין בו שררה ליש בו שררה ובכל ענין יכול השני לזכות במקצת) וכפי מה שהעתיק בשמו איני רואה משם ראיה לנדון דידן כלל דשאני עובדא דר' אלעזר בן עזריה דלפי הדין אף אם לא היו חולקין לו כבוד כלל אפילו הכי אין הורדה אצלו כי ידע שנתמנה על ידי מריבה על הנשיא הראשון ושאחר כך יתבטל נשיאותו ועל מנת כן הסכים כאשר אמר לדביתהו לישתמיש אינש בכסא דמוקרא והדר ליתבר וכיון שעל דעת כן נתמנה אף אם לא היו חולקים לו כבוד כלל כשהחזירו את רבן גמליאל לא היה חשוב אצלו הורדה וכבר כתב הרמ"א בסוף סי' רמ"ה בשם הכל בו דאם המנהג למנות על זמן קצוב הרשות בידם הרי דאין הורדה למי שנתרצה לקבל שררה לזמן מה ואם כן מה זה ראיה לנדון דידן בשררותא של הראשון שעומד בצדקתו ובשררתו זה רבות בשנים בחזקת אבותיו ומפי הציבור באהבה רבה וכמאז כן עתה וכל כי האי גוונא אין אומר ואין דברים לומר שיוכל אחר אפילו רב גדול וקדוש ליגע אף במקצת שררתו כי נלמד ממלך:

ואחר שנשא ונתן עוד בשאר דברי הראבד"ק מקאסטאנטין יצ"ו במה שנראה מדבריו דבכל המצות אף אותם שאין בהם שום שררה כגלילת ספר תורה ויין להבדלה יש בהם חזקה וילפינן להו ממלך וכתב להכריח שאין הדבר כן ומצוה שאין בה שים שררה לא ילפינן ממלך אלא שאין מעבירין המצוה ממי שמוחזק בה משום מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום משום חשדא וכו' כתב בדף צ"ב ע"ב (בד"ה מעתה) לתמוה על מה שהביא ראיה הרב מקאסטאנטין יצ"ו דליטול מקצת השררה שפיר דמי שכל שנשאר שררה גם להראשון לא הוי הורדה ויכול השני לזכות גם הוא במקצת מדוד המלך דאם לא חטא ירבעם לא היה נשאר לדוד מלוכה רק על שני שבטים והתפלא מה זו ראיה לנדון דידן הלא במלך ונשיא ואמרכל אם נמצא עליו עירעור עין מעבירים אותו וממנים אחר תחתיו כדמצינו גבי שאול המלך שנחתך מלכותו לגמרי על שעבר על דברי הנביא

שלא המתין על שמואל הנביא בהקרבת קרבן וכן העבירוהו לרבן גמליאל על שציער לר' יהושע שלשה פעמים ולא החזירוהו לנשיאותו עד שנתפייס ר' יהושע ושלח לבית המדרש מזה בן מזה יזה כדאיתא בש"ם ולגבי דוד המלך אמרו בש"ס בשעה שאמר דוד אתה וציבא תחלקי את השדה יצתה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו המלכות אבל כל שהנשיא הראשון המוחזק בשררתו הוא עומד בצדקתו ולא נמצא בו שום עון כבנדון דידן ומרוצה לקהל וירושה לו מצד אבותיו הקדושים והוא עצמו כבר הוחזק בשררתו שנים רבות אין לשום אדם לגרוע משררתו אפילו כל דהו מדין תורה כדין מלך כשר וישר הולך שאין להורידו חס ושלום אפילו במקצת אלו תורף דברי הרב מגן אברהם דרופתקא דאורייתא אב"ד עיהק"ו שטובה ראייתה יצ"ו:

ועל ויכוח שני הרבנים הנ"ל יצ"ו נשאל הרב הגדול המחבר (ס' מעשה איש) יצ"ו להכריע ביניהם והאריך לפלפל בדברי שניהם וארשום רק מה שנוגע למה שאנו עוסקים עתה אם במצוה ביש בה שררה וכבוד יכול השני ליכנס בגבולו של הראשון לזכות גם הוא במקצת המצוה והביא שהרב גנת ורדים בחלק יו"ד כלל ג' סי' ז' מסיק דבכל מידי דשררה בין שיש בה מעשה הצדקה ובין שאין בה כיון שיש שררה אפילו קצת שררה זכה לו ולזרעו אחריו ונלמד מדין מלך שלא יהיו שני מלכים כדכתב הרב המבי"ט בח"ג סי' ר' ועל מה שהרב מקוסטאנטין יצ"ו בנה יסודו על פי דברי הרמ"א בהגהותיו שביו"ד סי' רמ"ה כתב דיפה השיב הרב אבד"ק טבריא יצ"ו ועל מה שתמה דאין ראיה מעובדא דרבי אלעזר בן עזריה שקיל וטרי על פי דברי הרב מוהרש"א בחידושי אגדות שם ודברי הרב בית דוד סי' ל"א שהזכרתי תורף דב"ק בסימן זה אות מ"ו (בד"ה והרב מוהר"ש בן חאסון) ובד"ה ועין רואה וכו' כתב בשם הגאון חקרי לב בחלק א"ח סי' ט"ו דבשררה ונשיאות אין יכולים למנות אחר דהוי ירידה לראשון ומעלין בקדש ואין מורידין והמובן מדבריו הוא שהרב חקרי לב בא לומר שאף למנות אחר עם הראשון ביחד אין רשאים דאם על שלא לדחות את הראשון לגמרי הוא דאמר דאין יכולים משנה שאינה צריכה היא והאריך עוד בטעמים השייכים בנדון שנשאל להכריע כנז"ל והעלה כדברי הגאבד"ק טבריא יצ"ו וכן הסכים על ידו שם הרב הגאון רל"ץ מוהרר"ם פאניזיל על הדין ועל האמת אלו תורף הדברים אשר בספר הבהיר מעשה איש:

ומתבאר מכל הרשום דאית לן למינקט דבמצוה שיש בה שררה אין יכולים לגרוע מהמוחזק לא מינה ולא מקצתה כי גם זה חשוב הורדה בקודש ח"ו ואני הדל הבאתי לקמן בסי' זיי"ן אות י"ז בסם הרב זרע אברהם שכתב חכם העומד על קהלה אחת דומה למלך וכהן גדול משום דדבר אחד בדור ולא שנים ושם באות ח"י הבאתי מה שהביא הרב

דברי חפץ בשם הרב מוהר"י אריפול דבכל המינויים (שליח צבור ומלמד ומרביץ תורה ומסדר גטין) אם בא אחר לעשות כמוהו באופן שאינו מעביר המצוה והכבוד והרבנות לגמרי אינו יכול למחות דכל אחד רוצה לזכות בכתר תורה עי"ש ולפי כל הרשום באות זו נראה שהדין נותן שבדבר של כבוד ושררה יכול הראשון למחות בהשני אף שאינו מעבירו לגמרי משררתו:

נ

בעיר אחת לא היה להם כי אם בית הכנסת אחת ונפסלה לפי שבאו בה פריצים ויחללוה מקדושתה והיו נעים ונדים באין מקום קבוע להתפלל וראובן נדבה רוחו ובנה בית הכנסת בחצרו ובני הקהל החזיקו לו טובה כי הכירו בטובתו אליהם וקבעו לו ברכה לעצמו בכל ליל יום הכיפורים וכן בכל יום שמחת תורה בכל שנה ושנה היו מברכים אותו במי שבירך כמו שמברכים את המלך ואחרי מותו היו מזכירים נשמתו ועושים לו השכבה בכל שנה בליל יום הכיפורים וביום שמחת תורה לעילוי נשמתו כמו שכיבדוהו בחייו ואלמנתו גם כן נתנה להקהל מתנה הגונה בתנאי שאחר פטירתה יאמרו גם עליה השכבה בליל יום הכיפורים ויום שמחת תורה וכן התנהגו אחר פטירתה לומר השכבה גם עליה בכל שנה ואחר זמן מכרו בני שמעון בן ראובן לאנשי הקהל הנ"ל את החצר שבתוכו בנה ראובן את בית הכנסת הנ"ל בתנאי שלא יבטלו מנהגם לומר ההשכבה ובני הקהל בקשו מהיורשים לבטל אמירת ההשכבה ביום שמחת תורה רק בליל יום הכיפורים יאמרו ההשכבה על ראובן ועל אשתו ועל שמעון בן ראובן ועל אשתו והיורשים נעתרו לבקשתם ומאז התנהגו כן לומר השכבה רק בליל כיפור על ראובן ושמעון ונשותיהם אחת בשנה יכפר להם שוב אחר זמן קמו איזה מיחידי הקהל ומוחים בדבר ורוצים לעקור את הכל שלא יאמרו השכבה עליהם גם בליל כיפור כי הוא טורח צבור ומצינו בכמה דברים שהיה ראוי לאמרם ומנעו רבותינו אמירתם מפני טורח צבור והיורשים שואלים אם יש כח בידם לכופם על זה לקיים תנאם ולהעמיד חזקת אבותיהם שיאמרו השכבה עליהם בכל שנה:

זה היה מעשה והשיב על זה הרב אברהם הכהן (מר ניהו מרבני דורו של הרב כנסת הגדולה) הובאה תשובתו בספר בתי כנסיות סי' קנ"ג ומסקנתו היתה לדינא דכיון דאלמנת ראובן נתנה מתנה להקדש בתנאי שיאמרו גם עליה השכבה שמשמעות לשון זה הוא שמלבד שיאמרו על בעלה יאמרו גם עליה וגם היורשים התנו כן כשמכרו החצר ויש לומר דמסתמא הוזילו לגבי ההקדש בעבור תנאי זה שיאמרו השכבה עליהם בכל

ליל יום הכיפורים חייבים הקהל לקיים תנאם וכאילו שכרו האלמנה והיורשים את בני הקהל חלף מתנתה ומכירתם דמי ואין פוטר אותם בטענת טורח צבור אלו תורף דב"ק: **ובא** רעהו הרב שלמה בן עזרא לאשר ולקיים פסקו של רב כהנא הנ"ל בתוספת נופך ובראש אמיר כתב טעם על מה שנוהגים בכמה מקומות להזכיר נשמות המתים ביום הכיפורים שהוא לפי שגם המתים צריכים לכפרה כמו שכתב הרמ"א בסי' תרכ"א וביאר שהנכון הוא דוקא בליל יום כיפור ולא ביום אחר קריאת התורה וכן לא במנחה אחר קריאת התורה גם לא בשעה שאין הס"ת על הבימה וכיון שכבר הוחזקו האנשים ונשים הנ"ל להזכיר נשמותיהם גדולה חזקה ואין רשאים לשנות ולא זו בלבד בליל יום הכיפורים אלא גם ביום שמחת תורה חייבים להזכיר נשמותיהם כמו שנהגו מימי מקדם ומה שהיורשים נאותו לבקשת יחידי הקהל לבטל הזכרתם ביום שמחה תורה לא עשו ולא כלום דלאו כל כמיניהו להפקיע זכות הנפטרים כדקיימא לן בח"מ סוף סי' קמ"ט דאין היורשים יכולים למכור הזכות אף בדבר שנשאר להם בירושה וכל שכן בזה שהוא זכות המתים ומה כח הבנים יפה למחול זכות מורישיהם וכו' ומסיק דלראובן ואשתו צריכים לומר ההזכרה בליל יום כיפור וגם ביום שמחת תורה ולשמעון ואשתו צריכים לומר ההזכרה בליל יום כיפור דוקא כפי אשר נשתוו היורשים עם בני הקהל בזמן שמכרו להם את החצר וכו' אלו תורף דב"ק:

סימן ב

א

בדין חזקה במצות (שבש"ע א"ח סי' קנ"ג סעיף י"ז וסעיף כ"ב) ציינו הרבנים באר היטב בס"ק ז"ך ושערי תשובה שם ובסי' שס"ו ס"ג בבאר היטב סק"ח ובחלק ח"מ סוף סי' קמ"ט ספרים רבים והרב זכור לאברהם בח"א דף ל"ה ע"ב ציין לעיין בזה בס' שאינם אצלי (ואשא את שמותם להועיל למי שישנם אצלו) והם שיירי כנסת הגדולה בסי' קנ"ג מאות ח"י ואילך וכנסת הגדולה סי' שס"ו ויד אהרן שם ואמת ליעקב בהלכות מצות ס"ת סי' י"ב י"ג תשובות כנה"ג ח"ב סי' ז"ך ומה שציין להרדב"ז ח"א סי' שפ"ז דברי הרדב"ז הם במי שיש לו חזקה מאבותיו להדליק נרות בית הכנסת בשבת כמנהג והיה רגיל להדליק נרות הרבה ושוב מטה ידו ואינו יכול להדליק כמו שהיה רגיל ושלח מעט שמן ולא רצו לקבל ונתנו ההדלקה לשמעון באותה שבת ונשאל אם הפסיד חזקתו וחזקת אבותיו והשיב דלא הפסיד דאנוס הוא ומאי הוה ליה למיעבד כי מטה ידו והקהל לא טוב עשו שלא קבלו ממנו מעט השמן ששלח כי חשוב לפני ה' קרבן עני כשל עשיר ויותר ומה איכפת ליה לקוב"ה אם יהיו אלף פתילות או מאתים וניחא ליה הכי טפי ממה

שיגזול את בניו כדי להרבות באורים ואם מה ששלח לא יספיק לכבד בהם הבית הכנסת היה להם להשלים משל צבור ולא יבייושהו ובכמה מקומות אמרו רז"ל כיוצא בזה ותו דגרמו מחלוקת בזה ואל ישנה אדם מפני המחלוקת וכל שכן שהדין עם המחזיק לשלוח כפי מסת ידו ומעשה היה בירושלים באחד שהיה לו חזקת הדלקה והדליק שבתו בשמן עכור והוציאו אותו מחזקתו ומכרו הדלקתו משום קנס כי היה עשיר ומוכר שמן טוב בחנותו והוא לא כבד את ה' בשמן זך שהיה בידו לכבד וכדין עשו לו אבל אי לאו משום קנם לא אבד חזקתו ואפילו אם היה עני ביותר ולא יכול להדליק כלל לא אבד חזקתו ומדליקין משל צבור או נותנים אותה לאחר על מנת שכשיהיה יכולת ביד המחזיק או לזרעו להדליק תחזור לו חזקתו ומצאתי תשובה לרבינו מאיר שבמרדכי בפרק חזקת הבתים מסכים למה שכתבתי ודברי המרדכי הם מה שפסק מרן בסי' קנ"ג סעיף כ"ב ותורף דברי הרדב"ז הביא בקצרה מרן חיד"א בברכי יוסף שם אות ז':

ב

ויש להעיר דמדברי הרדב"ז הנ"ל שכתב שצריך להתנות עם האחר שכשיהיה יכולת ביד המחזיק תחזור לו מצותו משמע קצת שאם נתנו המצוה לאחר בסתם אין מסלקין אותה מיד זה כשעבר אונסו של הראשון ולא משמע הכי מדברי מוהר"ם והפוסקים שפסקו כמותו אלא בכל ענין כיון שעבר אונסו של ראשון הרי הוא חוזר למצותו וצריך לומר דהרדב"ז לאו לעיכובא קאמר אלא עצה טובה שלא יבאו אחרי כן לדין ודברים אבל אין הכי נמי דאף אם לא התנו כלל הדין נותן דכשעבר אונסו של ראשון הוא חוזר למצותו:

ג

עוד מצינו בתשובת הרדב"ז בחלק ד' סימן י"א באשה המוחזקת להדליק נר ההיכל של בית הכנסת של ירושלים בימים ידועים ופרנסי הקהל תבעוה לדין שרוצים למכור חזקה זו כמו שמוכרים כל ההדלקות כי מי נתן לה חזקה זאת והיא אומרת שבעלה בנה ההיכל משלו והקדישו על מנת שידליק הוא או באי כחו לפני ההיכל ואין לה שטר על זה והעידו עדים שאמר בלשון הזה אני מקדיש אותו על תנאי שידליקנו אני ובאי כחי כל הזמן והאלמנה היא באי כחו ואמרו החכמים הואיל ולא כפל תנאו אינו כלום דאף דכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי ובמעכשיו לא בעינן שיכפול תנאו שאני על תנאי שאין על תנאי כמו על מנת לענין זה ורצו לסלקה מחזקתה ולמכור אותה לאחרים ובתשובתו כתב לבאר כמה פרטים השייכים לנדון זה ומכללם אם יכולים לבטל החזקה אף שלא היה שלו ואף שאין שם עדים כלל ואף שלא תבא מכח בעלה ועל פרט זה השיב ולענין חזקה אף דלענין שאר חזקות דעלמא כל חזקה שאין עמה טענה כגון שטר היה לי ואבד אינה חזקה וכל שכן להחזיק כנגד רבים שאני הכא דהוי חזקת מצוה ולאו מידי

חסריה וכיון שהחזיקה כמה שנים להדליק נר ההיכל במקום שכל הקהל רואים אותה ולא מיחו בידה אין לך חזקה גדולה מזו ולא זו בלבד אלא כל מי שהחזיק בשום מינוי בקהל אין יכולים לסלקו אלא אם כן אינו מתנהג כשורה במינויו עיין במרדכי פרק חזקת הבתים וגדולה מזו תנן בפרק הניזקין מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום שאם רגילים לתת העירוב בבית של אחד מבני החצר אין משנים אותו מפני דרכי שלום וכתבוהו כל הפוסקים והשתא אם בדבר שאינו של מצוה שיהיה העירוב מונח בביתו אמרו כך כל שכן בהדלקת ההיכל שהיא מצוה דכתיב על כן באורים כבדו ה' דאיכא דרכי שלום ואם תאמר שאני התם דלאו מידי חסרי בני החצר ואין להם תועלת שיהיה העירוב בבית זה או בבית זה אבל הכא נותנין קצת מעות בשביל ההדלקה יש לומר דהכא נמי מי לא עסקינן שרצה אחד מבני החצר לתת מעות כדי שיהיו מניחין העירוב בביתו שהרי מרויח שאין צריך ליתן בעירוב ואפילו הכי אין משנין אותו וא"ת הא מסקינן בגמרא דטעמא משום חשדא והכא מאי חשדא איכא יש לומר לפירוש ר"ת שמא יחשדוהו שהיה גונב מפת העירוב ומפני כן נתנוהו בבית אחרת הכא נמי איכא חשד שיאמרו מפני שלא היו מדליקין כהוגן סילקוהו ואף לפירוש רש"י נמי איכא למימר דכיון דאיכא הכא מצוה איכא משום כבוד כדאמרינן התם אי משום כבוד והא ההוא שיפורא וכו' ובשיפורא הוא דאמרינן דמותר לשנותו מבית לבית כשמת בעל הבית אבל בדבר מצוה ועושה המצוה חי אין לשנותו כלל:

סימן ג

כתב הרב פרי תבואה בח"ב סי' ס"ה הביא דבריו הרב פתח הדביר בסי' קנ"ג אות ה' (על מה שכתב מרן בסעיף י"ז דמי שהחזיק להיות בית הכנסת בביתו אין רשאים לשנותו לבית אחר) דהיינו דוקא בשאר מצות דליכא אמדן דעת שכונת הקהל היה לחלק המצוה כל פעם לאיש אחד בזה הוא דזכה אבל ביין קידוש לביהכ"ן שמעשרת לא אתמר בה דין חזקה דיש לדמותו לקטורת שהיו מכריזים חדשים לקטורת בואו והפיסו וא"ת שיקדש בביתו ויתעשר יפה כחה בזיכויי רבים ותוסיף תת כחה להתעשר על ידה כדתנן ביומא בד"א בקרבנות צבור וכו' ע"כ והרב המחבר חלק עליו וכתב דאין דינו מבורר וגם ראיתו איכא למידחי דקטורת שאני דמעיקרא לא היו מניחים שישנה בה אדם אבל בשאר דברים שכבר שנה ושילש והחזיק מנא לן דלא אהני חזקתו גם במצוה כי האי שמעשרת וממקומו הוא מוכרע דהא פסקו הטור ומרן בדין שלפנינו דמי שהיה בביתו בית הכנסת אין הצבור רשאים לשנותו והיא מצוה שמעשרת את בעליה ע"י שנוהג בה כבוד כדאשכחן בעובד אדום שנתברך ביתו בעבור ארון האלהים והכי אמרינן בירושלמי

סוף בכורים כל המקיים ס"ת בתוך ביתו עליו הכתוב אומר הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד ופירש הרב הגדול מוהרש"י שם שע"י מה שינהוג בו כבוד יצליח בהון ועושר כעובד אדום שנתברך על ידי שכבד את הארון עי"ש הרי דמצוה זו מעשרת את בעליה ואפילו הכי אמרינן דליהני ליה חזקה הוא הדין והוא הטעם בקידוש וליכא ראיה מקטורת כנז':

סימן ד

מי שהחזיק באיזו מצוה ומחמת אונס הניח חזקתו ונתנו המצוה לאיש אחר ועבר אונס המחזיק הראשון ורוצה לחזור לחזקתו מבואר בש"ע או"ח סוף סי' קנ"ג דלא אבד חזקתו וכן כתב הרדב"ז בח"א סי' שפ"ז (שהבאתי למעלה בסי' ב') וכן כתב הרב זכור לאברהם בח"א דף ל"ה סוף ע"ב בשם הרב מוהרח"ש ח"ב סי' ח' דמי שהיה פרנס או ממונה ויצא מהעיר מחמת פחד וכו' ועתה רוצה לשוב לחזקתו הדין עמו שחוזר לשררתו וכן כתב מרן חיד"א בספר לדוד אמת סי' ב' אות י"ג וכן כתב הרב בית מנוחה בדינים השייכים למצות ס"ת אות כ"א:

סימן ה

א

מי שהחזיק להתפלל מוספי ראש השנה ויום הכיפורים ושוב מפני דוחק פרנסתו הוצרך להרחיק נדוד מן העיר ונשתהה חמש שנים והקהל כבדו לאיש אחר במקומו והתפלל כל חמש שנים מוספי ראש השנה ויום הכיפורים ושוב חזר הראשון וקבע דירתו בעירו ורוצה לחזור לעבודתו להתפלל את מוספי ראש השנה ויום הכיפורים כמאז ומקדם שכיון שהלך מפני אונס דוחקו לא אבד חזקתו והשני טוען כיון שכבדו אותו הקהל והחזיק חמש שנים אבד הראשון חזקתו ואומר שכשכבדוהו לא רצה להתפלל אלא בתנאי שאף אם יחזור הראשון יחזיק הוא בתפלתו נשאל על זה הגאון בשו"ת מוהר"ם מרוטנבורג האחרונים סי' י"ז והביא דברי המרדכי ופסקו הרמ"א בח"מ סי' קנ"ט (לפי הנראה הוא טעות וצריך להיות סוף סי' קמ"ט ועיין גם כן בש"ע א"ח סוף סי' קנ"ג) דמי שהחזיק במצוה ועזבה מחמת אונס דלא אבד חזקתו כמו שכתבו התוספות במסכת יומא דף י"ג גבי אירע פיסול בכהן גדול ושקיל וטרי בזה ובדברי הרב כנסת יחזקאל סי' י"ג ובפסקי הרמב"ם ובדברי המפרשים כזה ומסיק דנדון זה לא דמי לדין המרדכי דהוי אונס גמור דומיא דכהן גדול דהוי אונס גמור אבל הכא מה שהיה אנוס מחמת שהלך למקום רחוק כמה פרסאות ולא היה אפשר לבא בעיר להחזיק במצותו אין זה אונס גמור ואין לומר דמה שהיה טרוד בפרנסתו והיה כבד עליו להוציא הוצאות בהליכה וחזרה

הוי אונס דאונס ממון לגבי מצוה לא הוי אונס ואף שכתבו הפוסקים דההולך להרויח ולא לטייל חשיב דבר מצוה מכל מקום לאו אונס גמור הוא ובפרט להוריד את השני שהחזיק במצוה זו יש לומר כיון שעלה לא ירד ובפרט שכבר עקר דירתו זה כמה שנים ודאי דאתייאש מחזקתו וכבר כתב מוהראנ"ח דבנתייאש אבד חזקתו ובפרט לפי מה שטוען השני דלא רצה להתפלל אלא על תנאי וכו' ודאי דאבד הראשון חזקתו אף באונס גמור ולא נתייאש דכיון דהוכרחו הקהל לש"ץ איך יכריחם אונסו של זה שישארו בלא בעל תפלה דאונס רחמנא פטריה אמרינן אבל אונס רחמנא חייביה לשכנגדו לא אמרינן כמבואר בירושלמי דקידושין ועיין בח"מ סי' כ"א סק"ג (בש"ך) ובט"ז י"ד סי' רל"ו (ס"ק י"ג ועי"ש בנקודת הכסף) עכ"ל מוהרמ"מ הנ"ל כן מצאתי כתוב בקונטריסי ועתה ס' הנ"ל אין מצוי אצלי לעיין בדב"ק:

ב

ולפי הנראה לא ראה מה שכתבו התוספות במסכת נזיר דף מ"ז ע"א ד"ה וכן משוח דאם השני שימש כמה שנים זכה השני ואם כן בנדונו דשימש השני חמש שנים זה ודאי מיקרי שימש כמה שנים עיין להרב פתחי תשובה בח"מ סי' ס' סק"ד בשם הגאון בית אפרים דאפילו שלש שנים מקרי כמה שנים וכל שכן חמש שנים ואם כן אין בזה דין דחוזר הראשון לעבודתו אף אם היה אנוס גמור וכן ראיתי להרב הג' כמוהר"א קוב"ו בספרו הבהיר שער אשר הנדפס חדש ממש בשו"ת א"ח סי' א' בנדון ש"ץ שהוצרך ליילך קרית חוצות להביא טרף לביתו והצבור מינו אחר תחתיו ושרת את אחיו כמו חמש שנים ושוב בא ורוצה לחזור למקומו וכתב דלכאורה הדין אם הראשון כיון שהלך מחמת אונסו כמו שכתב המרדכי הנ"ל וכן כתב מוהרח"ש ח"ב סי' מ' בממונה שהלך מן העיר מפני דוחקו וכן כתב מוהראנ"ח ח"ב סי' ע' ובתשובות כנסת הגדולה בחלק א"ח סי' ב"ן במלמד ובשו"ת זרע אברהם ח"מ סי' כ"א ורב אחד עמו בסי' כ"ב דאם יצא להביא טרף לביתו ובכל יום ויום בעמוד והחזר קאי לא פקע זכותו וכן כתב בספר עיקרי הד"ט בחלק א"ח סי' ג' אות י"ט בשם שו"ת כ"י בש"ץ שיצא מכני זלעפות רעב וכן כתב הגאון חקרי לב ח"ב מיו"ד סי' מ"ט ושוב הביא דברי התוספות דנזיר הנ"ל וכתב שגם הרב המאירי שם ובא"ז שם בשם הרא"ש כתבו כדברי התוספות ואף דהרבנים באר שבע ואורח מישור הרבו להקשות על דברי התוספות מכל מקים מידי ספקא דפלוגתא לא נפיק ושוב שקיל וטרי מי מקרי מוחזק אם הראשון או השני ונראה מסקנתו לדינא דזכה הראשון מטעם קים לי עיש"ב ואם באמת לא הזכיר בתשובת הגאון מוהר"מ מרוטרונבורג הנ"ל מדברי

התוספות דנזיר הנ"ל יש לתמוה עליו אך אולי כבר דבר בזה ונשמט בהעתקתי דבריו בהחפזי בהיות הספר בידי לזמן קצר כי תורה חוזרת לאכסניא שלה:

ג

ומכל מקום לענין דינא נראה שבנדון הרב מוהרמ"מ הנ"ל גם הרב שער אשר מודה דהדין עם השני משום דבנדונו שהיה ש"ץ קבוע לכל ימות השנה הוי אונס גמור שלא היה באפשרות לעבוד עבודתו כיון שהוצרך להרחיק נדוד מפני דוחקו ושניהם לא יכונו לא כן בנדון המוהרמ"מ שלא היה ש"ץ לכל השנה רק את מוספי ראש השנה ויום הכיפורים והיה יכול לקיים את שתיהם להיות כל השגה מחוץ לעיר ורק בראש השנה ויום כיפור ישוב אל עירו ואל שער מקומו וכיון דלא הוי אונס גמור נפקע זכותו וזכה השני לגמרי וכל שכן שהתנה עם הקהל ולא רצה להתפלל אם לא על תנאי שאף אם יחזור הראשון לא יסלקוהו והקהל היו צריכים לבעל תפלה כנז"ל כן נראה לי הדל לחלק בנושאים וצריך לעיין בגוף התשובות הנ"ל שציין הרב שער אשר לראות גוף מעשי הנדונים אולי יתברר מדבריהם אם יש מקום לחלק כמו שכתבתי אך הספרים הנ"ל אין מצויים אצלי ועל מה שכתב הרב מוהרמ"מ הנ"ל דאונס רחמנא חייביה לאידך לא אמרינן עיין במה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים מערכת האל"ף אות טש"ן (בשדי חמד ח"א בחלק הכללים):

ד

ומה שכתב הרב מוהרמ"מ הנ"ל בשם הרב מוהראנ"ח דבנתייאש אבד חזקתו דברי הרב מוהראנ"ח הביאם הרב מגן אברהם בסי' קנ"ג ס"ק מ"ט (והם בס' מים עמוקים סי' ע') וראיתי בשו"ת פרת יוסף שנדפס מקרוב להגאון מסלאנים נר"ו בסי' ט"ז שנשאל באחד שהחזיק במצוה מכמה שנים ושוב מחמת אונס עקר דירתו משם וכשעבר האונס חזר לעירו ורוצה להחזיק במצוה כבראשונה והשני טוען שהוא קודם באשר כבר עבר משך שנה אחת שהחזיק במצוה והשיב דמקור דין זה נובע מהמרדכי דבבא בתרא ומתוספות ביומא דף י"ג הובא בש"ע א"ח סי' קנ"ג ואין בזה ספק ובהגהות רעק"א שם האריך אם יש חזקה למצוה ולדעתי מהא דכהנים בזמן הזה של אותו משמר אסורין לשתות יין מוכח דיש חזקה במצוה אכן בהא מסתפקנא דהמג"א כתב בסי' נ"ג (צ"ל בסי' קנ"ג בס"ק מ"ט) דאם נתייאש אבד חזקתו ובכנסת יחזקאל סי' י"ג הביא סברת מוהראנ"ח דאם נתייאש אבד חזקתו ומשיג עליו מזה דהקשה דאיך פסק ר' יוחנן הלכה כר' יוסי נגד סתם משנה דמגילה דף ט' ע"ב (דאוקימנא לסתם משנה כר' מאיר כיעי"ש) והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ולזה הוכיח דבנדון כזה גם לר"י שוים הם והוא כתב לדחות הוכחתו על פי מה שהכריח דרבה בר בר חנה משמיה דר' יוחנן (דהוא מריה דשמעתא דפרק קמא דיומא הנ"ל) סובר דהיכא דהוא סתם במשנה ומחלוקת בברייתא לא אמרינן

הלכה כסתם משנה דהוי כסתם ואחר כך מחלוקת דאין הלכה והיינו ההיא דיומא ואם כן אזדא ראיית הגאון כנסת יחזקאל ושוב בד' ח"ל ע"ד כתב דנראה לו דגם בנתייאש לא אבד חזקתו ממעשה דרבן גמליאל בפרק תפלת השחר שהחזירו את רבן גמליאל אף שרבן גמליאל מסתמא נתייאש ועוד הביא ראיה לזה מש"ס דיומא דף ס"ד דאמרינן דרב סובר כר' יוסי ושקיל וטרי בראיה זו עי"ש דב"ק:

ה

ומי שהניח חזקתו מדעתו בלתי שום אונס ונתנו הקהל לאיש אחר ואחר זמן חזר הראשון להעיר ורוצה להחזיק בשלו כמקדם שורת הדין היא דכיון שיצא מהעיר שלא מחמת אונס והציבור מינו אחר במקומו אבד חזקתו ואסור להשו"ב הראשון להשיג גבולו של השו"ב השני כך היה מעשה בשו"ב שלקחו אותו בישוב אחד והיה אצלם לשו"ב איזה זמן ושוב עזב את הישוב ההוא והלך לעירו להיות שו"ב ואנשי הישוב קבלו איש אחר לשו"ב ואחר תשעה חדשים חזר הראשון להישוב הנ"ל ורוצה להיות שו"ב ונשאל על זה הגאון בית שלמה בחלק יו"ד סי' כ"ג והשיב שאבד חזקתו ואסור לו להשיג גבול השני ונקרא רשע ואסור לאכול משחיטתו וכו' עי"ש ונראה דמה שכתב הרב בדברי תשובתו וכיון שכן בנדון דידן שטרם שחזר הראשון קבלו את השני ודאי דמלאכת השו"ב שם שייך להשני ואסור להראשון להשיג גבולו כתב כן לפי שכן היה המעשה ואין הכי נמי דאף אם עדיין לא שכרו שו"ב השני מכל מקום כל שהוא נסע משם על דעת לעזוב את העיר מדעתו בלא שום אונס שוב אין בני העיר מחוייבים להחזיקו מצד חזקתו דכל שנסע מרצונו ועזב חזקתו בלא אונס אבד חזקתו וכן יש לדקדק קצת ממה שכתב בסי' י"ט קרוב לסופו וז"ל אלא שאם הוא כדכתב כ"ת שהשו"ב הזה כבר עקר דירתו למקום אחר אלא שאחר כך לא איתדר ליה במקום השני וחוזר למקומו הראשין ומאז שחזר לא החזיק שוב בשחיטה במקום ההוא בכי האי גוונא ודאי דאין בזה משום השגת גבול עכ"ל ושם היה הנדון בהיפך שבאו לדון על השו"ב השני אם יש בו משום השגת גבול הראשון ומדכתב דכל שלא חזר הראשון והחזיק בשחיטה במקום ההוא אין בזה משום השגת גבול משמע קצת שסובר דכיון שעזב את מקומו בלא שום אונס אבד חזקתו והרשות ביד בני העיר ליקח את מי שירצו ואף אם עדיין לא לקחו אחר הרשות בידם לברר את מי שירצו והרי זה כתחלת המינוי:

ו

הן אמת דמדברי הרב יד אליהו בסי' ל' נראה שסובר דגם אם הניח חזקתו מרצונו לא אבד חזקתו והוא ממה שכתב הרב באר היטב בסי' ג"ן ס"ק י"ט בשמו שליח צבור שלא רצה להיות עוד שליח צבור וקבלו אחר במקומו אין צריך רשות (לעבור לפני התיבה

כדין ש"ץ שאינו קביע) כיון שבידו עוד להיות שליח צבור ודוקא מהקהל אין צריך ליטול רשות אבל משליח צבור השני צריך ליטול רשות עכ"ל מובן שמצד הקהל לא אבד חזקתו אף שמה שעזב מקומו הוא מרצונו שלא רצה להיות שליח צבור שמשמעות לשון זה הוא שלא מפני איזה אונס הוא רק מדעתו ורצונו עזב מקומו בכל זאת סובר הרב שיש בידו עוד להיות שליח צבור ואין כח ביד הקהל לדחות אותו ממקומו משום דלא אבד בזה את חזקתו רק מצד השליח צבור השני אינו יכול להיות עוד שליח צבור בלי רשותו אבל אם עדיין לא שכרו שליח צבור אחר וזה שעזב את חזקתו מדעתו חזר בו ורוצה להיות שליח צבור כבתחלה הרשות בידו כן נראה כונתו וספר יד אליהו אינו מצוי אצלי לעיין בדברי קדשו:

ז

אך לדעתי העניה הדבר תמוה לומר כן דמאחר שלא עזב את חזקתו משום אונס רק מרצונו הטוב לא רצה להיות שליח צבור עוד הרי פקע זכיתו והפקיר חזקתו ואין לו עוד עסק עם הצבור ובידם לברר עתה את מי שירצו וראיתי להרב צפיחת בדבש בסי' ה' דף י"ג ע"ד (בד"ה וחזיתיה) שהביא תורף דברי הרב יד אליהו וביאר בכונתו דבתחלה היה סובר דהשליח צבור הראשון לגבי בני הקהל כשאין שליח צבור שני שם עודנו בחזקתו הראשונה ובידו להיות עוד שליח צבור אם ירצה ולכן אין צריך ליטול רשות מהקהל דלגבי דידהו הוא כשליח צבור קבוע כמו שהיה מקודם כך היתה דעתו בתחלה אבל אחר כך כשהביא הסוגיא דפרק קמא דיומא דף י"ג פלוגתא דר' מאיר ור' יוסי גבי כהן גדול שאירע בו פיסול ומינו אחר תחתיו וכשעבר הפיסול שחוזר הראשון לעבודתו ונחלקו אם השני עובד או לא ודברי התוספות שכתבו דנפקא מינה לפרנס וכו' סיים הרב יד אליהו דלכאורה חזן דומה לפרנס וכשעבר האונס חוזר לשררתו וכתב לחלק דהתם מחמת אונס הוא שעבר מהתמנותו אבל כאן הוא מרצונו לא רצה על כן נראה דאפילו הקהל אם ירצו שלא למנותו עוד הרשות בידם אף אם לא נתמנה מתחלה לזמן רק סתם כל ימי חייו אלו דברי הרב יד אליהו במסקנתו:

ח

וכתב הרב צפיחת בדבש דלמסקנתו הדר דינא דלא כדכתב מעיקרא (דאין צריך ליקח רשות מהקהל) אלא אף אם אין השליח צבור השני בבית הכנסת צריך ליטול רשות מהקהל משום דהמינוי הראשון חלף הלך לו כיון שנסתלק מעצמו בלא שום אונס ותמה מאד על הרב יד אהרן בסי' ג"ן בסוף הגהות הטור בשם הרב יד אליהו כמו שכתב הרב באר היטב שהבאתי למעלה והלא בגמר דבריו מסקנתו דגם מהקהל צריך רשות מטעמא רבה דכיון שנסתלק מדעתו בלא שום אונס אבד חזקתו וכו' והצריך עיון עי"ש ונמצא לפי

זה שגם דעת הרב יד אליהו כן דכל שנסתלק מדעתו בלא אונס אבד חזקתו וכן יש לנו לומר בנדונו של הגאון בית שלמה דשוחט שעזב את מקומו מדעתו והלך למקום אחר אף אם קודם שיקבלו שו"ב שני חזר זה לעיר אין מחוייבים בני העיר לקבלו מצד חזקתו:

ט

חזן שהחזיק בבית הכנסת אחת שנים רבות ושוב עלה לגדולה שנתמנה לרב באותה העיר ומפני זה נסתלק מעצמו מהיות שליח צבור והיה לו בן שאינו ראוי כעת להיות שליח צבור שהוא קטן ומינו הקהל שליח צבור אחר ושוב נפטר השני ורוצה הראשון שימנו את בנו אשר עתה הוא ראוי להיות שליח צבור ובני הקהל טוענים דכיון שעזב חזקתו מדעתו בלא אונס אבד חזקתו נשאל על זה הרב צפיחת בדבש בסי' ה' והעלה דכיון דלא אנסוהו שיסתלק מהיות שליח צבור אלא שהוא מעצמו לפי שעלה לגדולה להיות רב העיר נסתלק מזה לפי שאינו משורת דרך ארץ להיות הרב שליח צבור ובידו היה שלא לקבל שררת רבנות ולא להסתלק מחזנות אם כן מקרי שפיר עזב את חזקתו מעצמו ואם ירצה לחזור להיות שליח צבור מכח חזקתו לאו כל כמיניה וכל שכן שאינו יכול לזכות את בנו שיעמוד לשרת במקומו מכח חזקתו והדבר מסור ביד אנשי הקהל למנות את מי שירצו ולמד כן מדברי הרב יד אליהו בסי' ל' הנז"ל בסק"ז דכל שעזב חזקתו מרצונו אבד חזקתו:

י

ועוד הביא שכן מתבאר מדברי הרב זרע אברהם בחלק ח"מ סי' כ"א שנשאל בשלשה אחים אברהם ויצחק ודוד היושבים בליוורנו ויסע אברהם ונתיישב בעיר אזמיר ונשארו יצחק ודוד בליוורנו ונכנס יצחק בחברה קדישא של בתולות ושוב נפטר יצחק ולא הניח בן ממלא מקומו ונכנס אחיו דוד הוא הקטן במקומו ויהי כי זקן דוד העביר את שם החברה לבנו משה וימת שם משה והניח בן קטן הוא אהרן ובקש האפוטרופוס לכתוב את שם החברה לבנו אהרן והנה גדול האחים אברהם בראש לא ערער עד עתה בדבר הזכות הזה לא בחיי יצחק אחיו ולא אחרי מות יצחק שהיה כעשרים שנה וגם במשך הזמן הזה היה דניאל בן אברהם הנ"ל בליוורנו ולא ערער על זה אך עתה קם יצחק בן אברהם לערער בזה ושלח לאחד מאוהביו שבליוורנו שיערער על זה כי לו משפט הירושה ורוצה לעקור שם החברות מאהרן בן אחי אביו והרב זרע אברהם אחר שהאריך בירושת שררה זו העלה לנדונו שכפי המובן מהשאלה מה שאברהם נסע מליוורנו ותקע אהלו באזמיר וירד להשתקע הוא וביתו היה בלא שום אונס המכריחו לזה וכיון שכן זכה דוד בירושה זו והיתה לו ולזרעו אחריו ואיניש לא ימחה בידיה וכו' ומדבריו למד הרב צפיחת בדבש לנדונו שהניח החזנות בלא אונס שאבר חזקתו:

יא

ובשם הרב בית דוד בא"ח סי' ל"א כתב שנשאל בשליח צבור זקן שהחזיק בבית הכנסת אחת ויש שם מזמר (מסייע להש"ץ) מכמה שנים ולהשליח צבור יש לו בן שהיה שליח צבור בבית הכנסת אחרת ועתה יצא הבן מאותה הבית הכנסת ורוצה הזקן שיקחו את בנו לעזור לו בבית הכנסת שלו כי בנו קודם לכל אדם והשיב דאף שכתב הרשב"א בסי' ס' והובא בא"ח סי' ג"ן דכיון דבכל שכרה ומינוי הבן קודם לכל אדם כל שכן לעזור לו שהבן קודם היינו דוקא בחזן שאין לו עוזר ובאים למנות עוזר מחדש בדין הוא שיהא הבן קודם אבל בנדון דידן שכבר יש מקודם מזמר שהוא עוזר לשליח צבור וזכה המזמר בשירות זו כדין כי לא נכנס בחזקה רק מדעת ורצון כל הקהל והש"ץ ובנו הנ"ל כי בזמן שנכנס המזמר היה בנו של הש"ץ בקהל אחר לש"ץ גמור ולא היה חפץ להיות בבהכ"ן הזו לעוזר שהוא שירות קטן ושכר מועט נגד השירות והשכר שהיה מקבל בבית הכנסת האחרת וכיון שכבר זכה בדין אין הבן יכול עכשיו להוציאו מזכותו מפני שהוא יצא מאותו הקהל שהיה שם וכו' ואנן סהדי דאחולי אחיל ואפקוריה אפקריה לזכותו דאית ליה בקהלתינו וכו' אלו תורף דברי הרב בית דוד וסיים הרב צפיחת בדבש הרי דכל מידי דזכה האחר ומדעתו ורצונו תו לא מצי למיהדר ביה ולזכות בזכות ההוא מחמת חזקתו הראשונה דכיון שהוא נסתלק מהזכות ההוא מדעתו מפני שמצא אחר גדול מזה או שכבר היה לו ריוח אחר מקודם יותר מזה אנן סהדי דאפקוריה לזכותיה ופקע מיניה הכי נמי בנדון דידן כיון דש"ץ זה כביר מצאה ידו מינוי הרבנות שמרויח בו יותר מריוח החזנות ודאי אפקוריה אפקריה לזכות החזנות ונפל הזכות לבני הקהל והם ימנו להם חזן כרצונם:

שוב כתב (בדף י"ו ע"א) דלכאורה יש לומר דמה שנסתלק מהחזנות בשביל שנתמנה לרב חשיב מסתלק מחמת אונס כיון דשלשה מכריזין עליהם מן השמים ואחד מהם פרנס טוב ואפילו ריש גרגותא משמיא מיקמו ליה אפשר דחשיב מסתלק על פי אונס דאנוס על פי הדבור כיון דבהסכמת כל הקהל מינוהו לרב אין ספק כי בו בחר ה' ואין בידו להסתלק משררה זו וכתב דהא לא מכרעא דהא אשכחן דכך היה דרך חכמים הראשונים לברוח מהתמנות פרנס על הצבור כדכתב הרמב"ם והביאו הטור בח"מ סי' ח' ולא חשו לסרב מכח דבגזרת עירין פתגמא והכי אשכחן בשילהי ברכות ובפרק ב' דהוריות דהגם דשלחו מתם סיני עדיף מעוקר הרים לא קבל רב יוסף לישב בראש משום דאמרה ליה כלדאי מלכת תרתין שנין והכי אמרינן בפרק הנושא דף ק"ג ע"ב דאף דציוה רבי בשעת פטירתו ר' חנינא בר חמא ישב בראש לא קבל ר' חנינא שהיה ר' אפס גדול

ממנו שתי שנים ומחצה הרי שבידם לסרב ולברוח מנשיאות ורבנות ואם כן נמצא דמה שהם מתמנים פרנסים אף אם הוא גזור אין אונס בדבר ומרצונם מקרי וכן בנדון דידן מרצונו מקרי:

סימן ו

א

במאי דקיימא לן דמי שאירע בו אונס ומינו אחר במקומו וכשעבר האונס חוזר הראשון לעבודתו אם אחר שחזר הראשון לעבודתו מת (הראשון) אם חוזר השני לעבוד במקומו או נדחה השני אחר שכבר חזר הראשון לעבודתו הנה במעשה שהיה שרב אחד החזיק לתקוע ולעת זקנתו לקח למסייע למדן אחד ירא שמים שיתקע בסדר הברכות והרב תוקע תקיעות דמיושב ואם היה הרב מתעלף היה הלמדן תוקע גם התקיעות דמיושב ושנה אחת נפל הרב למשכב ושאלו לו הגבאים את מי יכבד בתקיעות ואמר שיתנו להמסייע הנ"ל ונתרצו כל העדה ונתנו להמסייע ולשנה אחרת הבריא הרב וחזרו להתנהג כמקדם הוא תוקע תקיעות דמיושב והמסייע דמעומד ושוב נפטר הרב ולקחו רב אחר על פי הקריזאמט וטוען המסייע כי לו חזקת התקיעות והרב החדש אמר שיהיה רק מסייע כמקדם והקהל רוצים בהמסייע ושאם הרב אינו רוצה לשמוע תקיעות שלו ילך לו אל מקום אחר כתב הרב השואל בשואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ג סי' ל"א דהדין עם המסייע כדאמרינן ביומא דף י"ג ומודה ר' יוסי שאם מת הראשון חוזר השני לעבודתו

ב

והגאון המחבר השיב דלא שייך בנדון זה לומר כן משום דשאני בההיא דכשחזר הראשון לעבודתו אבד השני כל זכות שהיה לו אף מקודם שאינו עובד אף ככהן הדיוט לכן בדין הוא שכשמת הראשון יחזור לעבודתו אבל בנדון זה דאף כשחזר הרב לאיתנו לא אבד המסייע זכות שהיה לו מקודם למה יחזור זה לעבודתו הא כל שחזר הראשון לעבודתו [לא] נסתלק זה לגמרי והאריך ליישב בחילוק זה כמה עניינים וכתב עוד וגם מה שתוקע על סדר הברכות עדיף וכו' דעיקר התקיעות הם שעל סדר הברכות כמ"ש הר"ן (אף שכתב לכאורה אמרתי וכו' לא מצאתי שחזר בו) רק כתב שרב אחד ראה תשובתו ורצה לבטל חזקת המסייע לגמרי שדוקא אם הקהל היו מקבלים אותו לתוקע הוא דשייך לומר שאם מת הראשון חוזר לעבודתו אבל זה שהרב כבדו בעת חוליו לא הוי נתמנה מן הקהל שהרי בתשובת מוהר"ם בר ברוך סי' לק"ט מבואר דמה שהחזיק אדם באיזו מצוה אינו יכול למוכרו לאחר רק הבן יורש אותה עיין ש"ע סי' קנ"ג ס"ב ולזה השיב דבאמת כבר כבדו אותו כל הקהל בפירוש וגם מסתמא יש לומר ודאי דנתרצו שאם

לא כן לא יצאו בתקיעת המסייע דהוי כחוטף מצוה וגזל הוא ומה גם דענין זה שייך להרב שיבחר בתוקעים וכן בכל דבר שבקדושה ואין ביד הקהל לבחור והוסיף לומר דבתקיעה לא שייך ירושה דאולי היורשים לא יוכלו לתקוע ומעולם לא שמענו שהבן יהיה מוחזק בחזקת אבותיו בענין זה אלו תורף דב"ק ומה שכתב וגם מסתמא וכו' וגזל הוא וכו' כונתו לפי הנראה למה שכתב בביאורי הגר"א שהביא הגאון מטה אפרים סי' תקפ"א באלף למטה אות כ"ו דמייתי מב"ק דף צ"ד הרי שגזל סאה וכו' אין זה מברך אלא מנאץ ואסור להסכים על הניאוץ וכונתו דהכא נמי הוי כגוזל את הצבור ולכן אין לענות אמן אחריו שנראה כמסכים על הניאוץ:

ג

ומה שכתב שאין שייך ירושה בתקיעות דשמא היורשים לא יוכלו לתקוע וכו' דב"ק צריכים ביאור לדעתי הקצרה מאי שנא משאר דברים שאם הבן ממלא מקום אביו יורש את חזקת אביו ואם אינו ממלא מקומו ואינו ראוי לאותה איצטלא הרי הוא כאיש זר ואינו יורש את חזקת אביו אף אנו נאמר בתוקע שמת אם בנו ראוי לכהן תחת אביו ירשנו ואם אינו ראוי אין לו שום זכות חלק ונחלה בחזקת אביו אבל לומר שאין שייך ירושה בזה משום דשמא היורשים לא יוכלו לתקוע וגם אם היורש יודע לתקוע לא יזכה מנין לנו לומר כן:

סימן ז

א

בענין ירושה במצוה שהחזיק בה אביו ראיתי בספר החסידים בסי' תשז"ן וז"ל צדיק אחד היה רגיל להתפלל בראש השנה ויום הכיפורים כי הצבור בחרו בו לפי שהיה צדיק ובסוף ימיו לא רצה להתפלל אמרו לו למה לא תתפלל עתה כמו בכל שנה אמר אם אתפלל ואמות יאמר בני אני רוצה להתפלל תחת אבי ואני חפץ שבימי יתפלל אדם הגון תבקשו לפלוני שהוא צדיק וחכם בתורה וגומל חסדים ועל זה נענש עלי הכהן שהיה לו להעביר בניו ולבחור בכהנים צדיקים וכתיב לא מיחה בהם לפני בני ישראל כי המצות אינן ירושה אף שכתוב מורשה קהלת יעקב וכתיב ירושת יראי שמך נחלת עדותיך כגון שממלא מקום אבותיו כגון מלך וכהן גדול אבל מצות אינן ירושה אלא הזקן הצדיק בעיר הוא יקשור ספר תורה ולא אחר שנאמר ותופשי התורה לא ידעוני וראוי לצדיק זקן להתפלל בראש השנה ויום הכיפורים ואם רואה שמחלוקת עושים עליו שלא להתפלל לא יתפלל אף שאחר שאינו הגון יורד לפני התיבה להתפלל זה חטאת על אותן שיכולים למחות ואינן מוחים עכ"ל ודבריו צריכים ביאור לדעתי העניה ולא יכולתי להחליט

מדבריו הנ"ל מאי דעתיה דרב בדין אם יש ירושה במנות כי דבריו נוטים לכאן ולכאן דמתחלת דבריו נראה שיש דין ירושה במצות ומפני זה חשש הצדיק שמא יאמר בנו אני אתפלל תחת אבי והוצרך ליתן בחייו החזקה לצדיק וחכם וכו' שאם אין דין ירושה מאי איכפת ליה במה שיאמר הבן וכו' הלא כיון שאין בזה דין ירושה אין בדבריו כלום ואילו בסוף דבריו כתב אבל מצות אינן ירושה וכו' וגם כתב קודם לכן כי המצות אינן ירושה וכו' ומשמעות דבריו הוא שדוקא מלך וכהן גדול הוא דכשממלא מקום אביו יורש זכותו ולא בשאר דבר של מצוה ועיין עוד בספר החסידים סי' תתי"א שאין יכולים בדין לקבוע מקום בבית הכנסת ליורשו אלא שנהגו להושיבם במקומם מפני המחלוקת (ועיין לקמן בסי' זה אות ס"ד מה שהבאתי על דברי ספר החסידים בזה):

ב

ומר בריה דרב שמש צדקה בחלק ח"מ סי' ל"ו הביא מה שכתב מוהרי"ו בסי' ק"ז דאין חזקה בבתי הקדש ולא בכל מילי דהקדש וכן משמע במרדכי סוף מגילה ולענין יין הבדלה כל מי שיתן יותר לצדקה הוא זוכה ולא שייך ירושה במצות עכ"ל מוהרי"ו (שהובא שם) וכתב על דבריו דמהמרדכי אין אף דמות ראיה שלא בא לסלק לגמרי טענת חזקה במצות כשבא בטענה שהקהל נתנו לו וכו' רק אמר דמי שהחזיק במצוה אין בנו ראוי לבא מכחו לירש זכות אביו באותה מצוה דאין ירושה במצות והאב שהוחזק הוחזק והבן שלא הוחזק לא הוחזק וכן מתבאר שהבין מדבריו מוהר"י בי רב בסי' מ"ט וכו' עי"ש (שהאריך קצת להכריח שיש חזקה במצות אם בא מחמת טענה) משמעות לשונו הוא שזה דבר פשוט וברור שאין ירושה במצות ומבין דברי המרדכי כפשטן דאין דין ירושה לגבי מצוה ועיין במה שהבאתי לקמן בסי' זה אות כ"ב ואות ס"ב:

ג

והנה בדברי הפוסקים מצינו שדברו בעניינים שונים בדבר שהחזיק האב ומת אם מנחיל את בניו להיות במקומו בחזקתו וארשום בס"ד איזהו מקומן ומהם יתברר אם יש ירושה לבן במצוה שהחזיק אביו ואלו הם כתב מרן חיד"א בברכי יוסף א"ח סי' קנ"ג אות י"ב בשם הרב כנסת הגדולה בתשובה בח"ב סי' ז"ך דמי שהחזיק לעשות מצוה אחת כמה שנים ומת והניח בן ממלא מקומו הוא יזכה לעשות המצוה כאביו וקל וחומר אם כבר עשאה גם הוא קצת זמן אין מעבירין אותו ממנו ועוד דמעלין בקדש וכו' (וציין לשו"ת דבר משה בראשון בראשו שהאריך בזה) וכתב הרב ערך השלחן באות י"א שכן כתב הריטב"א בסוף פרק הגולין בשם הרמ"ה והרמב"ן שהבן מחזיק במינוי ושררה ושליח צבור דאביו אם ראוי הוא לכך והרב פתח הדביר בסי' קנ"ג אות ו' כתב שבתשובתו שהובאה בסי' שס"ו ס"ג באר אי מהני חזקתו (להיות בביתו בית המדרש ללמוד תנ"ך

ומוסר מידי שבת בשבתו והיא לא נדפסה כי לא נדפס מספר פתח הדביר כי אם עד סוף סי' מש"ה) גם ליורשיו או לא ומסתמא לא נעלם מהרב דברי הרבנים הנז"ל שזוכה הבן בחזקת אביו אם הוא ראוי לכך הכל לפי הענין ומה שכתוב בדברי הרב כנסת הגדולה הנ"ל והניח בן ממלא מקומו הוא יזכה וכו' נראה שכונתו לומר שהבן הגון וראוי לאותה מצוה ואף אם אינו שוה לאביו במעלה שהרי הרב זכור לאברהם בח"א דף ל"ה ע"ב (אחר שציין בענין חזקה למצות דברי הפוסקים המדברים בעניינים אלו) כתב וז"ל חזקה עיין עוד באמת ליעקב דף ל"א סי' ט"ל בחזקת הבן בשל אביו ועיין להרדב"ז שהביא הרב שם שכתב שאם הבן הגון אף שאינו ממלא מקום אביו ממש יושב במקומי ועיין בשיירי יו"ד סי' רמ"ד אות ט"ו ובתשובת הרמב"ם סי' קנ"ה ובספר החסידים סי' תתי"א ובספר מגן גבורים חלק א"ח סוף סי' א' עכ"ל הרי כתב מפורש בשם הרדב"ז שאם הבן הגון אף שאינו ממלא מקום אביו ממש הוא זוכה בחזקת אביו:

ד

וספר אמת ליעקב הנ"ל אין מצוי אצלי וצריך לעיין בגוף דברי הרדב"ז לראות תנא היכא קאי דלפי הנראה אין כל הנושאים שוים ומשמעות הדברים שכתב בשמו הוא דמיירי לענין מי שהחזיק לישב בבית הכנסת במקום מכובד ומת ואמר רב דאם הבן הגון ישב במקומו וגם דברי הספר החסידים שציין הם בענין מקומות בבהכ"ן שכתב אין יכולים בדין לקבוע מקום בבהכ"ן ליורשו וראיה וכו' ומה שיושבים במקום אבותיהם כדי שלא יעשו מחלוקת ובאר שם דאם ירש שני מקומות אחד מאביו ואחד מאבי אביו אין לו זכות בשניהם למכור או להושיב במקום השני למי שיחפוץ אלא ישב במקום אחד ואין לו רשות במקום אחר ומשמעות הדברים הוא שמן הדין אין שום חזקה במקומות שבבית הכנסת של כרכים דמעלמא אתי (דבהכי הוא דאיירי בספר החסידים עי"ש) לולא שנהגו כן מפני המחלוקת ולפי הנראה דבריהם אמורים לעיירות שאין נוהגים למכור המקומות של בהכ"ן רק מושיבים בהם אנשים לפי כבודם ומעלתם (עיין עוד לקמן ב"ה ובענין חזקה בשל רבים אי מהניא ואיך היא החזקה האריך מאד מר בריה דרב שמש צדקה בחלק ח"מ סי' ל"ו עי"ש בכל הפרטים):

ומצאתי אחר זמן בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"א בסי' פ"א שהביא דברי ספר החסידים סי' תי"א (צריך להגיה תתי"א) הנ"ל וכתב זה ימים רבים בראותי דבריו תמהתי מאד והמנהג הפשוט שאם יש לאדם שני מקומות שמוכר אחד למי שרוצה ולא ראיתי להפוסקים שיזכירו דבריו וראייתו אינה ראיה דניהו דל"מ לזבוני לבהכ"ן דפשיטא דיש לכל העולם חלק בו אבל אותן המקומות שהמנהג למוכרם פשיטא דהלוקח אותם הם

שלו להוריש ולעשות כל חפצו וז"פ (ועיין בשו"ת הריב"ש סי' רנ"ג) עכ"ד ולי הדל נראה פשוט שדברי הספר חסידים הם לעיירות שאין מוכרין המקומות שבבהכ"ן רק שנותנים אותם דרך כבוד איש על מקומו הראוי לפי כבודו אבל כשנוהגים למוכרם גם הוא מודה שיכול למכרו כיון שמקנת כספו הוא:

ה

גם דברי הרב מגן גבורים הם בענין זה והוא שנשאל באנשי בית הכנסת אחת שנחלקו לשתי כתות ואמרה כת אחת לחלק הזכיות שביניהם בגוד או אגוד ואחר שנשא ונתן בדין זה כתב בסוף התשובה בזה הלשון אבל מטעם אחר יש לדמות בית הכנסת לבית וחצר שהרי בבתי כנסיות שלנו כפי מנהג עירנו סאלאניקו כל אחד ואחד ממנו יש לו מקום מיוחד לשבת בו ואותו מקום הוא קנוי מאב לבן ואף שאין דרך מקומינו לקנות בדמים כמנהג בארץ אשכנז וכמו שהיה מנהג בזמן הקדמונים שראינו כמה תשובות להרשב"א שנראה מהם שהיה להם מקומות בבית הכנסת ממכר עולם עם כל זה גם במקומינו המקומות שיש לנו הן על פי מעמד אנשי הקהל וכיון שנותנים לכל אחד מקומו שוב אין מוציאין אותו משם ונשאר לבניהם אחריהם זולת אם אין הבן ממלא מקום אביו שאז על פי מעמד כל הקהל בהיות המקום מכובד בבהכ"ן נותנים אותו לאיש נכבד ואף בזה כפי מה שראיתי אין עושין כן בעל כרחו של בן אלא מפייסין אותו בדברים וכיון שלכל יחיד ויחיד יש מקום מיוחד בבהכ"ן והוי אותו מקום כקנוי לו ומבורר חלק כל אחד ואחד א"כ אין במקומות דין גוד או אגוד כיון שיש לכל אחד ואחד בעלים וכיון שאין למקומות גוד או אגוד גם לשטח בהכ"ן אין בו דין גוד או אגוד כמו שכתבו הפוסקים בחצר שלפני הבתים עכ"ל הרי שגם דברי הרב מגן גבורים הם בחזקת האב במקום שבבית הכנסת אך תשובת הרמב"ם סי' קנ"ה שציין הרב (והיא בספר פאר הדור) אינה מדברת בענין ירושת הבן בדבר שהחזיק אביו אלא דבריו הם על המחזיק עצמו שהחזיק בעליה לתורה באיזו עליה מצויינת ורוצים הקהל לכבד את איש אחר עי"ש (והבאתי דב"ק לעיל בסי' א' אות ג'):

ו

אחר איזה ימים ראיתי שתשובת הרדב"ז שרמז הרב זכור לאברהם (בשם הרב אמת ליעקב) לפי הנראה כונתו היא למה שכתב בח"ב סי' תרכ"ח ואלה דבריו שאלת על מקומות של בהכ"ן בזקן שהיה יושב בראש או לפני ההיכל ומת אם בנו יושב במקומו אף שאינו ראוי ונמצא יושב בין הזקנים או למעלה תשובה הרא"ש כתב בתשובה שישב במקומו וז"ל [אטו] אדם גדול שישב בראש והוליד בן פריץ יפנה את מקומו ויושיב גדול במקומו לא יעשה כן אלא בנחלתו ידבק ומקומו אל ינח וישכון וישב בראש אף שאינו

ממלא מקומו עכ"ל דע שאין הדברים אמורים אלא בבתי כנסיות שיש להם מקומות קנויים במעות מן הצבור אבל במקום שאין המקומות קנויים כגון ירושלים מושיבים זקן במקומו והוא יושב במקום הראוי לו אפילו החזיק אביו לישב במקום ההוא שלש שנים אין זו חזקה כיון שבהכ"ן הוא של רבים מאן ימחה דקדירה דבי שותפי לא קרירא ולא חמימא ואם הבהכ"ן של יחיד תועיל חזקת שלש שנים עם טענה אבל אם אמר שלא אמר לי אדם דבר אין זו חזקה ומכל מקום אם הבן הגון אף שאינו ממלא מקום אביו ממש יושב במקום אביו ועוד אני אומר דאפילו במקום שמוכרים המקומות כתשובת הרא"ש אינו יושב למעלה מתלמידי חכמים שזה בכלל מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ואם תאמר הרי יש בה חסרון כיס ואמרינן מה הידור שאין בו חסרון כים אף קימה שאין בה חסרון כיס ויש לומר דכופין אותו למכרו למי שראוי לו ואם לא מצא מי שיקנה מקומו מסתברא לי דמחוייבים הצבור לתת לו מה ששוה המקום כפי שישומו שלשה שמאים ומסתלק בעל כרחו שכל זה בכלל כבוד תורתינו הקדושה וכמו שחייבים הצבור לפדות תלמיד חכם יותר מכדי שוויו מפני כבוד התורה כך חייבים לפדות מקום כבודו ומה שכתבתי שאין חזקה למקומות הני מילי במקומות שאין מוכרים המקומות אבל במקומות שרגילין למכור המקומות של בהכ"ן הרי הוא כשאר דיני החזקות:

ז

הנה למדנו מדב"ק שיש לחלק בענין זה בין אם המקומות קנוים בכסף דאז הבן יורש המקום ההוא אף אם אינו ראוי והגון כמו שהביא מתשובת הרא"ש דאפילו הוליד בן פריץ וכו' ישב בראש ומשמע ליה דלא אמר כן הרא"ש לגבי תלמיד חכם אלא אם יצטרך תלמיד חכם לישב תחתיו כופין אותו למכור המקום למי שראוי וכו' אבל במקומות שאינם בקנין כסף והוליד בן פריץ אין מושיבין אותו במקום אביו אבל אם הבן ראוי אף שאינו ממלא מקום אביו ממש ישב במקום אביו ולפום ריהטא דברי הרדב"ז בזה הם שלא כמו שכתב הרב מגן הגבורים שאם אין הבן ממלא מקום אביו נותנים מקום אביו לאיש אחר ואולי מה שאמר שאין הבן ממלא מקום אביו אין כונתו שהוא ראוי והגון (רק שאינו ממלא מקום אביו ממש) אלא כונתו שאין הבן ראוי והגון שבזה הוא שעל פי מעמד כל הקהל נותנים אותו המקום לאיש אחר הראוי לו ובמה שכתב הרדב"ז דאין חזקה בבית הכנסת של רבים יש לפקפק לכאורה שמדבריו שבח"א סי' שפ"ז (שהבאתי לעיל בסי' ב') מתבאר שיש חזקה בענייני בית הכנסת של רבים (כבית הכנסת שבירושלים) כיעי"ש ויש לחלק בנושאים כמובן:

ח

ודברי הרא"ש שרמז הרדב"ז הם בכלל חמישי סי' ג' על מה שנשאל בראובן שהיה לו מקום מושב בבית הכנסת סמוך למקום מושבו של שמעון וראובן רוצה לעשות מחיצה בין מקומו למקום שמעון ושמעון מעכב עליו באומרו כי עתה הוא ראשון לו וכשיהיה שם מחיצה לא יהיה ראשון לו ונמצא שהוא מפסידה והשיב על זה וז"ל ומה שטוען שהוא ראשון לא בקיאינן בהאי דינא כי פעמים אמצעי משובח ופעמים אחרון משובח לא מקומו של אדם מכבדו אלא האדם הוא מכבד את מקומו והא דאמרינן בברכות גדול מיסב בראש ובבבא בתרא אמרינן בישיבה הלך אחר הזקנה הני מילי במקומות שאינן קבועים אבל של בהכ"ן שאדם מוריש לבניו אטו אדם גדול שישב בראש והוליד בן פריץ יפנה את מקומו וישב גדול במקומו לא יעשה כן אלא בנחלתו ידבק ומקומו אל ינח וישכון וישב על מקומו בראש אעפ"י שאינו ממלא מקומו עכ"ל:

ט

והרב מעשה אברהם בחלק א"ח סי' ט"ל הביא תשובת הרא"ש הלזו וכתב שכדבריו כתב הרב מוהר"י בי רב בתשובה סי' מ"ח על ראובן שהיה לו מקום בבית הכנסת נחלת אבותיו ורוצה לישב בו כאדם המחזיק בשלו ולוי היושב אצלו מערער שלא ישב באותו מקום מפני שהוא זקן יותר ממנו ואין ראוי לו לישב למעלה ממנו והשיב וז"ל אין בלוי המערער כלום דבמקום שיש בו חסרון כיס אין חייב בכבוד הזקן וילך ראובן ויחזיק בנחלת אבותיו ויקיים על עצמו תחת אבותיך יהיו בניך עכ"ד יע"ש וכתב שרמזה תשובה זו בקיצור מרן החבי"ב בשיירי כנסת הגדולה א"ח בסי' קנ"ג בהגב"י אות י"ט ועוד הביא מה שכתב הרב כנסת הגדולה בח"מ סי' רע"ו בהגהות הטור אות ו' בשם הרשב"א בכת"י בהלכות קרקעות סי' קמ"ט דבמקומות של בית הכנסת אין לגדול בהם יותר משאר אחים אבל אם נהגו שהבן הגדול יורש מקום אביו מנהג מבטל הלכה ע"כ וכתב עליו וז"ל אמר המאסף דבריו במקום שקונים המקומות בדמים שהמקום ההוא כממון וחולקים ביניהם וכו' וסבור אני שהבכור נוטל שני חלקים בו אבל במקום שהקהל נותנים מקום לאדם לכבוד ולתפארת בלא כסף ובלא מחיר הכל לפי מה שהוא האדם כמנהגינו עכשיו אין לבנים חלק בו והבן הראוי לישב שם יושבים [יושב] ולפעמים אין הבן ראוי לישב באותו מקום והקהל מושיבים שם מי שיראה בעיניהם שהוא ראוי אע"ג שהוא איש זר עכ"ד יע"ש:

ומשמע קצת מדברי הרב כנסת הגדולה הללו שכשאין הבן ראוי לאותו מקום מושיבים איש זר במקומו אף בעל כרחו של בן שלא כמו שנהגו במקום הרב מגן גבורים הנז"ל בס"ק ה' דאין כופין אותו אלא מפייסין ולפי הנראה יש שינוי מנהגים בזה ומר כי אתריה

ומר כי אתריה ומה שכתב הרב מוהר"י בי רב דאין טענת לוי כלום משום דבמקום חסרון כיס אין חייב בכבוד הזקן אם באנו להשוות דעתו לסברת הרדב"ז הנ"ל צריך לומר דמיירי בזקן דעלמא שאינו תלמיד חכם ועל זה הוא דאמר שאינו חייב בכבוד הזקן אי נמי דמיירי בזקן חכם ומה כתב שאין חייב בכבוד הזקן כונתו שאין חייב לאבד מקומו בחנם מפני כבודו אבל אין הכי נמי שחייב למכור לו מקומו כדי שהזקן ישב בראש מפני כבוד תורתו וכדברי הרדב"ז:

י

ועל פי דברי הרא"ש והרדב"ז הנ"ל שכתבו לחלק בין אם מוכרים המקומות של בית הכנסת שבזה יש חזקה לאם אין מוכרים דבזה אין חזקה פסק הרב מעשה אברהם שם במה שנשאל על ראובן שהיה לו מקום שהחזיק בו בבהכ"ן בראש הספסל שהוא מקום גדולים ומת והניח בן שהוא ממלא קצת מקום אבותיו ביראת ה' אלא שהוא בחור מעם ורוצה לישב במקום אביו ובני הקהל מערערים עליו שלא ישב במקום אביו דאף שיודעים כי הוא איש ירא את ה' וממלא קצת מקום אבותיו ביראה מכל מקים הוא בחור מעם ואינו מן הראוי שיהא הוא מיסב בראש וזקנים ממנו יהיו יושבים תחתיו באותו ספסל ולכן רוצים לתת מקום הזה לאחד מיחידי הק"ק שהוא זקן ונשוא פנים והעלה דכיון שמנהגם הוא שמנהיגי הקהל נותנים מקום לפי מה שהוא האדם בלא כסף אליבא דכ"ע אין הבן יורש מקום אביו כמו שכתבו הרא"ש והרדב"ז וכן דקדק מדברי הרב מוהר"י בי רב ממה שכתב בטעם שיש לו חזקה משום שבמקום שיש חסרון כיס אינו חייב בכבוד הזקן דמוכח דמיירי במקומות שנוהגים למכור המקומות בבהכ"ן דבזה דוקא הוא שיש לו חזקה ולכן בנדון זה כיון שאינו ראוי לישב במקומו של אביו כנז"ל הרשות ביד מנהיגי הקהל להושיב שם מי שיוכשר בעיניהם שראוי והגון הוא אף שהוא זר ותלה פסק דינו באם יסכים הרב מר אביו:

יא

והרב מר אביו כתב על זה דאף דהדין אמת כדאמר רב מר בריה דכשאין מוכרים המקומות אין להבן ירושה מחזקת אביו מכל מקום ראה מעשים שעשו כמה פעמים בשתי בתי כנסיות שבעירו שהגזברים הושיבו את הבנים במקומות אבותיהם אף שהיו בחורים והזקנים מהם היו יושבים תחתיהם באותו ספסל וכתב דלא הושיבום מחמת ירושת חזקת אביהם ולא ישבו אותם הבנים באותם המקומות שלא ברשות ורצון הגזברים מחמת ירושה שהרי כמה אנשים שמתו ובניהם יראי ה' ובעלי כבוד ולא ישבו בניהם במקומם אלא מה שהושיבו אותם הבנים במקומות אבותם הוא לפי שראו הגזברים שיש מהם ריוח הרבה לקופה של צדקה שקונים מצות הרבה ובעלותם לתורה

מתנדבים ברוח נדיבה ונחשב להם כאילו קנו המקום בכסף וזהב ואם לא יכבדום בזה לא יקנו מצות ולא יתנדבו כל כך והכסף יענה להספיק הוצאות המצטרכות אבל לבני עניים לא כבדום בזה כי מן הדין אין להם ירושה במקומות בית הכנסת וכו' אלו תורף דב"ק וחידוש הוא שלא הזכירו דברי הרב מגן גבורים הנז"ל ובספר זכרנו לחיים ח"ב דף צ"ה ע"א אות ו' כתב בשם הרב חקי חיים סי' ו' שהעלה שבעיירות שאין המקומות שבבית הכנסת קנויים בכסף אין בהם לא חזקה ולא ירושה וציין לעיין בספר עיני דוד סימן מ' דף פ"ז ע"א ואין שני הספרים הנ"ל מצויים אצלי

יב

ולענין שררת קאבאר באשי (ראש לחברת גומלי חסד של אמת) שמת אם ממנים בנו תחתיו אף שיש גדולים ממנו כתב הרב זכור לאברהם בח"א דף ל"ה סוף ע"ב שהרב גנת ורדים בחלק יו"ד סי' ז' וסי' ח' העלה דבנו קודם ולפי שספר היקר גנת ורדים הנ"ל אין מצוי אצלי וראיתי דב"ק בספר דברי חפץ בדרוש כ' דף נ"ו ע"ג אעתיק דב"ק ככתוב שם והם על ראובן שהיה לו מינוי גבאות הארגז של קבורת מתים ועוד לו מינוי אחר שהיה ראש של חבורה של מצוה של גומלי חסדים ונפטר ראובן והשאיר אחריו בן הגון ובאו יחידי סגולה מהקהל שלו לימלך בבית דין כדת מה לעשות ולמנות להם איש חיל והגון בשני המינויין כאשר ייטב בעיניהם וכראות הב"ד שבנו של ראובן הוא ממלא מקום אביו העמידו והחזיקו שני המינויין הנזכרים בידו אחר זה קמו קצת חכמים והפליגו לומר שלא עשו ב"ד כהלכה ושאין במינוי הגזברות דין קדימה לבן ודכוותה נמי במינוי הרשות כי לא היה מינוי בידו של אביו לכל ימי חייו רק לזמן קצוב ומשום זה לא שייך במינוי זה דין קדימה והאריכו למעניתם וכו' והרב טרח וכתב לן קרא להוכיח שאין בדבריהם ממש ודבר פשוט הוא שלא בלבד לענין המלכות אלא הוא הדין לכל שאר מינויים והביא דברי הרמב"ם בפרק רביעי מהלכות כלי המקדש כשימות מלך או כהן גדול או אחד משאר הממונים מעמידים תחתיו בנו וכו' והביא גם מה שכתב בהלכות מלכים פרק ראשון ומאחר שמושחין המלך זוכה לו ולבנו וכו':

אמר המחבר ממרוצת הלשון נראה שהמערערים רצו לומר דלא נאמר דין ירושה אלא במלכות והרב גנת ורדים טרח וכתב להוכיח שהדין כן בכל המינויים אך ממה שכתב בשם המערערים כי לא היה המינוי לאביו לכל ימי חייו רק לזמן קצוב נראה שגם המערערים מודים שדין ירושה היא בכל המינויים רק שסוברים שזה דוקא במינוי סתם שהוא לעולם ולא במינוי שהוא לזמן קצוב וצריך לומר שהמערערים באו בשתי טענות.

א) דאין ירושה אלא למלכות. ב) דאף אם נאמר דלכל המינויים יש ירושה היינו דוקא במינוי שהוא לעולם ויתכן שחסר בהעתק איזו תיבות המורות אל כונה זו:

ואין לפקפק בעיקר מה שפסק הרמב"ם דבכל המינויים הדין כן שהבן עומד במקום אביו ממה שלפי הנראה אין כן דעת הרי"ף והרא"ש מדהשמיטו דין זה שנאמר בספרי ותורת כהנים על מלך וכהן גדול ואמרו בפירוש שדין זה נוהג בכל מינויים שבישראל ואם כן אף שאין דרכם להביא דיני מלך וכהן גדול ככל שאר הדברים שאין נהוגים בזמן הזה מכל מקום היה להם להביא זה למען דעת הדין בשאר המינויים ומדהשמיטוהו מוכח דלא סברי הכי דאין זה פקפוק דכבר כתב הגאון חקרי לב בחלק א"ח סי' ט"ו הביא דבריו הרב מעשה אברהם בא"ח סי' כ"ב דף ט' סוף ע"ב דאין ספק דקיימא לן בכל השררות והמינויים הבן קם תחת אביו מאחר שמפורש כן בספרי ובתורת כהנים ובתוספתא פרק ב' דשקלים ומה גם שרוב הפוסקים סוברים כן הלא המה הרמב"ם והסמ"ג והחינוך ומוהר"ם והרשב"א והריב"ש בסי' ער"א והרב המבי"ט בח"ג סי' ר' ושאר פוסקים קיימי בשיטה זו גם כן ולכן אף אם היה מפורש יוצא בדברי הרי"ף והרא"ש והטור ורבינו ירוחם ומרן הב"י דלא קיימא לן כהספרי היינו תופסים כדעת כל הפוסקים הנ"ל כל שכן שלא כתבו כן בפירוש לא מפני שאנו מדמין לומר דמדהשמיטו הדין שבספרי לא סברי הכי נעשה מעשה וזה ברור עי"ש (ואחזור להעתקת דברי הרב דברי חפץ):

יג

ומדברי הרשב"א שכתב בתשו' סי' ש' שבנו של ש"ץ הוא קודם לכל אדם ובסוף התשובה כתב וז"ל וכלל גדול אמרו בכל ענייני המינויים שאם היה הבן ראוי הוא קודם לכל אדם ואפילו כהן גדול הוא קודם לכל אדם אף שיש אחרים גדולים ממנו הבן קודם עכ"ל יליף שכונתו מבוארת שלא בלבד היכא דליכא טעמא לקפידת הצבור אם יתמנה הבן או שיתמנה אחר דאז פשיטא שהבן קודם כגון שליח צבור וכיוצא בו דמה לי שליח צבור זה או ש"ץ אחר אלא אפילו בענין כהן גדול שכפרתם של ישראל תלויה בו כי הוא המבקש סליחה ביום הכיפורים על כללות העולם והוה סלקא דעתין שאפילו היה הבן ממלא מקום אביו אם היה שם כהן אחר גדול ממנו בחסידות שלא נשגיח להעמיד הבן במקום אביו כיון שבמינוי הכהן האחר יש צד הנאה לרבים ולכן השמיענו הרשב"א דאפילו במינוי כהן גדול בנו קודם לכל אדם ולא נשגיח בדקדוק זה נמצינו למידין דכי האי גוונא איכא למימר בשאר המינויים שאין להעביר הבן אף שלא יגיע לאותו האחר:

יד

ומכל מקום נראה דעד כאן לא קאמר הרשב"א שאין לדקדק בהפרש זה אלא כשההפרש הוא דבר קל אבל אם האחר הוא מופלג הרבה מן הבן שהבן אין לו ייחס והשוואה עמו

אזי מעבירין את הבן וממנין אותו אחר משום רווחא טובא דקא מטי לצבור במינוי אחר וזו סברא נכונה ולמדנוה מדברי הרשב"א שכתב בסוף התשובה ההיא וז"ל אף שיש אחרים גדולים כמוהו או גדולים ממנו הבן קודם וכו' ומדקדוק הלשון דקא נקיט ליה בתרי בבי דקאמר גדולים כמוהו או גדולים ממנו משמע דההפרש הוא דבר מועט שיש לומר בו שיהיה כמוהו או גדול ממנו דמשמע דסוג אחד יכלול את הבן והם בקירוב וקרוב זה להיות כזה אמנם אם האחר מופלג וגדול מן הבן הרבה שהבן אין לו שום כלל עם האחר אז ידחה ויפסיד זכותו וממנין את האחר ומצאתי שהרשד"ם בתשו' י"ד סי' פ"ו (צריך להגיה פ"ה עי"ש בד"ה וכל זה ברור) כתב כן מסברא דנפשיה ועכשיו מצאנו סמך לסברא זו מדברי הרשב"א יע"ש (עיין לקמן בסי' זה אות כ"ח בד"ה אמר המחבר):

טו

וכתב שמוהר"י אריפול השיג עליו דמוהרשד"ם לא אמרה למילתיה אלא בענין תלמיד חכם כי המרבץ תורה ומנהיג צריך שיהיה פקיע בד"ת בדיני ממונות ובגיטין וקידושין ובשאר איסורי תורה וכו' והרי כתיב צדק צדק תרדוף הלך אחר בית דין יפה ואמרו המעמיד דיין על הצבור וכו' וצדקו חז"ל שאמרו שלשה זירים הם וכתר תורה אינה ירושה אלא כל הרוצה וכו' (אמר המחבר גם מדברי הרב כנסת הגדולה שהביא הרב מגן אברהם בסוף סי' ג"ן בס"ק ל"ג שאחר שהעתיק לשון הרשב"א בתשובה כלל גדול אמרו בכל המינויים שהבן קודם וכו' כתב וכן הוא בספרי וכו' וכן כתב בכ"ה ורשד"ם ביו"ד סי' כתב דבחכם הממונה להרביץ תורה או לדין לא אמרינן כן וכו' מתבאר גם כן שסובר דלא אמרה הרב מוהרשד"ם אלא לכתר תורה כדברי הרב מוהר"י אריפול ועי"ש עוד בדברי הרב מג"א בזה ובדברי הרבנים גנת ורדים ומוהר"י אראפאל הנ"ל ראיתי בספר מים החיים שהשגתי עתה בחלק ח"מ בקונטרס מי מריבה בדף ט"ן ע"ב ומשם והלאה שפלפל בדב"ק עי"ש):

טז

עוד כתב דגם הרב מוהרשד"ם לא אמרה לענין מעשה ובפרט לשאר מינויים דממלך ילפינן לה ובהדיא כתב הרמב"ם בהלכות מלכים ואם הבן קטן משמרין לו המלוכה וכו' ושכן הוגד לו מפי הרב חייא בר שלום שעשה מעשה הרב שלמה אלקבץ שאחר שהסכימו כל בני קהלו של מוהר"ם אלשיך להושיבו בראש והתחילו לחתום בשטר מנעם הרב הנז' עד שיגדל בנו של הרב אברהם שלום שהוא היה חכם הקהל והמתינו לבנו עד שהיה בר מצוה והמליכוהו במקום אביו אף על פי שלא היה לו ייחס עם מוהר"ם אלשיך שהיה באותו פרק כבן ששים שנה (עיין מה שכתבתי בפרט זה לקמן בסי' זה אות ס"ה) וגם מוהרשד"ם גופיה כתב אחר התשובה וז"ל ולהיות כי האיש הנז' היה טוען כי

אבותיו היו שם למרביצי תורה ובטענה זו נראה להם כי כבר החזיקו וכו' לזה אני אומר שטענה זו אין בה ממש כמו שמוכח מתשובות פסקים וכתבים של תה"ד סי' קכ"ח וכו' ונתגלה לי כמו שכתבתי שלא עלה על דעת הרשב"א רק במינויים אחרים אבל במינוי התורה נשאר ליודעים אותה ואינה ירושה זה נראה בעיני ראיה מה שהביא הר"ן בפרק הבונה ירושלמי אמר ר' אמי והקימות את המשכן וכו' (דברי הירושלמי הביאותים לעיל בסימן א' אות י"ג) משם ראיה ברורה שאין לך שום חזקה בענין כבוד התורה כלל ואפילו ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ לפדות ולהחיות ולכסות הא לישיבה לא אמר ר' אבין אף לישיבה שנאמר יקרה היא מפנינים נמצא שמוהרשד"ם גופיה אזיל ומודה שאין לדקדק מדברי הרשב"א כמו שדקדק הגנת ורדים באופן דמימרת ר"י יפה נדרשת כדברי מוהרשד"ם דכתר תורה אינו כשאר הכתרים והמינויים שבישראל שהאב זוכה לבן וכתר תורה אינה ירושה אלא כל הרוצה ליטול יטול וכתיב צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה:

יז

אבל מה נעשה שסברא זו של מוהרשד"ם עזובה היא מבעלי אסופות הריב"ש והר"ן שהביא דברי הירושלמי דקרשי משכן כדי להתלמד ממנו וכמו שכתב מוהראנ"ח בסי' ע' ומוהרש"ך ומוהר"י אדרבי סי' ס"ח וסי' קי"ו והרב המבי"ט ומוהר"י הלוי וכמ"ש הכנה"ג א"ח סי' נ"ג וכן כתב הזרע אברהם סי' כ"א וז"ל חכם נמי העומד על קהלה אחת דמי למלך וכ"ג משום דדבר אחד בדור ואין שני דברים בדור ואין ראיה מדרשת רז"ל דת"ח קודם לכ"ג עם הארץ שאין שום חזקה בענין כבוד התורה כלל שהרי הריב"ש פירש כשהאחד הוא עם הארץ והשני ת"ח אבל אם המחזיק בה הוא ת"ח אין מסלקין אותו אף על פי שהבא לנוטלה הוא גדול ממנו וכו' (העתיק תורף דברי הריב"ש וסיים):

יח

ומה שהוכיח מפסקים וכתבים אינו ענין לזה דהתם הטעם דלא הוי משיג גבול חברו דלא בעי לסלק לחברו מהרבנות אלא שרוצה הוא ללמוד לרבים כמוהו ולסדר גיטין וחליצות שבענין זה שכל אחד רוצה לזכות להיות פרנס לישראל ששכרו מרובה שפיר דמי וכו' (עיין בזה לעיל בסי' א' אות מ"ט) והביא דברי הרב ש"ך ביו"ד סי' רמ"ה בענין זה ואחר שנשא ונתן בזה כתב בדף ז"ן ע"ג בהא סלקינן דכיון שהבן ממלא מקום אביו ביראה ושלם בכל מדות שמנו חכמים אף שאינו ממלא מקום אביו בחכמה ממנים אותו לכהן תחת אביו ואף שיש גדול ומופלג הבן קודם לכל אדם ומלמדים אותו וכו' ובדף ט"ן ע"ב (קרוב לד"ה זהו הנראה) כתב דבין בשליח צבור בין במלמד בין במרביץ תורה בין שעומד לסדר גיטין וחליצות אם בא אחר לעשות כמוהו באופן שאינו מעביר המצוה

והכבוד והרבנות לגמרי אינו יכול למחות ואין שום איסור בדבר דכל אחד רוצה לזכות בכתר התורה (אמר המחבר בפרט זה כתבתי בס"ד קצת באריכות לעיל בסי' א' אות מ"ט לך נא ראה):

יט

ועל מה שכתב הרב גנת ורדים שהמערערים טענו שאין דין קדימה לבן כי לא היה המינוי לאביו אלא לזמן ודימו אותו למקבל שדה מחברו ומת המקבל שאין בנו של המקבל יכול לומר לו אני אתטפל במקום אבי ותתן לי כמו שהתנית עמו והוא הדין הכא למינוי שהוא לזמן שאין להבן דין קדימה והרב גנת ורדים דחה דבריהם ואמר אדמדמיתו לה לדין מקבל שדה וכו' אמאי לא מדמיתו לה לדין שואל שאם הניח להם אביהם פרה שאולה משתמשים בה כל ימי השאלה ואחריו החזיק הרב מוהר"י אריפול הנה על זה כתב הרב דברי חפץ בד' ט"ן ע"ג (בד"ה ולע"ד) דאין לדחות סברת המערערים הלזו בשתי ידים דסברא זו לא נפלאת היא ולא רחוקה וכמו שכתב מר"ן הב"י בא"ח סי' ג"ן כתב הרשב"א בתשובה שאין מסלקין חזן מאומנותו אלא אם נמצא בו פיסול ויש ראיות לדבר ועוד דתנן מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום משום חשדא ומיהו כתב שבזמנו נהגו למנות אנשים על צרכי צבור לזמן וכיגיע הזמן יצאו אלו ויכנסו אחרים במקומן בין לחזן בין לקופה של צדקה ושאר מינויים הצריכים לצבור בין שנותנים עליהם שכר בין שאין נותנים אפילו לא קבעו להם זמן סתמן כפירושן אחר שנהגו כן והמנהג כהלכה הוא ואם מפני החשד כיון שנהגו לבא חליפות נסתלק החשד שכשרים שבדורות נושאים במשא העם ובצרכי צבור ואחר כך מסתלקין ובאים אחרים תחתיהם אם כן דין ממון אין כאן חשד אין כאן וכן כתב המשפטי שמואל סי' נ"ג דכשכלה הזמן פסק שררותם ולכן קבעו זמן שבכלות הזמן הרשות ביד אחרים:

כ

ויצא לידון בדבר חדש לחלק בין דבר דאית ביה שררה לדבר דלית ביה שררה והביא ראיה מהמרדכי פרק בני העיר שכתב ולענין יין הבדלה כל מי שיתן יותר לצדקה זוכה ולא שייך ירושה במצות והרב זרע אברהם ח"מ סי' כ"א כתב דדבריו כמעט דחויים מהלכה ואין כונת המרדכי לחלק בין מידי דאית ביה שררה וכו' דאם כן דברי המרדכי קשו אהדדי דכאן כתב דאין ירושה במצות ואילו בחזקת הבתים כתב דיחיד שהחזיק במצות כגון גלילה וס"ת ואירעו אונס ונתנו הקהל המצוה לאחר כשעבר אונסו של ראשון חוזר וכו' הרי דכיון שהחזיק במצוה אין ביד אחר לסלקו ואם איתא דאין ירושה במצות אמאי כשעבר האונס מסלקין השני מפניו ולאו קל וחומר הוא אם אחר יכול לסלקו לכתחלה לא כל שכן שלא ידחה מפניו:

כא

אמנם דברי המרדכי מתפרשים באופן אחר והוא דבודאי אין חזקה בכל מידי דהקדש דיד כולם שוה בהקדש ואין לשום אחד להחזיק אך אם רוב העדה או טובי העיר מכרו או נתנו חזקת מצוה אחת לאיש אחד לא כל כמיניה דאיש אחר להעבירו כיון שברשות הקהל ירד הויא ליה חזקה שיש עמה טענה ואין לדון עליה וכונת המרדכי שבפרק חזקת והביא הרמ"א בח"מ סוף סי' קמ"ט דמי שהחזיק בגלילה וכו' היינו שהחזיק כדינו על פי רוב הקהל או שקנאה מהקהל לו ולזרעו אחריו כל ימי היותו בעיר שמכרו לו ברצונם בלא אונס וכיון שירד ברשות חזקתו חזקה מעליא ויציאתו מן המקום מחמת אונס לא איבד חזקתו וכשיעבור האונס חוזר לזכותו תדע שהרי הנתינה שלא באונס שאיבד חזקתו צריך שיהיה שהוא בעצמו נתנה לשני או הקהל נתנו להשני בידיעתו וכמ"ש הסמ"ע יעי"ש:

כב

נמצא שמה שכתב המרדכי ולענין יין הבדלה וכו' אירי כשהוא בעצמו זכה בה כזוכה מן ההפקר או שהחזיק לקנותה מידי שבת בשבתו או מידי חדש בחדשו ואיש לא שת לבו לקחתה מידו ועתה נדבה רוח איש אחר להוסיף עליו לכיס ההקדש והראשון בא בטענה שהוא מוחזק בה כמה שנים לזה אמר שאין ירושה במצוה לפי שהוא חזקה שאין עמה טענה וירושה לאו דוקא אלא כלומר חזקה או שמעשה שהיה כך היה שהבן היה שואל, והוא הדין במחזיק עצמו דחד טעמא הוא כן נראה ברור כונת המרדכי דלא כהרב משפטי שמואל והביא דברי הרב מוהרא"י שכתב ולא דמי למי שהחזיק במצוה כמה שנים דמשמע מלשון מוהר"ם דאית ליה חזקה דשאני התם שרגילים לקנות חזקה כהאי גוונא מן הצבור ליהנות בצדקות והקדשות על כן מהני להם וליורשיהם לחזקה אבל כ"ת ושררה דידיה הרי מונחת ומופקרת לכל מי שירצה לזכות בה עכ"ל הרי דפירש דברי מוהר"ם ברגילין לקנות מהצבור וכדפרישית וממילא ההיא דיין להבדלה אירי בשלא קנה מן הצבור שלא כהרב משפטי שמואל שרצה לחלק בין דבר שיש בו שררה וכו' שדבריו מוקשים:

כג

אלא ההפרש הוא בין דבר שהוחזקו אבותיו מכח רוב העדה או טובי הקהל שמכרו או נתנו חזקת המצוה לחלוטין שלא להעבירו כל ימי חייו וסילקו הקהל ידיהם מאותה שררה או מצוה ומת ויש לו בן ממלא מקום אביו ביראת חטא הוא קודם לכל אדם ויורש עצר לדבר שנהגו למנותן לזמן דכיון שנהגו למנותן לזמן נמצא שלא סילקו הקהל ידיהם מהשררה ומחזקת המצוה הזאת ויד כולם שוה בו והם שותפים בחזקת המצוה ובמת

אחד מהשותפים נתבטלה השותפות דהוי כמי שנשלם הזמן ודין זה לימדו הרמב"ם מדין מקבל שדה מחברו ומת המקבל שאין בנו של המקבל יכול לומר לבעל השדה אני אתטפל בשדה במקום אבי ותתן לי מה שהתנית עמו כמו שכתב מרן בב"י סי' קע"ו ע"ש ולא דמי להניח פרה שאולה שהבנים משתמשים בה כל ימי שאלתה דהתם בשאלה כל הנאה דשואל וכבר זכה בה האב לכל הזמן וזכו הבנים וכו' ע"ש ומינוי הגבאות דומה לשותף דכמו שהגבאי נהנה משררותיה גם הצבור נהנין שמלאכתן נעשית על ידו כמו שכתב הרשב"א בתשו' הביאה הרב ב"י ביו"ד סי' רכ"ח במי שנשבע שלא יהיה גבאי או נאמן מן העיר דאינו נשאל לחכם שבעיר מטעם זה ואם כן לא דמי לשואל שזוכים הבנים לכל זמן השאלה דשואל כל הנאה שלו אבל מינוי הגבאות הרי הם כשותפים וכשמת אחד מן השותפים הוי כנשלם הזמן ולכן אין לדחות סברת היש מערערים שהביא הרב גנת ורדים הנ"ל בשתי ידים אם יש עליו עוררין אלה הדברים אשר דבר בקדשו הרב דברי חפץ בזה ועל סתירת דברי המרדכי ממגילה ובבא בתרא ראיתי להרב דברי מנחם בסי' קנ"ג בהגב"י אות ח"י שציין לעיין בשו"ת מאמר מרדכי דף ד' ע"ב ואין מצוי אצלי ועיין למר בריה דרב שמש צדקה בחלק ח"מ סי' ל"ו והבאתי דבריו בסי' א' אות ל"א גם בספר מים החיים בקונטרס מי מריבה דף ט"ן סוף ע"ב כתב שהרב זרע אברהם בחלק ח"מ סי' כ"א יישב דברי המרדכי בטוב טעם ובספר מעשה איש הנד"מ כתב הרב אבד"ק טבריא תוב"ב יצ"ו (בדף צ"ב ע"א ד"ה וכן תראה) דהמרדכי מפרש דברי מוהר"ם שהביא בפרק חזקת דמיירי כשהראשון קנה הגלילה מהקהל בפירוש לחזקה לו ולזרעו:

כד

אחר איזה ימים ראיתי בדברי חפץ בדרוש כ"ב דף ס"ח סוף ע"ב הביא תורף דברי הרב משפטי שמואל והם בחברת קברנים שהיתה בעיר אחת וקמו חברה חדשה ורצו להחזיק במצוה ובני החברה הישנה טוענים שכבר זכו הם ואין יכולים להשיג גבולם ופסק שהדין עם החברה החדשה ולא דמי למאי דקימא לן דבן המלך ובן כהן גדול זוכים במה שהחזיק אביהם דשאני התם דהוי מידי דשררה על הקהל ולא דמי למה שאמרו בירושלמי דהוריות והקמות את המשכן כמשפטו וכי יש משפט בעצים אלא קרש שזכה לינתן בצפון ינתן בצפון וכו' דהתם בענין שררה פשיטא דזכו אלו להיות קודמין אבל בעשיית מצוה כל אחד רוצה [לעשות] מצוה וכו' וכתב על זה הרב דברי חפץ דיחיד הוא בסברתו לחלק בין מידי דאית ביה שררה וכו' ודברי הירושלמי הוו תיובתיה דכמו שאמרו וכי יש משפט לעצים אף אנו נאמר וכי יש שררה לעצים אם יתנום בצפון או בדרום אלא טעם הדבר שכיון שזכו להיות צפונה לפני ה' קרובים אל מקום קדוש אי

אתה יכול להרחיקם ממקומם כי גם בדומם וצומח יש ניצוצי קדושה כנודע בסוד אבן מקיר תזעק ואתה מחיה את כולם ואם כן היינו טעמא דכל מידי דקדושה שזכה בו האדם אי אתה יכול להרחיקו מקדושתו (יש לפקפק לפי טעמו תינח קרש שזכה בצפון ינתן בצפון שהוא מקום מקודש יותר אבל קרש שזכה בדרום וכו' מאי איכא למימר):

כה

וראיתי עוד שפלפל באריכות בתשובת הרב משפטי שמואל הנ"ל ושם בסוף הדף כתב עוד ראיתי להרב שהרבה להשיב ע"ד הרב משפטי שמואל ושדבריו כמעט דחויים מהלכה והירושלמי הוי תיובתיה וכו' (לפי הנראה כונתו על הרב אליהו עובדיא שהזכיר באותו הדף בעמוד ב' ע"ש) ולי נראה שדבריו ברור מללו וכו' וכתב דמודה הרב משפטי שמואל לגבי ראש הקברנים שהוא מצוה שיש בה שררה על הצבור שמעלתו גדולה שאין אחר יכול לבא בגבולו כמו שכתב על כל המינויים והשררות ולא אמרה הרב (שהדין עם החברה החדשה) אלא לשאר עמא העוסקים במרה וחפירה ואין להם שום שררה וגם להה"א דבירושלמי כתב ליישב ולפי שבא לו בארוכה לא יכלתי להעתיק דב"ק ע"ש וציין דבריו בספר זכרנו לחיים ח"א דף ע"א ע"ב אות ח':

כו

לעניין כתר תורה (רב ומרביץ תורה) אם יש בה דין ירושה כשהבן ממלא מקום אביו הבאתי לעיל **בסימן** זה מאות ט"ו והלאה ע"ש והגאון חתם סופר בחלק א"ח סי' י"ב נשאל מרבני מונקאטש שבגליל אחד יש רב מופלא שרוצה לישב על כסא רבנות להיות ממלא מקום אביו שהיה רב הגליל והוא ראוי לאותה איצטלא אמנם נגיד אחד מנגד לבלתי הושיבו על כסא אבותיו והרבנים הנ"ל יצאו לישע הבן הנ"ל להחזיקו בירושת אבותיו ורמזו לו כי הדין פשוט בש"ס כתובות וברמב"ם ובאה הפקודה משרי הגליל שכאשר יגזור הג' חת"ס כן יקום והשיב דאף שמהראוי היה שלא להשיב כלל עד שידע דברי שכנגדו החלוק מאיזה טעם הוא ואולי יהיה הדין עמו וכו' (וכתב עוד טעמים שהיה מהראוי להשיב ידו אחור) מכל מקום לא אמנע לברר הדין על נכון והביא דברי הרמב"ם בפרק א' מהלכות מלכים שהמלכות וכל מינויי ישראל המה בירושה מאבות לבניהם אחריהם והוא מש"ס כתובות קי"ג ע"ב:

זך

והוקשה לו מדאמרינן בריש מסכת ראש השנה (דף ב' ע"ב) לא צריכא דאימנו עליה באדר ומלך בן מלך הוא דמשמע דגם בן מלך בעי מינוי ואף במינוי לא קם ליה שתא עד ניסן וניחא ליה דמאי דבעי מינוי היינו לבדקו אם ממלא מקום אבותיו לפי שלא כמלכי האומות (שהבן יורש כסא אביו בין אם הוא חכם או לא) מלכי ישראל שצריך שיהיה

על כל פנים ראוי לאותה איצטלא ואז אף אם יש גדול ממנו הוא הקודם ובסוף פרק קמא דמגילה דף י"ג ע"ב אמרינן כיון שפוסקים גדולה לאדם פוסקים לו ולזרעו שנאמר ויושיבם לנצח ויגבהו מה שהוצרך ילפותא מקרא ולא סגי ליה כדין ירושה הוא מטעם זה דבעינן ממלא מקום אביו ואשמועינן קרא שאם אין מגביהין עצמם משמיא זכו להו שיהיו בניהם ראויים לירש כסא אבותיהם ושוב הוקשה לו דביומא דף ע"ב ע"ב מייתי קרא דבן כהן גדול עומד תחת אביו ולמה לי קרא בכהן גדול מאי שנא משאר כל המינויים שבישראל שהבן יורש את אביו וניחא ליה דלא נאמרה ירושה אלא במלך וכדומה לו ככל אותם המינויים דפרט הירושלמי שהביאו התוספות בסוטה דף מ"א ד"ה אותו שוטרי הרבים גבאי צדקה סופרי דיינים ומכין ברצועות אבל כל מינויי קדושה אינם בכלל זה ולכן איצטריך קרא לכהן גדול שבנו עומד במקומו ויישב בזה מה שקשה על הרשב"א בסי' ש' דתלי ירושת בן הש"ץ במנהגא ולא אמר דמן הדין הוא יורש כדאמרינן בסיפרי לרבות כל מיניין שבישראל אלא ודאי דבמידי דקדושה לא ילפינן מינה אלא מנהג הוא שנהגו לדמות ש"ץ במקדש מעט לכהן גדול המשמש בבית המקדש וזהו שכתב הרב מוהרשד"ם ביו"ד סי' פ"ה שהביא המג"א בסוף סי' ג"ן דהרשב"א מודה בכל מינוי התורה והוראה ורבנות שאינם בירושה וכו' וכן פשיטא ליה להרמ"ע בעשרה מאמרות דמייתי המג"א שם לפסק הלכה וכו':

אמר המחבר מה שכתב הרב על פי דברי הרב מוהרשד"ם עיין לקמן בסי' זה באות ל"ח מה שהבאתי על סברת הרב מוהרשד"ם ועתה ראיתי שכתב הגאון בשו"ת מנחת שי בסי' נו"ן (בד"ה אמנם) וז"ל אמנם בגוף חזקה זו האריך בחת"ס בחלק א"ח סי' י"ב לפקפק דבמינוי של תורה והוראה ליכא ירושה ועיקר יסודו על דברי מוהרשד"ם שבמג"א סי' ג"ן דהרשב"א בסי' ש' שכתב שבכל המינויים הבן קודם מודה דבכתר תורה אין ירושה ולפי שהביא דברי הרשד"ם בקצרה גם המג"א קיצר כדרכו מזה למדו קצת לפקפק בחזקות אלו ובאמת המוהרשד"ם לא ביטל חלילה החזקה מכל וכל רק כתב בחלק יו"ד סי' פ"ה וז"ל ואף שכתב הרשב"א בתשובה וכלל גדול אמרו חז"ל בענין המינויים שאם היה הבן ראוי הוא קודם לכל אדם פשיטא דהיינו שהבן גדול והאחר גדול ממנו קצת אמנם אם האחר גדול והבן אין לו ייחוס עמו פשיטא דלכולי עלמא הגדול קודם וכל שכן מי שאינו ראוי כי המנהיג ומרביץ תורה לקהל רב מישראל צריך שיהיה פקיע בדין תורה בין בדיני ממונות וכו' בין בגטין וקידושין ובשאר איסורי תורה וכו' וכתר תורה אינה ירושה ואם אפילו היו כולם נימנין ועומדין לא היו יכולים הרוב לכוף את המיעוט אחר שהאחרים גדולים בלי ייחוס כלל עמו עכ"ל הרי מבואר דאין כונתו להפקיר הכתר תורה חלילה

רק כשאין הבן ראוי לכך או שהאחרים גדולים ממנו כל כך שאין להם ייחוס עמו כלל אבל אם הם רק גדולים ממנו קצת והבן ראוי לכך גם הוא מודה שבנו קודם לכל אדם וזה ברור עכ"ל ועיין במה שהבאתי בסי' זה באות י"ד וגם בשאר ראיות החתם סופר כתב במנחת שי להשיב באורך עי"ש:

כח

ובסוף התשובה כתב החתם סופר שיש ראיה ברורה לזה מהמדרש פרשת פנחס על פסוק יפקוד אלקי הרוחות וכו' שסבר משה שבניו יורשים מקומו ושררתו אמר לו הקב"ה הרבה שרתך יהושע והרבה חלק לך כבוד והוא פורס המחצלאות וכו' נוצר תאנה יאכל פריה והכריח שבני משה היו ראויים לזה שהרי הוא עצמו התפלל אשר יצא לפניהם וכו' שיכול לעמוד נגד רוח כל אחד ואחד כמבואר במדרש ואילו לא ידע בבניו כל אלו המדות לא היה מבקש להם גדולה שהיה סותר את עצמו בתפלתו וכו' והקב"ה לא אמר שיהושע יותר הגון רק שסדר הספסלים והמחצלאות וקשה הא כתיב תחתיו מבניו אלא על כרחין בכתר תורה לא נאמר זה אבל אלעזר ירש גדולתו של אהרן דבכהן גדול המצוה תחתיו מבניו ולא ברבנות. ובתשובות רמ"א נדפס בסוף תשובה אחת מרב אחד מוהר"ר שאול ונעלם ממנו כל הנ"ל במח"כ:

אמר המחבר לפום ריהטא נראה דיש לדחות הראיה מן המדרש דשאני יהושע כדקאמר טעמא נוצר תאנה יאכל פריה ואין ללמוד מזה לרב שלא עמל ולא פעל שום דבר בחיי הראשון שיוכל לדחות ירושת הבן וניחא לן למימר הכי ולא נישוייה למשה רבינו כטועה בדבר משנה במה שהיה סובר להנחיל מקומו לבניו ולא ידע ח"ו שאין הדין כן בכתר תורה ומידי דקדושה (כדמוכח מדאיצטריך קרא לכהן גדול לדעת הגאון חת"ס) אבל אם נאמר דאין חילוק בין שאר מינויים למידי דקדושה אתי שפיר דלא טעה ח"ו בעיקר הדין אלא שלא ירד לחלק בין איש אחר למי שהוא נוצר תאנה ולזה אמר לו הקב"ה לא כמו שאתה סובר וכו' אלא נוצר תאנה וכו':

ויתכן שזו דעת הרב דבר משה בסי' א' שהביא הרב אשל אברהם (בש"ע הקטנים) בסי' ג"ן אות ו' דרב שגברה עליו חולשא מחמת זקנה ומינה בנו לדרוש בכל שבת בלתי פוצה שום אדם את פיו וכד נח נפשיה של הרב בקשו לדחות את הבן (מפניו) והעלה דאין בכחם להעבירו אף כי ישבו באותה קהלה מופלגים יותר ממנו עכ"ל ואין להכריח מזה שהרב דבר משה סובר שהבן יורש את אביו בשררת רבנות שלא כדעת הרב מוהרשד"ם משום דאפשר שטעמו שכיון שכבר התחיל בחיי אביו להתנהג קצת בתכסיס שמתנהג הרב לדרוש בכל שבת והעם לא פצו פה על זה הוי כנוצר תאנה ולא גרע זה מפריסת

מחצלאות וסדור הספסלים שעשה יהושע בפני רבינו משה והיא שעמדה לו לדחות את בניו וכל שכן שהבן ידחה את אחרים בענין כזה:

אחר זמן ראיתי בשו"ת פרת יוסף להרב מוהר"י אלפאנדארי בחלק ח"מ סי' ב' דף ס"ח ע"ג מר קעסיק בדין ירושת הבן לרבנות והביא דברי הרמב"ם והרמ"א ביו"ד סוף סי' רמ"ה ושכן כתב הרשב"ץ בח"ד סי' ז' ושכן כתב הריב"ש בסי' ער"ח והעתיק כל דברי הריב"ש בנוגע לזה ושוב כתב (בד"ה ואיך שיהיה) דזכות ירושה זו היא דבר תורה כמו שהאריך הרב שמחת יום טוב בסי' ו' וכן ראיתי להרב דבר משה בח"א סי' א' שהאריך להוכיח דכל מילי דשררה ראוי לזכות בנו אחריו אף שהאחר שרוצים הצבור למנותו הוא גדול רב ושליט ואין לבן ההוא יחס עם הגדול ההוא שלא כהרב מוהרשד"ם שירד לחלק כן וכתב הרב דב"מ בסוף דבריו ובר מן דין נראה לומר דאף שיהיו פנים מטים לומר כן מכל מקום לא ימלט מהיות ספק בדבר והוי ספקא בדאורייתא ונקיטינן בה לחומרא שאם נעמיד אחר יש להסתפק אי עברי על דין תורה ואם נעמיד הבן אין הפסד בדבר עכ"ל הרב דבר משה שבפרת יוסף שם אכן נודע שדעת הרב דבר משה שלא כאשר חשבתי אלא דעתו היא שלא כדעת הרב מוהרשד"ם:

ועל הראיה שהביא הגאון חת"ס מהמדרש בפרשת פנחס הנ"ל מצאתי עתה לידידי הגאון אבד"ק יא"ס יצ"ו בספרו היקר אורי וישעי בסי' צ"ז (בד"ה וראיתי) שכתב שבמח"כ קדושתו אין ראיה משם שהרי אמרו במדרש מלתא בטעמא שאמר הקב"ה בניך ישבו ולא עסקו בתורה יהושע הרבה שרתך וכו' והוא היה המשכים ומעריב בבית הוועד שלך (היינו בית מדרשו) ואם כן בדין הוא שיהושע יקח הגדולה בשביל שעסק בתורה והכתוב צוח ג"כ ויהושע מלא רוח חכמה ולא כן בניו דלא למדו תורה כמבואר במדרש גופא שם והא דהצריך הקב"ה לומר לו את כל זאת יהושע הרבה שרתך וכו' והלא בלאו הכי אינו מגיע לבניו בשביל שלא למדו זה הי' תירוץ רק בעבור שאר חכמים והזקנים שבדור שהיו אז דשייכי ליהושע יותר מהם אבל לא בעבור בניו ומה שבקש משה רבינו שירשו בניו את כבודו לא שיתנהגו ברבנות הא תברא בצדה והלא לא ביקש אלא כיון שראה שירשו בנות צלפחד אביהן אמר משה הרי השעה שאתבע בה את צרכי אם הבנות יורשות בדין הוא שירשו בני את כבודי אף שאין ממלאים את מקומי וכמבואר בהמפרש שם והיינו רק שיהיה להם המלוכה אבל לא שיתנהגו ברבנות והקב"ה השיב לו הרבה שרתך וכו' ולכן אף המלוכה מגיע אליו ג"כ ולא לבניו כיון דבלא"ה לא יוכלו להתנהג ברבנות רק בהמלוכה לבדה ודבר ולא חצי דבר וא"כ אדרבה נשמע מהמדרש להיפך דאם היו בניו למדו תורה היה הקב"ה נותן להם דוקא ולא ליהושע דוק ותשכח שכן הוא:

אלא דבלאו הכי אין הוכחה לנו כ"כ לענין דינא ממדרש והלא מבואר בתוספות יו"ט פ"ד דברכות דאין למדין הלכות ממדרש רבות וכו' וביחוד במקום דיש לנו ראיות נכוחות נגד המדרש וכמו שהבאתי למעלה מדברי הרמב"ם פ"א מהלכות מלכים דין ז' וז"ל הזהב ומאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם שהמלכות ירושה הוא שנאמר למען יאריך וכו' הוא ובניו בקרב כל ישראל ולא המלכות בלבד אלא כל השררות וכל המינוין שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד העולם וכו' ועיין בכ"מ שם שכן הוא בספרי וכן מבואר בספרא על פסוק ובנים לא היו להם הא אם הי' להם בנים הם קודמים אף על פי שלא היו שקולים כאלעזר ואיתמר שכל הקודם בנחלה הוא קודם בכבוד עכ"ל וגם בעל החת"ס בעצמו בתשובה שאחר זה סי' י"ג העלה שם דעכשיו כיון דהרב משועבד לקהל בשכר עבור עבודתו עבודת הקודש צדקו דברי הרמ"א בסי' רמ"ה שהבאתי למעלה ובודאי בניהם ירשו אחריהם עי"ש:

ומצאתי בספר מים החיים בקונטריס מי מריבה סי' ט' הובא שם תשובת הרב שמעון בן חאסון וכתב שם בדף ע' ע"ד (בד"ה ומלתא) שהגאון חקרי לב הביא סיעתא לסברת מרן מוהרשד"ם מהמדרש ילמדנו (כמו שהוכיח הגאון חתם סופר הנז"ל) והשיב על דבריו דאדרבא יש להביא ראיה להפוסקים החולקים שאם לא כן [לא] היו לו להקב"ה לומר אלא אין בניך יורשים מקומך ולמה לו למימר אתה יודע שהרבה שרתך וכו' נוצר תאנה יאכל פריה אלא ודאי דהכי קאמר אף דמדינא כל שהבן ראוי להוראה הוא קודם לגדול ממנו אף שאין לו יחס הכא שאני דאיכא יהושע ששרתך הרבה ונוצר תאנה וכו' אף דגבי ירושת ממון לא מהני זה אבל לגבי כתר תורה שאני דהרי מצינו שינוי בירושת ממון דעם הארץ גמור יורש ממון אביו ואילו הכא בעינן חכם וראוי להוראה כ"כ נאמר דעביד ומהני הנוצר תאנה והיותו חכם גדול כי אין לו יחס עם הבן לדחות את הבן ועיין להרב בית דוד ח"א סי' ל"א דמה שלא נתן קדימה למזמר במקום הבן היינו מטעמא דכשהביא ממדרש ילמדנו ואחר כך דחאה מטעמא דבני משה רבינו לא היו ראויים אבל אם היו ראויים ועם כל זה היו נידחין מפני יהושע אזי הוה מייתינן ראיה גמורה דהבן קודם לכל אדם והתלמיד קודם אף לבנו ובכן לפי דעת הרב חקרי לב דמשמע ליה דבני משה היי ראויים יגדל התימה עליו דאדרבה משם ראיה שהבן יורש וצ"ע עכ"ל ושמחתי שמצאתי רב המסייע למה שכתבתי למעלה (בריש אות כ"ח) לדחות ראיית הרב חתם סופר מהמדרש ילמדנו:

ומה שכתב הרב חתם סופר על דברי הרב שבתשובות הרמ"א הנה ראיתי שם שהתנצל וכתב וז"ל וכן מצינו כמה פעמים בגמרא ובתשובות רק שאין ספרי וזייני אתי ואין אומן

בלא כלים עכ"ל הרי ידע בעצמו שיש לזה ראיות רק שלפי שלא היו בידו ספרים בכתבו תשובה זו לא הזכיר דברי הש"ס והפוסקים (נחזור לסיים דברי הרב חתם סופר):

כט

ואחר שהאריך עוד בזה סיים (בד"ה היוצא לנו) לנדון שלו אם אין רוב הצבור מסכימים עליו להיות להם לרב ותופס ישיבה וכדומה אין לו להשתרר עליהם מטעם נחלת אבותיו כלל ודברי הרמ"א ביו"ד סוף סי' רמ"ה בניו קודמים נמי להחזיק עצמו בשררה אבל לא אהוראה ורבנות אך אם הצבור הסכימו עליו אפילו יהא טעמם שרוצים לעשות נחת רוח לרבם ומשום דאית ליה זכות אבות פשיטא שזה המנגדו שלא כדין עושה ומצער הצבור ועתיד ליתן את הדין ואפילו יהא גדול הרבה ממנו מכל מקום הלא ר' עקיבא ור' יהושע היו גדולים מר' אלעזר בן עזריה ואפילו הכי מינו לראב"ע נשיא מפני שרע"ק לא היה לו זכות אבות ור"י היה בר פלוגתיה דרבן גמליאל שמעת מינה כיון דראב"ע היה ראוי להיות נשיא זולת איזה חכמים שהיו גדולים ממנו בתורה אבל לשאר מילי היה הוא עדיף מנייהו אין ראוי שיפסידו כל ישראל מפני שנים ושלשה אלו והכי נמי בכל עיר ועיר אין החיוב שיהא הממונה פרנס על הצבור גדול מכל לומדי העיר דוקא כי לפעמים הוא מרוצה לצבור ולא שאר החכמים אף שהם גדולים מזה בתורה כיון שעל כל פנים לכל הצבור ראוי זה להיות מנהיג לא יפסידו הם עבור שני לומדים אלו ואי ח"ו עבדי שלא כדין תורתינו הקדושה ענשם חרוץ ולא אקוה זה ח"ו:

ל

והרב זכור לאברהם בח"ג דף י"א ע"א כתב בשם הרב ברכות המים דף קט"ז דרב שמת והניח בן ממלא מקומו ביראה ולא בחכמה ואיכא רב מובהק באתרא ההיא אין שום זכות לבן לירש מקום אבותיו דדוקא במידי דשררה נאמר זה כגון מלך ונשיא וכהן גדול ופרנס ושוטר וממונה וגזבר וגבאי וחזן ודרשן וכיוצא דבאלו לא בעינן כל כך חכמה אמנם ברב ודיין שהדבר תלוי בחכמה ובדעת ובקיאות לא וציין לעיין בספר דין אמת בתשובה סי' א' ואין אצלי ס' ברכות המים לעיין בדב"ק כי מראש דבריו היה נראה דדוקא לגבי הרב המובהק שבאותה העיר הוא דאמר רב דאין להבן שום זכות אבל לגבי רב אחר שבא ממקום אחר אף אם הוא גדול מהבן הבן קודם והיינו משום שכשהרב הוא מאותה העיר לא יבצר שבחיי הרב הראשון גם הוא היה לו להדר עזר באיזה מהדברים הנצרכים והוי כנוצר תאנה לא כן רב הבא ממקום אחר אך מסוף דבריו (דלא נאמר זה אלא במידי דשררה וכו') נראה דקאי בשיטת הרב מוהרשד"ם (הנז"ל בס"ק ז"ך) דאין ירושה בכתר תורה כלל וספר דין אמת שבידי נלקה בחסר כמה דפים ומכללם שלשה דפים ראשונים שבקונטריס התשובות:

לא

ובספר מים החיים בקונטריס מי מריבה בדף ח"ן ע"ד (בד"ה אלא) ראיתי שכתב הרב לנדונו שרוב אנשי העיר רוצים שיהיה בן הרב במקום אביו והמיעוט ממאנים שאין כח המיעוט יפה למאן בזה שהוא זוכה מירושת אביו שכל המינויים ישנם בירושה כדאיתא בתוספתא פרק ב' דשקלים ובספרי ותורת כהנים ובחינוך פרשת שופטים ופסקה הרמב"ם בפרק א' מהלכות מלכים וסוף פרק ד' מהלכות כלי המקדש והרמ"א ביו"ד סוף סי' רמ"ה וכן כתב הרשב"א בסי' ש' והריב"ש בסי' ער"א וכ"מ בתשב"ץ חלק ד' סי' ז' ועיין להרב החסיד מוהריט"א בשמחת יום טוב סי' ו' שהביא להקת הפוסקים דירושה זו היא מדאוריתא וכתב בנדון דידיה שהיה שם שבועה שקבלו ב"ד אחר שלא חלה משום דהוי נשבע לבטל את המצוה וזו הלכה העלה לרווחה דמילתא שיתירו את שבועתם ויקבלו את היורש וכן כתב הרב עדות ביהוסף בח"א סוף סי' ד' דאפילו שבועה על דעת רבים יכולים להתיר יעש"ב דאפילו דהמיעוט מוחין בזה יכולים להתיר כמבואר שם ואם כן בנ"ד דהוי ירושה נראה ודאי שאין המיעוט יכולים למחות עכ"ל ועיין בזה לקמן בסי' ח' אות ו' ואות ח' ואות י"א (גם הרב דבר משה הבאתי דב"ק בסי' זה אות כ"ח בד"ה ויתכן וכו' סובר דירושת שררה היא מן התורה ואזלינן בה לחומרא) וכתב עוד במים החיים דף ס"א ע"א (בד"ה שוב) דכל הפוסקים קמאי ובתראי אית להו דהריב"ש וכדכתב הכנסת הגדולה בא"ח סי' ג"ן בהגהת ב"י זולת מוהרשד"ם דפליג והוא באחד וכתב שאין כן דעת מוהר"י אדרבי בסי' ס"ח והרבנים מבי"ט ומוהרש"ך ונראים דבריהם וכו' וס' כנסת הגדולה א"ח אין אצלי ועיין בתשובה שבספר בתי כנסיות שהבאתי לקמן באות ל"ד והלאה על בן הרב כנסת הגדולה לשרת במקום מר אביו:

לב

וממה שכתב במים החיים הנ"ל דף ט"ן ע"ג (בד"ה האמנם) בשם הרב חקרי לב בחלק א"ח סי' ח"י דמה שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים פרק א' דין ז' הניח בן קטן משמרים לו המלוכה עד שיגדיל כמו שעשה יהוידע ליואש שדין זה אינו נוהג אלא במלכות אבל בשאר כל המינויים אין בהם דין שמירה מדכתבו הרמב"ם בראשית מאמרו שאם היה נוהג דין זה בשאר המינויים היה לו לכתבו בסוף אחר מה שכתב שכל המינויים הם בירושה וכו' משמע דמודה דאם הבן הוא ראוי עתה ואינו צריך לשמור לו הוא הזוכה ומשמע דאיירי גם במינוי רבנות דקעסיק ביה הרב מים החיים בנדונו ומה שלא הביא סברת הרב חקרי לב בדף ח"ן ע"ד כשכתב שכל המינויים ישנם בירושה ולכתוב שכן דעת הרב חק"ל מובן להמעיין בדב"ק שדברי הרב חק"ל ראה אחר מה שכתב בתשובתו כן נראה מתוך הדברים וספר חק"ל אין אצלי:

לג

גם מדברי הרב המבי"ט בח"ג סי' ד' שהביא הרב משנת ר' אליעזר בח"ב בחלק א"ח סי' א' שכתוב בלשון ההסכמה להיות שהלכה רווחת שלכל מי שיש לו איזה מנוי הן מלך הן חכם הן חזן וכו' אם יש לו בן וכו' הדין הוא שיהא בנו תחתיו כדאיתא בספרי וכן כתב שם בשם הרב כנסת הגדולה בא"ח סי' ג"ן בהגב"י הוא הדין לכל שררה מן הצבור הן מלך הן חכם הן חזן וכו' בנו יורש את מקומו מן הספרי וכו' נראה דסברי דגם בכתר תורה הבן יורש את אביו שהרי כתבו הן מלך הן חכם שלא כסברת הרב מוהרשד"ם (הנז"ל באות ז"ך) ואולי לא כתבו הרבנים הנ"ל הן חכם וכו' אלא על דרשן וכיוצא שאינו מורה הוראות שחכם כזה יש לו דין ירושה כמו בשאר מינויים כמו שכתב הרב ברכות המים (הנז"ל באות ל') אבל בבעל הוראה אולי סברי כדעת הרב ברכות המים דאין להבן דין ירושה ואם יש גדול ממנו הוא קודם להבן כן היה אפשר לדחות:

לד

אבל נראה שאין כן האמת וחכם דקאמרי היינו בעל הוראה שכן ראיתי בספר בתי כנסיות שמביא דברי איזה רבנים שמשתמשים בלשון זה וכונתם על מורה הוראה והוא שבסי' ג"ן בדף כ' ע"ד כתב דמצא קונטריס ממר זקנו הרב שלמה בכמוהר"ם ן' עזרא שייסדו על מעשה רב מר רבו בן הרב כנסת הגדולה שאחר פטירת הרב כנסת הגדולה לא היו רוצים למנות את בנו לרב בפני מי שגדול ממנו בחכמה והעיד שכבר היה מעשה זה בזמן מר זקנו הרב הגדול מוהרי"א שמינו את בן הרב הגדול מוהרע"י בפניו ומי לנו גדול ממוהרי"א והעתיק שם את דברי המכתב ששלח מר זקנו לאנשי הקהל על זה שימנו את בן הרב הכנסת הגדולה שכן שורת הדין מחייבת ושוב באר דבריו על מה סמך לומר כן והביא דברי הרמב"ם שבפרק ראשון מהלכות מלכים שכל השררות ומינויים שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם כשהבן ממלא מקום אבותיו וכו' ושכן כתב בפרק רביעי מהלכות כלי המקדש ומה שכתב מרן בכסף משנה שהוא מהספרי ומתורת כהנים גבי מלך וגבי כהן גדול ושכן כתב הרמ"א ביו"ד סוף סי' רמ"ה דברי הרמב"ם הנ"ל ומה שכתב בשם הכל בו דאם יש מנהג לקבל רב לזמן קצוב או לבחור במי שירצו הרשות בידם וסיים:

לה

הרי לך בהדיא שהבן קודם לכל אדם אף שיש גדולים ממנו ואם כן בנדון דידן גם כן בן רבינו צריך שירש מקום אביו אף שיהיו בעיר גדולים ממנו ואף שכעת אינו ממלא מקום אביו בחכמה והוא נער פשיטא שברוב הימים ימצא חיים צדקה וכבוד כי יגעת ולא מצאת אל תאמן ומה מאד צדקו דברי הרמב"ם שכתב מעמידין אותו במקום אביו

ומלמדין אותו וכל שכן בנדון שלנו שאינו צריך לימוד מאחרים וכו' (עיין בזה לקמן באות מ"ו) ועיין בהרב המבי"ט בח"ב דף קפ"ז שכתב בסוף התשובה וז"ל כי המינוי של חכם אחד בקהל אחד כל איזה חכם שבדור הזה יכול להיות ללמוד פסק בכל יום ואם מצד הדיינות אם יש מי שמתרעם עליו יכולין אחר פטירת אביו לשתף שנים אחרים עמו שיהיה ב"ד של שלשה לאיזה מן הקהל שלא יתרצה לעמוד לפניו לבדו לדין עכ"ל ובטחתי בענוותנותו של החכם השלם שאפילו שכל העולם יתרצו לעמוד לפניו לדין לא יעשה ולא ידין שום דין ומשפט אלא בעצת כל בני ישובתו כי היכי דלימטי ליה שיבא ועוד כתב (הרב המבי"ט) באותה תשובה וז"ל טעם שני שאפילו שהקהל לא היו ממנים אותו ולא היו כותבים עליו הסכמה הכתובה למעלה היו חייבים לקבלו מצד הדין שהוא יורש שררת אביו בלי הסכמתם כמו שכתבו המפרשים עכ"ל הרי שחייב את כל הקהל לקבלו מצד הדין:

לו

וכן נראה ממה שכתב מוהר"י אדרבי בסי' קי"ו בתוך התשובה וז"ל חדא שהדין כן שבן החכם קודם לכל אדם אף שיש אחר טוב ממנו כל שכן בנדון דידן שבן החכם נבון וחכם וטוב בעיני אלהים ואדם והגון וראוי לירש מקום אביו וראיה לזה כתב הרשב"א בסי' ש' וז"ל כלל גדול אמרו ז"ל בכל ענייני המינויים שאם היה הבן ראוי הוא קודם לכל אדם ואפילו כהן גדול אם היה בנו ראוי אף שיש גדולים כמוהו או יותר הבן קודם שנאמר והכהן המשיח תחתיו וכו' הרי שמשורת הדין ראוי שירש הבן מקום אביו וכו' וכן כתב בסי' ס"ח עי"ש וכן כתב מוהרש"ך בח"ג סי' מ"ז וז"ל עם היותו רך בשנים כיון שבקהל הנז' החזיק בו החכם זקנו והחכם אביו אפילו למנותו מחדש היה מספיק טעם חזקת אבותיו בשררה במקום ההוא אפילו שלא היה מוחזק כל כך בחכמה כדי למנותו כל שכן שהוחזק וכו':

לז

נמצינו למדים מכל מה שכתבנו לנדון שלפנינו (על בן הרב כנסת הגדולה) שחייבים כל הקהל להעמיד את החכם השלם על כל מקום שהניחו לו אבותיו ואין לאחר זולתו וכל הפוצה פה ומצפצף לעשות נגד זה עושה שלא כדין כמו שיראה המעיין בתשובות הרבנים שהבאתי שהוא כדברי ושוב כתב דגם מצד המנהג הדין הוא שיהיה הבן יורש שררת אביו והביא דברי הרשב"א בתשובה והעיד שכן המנהג בכל ערי טורקייא במצרים וכל סביבותיה ודמשק וארם צובה וטוקאט ואמציא ואנגורה וברוסה וקושטא וגליפולי וכמה מקומות אחרים שנוהגים כן שממנים את בן הרב במקום אביו ופשיטא שכן ראוי לעשות שוב כתב ואף שמוהרשד"ם ביו"ד סי' פ"ה כתב על תשובה זו דהרשב"א שלא

דבר הרב בענין תלמיד חכם כי הרי כתיב צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה עי"ש אבל לא מפני הבנים אלו בנדון דידן נוכל לומר שמוהרשד"ם יאמר כן שהרי בתשובתו נראה שמי שהיה רוצה להיות חכם לא היה ראוי לכך מה שאין כן בנדון דידן כמו שכתבנו:

לח

ועוד אפילו נאמר שמוהרשד"ם סובר כך לא מפני זה נניח כל סברת הפוסקים שהזכרנו בשביל סברת היחיד דאחרי רבים להטות ואין לומר קים לי כמוהרשד"ם חדא דבסברת יחיד אין לומר קים לי ועוד אפילו היו שנים אין לומר קים לי מפני שהוא מילתא דאיסורא וכן במוהר"י אדרבי סי' קי"ו כתב דברים כאלו וכל זה הוא אם היה רב אחר מסכים עם מוהרשד"ם מה שאינו אלא יחיד בסברא זו כמו שהוכחנו וכו' שוב כתב (בד"ה ואודיע) בשם הרב כנסת הגדולה בא"ח סי' ג"ן בהגהת ב"י וז"ל הוא הדין לכל שררה מן הצבור הן מלך הן חכם הן חזן הן שוחט או מוהל או גבאי במקום שלא נהגו למנותו לזמן ידוע שאין מסלקין אותם אם לא נמצא בהם פיסול וה"ה נמי דאם יש לו בן ממלא מקום אבותיו שיורש את מקומו כמו שכתב הרמב"ם וכו' והרשב"א בסי' ט' והריב"ש בסי' רע"א ופסקים וכתבים סי' קכ"ח ומוהרימ"ט ח"ג סי' ק' וכתב מוהרשד"ם בחלק יו"ד סי' פ"ה דלענין מינוי ח"ח לת"ת או לדון או להורות אין דין זה אמור כדאמרינן צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה ואין כן דעת הר"י אדרבי סי' ס"ח מוהרימ"ט ח"ג סי' ק"ק והרש"ך ח"ג סי' מ"ו ונראין דבריהם ועיין בהר"י אדרבי סי' קי"ו ובט"ז ח"א סי' רל"ח ומוהר"י הלוי סי' נו"ן ובסוף הספר בשער המפתחות בסי' הנז' עכ"ל הכנסת הגדולה:

טל

וסיים (בבתי כנסיות הנ"ל) כי לענין דינא החכם השלם יורש מקום אביו רבינו הכנסת הגדולה לדעת כל הפוסקים צריכים לעשות רצון רבינו שכתב שנראים דבריהם של האומרים שהבן יורש מקום אביו והושיבו את בנו על דין וכל תכשיטי ת"ח שהיו לרבינו תתנו לבנו ואל תחמיצו את המצוה בטענה שהוא עדין תוך שנה של רבינו כי לאו מילתא היא כי הוא לא מת והוא חי תחת כנפי השכינה ותנו כבוד לאלקיכם ולרביכם כי זה הוא כבודו שימלא מקומו בנו ידידו ואתם שמחו בו והוא ישמח בכם וכו' אלו תורף דברי הקונטריס הנ"ל (באות ל"ד) הנך רואה מתוך דברי הרבנים הנז"ל שתואר חכם משתמשים בו להוראת רב ומורה הוראות:

מ

והגאון שואל ומשיב במהדורא קמא חלק שני סי' י"ז נשאל מרב אחד שאביו היה רב עשרים שנה וכשנסלק הסכימו שלמים וכן רבים להושיבו על כסא הרבנות אמנם רבו המעוררים ותחלה טענו שיעמוד למבחן לפני אבד"ק דעיר פ' ועמד לפניו ונתן מהודו

עליו שוב אמרו כי יסעו לפני הרב הגדול פ' וכאשר יגזור כן יקום ונסע אחיו שם ובבואו אמר שאין לבן התמנות אביו רק כאשר יסכימו כולם כאחד והשואל צווח כי כרוכייא שבדברי הרמב"ם פרק א' ממלכים והרמ"א ביו"ד סי' רמ"ה והרשב"א בסי' ש' והמג"א סי' ג"ן מבואר שהבן ממלא מקום אביו והיתה תשובת הגאון שואל ומשיב (שיושב במקום שאין ספרים לעיין ורק ירשום הרשום בזכרונו) זכורני כי כבר היה מעשה בהיות הרב פ' בן להאבד"ק ראשטשיץ רצה להיות אבד"ק בלאזשיב ומקודם היו שניהם אחד אשר הבן הוא מ"ץ בראפטשיץ ורצה למלאות מקומו אך להיות כי כבר אחר מות אביו אפסקיה אחר תמך הגאון אבד"ק פשוועסק מרישא את ידיו שאין לבן למלאות מקומו והארכנו אז הרבה בזה (אמר המחבר עיין בזה לקמן באות ס"ד בדין זה היכא דאפסקיה אחר אם הבן אבד חזקתו):

מא

והנה בנ"ד דלא אפסקיה אחר לכאורה דבר מבואר שהבן ממלא מקומו אמנם מוהרשד"ם שבמג"א סי' נ"ג ס"ק ל"ג כתב דבחכם הממונה לדין או להרביץ תורה לא אמרינן כן ובס' י"מ מאכ"ח כתב שבכתר תורה אין בניהם קודמים רק מהלל הנשיא ואילך נהגו שבניהם קודמים עיין בפי"ג דכתובות ולכאורה תמוה שאם כן מה מקשה בכתובות דף ק"ג הא קרא כתיב ואת הממלכה נתן ליהורם והא אינו דומה מלוכה לכתר תורה וכל שכן דתמוה על מוהרשד"ם שכתב דבמרביץ תורה לא אמרינן הכי והוא נגד ש"ס הנ"ל וחפשתי בשו"ת מוהרשד"ם ולא מצאתי לא בחלק א"ח ולא ביו"ד שוב מצאתי דברי מוהרשד"ם במקום אחר ונראה דגוף הסברא שחידשו מוהרשד"ם והי"מ הנ"ל דבכתר תורה לא שייך שהבן ימלא מקום אביו היא סברא נכונה דבשלמא בשאר מינויים צריך לומר שהתורה זכתה לו ולבניו אחריו אבל כתר תורה איך אפשר דהבן ימלא מקומו והא עיקר התורה להורות חקים ומשפטים ישרים עפ"י דרכי התורה ואם כן בחכמה תלי רחמנא ואיך ימלא הבן מקום אביו החכם יהיה או סכל:

מב

אמנם נראה דבאמת זה ודאי אין סברא שימלא הבן מקום אביו כל שאיננו חכם דוה אי אפשר ורק כל שהוא ממלא מקומו קצת וממלא מקום אביו עכ"פ ביראת חטא אם כן כיון שהוא ירא שמים בודאי מה"ש יעזרוהו שיהיה ממלא אח"כ מקום אביו וזהו שחידשו מוהרשד"ם והי"מ שיש הבדל בין מינויים של שאר שררות וגדולה למינוי התורה שבשאר מינויים זכו בניו אחריו בין שיהיו הגונים לזה או לא אבל כתר תורה צריך שיהיה עכ"פ ממלא מקום אביו ביראה ובתורה עכ"פ קצת ואז יסייעוהו שיהיה ממלא אח"כ גם בתורה וביאר ליישב בזה הסוגייא דכתובות וסיים:

מג

וראיה מדמנינו שהבטיחה התורה לפנחס והיתה לו ולזרעו אחריו וקשה הא כהונה הוה ככל השררות ובספרי למדו מהכהן המשיח תחתיו מבניו ולמה לי קרא בפנחס ולהנ"ל ניחא דבכהונה בעי שיהא חכם ובקי בעסקי עבודה והבטיחתו תורה שיהא בניו אחריו גם כן וכו' ובנדון זה נראה שיש דברים בגו כי מתחלה אמרו שיעמוד למבחן וכו' ואח"כ אמרו שמה שיגזור הרב כן יקום וכו' לכן אליכם אישים אקרא שיעמדו לימין הרב השואל ויעמוד לשרת לפני העדה שוב ראיתי בספר החסידים סי' תשנ"ז שכתב דבמצות אין שייך ירושה ודוקא אם ממלא מקום אבותיו הוא דשייך התמנות לו אבל (כשממלא) [לא כשאינו ממלא] מקום אבותיו עי"ש מעשה רב וחסיד גדול והוא הדבר אשר דברתי ע"כ תורף דברי הגאון שואל ומשיב שם ובסי' י"ח כתב בשם הרב השואל שהביא שו"ת הרב המבי"ט בח"ב סי' קפ"ו שאם קצת קבלו הבן למלאות תחת אביו וקצתם ממאנים לחתום שהדין עם הממלאים מקום יד הבן ואין אתי ספר המבי"ט אבל הדין אמת ועיין בא"א הנדפס בבחה"ט א"ח סי' ג"ן עכ"ל והנה בסברת הרב מוהרשד"ם כבר כתבתי למעלה דברי רבני האחרונים ובאות כ"ו הבאתי דברי הרב חתם סופר בזה וחידוש הוא שהרב שואל ומשיב לא ראה את דב"ק:

מד

שוב מעשה (שם בשואל ומשיב סי' י"ט) שהיה בעיר דראהביטש שמת האבד"ק הרב אברהם יעקב ונחרצו בני העיר לקבל את בנו הרב אליא תחת אביו ובפיתוי דברים נתקבל שם רב אחד אלעזר ניסן ושוב מת הרב אלעזר ניסן ורצו ליקח את הרב אליא בן הרב הראשון אמנם הוא לא רצה כי אחרי שלא זכה לישב על כסא אביו במות אביו אינו רוצה עתה ולכן הסכימו לקבל לרב את בן הרב אלעזר ניסן הנ"ל ושלחו מכתב כי עשו קאנסיס על משכורתו והושלש ביד גביר אחד והותנה בפירוש שאם לא יבא על זמן פלוני נתבטל הקאנסיס ועבר הזמן וכתבו לו שיגביל מועד בואו לדראהביטש ולא השיב דבר אחר זמן כתב להם כי ישלחו אחריו בזמן פלוני וכן עשו ושלחו לו מרכבות לפי כבודו ושני אנשים לומדים בבואם שם קבץ אנשי עירו והגיד להם שרצונו לנסוע לדראהביטש מפני שפרנסתו דחוקה ובני עירו נתקנאו בדראהביטש והוסיפו לו על משכורתו והאנשים עם העגלות שבו ריקם ובאו אנשי דראהביטש להגביר הנ"ל שישיב להם הקאנסיס הנ"ל ולא רצה להשיב עד אשר שאל את פי הרב הנ"ל ושאל את פיו וקבע עוד זמן ושאם לא יסכימו אנשי דראהביטש להזמן שקבע ישיב להם הקאנסיס בין כה וכה נודע הדבר כי הוא באמת לא רצה לבא לדראהביטש רק אמו רצתה שבנה הקטן יקבל הרבנות ופתתה את דלי העיר באמרה שבעלה המנוח היה רצונו בכך וכאשר נודע

להם הדבר הלכו וקרעו הקאנסיס הנ"ל ושלחו אחרי הרב אליא בנו של הרב הראשון להיות רב וחתמו כשלש מאות איש קצינים ונכבדים וצד השני שלחו עוד הפעם לבן הרב אליעזר ניסן שני אנשים שיפתו אותו לבא אליהם ושבו ריקם ולכן שלחו אחר הרב אליא ובא אליהם וקבלוהו בכבוד גדול ודרש להם בשבת קודש וגם בשבת שובה ושוב מתה אשת הרב אליעזר ניסן ובא בנה (הוא הרב ששלחו אחריו שיבא לרב ולא בא) לקבל הירושה והתלקטו אליו מדלי העם ומעכבים מליתן שכירות הרב אשר מזה הוא פרנסתו ונשאל הגאון שואל ומשיב הדין עם מי:

מה

והשיב לא ידעתי מה זו שאלה כי אחרי שבן הרב אליעזר ניסן לא בא על זמן הקצוב מה להם ולו ועד כאן לא כתב הרמב"ם אלא אם הבן הממלא מקומו רוצה לבא אבל באם אין רצונו לבא מה להם ואף שרוצה שיהיה הבן אחר שם בזה לא כתב הרמב"ם דכל שיש הבן הממלא מקומו לא נתחייבו אנשי העיר לקבל רב אחר אף שהוא גם כן בנו מי שאינו ממלא מקומו ואף שהוא רב במקום אחר הלא דראהביטש עיר גדולה מזו ולמה יקבלו הם הצעיר שהיה סוחר ולא מלא ידו ועוד הלא הרב אליא גם הוא זכה ועוד לו משפט הקדימה כי אביו היה מקודם האב"ד וגם אז כבר רצו בני העיר לקבלו טרם שנתקבל הרב אליעזר ניסן וגם כפי אשר שמעתי בן הרב אליעזר ניסן מחל בפירוש משרת הרבנות ואין אחר מחילה כלום אלו תורף דב"ק:

מו

ובשואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סי' קנ"ד שקיל וטרי בענין ירושה לרבנות ולא כתב גוף המעשה וטענות הצדדים רק כתב שדברי הרב פלוני ישרים ודברי שכנגדו הם עקשות וכו' כמדבר על הידוע מה הם דברי אלו ואלו וסיים אמנם נניח זאת הרי הרב המנוח זכה שישמרו לו הזכות לבנו אחרון ואף אם אינו ראוי עוד להיות ממלא מקום אבותיו בכל דבר הוראה כאביו הא על כל פנים כשילמוד ויעיין בדברי הפוסקים יהיה ראוי להורות ולדעת ובזמנינו שת"ל רבו ספרי הפוסקים האחרונים בכל ענין אם כן כל שיש לו שכל ישר ושיקול הדעת הראוי יוכל לפסוק בלי חשש מכשול והרי הוא עצמו (הרב המתעקש) שהיה בתחלה מלמד לא היה בקי בהוראה כל כך ואחר כך כשנעשה רב אולי היה חוזר על לימודו ונעשה בקי בהוראה ולא יאמר כדבר הזה והלא בעוה"ר בהרבה מקומות במדינת רוסיא הרבנות שייך להרבנים והם משלחים לכל עיר מלמד או מו"ץ וכי בן הרב אינו ראוי לכל זה כמו כל המו"ץ שלהם ואיך לא יבוש לומר לדחות את בן הרב ואלמנת הרב ובניה לפסוק חיותם בשביל שיש לו איזה נגיעה חי נפשי כי בושתי מאד לראות כזאת ואקוה שגם הוא יחזור מדבריו ויושיב את בן הרב לקדמותו

וכו' וה' ישפות שלום אל המחזיקים בתורה וביראת ה' ויחזקו את בן הרב על מקומו להחיות נפשו ונפש האלמנה ובניה עכ"ל והנה במה שכתב שאין לדחות את בן הרב מפני מה שאינו ראוי כל כך כי כשילמוד ויעיין יהיה ראוי וכו' יש לו רב תנא דמסייע ליה הוא הרב מוהר"ש ן' עזרא (הראשון) שהבאתי דב"ק לעיל באות ל"ה על בן הרב כנסת הגדולה ונסתייע מדברי הרב המבי"ט עי"ש:

מז

ושם (בשואל ומשיב תליתאה) בח"ב סי' קי"ז בדבר אשר הרב שבק חיים והרבנית לא הניחה לקברו עד שחתמו אנשי העיר לקבל חתנה ושוב נתחרטו באשר עסק במשא ומתן עשר שנים ולא למד צורתא דשמעתא וגם אינו ערום ביראה והרבה אנשים כתבו שיבא ובא שם ורב אחד כתב לו שלש הזמנות שיבא אצלו ויקוב הדין את ההר והוא שחק לקול דבריו ובטחונו חזק על הרב הגדול שהוא בעזרו כי הוא מחותנו וראיתי העתקת מכתבי הרבנים כי אסר על השו"ב השחיטה עד שיתן להרב שני רו"ך ויראו לו סכין של שחיטה ואנשי העיר קבלו עליהם באיסור חמור השחיטה של השו"ב אם יתנו דבר מה להרב המשתרר עליהם בחנם והשו"ב האומללים הולכים ודלים ולא ידעו מה לעשות ובקשוני לחוות דעתי בדבר הרב ובדבר השוחטים ולא אכחד כי כמשא כבד יכבד ממני לכתוב בדברים האלו וכו' וכל איש עוטף כל מה שיכול לעטוף שנאה ובוז על הצד שכנגדו כי הנצחון תגבר גם הכושל יקימון מליו אמנם בכל זה למען כבודו יתברך ותורתו לא אחשה והנה בדבר הרב לא ידעתי אם יש לו כח להשתרר על העם אף כי פרי צדוק הוא אם אין לו כח לעמוד בהיכל המלך להיות בקי בהוראה ובמקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב:

מח

ואם מצד הקבלה שקבלו לרב כיון שהרבנית לא הניחה לקבור בעלה הוי קבלה בטעות ואין לך אונס גדול מזה עיין ביו"ד סי' רל"ב סי"ז בהגהה דאם עשה משום הפצרת החולה הוי כנדרי אונס וכל שכן כאן שמשום יקרא דשכבי שלא יהא מוטל בבזיון עשו כן פשיטא דהוי קבלה בטעות ואף אי נימא דכל שחתמו ועשו מעשה לא עשו משום כבוד המת מכל מקום אחר שנתברר כי לא למד ולא שנה וכל שכן שאינו יודע בהוראה כלום אם כן הוי קבלה בטעות וחוזר ועיין בתשב"ץ ח"ב ס"ב דאף דמחילה בטעות הוי מחילה היינו כשטעה מעצמו אבל אם הטעו אחרים לא שמה מחילה וכאן הוי טעות מאחרים שבלי ספק כתבו להם וגם הוגד להם כי הוא למדן ובקי בהוראה וא"כ הוי קבלה בטעות (ושקיל וטרי במה שיש להקשות על סברת הרשב"ץ מש"ס דכריתות דף כ"ד גבי שור הנסקל שהוזמו עדיו כל הקודם זכה וסיים):

מט

ואם נימא כיון דחתן הרב הוא וחתן דינו כבנו כמ"ש בשו"ת רמ"א בסופו בתשובת הגאון מוהר"ר שאול וכו' אין מזה תברא דכפי הוראות בהעתקה מהרב הג' גם הוא כתב שאינו כל כך בקי וצוה שבתוך הזמן יהיה מורה אחר שיורה ובטוח בזכות אבותיו שברבות הימים יהיה ת"ח הנה כל שאינו ראוי תכף להורות כיון דנדחה נדחה וכמ"ש באשל אברהם הנדפס סביב השלחן ערוך הקטנים בשוחט שהניח בנים קטנים והעמידו שוחט אחר וכשהגדילו תובעים הבנים חזקתם וכתב כיון דאידחי אידחי עי"ש (דברי האשל אברהם הם בסי' ג"ן) והוא הדין בנדון דידן ומה שכתב הרמב"ם בראשון מהלכות מלכים דאם הוא קטן משמרים לו המלוכה זה דוקא למלכי בית דוד וכו' אבל בשאר מינוי ושררה פשוט כיון דנדחה ידחה. וכן היה מעשה בק"ק בלאשיב אשר קבלו להרב מוהר"ר אהרן מראפשיטץ שם אף שהי' בנים להרב המנוח שם וכתב הגאון מפשעורסיק ושדר לן חורפא דכיון דאידחי אידחי ובאמת המג"א בסוף סי' ג"ן הביא ממוהרשד"ם ועשרה מאמרות דבכתר תורה לא שייך זאת והארכתי בזה בתשובה ושוב כשרצה הגאון מסיגיט להיות בדארביטש ורבתה מחלוקת אמנם כל זה באם ראוי הבן אבל כאן שאינו ראוי מי יודע אם יהיה ראוי עוד אחר שעסק במשא ומתן עשר שנים ולא למד ולא שנה קשה מאד שאחר כך יהיה בקי בהוראה פשיטא שאין להבן זכות ועיין בספר החסידים סי' תשי"ז [תשנ"ז] שכתב גם כן דבמצות לא שייך ירושה ועוד היה מקום לדחותו וכו' ועל כל פנים אם אינו ראוי פשיטא שלא נוכל לכוף שיהיה הוא הרב ואחר יהיה מורה הוראה:

נ

הן אמת שבעוה"ר הן רבים עתה עם הארץ אשר הם פרי קודש ויעמידו תחתם מורה הוראות והמה יקחו המעות ועל כן תפוג תורה שעל ידי כן ימשכו ידיהם מהלימוד שלמה ילמדו אם אינם פרי קדש מה יועיל להם כל לימודם ובעינינו ראינו שבמדינה פ' מעט מעט היודעים להורות וגם במדינתינו יום יום יתמעט הלימוד ובפרט הוראה כי במה נחשב המורה אם אין לו תפארת משרת הרבנות כי הרבנות ינשא למי שהוא פרי קודש הילולים החכם או סכל והרבה יש לדבר אבל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו' כי פשתה המספחת. בדבר השו"ב מאוד אני מתפלא איך יוכל הרב לאסור שחיטת השו"ב העניים האומללים האלה מה חטאם ומה פשעם אם הרוב מהעיר אסרו על עצמם השחיטה אם יתנו להרב וכבר אמרו חז"ל על פנחס ויפתח בן מחבלתא לחייתא וכו' ולא מצד הדין בלבד אין לו כח לאסור השחיטה כי גם מצד מגדר מילתא לא ידעתי מה מיגדר מילתא שייך בזה ופשיטא שהשוחטים מותרים לשחוט עד כי יקום למשפט לפני הרב דגליל ויקוב הוין את ההר:

נא

והגאון בית שלמה בחלק א"ח תוך סי' י"ג הביא דברי הרמב"ם שבפרק ד' מהלכות כלי המקדש ושבפרק א' מהלכות מלכים ושכן פסק הרמ"א ביו"ד סי' רמ"ה ושמבואר שם דגם לענין רבנות הדין כן ושכן כתב הגאון מוהר"ר שאול בתשובתו הנדפסת בסוף תשובות הרמ"א ושכן שמע מפי אביו הגאון שפסקו כן כל הגאונים וזה דלא כמו שכתב המג"א בסוף סי' ג"ן בשם מוהרשד"ם וכו' שוב הביא דברי הרב חתם סופר בסי' י"ב הנ"ל בס"ק כ"ו ושקיל וטרי בהו וגם אני הדל כתבתי על דבריו לקמן בסימן ח' עי"ש מתבאר מדב"ק שסובר דנקטינן דגם בענין רבנות יש דין ירושה לבן לעמוד במקום אביו:

בן

גם בשו"ת שם אריה חלק א"ח סי' ז' (בד"ה והנה במגן) הביא מה שכתב הרב מגן אברהם בסוף סי' ג"ן בשם הרב מוהרשד"ם דבכתר תורה אין דין ירושה מן הדין מדאמרינן דשלשה כתרים הם כתר מלכות וכתר כהונה מורישים לבניהם וכתר תורה מונח בקרן זוית כל הרוצה ליטול יטול ובשם ספר עשרה מאמרות כתב גם כן דבמינויים שהם כתר תורה אין בניהם קודמים רק מהלל הנשיא ואילך נהגו שבניהם קודמים והרבה להשיב על זה ודעתו נוטה שגם מעיקר הדין יש דין ירושה גם במינוי דכתר תורה וסיים (בד"ה ועוד נראה) ועל כל פנים לדינא אין נפקא מינה בזה דהמנהג בזה הלכה כדכתב הרשב"א בתשובה בפרט מנהג קדום כזה מזמן הלל הנשיא ואילך ולכן בנדונו שהרב אבד"ק פלוני מת והניח בן ממלא מקומו ומקצת אנשים דשם משנאתם להרב נטרו שנאה לבנו ואין רוצים שיתמנה לשרת במקומו ופסקו הרבנים שהדין עם בן הרב והוא קודם לכל אדם וכו' כתב הרב המחבר שיפה פסקו ויעמוד בן הרב בחזקתו חזקת אבותיו כאשר נפסק הדין ואסור להשיג גבולו עי"ש בגוף דב"ק שהביא דברי הרמב"ם שבהלכות מלכים והלכות כלי המקדש בענין זה וגם נשא ונתן הרבה בדברי הגאון חתם סופר בא"ח סי' י"ב במה שמפלפל בתשובת הרשב"א והאריך ליישב תמיהותיו לך נא ראה:

גן

וכתב עוד בשם אריה שם דאחר זמן קמו המערערים הרוצים לגרש אותו מהסתפח בנחלתו ורוצים להכניס לו צרה ולקבל עוד מורה אחד באופן שישתמשו שניהם בכתר אחד ויחלקו גם כן ביניהם הכנסות הרבנות ורבים ממאנים בזה מפני המחלוקת כי אי אפשר לשניהם להשתמש בכתר אחד וגם דאין ההכנסה מספקת לשניהם וגם בן הרב הנ"ל צווח ככרוכיא על זה שרוצים להסיג גבולו ומה לי קטלא כולא ומה לי קטלא פלגא והאיש שרוצים שיתמנה עמו הוא בן עיר אחרת ולא עדיף מיניה לא בחכמה ולא ביראת חטא והכל יודעים ורואים שאי אפשר שיהיו נוחים זה לזה בהלכה ועל ידי זה

רבתה מחלוקת בישראל בעיר הזאת ובתשובתו הביא דברי הרמ"א שביו"ד סוף סי' רמ"ה דרב היושב בעיר ולומד לרבים יכול חכם אחר לבא אפילו מקפח קצת פרנסת הראשון כגון שהקהל קבלו עליהם לרב ונוטל מהם פרס אפילו הכי יכול השני להחזיק רבנות כהראשון אם הוא גדול וראוי לכך והוא מתשובת מוהרי"ו ומוהרא"י והרבה להשיב על זה שדברי הרמ"א שם קשו אהדדי שהרי בתחלה כתב מי שהוחזק לרב בעיר אפילו החזיק בעצמו באיזו שררה אין להורידו מגדולתו וכו' ואין סברא לחלק בין אם באים להעבירו לגמרי להיכא שממנים עמו רב אחר דמה לי הורדה בכולו או במקצתו ואין לך הורדה גדולה מזאת דבתחלה היה מורה בכל העיר ועתה נחלקה הוראתו ונכנסה צרה בביתו:

אמר המחבר בשו"ת מנחת שי להגאבד"ק קניהעניטש יצ"ו ראיתי בריש סי' ל"ז שכתב בשם הרב כנסת הגדולה בשו"ת בעי חיי לדעת הרמ"א דלא פליגי הריב"ש ותרומת הדשן דדוקא לדחות הראשון לגמרי אינו יכול אבל לשמש שניהם כאחד ברבנות מותר ולא ציין באיזה חלק והסימן ואני הדל מצאתי בספר פרת יוסף להרב מוהר"י אלפאנדרי בחלק ח"מ סי' ב' דף ס"ח ע"א שכתב בשם הרב כרם שלמה כלל העולה כי לא מן ה' הוא זה לשום חכם כקטן כגדול להשיג גבול החכם הראשון שהיה מרבץ תורה וכו' והרוצה לבא בגבולו בתוך קהלתו ליטול איזו שררה גדולה או קטנה הוא בכלל משיג גבול רעהו וגם יחידי הקהל המנגדים לו ורוצים להסירו משררתו או להביא אצלו צרתו בצדו עתידים ליתן את הדין והמחזיק ביד החכם להשיבו על כנו כמשפט הראשין ישא ברכה וכו' עכ"ל ועם כי אין אצלי ס' כרם שלמה לעיין בדב"ק מכל מקום פשט דברים הנ"ל מורים דקאי בשיטת הרב שם אריה דלא זו בלבד להורידו לגמרי דאין רשאים אלא גם לספח לו צרתו בצדו לא יתכן ועתידים ליתן את הדין אלא דצריך להתיישב דמעובדא דרבן גמליאל שבפרק תפלת השחר דף כ"ח וכ"ט כשהעבירוהו מנשיאתו ומינו את ר' אלעזר בן עזריה ואחר שנתפייס ר' יהושע ורצו להחזיר את רבן גמליאל אמרו היכי ניעביד ניעבריה מעלין בקודש ולא מורידין וכו' ונמנו וגמרו שידרוש רבן גמליאל שתי שבתות ור' אלעזר שבת אחת מתבאר שכשאין מעבירין השררה ממנו לגמרי לא מקרי הורדה שלא כדכתב הרב שם אריה דמה לי הורדה בכולה ומה לי הורדה בפלגא ועיין במה שהבאתי לעיל בסימן א' אות מ"ט וק"ל:

דן

שוב כתב (בשם אריה שם) דמדברי הרבנים מוהרי"ו ומוהרא"י שמהם מוצא הדין של הרמ"א מתבאר יפה שלא כתבו כן (שרב אחר יכול לבא ולדור ולהחזיק רבנות וכו')

אלא דוקא כשהראשון לא נתמנה מן הצבור אלא הוא מעצמו החזיק ברבנות אבל אם נתמנה מן הצבור כולי עלמא מודו דאין שום אדם יכול להשיג גבולו לא בכולו ולא במקצתו והצריך עיון מה שברמ"א כשהביא דברי מוהרי"ו ומוהרא"י הוסיף לומר כגון שהקהל קבלו הראשון עליהם לרב ונוטל מהם פרס על זה והרי המעיין בדבריהם יראה דלא מיירו בנתקבל מהקהל אלא בהחזיק מעצמו וכו' וגם דברי מוהרי"ו ומוהרא"י הם היפך המבואר בתשובת הריב"ש סי' רע"א דאף כשזכה מעצמו באיזו שררה אין יכולים להורידו מגדולתו ולכן פסק בנדונו שאביו הרב נתמנה מן הצבור ונהג רבנות כמה שנים מוריש זכות זה לבנו ואין לשום אדם ליכנס בתוך שלו להתנהג ברבנות כמותו בשים ענין לא מצד הדין ולא מצד המנהג וכל שכן שאינו יכול לקפח פרנסתו:

אמר המחבר לפי הנראה לא זכר שר דברי הגאון חתם סופר בחלק יו"ד סי' ר"ל על דברי הרמ"א בשם מוהרי"ו ומוהרא"י שלא נאמרו הדברים אלא בימיהם שלא קבלו הרב כפועל אלא כל חכם הנהיג בני העיר שדר שם וממילא היה לו פרס הקצוב מחופות וקידושין וכדומה וכו' וכיון שלא שכרוהו כפועל אם יבא שם אחר וינהיג גם הוא רבנות מי ימחה בידו אבל בזמן הזה שמקבלים רב ועוקר דירתו ממקומו וקוצבים לו שכירותו כמו שמשכירין פועל ואליו הוא נושא נפשו ונפשות ביתו ובתוך אותה קצבה הוא שכרו מחופות וקידושין וגיטין אם כן פשוט שהבא בגבולו לא טוב עושה בעמיו וגרע מיורד לאומנות חברו שכבר זכה הרב בכל רווחא דעבידי דאתי בגבולו ואסור לשום אדם לקפח פרנסתו בזה והוי כגוזל ממש ודבר זה פשוט מאד ואין ראוי להאריך אלו תורף דב"ק הנך רואה שגם הגאון חתם סופר דעתו לדינא כדעת הרב שם אריה דכשנתמנה על פי הצבור כמו שהוא המנהג בזמן הזה שמקבלים רב וקובעים לו שכירות וכו' אין רב אחר יכול לבא בגבולו:

גם שם בחלק א"ח סי' י"ו כתב (בד"ה ע"כ דברתי) שנשאל על איזה מעשים בענין כזה והורה הלכה למעשה שאין קדימה לבן ואם יש אחר טוב ממנו וכל שכן שהצבור חפצים באחר והאמנם הרמ"א העתיק דברי הרמב"ם בהלכות מלכים משמע שעל כל פנים אם אין מנהג או אין הצבור חפצים דוקא באחר יש קדימה לבנו גם לרבנות אך המג"א בסוף סי' ג"ן מייתי תשובת הרשד"ם וכו' וגם דברי הרמ"ע דכל נה בשאר התמניות אבל ברבנות של תורה הפקר הוא וכו' ובעשרה מאמרות כתב אנשי בית שני ראו שניטל המלכות מבני דוד המלך לגמרי לכן הנהיגו מהלל ואילך למנות נשיא תורה מזרע דוד המלך ומן אז היה להם בירושה מטעם מלכות לא מטעם תורה וכבר הארכתי בזה בתשובה והעליתי כן להלכה שוב מצאתי בספר גנת ורדים חלק יו"ד סי' ז' ח' פלוגתא בזה ואמנם

היום חזרתי ועיינתי בזה לקיים דברי הרמ"א דודאי נשיא התורה בזמן חז"ל היה כעין מינוי קדושה לבד לא שירות וזה איננו בירושה אך עכשיו הוא כמשועבד לקהל לעשות צרכיהם בשכר ולא גרע מש"ץ ואטו מפני שהוא גם כן שר בתורה מגרע גרע הרי קמן דמהלל ואילך אף על פי שהיה נשיא תורה מ"מ כיון דפתיך בהו ג"כ זכר למלכות ב"ד ירשו בניהם ה"נ דכוותיה וב"ה שזכיתי להפך בזכות תלמידי חכמים ובניהם אחריהם אך מ"מ בענין רבנות דמדינה שעיקרו שיהיה גדול מכל רבני המדינה ושישאלו ממנו ועל פיו יצאו ויבואו ואם איננו גדול מהם בודאי לא יועיל ירושת אבותיו אי גדול מכולם אזי אפילו איכא בעלמא גדול מזה מ"מ זכות אבותיו יעמדו לו להקדימו אבל אי איכא במדינה גדולים ממנו אי אפשר לומר שיש לו קדימה וכו' הרי שכתב מפורש שצדקו דברי הרמ"א שבזמן הזה על כל פנים יש דין ירושה גם ברבנות אף גם זאת ישמח צדיק כי חזה לאפוכי בזכותייהו דתלמידי חכמים ובניהם אחריהם:

ואנכי חזון הרביתי בחתם סופר חלק ח"מ סי' כ"א על מעשה שהיה שרב אחד החזיק בקהלה אחת ברבנות שהיה ממלא מקום אבותיו בחכמה ויראה ושוב קם דיין אחד ועשה קובלנא בערכאות הקיר"ה יען כי הוא בן מדינה הוא קודם להרב הנ"ל אשר החזיק כבר ברבנותו והשיב שהדיין הנ"ל שתים רעות עשה ועל כל אחת משתיהם ראוי שיפסל מלהיות דיין ומ"ש עד שיחזור ויקבל תשובה על העבר ותיקון מעשיו על העתיד ואלו הן א) במה שרוצה להשתרר על פי הערכאות שלא ברצון הצבור והביא על זה לשון מוהר"ם בתשובה דפוס פראג דף קי"ג ע"ב שגזרו ונדו והחרימו בשמתא שלא יהא אדם ראוי ליטול שררה על חברו על ידי מלך ושרים ושופטים אם אין דינא דמלכותא גוזרת שיתנהגו כן על פי משפטי הקיר"ה אם לא שימנו אותו רוב הקהל מפני חשיבותו והעובר על גזרתם יהיה באלה ובנידוי ובשמתא וכל ישראל בין החתומים ובין שאינם חתומים ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם גדולים וקטנים יהיו מובדלים ממנו פתו פת כותי יינו נסך ספרו ספרי קוסמים והשומר תקנותינו ינוחו ברכות על ראשו וחתמו עלה רשב"ם ור"ת וראב"ן ועוד מאה וחמשים רבנים וביאר כונת התקנה שצריך שני תנאים דבהסכמת רוב הקהל לבד לא סגי שלפעמים מסכימים רוב הקהל על דיין בור שמקיל להם ואומרים לעז אבי אתה וגם בחשיבותו לבד לא סגי דלא עדיף מבצלאל שנמלך הקב"ה אם הגון בצלאל וכו' כדאיתא בברכות דף ה"ן ע"א ויהושע בן גמלא היה צדיק גמור ובשביל שקבל כהונתו על ידי ינאי המלך קורא עליו קשר רשעים ואם כך במגיש משפטו לפני מלך ישראל כל שכן וכו' וכבר ישב על מדוכה זו הגאון באורים ותומים סי' ס"ג סקי"ג אשר דבר זה גורם הריסות בתורה ולומדיה ודאיישר חיליה לעשות תיקון

בזה להרים דגל התורה ולבער רשעים מן הארץ וכו' ואין אנו מחרימים ומנדים כי הוא שלא כחקי הקיר"ה ודינא דמלכותא דינא אך הוא הפורץ מנודה מפי רבותינו רשב"ם ור"ת וראב"ן וק"ן רבנים ואנחנו תלמידיהם פשיטא שאין ראוי לעבור על חרם גאונים הללו והעובר על זה אסור לעמוד וליקח תורה מפיו והמעמידו כאילו מעמיד אשירה אצל המזבח וכו':

שוב כתב לבאר הרעה השנית שרוצה לדחות את הרב ממקומו מקום חיותו וכתב דכל מה שכתב למעלה הוא אם היתה עתה תחלת ברירת בחירת הרבנות והיה זה בא לזכות מן ההפקר ולהשתדל אצל השרים כיהושע בן גמלא אך שניה קשה מן הראשונה שבא איש [לדחות] רב מופלג מנחלתו ומבית ממשלתו אשר זכה בה מאז פשוט שכל מינויי ישראל אין מורידין שום אדם מגדולתו אפילו סרח ועבר עבירה כדאיתא בירושלמי ריש פרק אלו מגלחין ומייתי לה בהג"א פרק אלו מגלחין סמוך לסי' ס"ג באושא התקינו אב בית דין שסרח אין מורידין מגדולתו ומכ"ש איש צדיק נקי כפים ובר לבב מי יורידוהו ארץ עש"ע אורח חיים סי' נ"ג וחלילה מי שלח יד במשיח ד' וניקה ובש דאית ליה זכות אבותיו אפילו לא היה רב שם הלא ראב"ע נתמנה לנשיא במקום גדולים ממנו ר' עקיבא ור' יהושע משום דהוה ליה זכות אבות מכ"ש זה שכבר זכה אביו לישב על כסא רבנות שם מהראוי להשיב בנו אחריו בתחלת מינוי מכ"ש שכבר זכה וישב איך יבא איש אחר להורידו מגדולתו ח"ו ולא יכווה ביתו מגחלת נחלת אבותיו הקדושים אשר בארץ ולא אכניס עצמי עתה בפילפול זה אם הבן יורש כבוד אבותיו בגדולת התורה והרבנות דזה היינו צריכים אם בתחילת המינוי היה הרב רוצה לזכות מטעם ירושת אבותיו אבל אחר שכבר זכה וכתורה עשו אנשי הקהלה וקבלוהו עליהם ונוהג רבנות שלו במישור זה כמה שנים איך יבא זה וידחהו מגבולו אפילו יהיה רק מלמד או אומנות אחר וזה נכנס בגבול שלו נקרא רשע יורד לאומנות חברו ולא נעלמו ממני דברי רמ"א ביו"ד סי' רמ"ה וש"ך סקי"ד אך עין רואה בגוף דברי מוהרי"א ומהרי"ו יראה ויבין כי אין אלו נאמרים אלא בימיהם שלא קבלו הרב כשוכר את הפועל אלא כל ת"ח הנהיג את בני עירו שהיה דר שם וממילא היה מקבל שכר מגיטין וקידושין ושבחא דאתי' ממילא אם כן אם גם אחר בא לדור שם וינהיג גם הוא רבנות מי ימחה בידו ועל זה כתבו על שכר זה אנו בושים כי בוודאי חרפה היא לת"ח לקבל שכר מעניינים האלו וכתיב ואותי צוה ה' מה אני בחנם אף אתם בחנם וכל זה בימיהם אך עתה שמקבלים רב ולפעמים מקבלים אותו ממקום אחר ושוכרים אותו כפועל ומחוייבים הצבור ליתן לו פרנסתו אלא שהקלו מעליהם והטילו על יחידים בעלי חופה וקידושין והלואי יבטלו זה ויתנו להרב שכירתו

מקופתם בריות ולא יצטרך לכל זה אבל שכבר נהגו כך בכל התפוצות אין אנו בושים מפרס זה כיון שנתמנה פרנס על הצבור ומחוייבים לעשות לו פרנסתו וצרכי ביתו ואם אינו רוצה לקבל כדי סיפוקו כופין אותו לקבל כמבואר בריש פרק שני דייני גזרות אם כן אין אנו בושים מפרס הזה וא"כ זה שבא בגבולו אפילו יחניף לצבור ויתרצו לו רשע מקרי ככל היורד לאומנות חברו וכל שכן להשתדל על ידי השרים ושלא ברצון הציבור הרי זה סירחא כפולה ומכופלת ואקוה שהדיין יאחז דרך צדיקים ולא יעמוד דעתו ויהיה מוצל מאותם העונות הרבים ההמה ומאותם חרמות ועונשים רבים שזכרתי ואם יש לו דין ודברים יבחר לו דייני ישראל רבנים מרוצים לשני צדדים וכאשר יורו כן יקום:

עיניך הרואות אשר הגאון חתם סופר קרא בגרון בחלק א"ח שבזמן הזה ששוכרים את הרב כפועל לית דינא ולית דיינא שאין שום רב יכול להשיג גבולו ושנה דבריו בחלק יו"ד ושילש בחלק ח"מ הנז"ל והחוט המשולש לא ינתק ואין לזוז מזה והדין אמת וישר שזכה הרב המחזיק בשררתו וממילא נמשכת שררתו גם לבניו אחריו אחרי שבזמן הזה יש לו חזקה הרי הוא בכלל כל המינויין שבישראל שירושה היא להם ולזרעם אחריהם ודברי הרב חתם סופר בחילוק זה קבלו וקימו כמה מרבני האחרונים הבאים אחריו ועיין להגאון שואל ומשיב במהדורא תליתאה ח"ב סי' קכ"ד ואף דמבואר ביו"ד סי' רמ"ו דאינו אסור לת"ח לישב בעיר שיש בה רב וכו' וגם כבר כתב החתם סופר בתשובותיו כי עתה בזמנינו לא שייך זה עי"ש ובח"א שם בסי' רל"ט כתב פליאה בעיני למה החריד כל החרדה הזאת והדבר פשוט שאין רשות לשום אדם לסדר גיטין וקידושין ולקפח פרנסתו ומה גם בזמן הזה שהרב עוקר סיכיה ומשכיה וכמ"ש החת"ס ובפרט וכו' ועיין בשו"ת הגאונים אורי וישעי סי' צ"ז ומנחת שי שהבאתי להלן שנמשכו אחר דברי הגאון חתם סופר בחילוק הנ"ל וגם באורי וישעי סי' ל"ה כתב כבר מבואר בחת"ס על דברי הרמ"א בסי' רמ"ה דאינו אלא בימיהם וכו' (ומשיב דבר שהבאתי בסי' א' אות מ"ב ד"ה וכבר ידוע. בית שלמה יו"ד ריש סי' ט"ז וטו"ב):

וכתב הגאון מנחת שי בשו"ת סי' ל"ז שדברי הגאון חתם סופר בחילוק הנ"ל צריכים ביאור דודאי אין כונתו לומר דהרמ"א מיירי שלא קבלו את הרב דהרי מבואר ברמ"א להדיא כגון שקבלו עליהם לרב ומקבל פרס ואפילו הכי התיר להשני לבא לשם רק דכונתו דבימיהם לא קבלו את הרב רק ללמוד בישיבה ולהורות הוראת איסור והיתר והם נתנו לו שכר קצוב מקופת הקהל לצורך פרנסתו אבל שאר עניינים כמו סידור קידושין ושאר עניינים לא היה החיוב עליו ורק אם נקרא לשם ממילא היו נותנים לו שכר על זה וכיון שלא היו מחוייבים לקרותו וליתן לו שכר אף שממילא היו קוראין

אותו אם לא בא חכם אחר לגבולו מכל מקום יכול אחר לבא לשם ולסדר קידושין כיון שלא קצבו לו שכר על זה ועל קבול פרס זה אנו בושים אבל בזמנינו שהרב הוא משועבד כפועל לעשות כל צרכי הקהל ולסדר גיטין וחליצות וקידושין וכדומה והקהל חושבין לו הכנסה זו מחופות בכלל שאר הכנסות ודאי הוי גזלן ממש וגם בלא"ה כתב הש"ך שם דזהו רק מן הדין אבל מצד המנהג יש למחות ברב השני וכל זה בענין שכר החופות אבל בשכר הקצוב מהקהל ודאי הוא שלו מן הדין שהרי חובה על ישראל לפרנס דייניהם וחכמיהם כמבואר בש"ס ורמב"ם ובתשובת הרשב"ץ ח"א סי' קמ"ב האריך להוכיח חיוב זה מהש"ס בכמה מקומות (נחזור לדברי הרב שם אריה שבחלק א"ח סי' ז' הנז"ל):

הן

ועוד מטעם אחר יש דין קדימה להבן שהוא בן עיר הזאת מקדמת דנא על מי שדר בעיר אחרת ורוצה לבא לכאן אם הוא אינו גדול בתורה ממנו דקיימא לן לענין צדקה ביו"ד סי' רנ"א ולענין הלואה בחשן משפט סי' צ"ז דעניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת וכיון שזה האיש עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו להתפרנס מן הצבור הוא קודם לבי עיר אחרת וגם מצד ועשית הישר והטוב נכון לעשות כן כבדינא דבר מצרא וכו' ודינו כעני המהפך בחררה וכו' וכהיורד לתוך אומנות של חברו ובחשן משפט סי' רז"ל איתא דאסור למלמד להשכיר עצמו לבעל הבית שיש לו מלמד אחר אם לא שיאמר הבעל הבית אין רצוני לעכב המלמד שלי ובנדון דידן אין ביד בני העיר לומר שאין רוצים בו כיון שיש לו זכות מצד חזקת אביו וגם כי האומרים כן הם המיעוט וצריכים לכוף ראשם לשמוע לקול מורים ואפילו אם היו הם הרוב ועל זה נאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות לכן דברי המערערים בטלים ולאלו שומעים שאמרו כהלכה וכלפי הרב הבא להכניס ראשו במחלוקת להתנהג גם הוא ברבנות על פי כח ותוקף המערערים אשר אומרים ידינו רמה ושפתינו אתנו מי ידון לנו ומורה גם הוא יורה שלא ברצון חכמים שפך חמתו בתוכחת מגולה ושאם לא ישמע לקול מורים ולא ישוב מפני כל הרי הוא כקל שבצבור ואסור לדון ולהורות ואסור למנותו לדיין והממנה אותו עובר בלא תעשה וכו' וכו' וכל המצער את הצבור עתיד ליתן את הדין וכו' וחכמי הדור מוטל עליהם לגדור גדר ולעמוד בפרץ להעמיד משפטי הדת על תלם ושלום על ישראל:

אמר המחבר נראה דלולא הטעמים האחרים שהזכיר הגאון שם אריה בנדון הנ"ל דזוכה מדין ירושה וכו' וכו' הטעם הזה (משום עניי עירך וכו') אינו מכריע לפי מה שכתב מרן החתם סופר בחלק ח"מ סי' כ"ב (בד"ה מ"מ עיניו יראו) וז"ל אין שום התנצלות לדחות הרב מהתמנותו בשום אופן כי מה שטען בן עיר קודם אדרבא רוב הקהלות מקפידים

בענין קבלת הרב שלא יהיה מבני העיר ועיין תשובת שער אפרים שאחר שקבלו רב מחוץ לעיר ונהג רבנות כמה שנים אחר כך התחתן עם בני העיר רצו לדחותו מרבנות שלו בשביל זה ואין אותה תשובה עתה במחיצתי כי אני חוץ לביתי ואיך ידחה הוא הרב המקובל כבר על שאיננו מבני העיר ואמרו חז"ל אין נביא לעירו ואם כי בשביל שמעלתו מטופל בבנים ואין לו די סיפוקו רוצה לירד לאומנות חבירו חלילה לו מעול וכי לא ידעו רבנן מאי השלך על ה' יהבך הלא הוא ה' ימציא לו פרנסתו בהיתר ולא באיסור והוא יכלכלהו ואפילו מי שיש לו צעקת לגימא על חברו ודומם שוכן סנה עושה לו דין ועיין פרק קמא דגיטין דף ז' ע"א והוא אין לו צעקת לגימא על הרב נ"י ועוד שנראה שהייתם מפוייסים או קרוב להתפייס זע"ז בענין הכנסת פרנסה ורק שביקשו שהרב לא ידרוש להם ב' שבתי דריגלי הלא נראה שאין כל מגמת פניהם אלא להוריד לארץ כבודו ומי הוא זה יעמוד לדרוש באתריה דחברי' כיון שעל פי דת"ק הוא ממונה על זה ולא אחר ואפילו אם הרבנים שוים בכל דבר יש לו קדימה על מעלתו כמבואר במסכת תענית דף כ"א ע"ב ורש"י ותוס' שם ד"ה יבוא מנה בן פרס וכו' אלו דב"ק בזה עיניך הרואות דאין טענה זו דעניי עירך קודמין טענה בענין זה ומעיד בגודלו שכרוב הקהלות מקפידין שלא יהא הרב בן עיר:

נו

והוה עובדא בעיר אחת שהיה שם רב אחד ששמש בכתר הרבנות כחמשים שנה עד יום מותו ואחר מותו נתמנה שם רב אחר ולא מבניו וכעת נפטר זה הרב ויש לו בן ראוי למלאות מקומו והוא רב בעיר אחרת ובעיר הזאת נמצאו עתה נכדי הרב הראשון אשר ראויים גם הם להשתמש ברבנות וחלק לב יושבי העיר יש רוצים בבן הרב ויש רוצים בנכד הרב הקודם ושואלים למי משפט הקדימה כי שניהם באים מצד ירושה וחזקת אבותיהם נשאל על זה הגאון שם אריה בסי' ז' (בד"ה אחר כמה שנים) אם שניהם שוים בזכותם וילכו אחר רוב דעות את מי ימנו ויושיבו בראש וכתב דמצד הסברא נראה כיון ששניהם באים בזכות ירושה מאבותיהם מה לי בן או נין או נכד כיון שבכל המינויים הירושה להם ולבניהם ולבני בניהם עד עולם כדברי הרמב"ם בראשון מהלכות מלכים וכן כתב הרמ"א בסוף סי' רמ"ה נראה שזכות נכד הראשון קודם שהראשון זכה בזה תחלה ליורשיו ואף שהפסיק רב אחר ביניהם לא אבד הראשון זכות ירושת יוצאי חלציו שקדם ובן הרב שבא מצד ירושת אביו אינו יכול לדחות יוצאי חלציו של הרב הראשון שהרי הוא זכה בזכות זה מתחלה וזכות ירושת יוצאי חלציו קודם לירושתו וכתב לבאר על פי זה דברי הרמב"ם בהלכות מלכים הנ"ל בדין ז' ובדין ט' ובמה שהשיגו הראב"ד

שם ואחר שכתב לישב דברי הרמב"ם סיים דמזה ראיה לנדון דידן דאף שהפסיקו רבנים אחרים מכל מקום הרב הראשון כשנתמנה זכה בכתר הרבנות להוריש לבניו ובני בניו עד עולם ואם כן בן הרב הזה שבא לזכות מכח ירושה של אביו שמת וזה בא מצד ירושת זקנו שזכה בכתר הרבנות מקודם נראה זכותו קודם בירושה שזכה בתחלה כן נראה ברור לענין הלכה שיורשי הראשון קודמין ליורשי השני כיון שהם ראויים לזה וכל זה במקום שמתמנים הרבנים על פי דעת הקהל ואנשי העיר כבמדינת וואלאכייא וטורכייא אבל במקומותינו שיש בזה משפטי המלוכה צריכים להתנהג על פי המשפטים ההם כי דינא דמלכותא דינא ואתה תחזה לקמן בסי' זה אות ס"ה שהבאתי בס"ד דעות הרבה פוסקים שסוברים דאם כשמת המחזיק באיזו שררה לא היה בנו ראוי לה שלא היה ממלא מקומו ומינו אחר נדחה בן הראשון לגמרי אף אם יהיה ראוי אחר כך ובני השני יורשים השררה ולא בני הראשון עי"ש ולדבריהם הדין נותן היפך מה שפסק הרב שם אריה אלא בני השני קודמין ולא נכדי הראשון וצ"ע לדינא:

נז

גם הגאבד"ק באטאשאן בשו"ת שאילת שלום מהדורא תניינא סי' רע"ו מחזיק בכל עוז דיש דין ירושה לרבנות כדכתב הרמב"ם ופסקו הרמ"א ביו"ד סוף סי' רמ"ה והביא מה שכתב הרב מגן אברהם בסוף סי' ג"ן בשם הרב מוהרשד"ם דאין דין ירושה בכתר תורה ואם האחר גדול מהבן הרבה ואין להבן יחס עם האחר אין הבן יורש וכתב דלא משמע הכי מדברי הרמב"ם והרשב"א דכל כי הא הוה להו לפרש והראיה שהביא הרב מוהרשד"ם מההיא דשלשה זירים הם וכו' וכתר תורה כל הרוצה ליטול יבא ויטול לאו ראיה היא דשם הכונה שאין התורה נקנית לאדם שאינו עמל בה מכח ירושת אבותיו ויגעת ומצאת תאמן וכו' אבל לענין שררה הרבנות אם הבן ראוי לכך ודאי בנו קודם אף בדאיכא אחר גדול בחכמה ובתורה הרבה וכו' וסיים ולא היה מלאני לבי לחלוק על רבינו הרשד"ם כי עפר אני תחת כפות רגליו אבל כיון שהרשד"ם תמך עיקרי יסודותיו על הראיה דש"ס דיומא הנ"ל וכבר בררנו שאין משם ראיה כלל ואם כשל עוזר נפל עזור ובפרט שהוא נגד סתימת דברי הרמב"ם והרשב"א וגם סוגיא דעלמא דלא כוותיה כי כן נהגו מימות דור ודור שהבן עומד לשרת תחת אביו בכל המינויים שבעולם ועיין בתשובה שבסוף ס' שו"ת הרמ"א מהגאון שאול בהגאון העשיל שכתב ששמע מפי אביו הגאון שנפסק מפי כל הגאונים בנידון כזה שאין לדחות את בניו מהגדולה כשראויים לכך (עיין במה שהבאתי לעיל בסי' זה אות ז"ך בשם שו"ת מנחת שי סי' נו"ן בכונת דברי הרב מוהרשד"ם):

ומה שאמרו לגרע חזקת הבן על פי מאי דאמרינן בהוריות דף י"א הוא ובניו בקרב ישראל בזמן דאיכא שלום בישראל ולא בזמן דאיכא מחלוקת אין בדבריהם ממש דהתם לא דרשינן הכי לבטל על ידי זה דין הירושה דאין הירושה בטלה בזמן דאיכא מחלוקת אלא החילוק הוא דבזמן דליכא מחלוקת לא בעי משיחה ובדאיכא מחלוקת בעי משיחה אבל הירושה לעולם עומדת ולא מצינו בשום ירושה שיהיה הדבר תלוי בדעת אחר כי אם מי שזכתה לו התורה זכה בו והאריך קצת בזה וסיים ולדעתי אין לזוז מזה שהבן קודם לזכות בחזקת אביו בכל המינויים שבעולם אף בדאיכא מחלוקת לנגדו ובטלה דעתם נגד דעת תורה הקדושה ורצון הבורא יתברך שמו (עיין לקמן באות נ"ט בזה):

חן

רב שמת ויש לו נכד היינו בן בנו הגדול וגם יש לו בן שהוא קטן מבנו הגדול והנכד טוען שלו משפט הירושה שררת הרבנות של זקנו מפני שהוא תחת אביו שהיה הבן הגדול והוא היה הקודם לאחיו הקטן ממנו ותמך יתדותיו על האמור בתורת כהנים גבי נדב ואביהו דכתיב ובנים לא היו להם הא אם הי' להם בנים הם קודמים אף שלא היו שקולים כאלעזר ואיתמר דמבואר דבני נדב ואביהו קודמים לבני אהרן שנולדו אחר נדב ואביהו שהם אלעזר ואיתמר ועוד טוען כמה טענות ודודו של הנכד הנ"ל השיב על טענותיו ויש איזו הכחשות ביניהם זה אומר שהנכד מחל לו חזקתו וזה אומר שהמחילה היתה בטעות ועוד טוען דודו שכבר החזיק שמנה שנים ברבנות על פי רצון הקהל שנתנו בידו קאנסיס שמקובל ומרוצה להם כאביו נשאל על זה הגאון בשו"ת מנחת שי סי' נו"ן ואחר שכתב להשיב על הטענות שבין הנכד ודודו כיעי"ש כתב על טענות הנכד שהוא קודם להיות אביו הבן הגדול כמבואר בתורת כהנים הנ"ל שזה טעות דאין הפירוש כן דהכונה רק לענין שאם היו להם בנים היו ממלאים מקום אבותם שיהיו סגני כהונה וכן מבואר במדרש רבה פרשת אחרי שהביאו שם הא דאילו היו להם בנים היו קודמים לאלעזר ואיתמר ואחר כך מיד הביאו מימרא ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם ר' יצחק אמר בחייו רחבה אמר במותו הרי דרי"ץ אמר בחייו של אהרן ופשוט דלא נעשו כהנים גדולים בחיי אהרן וגם לא שייך ענין ירושה בחייו ועל כרחין שנעשו סגני כהונה ולזה ודאי היו בני נדב ואביהו קודמין לירושת אביהן אבל לא לכבוד זקינם ובכסף משנה בראשון מהלכות מלכים דין ז' שהביא דבר זה לא הביאו אלא לענין שיהיו בניהם קודמין לאחר אבל לא שיהיה בן בנו קודם לבנו וזה ברור:

טן

שוב כתב שבגוף חזקה זו האריך הרב חתם סופר בכמה תשובות וביחוד בא"ח סי' י"ב לפקפק על זה דבמינוי של קדושה והוראת התורה אינה בירושה לבניהם והאריך לפלפל

לסתור ראיות הגאון חתם סופר וסיים (בד"ה אך דלפי"ז) ובאמת החת"ס בעצמו בכמה תשובות חזר בו וכתב דשייך חזקה במינוי רב אמנם כל זה נגד איש זר מחוייבים הציבור למנות את בניו אבל בין הבנים עצמם אף דמבואר ברמב"ם דבן הגדול קודם לקטן ממנו היינו אם שניהם שוים ואין הצבור חפצים באחד יותר מהשני אבל אם הצבור חפצים בקטן ודאי הרשות בידם כמבואר בהוריות דף י"א הוא ובניו בקרב ישראל ירושה היא בזמן ששלום על ישראל וברש"י שם דכשאין ישראל מרוצים אין המלכות ירושה וגם אמרו שם מפני מה נמשח שלמה וכו' מפני מה נמשח יהואחז מפני מחלוקותו של יהויקים שהיה גדול ממנו שתי שנים הרי דאף שהיה קטן הרשות ביד ישראל לבחור אותו וכן מבואר להדיא ברמב"ם בפירוש המשנה לריש כריתות וז"ל מלמד שהמלכות ירושה היא לבנים אבל אם נזדמן שתהא קטטה ומריבה בין בני דוד על איזה מהם ימלוך הזה או זה ואחר כך הסכימו על אחד מהם או שנגררו אחריו הרוב או מינוהו סנהדרין וכו' באיזה צד שיזדמן לעלות המלוכה ביד אחד מהם הרי זה נמשח בשמן המשחה וכו' שלא יהיה ביניהם מחלוקת עי"ש. הרי להדיא שהרשות ביד רוב הקהל להגרר אחר אחד מבניו יהיה מי שיהיה הן גדול הן קטן ובלאו הכי הדבר פשוט דתלוי בדעת הציבור לפי המבואר בכתובות דף ק"ג אף על פי ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא וכו' ביראת חטא מיהא ממלא מקום אבותיו ופירש רש"י שאין באחיו חשוב ממנו וכיון שצריך שימלא מקום אבותיו ביראת חטא ואיך אפשר לידע זאת והלא הוא דבר המסור ללב ומי עלה שמים וירד להגיד מי הוא היותר ירא חטא וע"כ דזה תלוי בדעת אנשי העיר וזה ברור ומעתה בנ"ד כיון שאנשי העיר חפצים בבן הזה גם אם היה אחיו הגדול בחיים הרשות בידם למנות הקטן מכל שכן אם כבר מת ואינו ראוי עוד לזה ודאי שייך לאחיו הקטן והרמב"ם לא כתב רק דבן בנו קודם לאיש אחר אבל לא נגד בן קטן ומה גם דיש לומר דהא דכתב הרמב"ם דבן הגדול קודם הוא רק בבכור כמבואר בראיות שהביא הכ"מ מקרא דואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור (עיין בשו"ת שאילת שלום שהבאתי באות נ"ז):

ס

ומלבד כל זה כיון שבן הרב כבר החזיק ברבנות כמה שנים ודאי אין להורידו מגדולתו כמבואר בתשו' ריב"ש סי' רע"א במעשה שהיה ר"י ראש ישיבה במדינת צרפת ובא הרב ר' ישעיה והביא ח' מהרב הזקן שלא יתפוס שום אדם ישיבה בלא רשות מר' ישעיה וכתב שם הריב"ש שאף אם לא היה ר"י בא בטענת אביו והיה ר' ישעיה קודם להתמנות מכל מקום כיון שכבר היה נוהג בשררה ההוא שקבלו מעצמו והחזיק בה זכה בה כדאיתא

בירושלמי וכו' קרש שזכה להנתן בצפון וכו' שמעינן שמי שהחזיק באיזו שררה אין נוטלין אותה ממנו כו' אף על פי שהבא לנוטלה גדול ממנו עי"ש באורך כל שכן כאן ובנדון דידן שכל העם מרוצים על רב זה וכל רואיו יכירו כי הוא זרע בירך ה' בודאי אין להורידו מגדולתו מכל שכן לפי טענתו שבן אחיו מחל לו את כל טענותיו ודאי זכה הרב בדינו כמבואר בתשובת ר"א בן חיים סי' צ"ח דכי האי גוונא נמחל בדיבור בעלמא כל זה נלפע"ד ברור כשמש:

סא

רב אחד שמת והניח שני בנים הבכור והשני וגם יש לו חתן והחתן קנה חזקת הרבנות מגיסיו שני בני הרב בכסף מלא וקבלוהו אנשי העיר רוב מנין ורוב בנין לשרת במקום חמיו ועזב מקום הרבנות שלו ותקע אהלו עם כל בני ביתו לעיר שקנה החזקה ושם החזיק ברבנותו באין פוצה פה ועתה קמו איזה בני בלי שם להוריד את כבודו והתחברו את הבן השני של הרב המנוח והוא מתחרט על המכירה ובא לתבוע חזקתו מחדש זה היה מעשה ונשאל הגאון מנחת שי יצ"ו בסי' נ"א והיתה תשובתו שאין הבן השני יכול לחזור בו וכתורה עשו בני העיר שקבלו את הרב הזה וחלילה לשום אדם להורידו מגדולתו ולקפח פרנסתו פן יכוו בגחלתו אחר שעל פי התורה כבר זכה ברבנותו ונהג בה במישור כל הבא להשיג גבולו הוי כיורד לאומנות חברו שאם הבן שני הנ"ל מה שרוצה לחזור בו הוא מפני שלא היה ביניהם קנין אין זו טענה שהרי מפורש בדברי הרמב"ם בראשון מהלכות מלכים דין ז' שהבן הגדול קודם להבן הקטן בירושת שררה ואם כן כל חזקת הרבנות היה שייך לבן הגדול והיה מקום לומר דאין צריך כלל לקנות מהבן הקטן כיון שקנה החזקה מבן הגדול ועומד במקומו אם כן אין להבן השני עוד שום טענה עליו אך באמת לא היה כח ביד הראשון למכור חזקתו לאיש אחר שיעמוד במקומו כמבואר בח"מ סוף סי' קמ"ט דמי שירש איזה שררה אינו יכול למכרה והוא מהמרדכי וכפי המבואר בהמרדכי דמיירי שנתנו הקהל בפירוש רשות לו ולזרעו שכן כתב בהדיא שלא השליטו אלא לו ולזרעו מתבאר מזה דגם אם הוא עצמו רוצה למכור זכותו לאחר אינו יכול דמה חילוק יש בינו לבניו כיון שגם הבנים זכו מרשות הקהל ולא מתורת ירושה ואפילו הכי אין יכולים למכור אם כן הוא הדין הוא עצמו אינו יכול למכור:

והרב גור אריה בסי' רמ"ה סק"ג כתב רב המושכר מהקהל והוצרך לצאת מן העיר יכול למנות אחר במקומו כרצונו משמע לכאורה דיכול למכור זכותו לאחר ויש לפרש דכונתו שיכול להניח במקומו אחד מבניו כשיוצא מן העיר אף שהוא בחיים (אמר המחבר עיין בזה לקמן באות ס"ג) כדכתב הרשב"ץ ח"ר סי' ז' דאם אביו רוצה לילך להתפלל

במקום אחר בנו קודם להתמנות בבהכ"ן שהתפלל אביו וכן בא"ח סי' ג"ן סכ"ה בש"ץ שהזקין ורוצה למנות בנו לסייעו לפרקים דבנו קודם אבל למכור לאחר יש לומר דמודה להמרדכי דגם הוא עצמו אינו יכול למכור זכותו וצריך לומר דמה שנהגו לקנות החזקה בעניינים אלו הוא רק מכח מחילה וסילוק זכות מחזקה זו שיהיה רשות ביד הצבור לקבל אותו רב ואם כן יפה עשה שקנה גם מהבן השני דאף שקנה החזקה מהבכור לא היה רק סילוק זכותו וכשהגדול סילק זכותו נשאר החזקה לבן השני והוצרך לקנות גם ממנו וכיון שאין צריך רק מחילה וסילוק זכות אם כן אין צריך שום קנין וכיון שמחל פעם אחת שוב אינו יכול לחזור בו וכן מבואר בתשובת מוהראנ"ח סי' צ"ח דבכי האי גוונא בדבור בעלמא נמחל זכותו ואין צריך קנין:

ועוד נראה ברור דגם אם לא היה קונה החזקה מיד גיסיו הרשות ביד הציבור לבחור את חתן הרב אף שיש לו בנים ומבואר בש"ס ורמב"ם דכל המינויים בניהם קודמין מכל מקום ירושה זו אינה כשאר ירושת הבנים בדבר שהוא קנין הגוף שאם כן היו מחוייבים היורשים לחלק ביניהם ולא שהאחד יורש הכל ולמה בן הגדול דוחה לגמרי הקטן ממנו ולא מצינו זאת בשום מקום וכו' ועל כרחין שהוא רק מצד היושר והטוב לתת את הכבוד לבניו אחריו ושיערו חכמים ענין היושר שיהיה לבנו הגדול ובאופן שלא יהא על ידי זה רעה להקהל כמו במצרנות שהוא משום הטוב והישר עוד כתב דקשה בהא דכל המינויים קודמין הבנים מהא דכתב הרמ"א בח"מ סוף סי' רע"ו דאין היורשים יורשים דבר שאין בו ממש וכו' והביא מה שהשיב לו הגאון מוהרי"א איטינגא אבד"ק לבוב ודבריו בזה כבר הביאותים לקמן בסי' חי"ת אות ז' עי"ש (בד"ה גם בשו"ת מנחת שי):

ועל פי המצאה זו דכל ענין ירושה בחזקה זו אינה אלא משום ועשית הישר והטוב כמו במצרנות כתב הגאון הנ"ל דלפי מה שכתב הגאון חתם סופר בחלק ח"מ סי"א דלענין מצרנות הבן והבת שוים (על מה שכתב הגאון שפתי כהן בח"מ סי' קע"ה סק"ל דאב שמכר ביתו לבנו אין בעל המצר בזה כלום דזהו עשיית הטוב וישר שיחזיק בנו באחוזת אביו) ואם האב מכר ביתו לבתו וחתנו וליכא בן שרוצה לקנותו ברתא כברא לענין זה דנח לה באחוזת אביה ולענין גאולת קרובים לא מצינו חילוק בין קרוב זכר או נקבה והוא הדין לענין עשיית הטוב והישר כך לי הבת כמו הבן ולו יהי אלא ספק יד הלוקח על העליונה אלו תורף דברי החתם סופר וכן מוכח להדיא בתשובות בית חדש הישנית סי' י"ז דלענין עשיית הטוב והישר במצרנות אין חילוק בין חתנו לבנו גם בתשובות הרמ"א נדפס בסופו תשובת הגאון מוהר"ר שאול דאין חילוק בין בנו לחתנו ואף שזה פשוט דדוקא היכא דליכא בן דהיכא דאיכא בן ודאי הבן קודם מכל מקום כבר כתבתי במקום

אחר דהא דכתב הרמב"ם בראשון מהלכות מלכים דכל הקודם לנחלה קודם לירושת שררה והבן הגדול קודם להשני היינו דוקא כששניהם שוים לגבי הציבור ואין הציבור חפצים באחד יותר מחברו אבל אם הצבור חפצים בבן הקטן הרשות בידם לבחור בו (וכו' הבאתי תורף דב"ק לקמן בסימן חי"ת אות ז') וכיון דבגוף חזקה זו אין בה אלא משום ועשית הישר והטוב ולענין עשיית הישר והטוב אין חילוק בין בנו לחתנו וכיון שגם חתנו בכלל בניו הוא אף שבניו קודמים מכל מקום הרשות ביד רוב הקהל לבחור בחתנו ואין לבנים שום טענה כמו שרשאים לבחור בקטן לגבי גדול כן נראה ברור אך לאשר הוא דבר חדש לא הייתי סומך על דעתי בזה לכתחלה לבטל זכות הבנים:

אמנם אחר שנתקבל חתנו בהסכמת הקהל והחזיק ברבנות ודאי אין להורידו מגדולתו כמבואר בהריב"ש סי' רע"א שמי שהחזיק באיזו שררה אפילו מעצמו אין נוטלים אותה ממנו לתתה לאחר גדול ממנו אלא אם כן הוא עם הארץ והאחר חכם ומוהראנ"ח בספר מים עמוקים סי' ע' כתב דהריב"ש הנ"ל חולק על התרומת הדשן סי' קכ"ו שכתב חכם היושב בעיר אין יכול למחות בחכם אחר הבא לעיר אך הרמ"א ביו"ד סוף סי' רמ"ה הביא דברי שניהם ולפי דברי מוהראנ"ח קשה איך יפסוק דברי שניהם מאחר שחולקים אך לפי האמור למעלה דהחיוב הוא רק על הצבור מצד הטוב והישר לתת את הכבוד לאחד מבניו ואם כן לא קשו אהדדי דאף דלהתרומת הדשן יכול חכם אחר לבא שם דהראשון לא זכה בה מדין הגמור מכל מקום שפיר כתב הרמ"א דאין להורידו מגדולתו היינו שהצבור מוזהרין שלא להורידו מגדולתו או לקפח פרנסתו והש"ך חידש שם דלפי המנהג גם על החכם האחר מוטל שלא לקפח פרנסת הראשון כל שכן בנדון דידן שלא החזיק מעצמו אלא הקהל קבלוהו במוסכם וגם הוא חתן הרב המנוח שיש לו זכות כאחד מהבנים ונוסף על זה שקנה הזכות מבניו ומחלו לו וכבר ביארנו דכי האי גוונא נקנה בדיבור בעלמא אף שלא היה קטן לכן הדבר פשוט שאינו יכול לחזור בו ואין יכול לדחותו מחזקתו כן נראה ברור לדינא:

סב

יש מקומות שנהגו בענין העליות לקריאת התורה בימים נוראים ליתן כל אחד בשוה שני זהובים על כל עליה ומי שהחזיק בעליתו אין אדם אחר יכול לדחותו נשאל על זה הגאון בשו"ת מנחת שי סי' צ"ב אם בניהם אחריהם יורשים חזקה זו כן לענין מינוי חתני התורה ביום שמזה תורה והיתה תשובתו (בד"ה אמנם אחר) דמלשון המרדכי בסוף מגילה (לענין יין להבדלה כל מי שיתן יותר לצדקה זוכה בו ואין ירושה במצות) מתבאר דאין ירושה במצות אך בח"מ סוף סי' קמ"ט בראובן ושמעון שירשו שררה מאביהם אין

יכולים למכור זכותם מבואר ששייך ירושה בשררה והפוסקים השוו ענין שררה למצוה והיה אפשר לומר דמיירי שקנה האב זכות זה מהקהל בפירוש לו ולזרעו וכן נראה קצת מלשון המרדכי בסוף פרק החובל שהוא מקור הדין שבסי' קמ"ט הנ"ל אמנם מסיום דברי המרדכי שם שהביא ראיה מהתורת כהנים בפרשת צו גבי כהן גדול תחתיו מבניו שבנו קודם וכו' מתבאר שהבן יורש בשררה אף בלא תנאי בפירוש ויש להעיר על זה מדכתב הרמ"א בח"מ סוף סי' רע"ו דאין ירושה לדבר שאין בו ממש וכו' (שקיל וטרי בענין זה אם יש ירושה בדבר שאין בו ממש ובדבר שאין בו אלא טובת הנאה וסיים בד"ה גם) דמבואר ברמב"ם ובש"ע א"ח סי' ג"ן דכל המינויים בניהם קודמין וגם הברכי יוסף בסי' קנ"ג הביא בשם תשובת כנסת הגדולה סי' ז"ך והביאו גם השערי תשובה דמי שהחזיק במצוה כמה שנים והניח בן ממלא מקומו הוא יזכה לעשות המצוה וקל וחומר אם עשאה קצת זמן גם בתשובת רדב"ז ח"ב סי' תרכ"ח כתב לענין מקומות בית הכנסת דאם החזיק במקום אחד בבהכ"ן בלא דמים והניח בן ממלא מקומו הוא קודם וזוכה במקומו הרי מבואר מכל הנ"ל דבניהם אחריהם יורשים זכותם ועי"ש בתשובת הרדב"ז שכתב שאם אין הבן הגון כופין אותו למכור מקומו ולא ישב במקום זקנים אף אם קנה בדמים ואם החזיק בחנם ואין בנו הגון מסלקין אותו משם אלו תורף דברי הגאון מנחת שי הנ"ל יצ"ו ואתה תחזה במה שכתבתי אני הדל בדין אם יש ירושה במצות בראש סי' זה אות א' ואחריהם וגם תשובת הרדב"ז דסי' תרכ"ח הבאתי שם באות וא"ו וכתבתי קצת בזה והמעיין בכל הכתוב בסימן זה מה שהבאתי מדברי כמה פוסקים בנדונים שונים ישר יחזה שהדין אמת כמו שפסק הרב מנחת שי הנ"ל:

סג

מי שהחזיק באיזו מצוה שהדין נותן שבנו יורש חזקתו אם הדין כן גם בחיי האב שאם האב עוקר דירתו מהעיר יהיה הזכות לבנו נשאל על זה בשו"ת מנחת שי סי' צ"ב (על דין החזקה בעליות בימים נוראים שהבאתי בשמו באות ס"ב) והשיב בסוף הסימן וז"ל ובדין אם עוקר דירתו מהעיר אם יש לבנו זכות במינוייו הוא מבואר בא"ח סי' נ"ג סכ"ה בהג"ה בש"ץ שהזקין ורוצה למנות בנו לסייע לפרקים אם בנו ממלא מקומו בשאר דברים אף שאין קולו ערב כקול אביו בנו קודם לכל אדם והוא מתשובת הרשב"א סי' ש' הובא במג"א שכתב שאפילו לא היה אביו ראוי לכך שורת הדין שבנו קודם שמנהג המקום שהבנים מתמנים תחת האבות כו' עי"ש וגם בתשו' תשב"ץ ח"א מטור הרביעי סי' זיי"ן מבואר להדיא דאם אביו רוצה ללכת להתפלל במקום אחר בנו קודם להתמנות בבית הכנסת שהתפלל אביו מקודם אם היא בית הכנסת של רבים רק דבשל יחיד לא שייך

חזקה עוד מצאתי מפורש בפירושו של הגאון גור אריה על הש"ע יו"ד סי' רמ"ה סק"ג וז"ל רב המושכר מהקהל והוצרך לצאת מן העיר יכול למנות אחר במקומו כרצונו ד"ר קי"ו גם הביא שם מתשו' ר"י לבית לוי סי' נו"ן דאם קבלו חכם לזמן קצוב אחר עבור הזמן החכם רשאי להסתלק ואין הקהל רשאים לסלקו וכ"כ הח"ס חא"ח סי' וחיו"ד סי' ולא הביא דברי מוהר"י הנ"ל עכ"ל:

והנה מה שפסק הרב כן בפשיטות נראה דיש לפקפק בזה דמשמעות לשון רז"ל בספרי פרשת שופטים ובתורת כהנים גבי מלך וכהן גדול שדקדקו לומר שאם מת בנו עומד תחתיו ואמרו שכן הדין בכל השררות ומינויים שבישראל שאם מת בנו קודם לכל אדם (עיין בדברי מרן כסף משנה בפרק ראשון מהלכות מלכים דין ז') משמע דדוקא אחר מיתת האב הוא שהבן יורש ולא בחיי אביו אלא שיש לומר שיש כח ביד האב ליתן מינויו ושררתו לבנו בחייו ומה שאמרו שאם מת בנו עומד תחתיו היינו לומר שאף אם לא מינה אותו אביו בחייו מכל מקום כיון שמת האב נפל המינוי לבנו וזוכה בו בכל הדברים שהבן יורש את האב אבל על כל פנים בחיי אביו יש לומר שאם לא מינה אותו האב אין זכות להבן במינוי אביו דלא כדמשמע ממרוצת דברי הגאון מנחת שי הנ"ל שיש להבן זכות במינוי ושררת האב אף אם לא מינה אותו בעצמו ומדברי הרשב"א אין ראיה מפני שהאב מינה אותו לסייעו כי היה צריך לזה מפני שהזקין אבל שיהיה זכות להבן בלא מינוי האב זו לא שמענו מדברי הרשב"א:

ואף כשהאב ממנה את בנו שמתבאר מדברי הרשב"א שהרשות בידו נראה מדבריו דאין בידו להסתלק לגמרי ולתת כל ההתמנות שלו לבנו שהרי זה לשון הרשב"א בסי' ש' ראובן אמר לשמעון אתה היית שליח צבור שמונה ושלשים שנה ועתה זקנת ואין אתה יכול לשמש כמו שעשית עד היום ונתת במקומך לבנך ואינו ראוי כל כך לפני שאינו ערב ואני ומקצת המתפללים אין רוצים שיתפלל השיב שמעון אני מפייס להקהל שיעשו עמי חסד שאר שני חיי כמו שעשו עם אבותי ובני הנז' אף שאינו ערב הוא ממלא מקום אבותי בכל העניינים וכו' והשיב שהדין עם שמעון כי שורת הדין היא מי שמתנה עם הצבור לשמש בפניהם בדבר מן הדברים אינו מתנה בדוקא שיהיה הוא משמש בעצמו לעולם באותו שימוש בלי סיוע מאחר לפרקים כשהוא אינו יכול אלא דעת הקהל ודעת המשמש להיות הוא משמש בפניהם רוב פעמים ואם לפעמים הוא צריך לסיוע אחרים שיעמיד אחר תחתיו אותו זמן מועט שהוא צריך לסיוע וכן שנינו בתוספתא היה בלן או ספר או נחתום או שולחני לרבים ואין שם אחר אלא הוא והגיע זמן הרגל ומבקש לילך לביתו יכולין לעכב על ידו עד שיעמיד אחר תחתיו וכו' ואם כן שליח צבור זה

שהוא צריך לפרקים לסיוע בנו הרשות בידו שמתחילה על כן התנו מן הסתם וכו' ועוד כתב דמלשון התקנה שבנדונו נראה שהקהל מתחלה העלו על דעתם שיהי' צריך החזן לעתים מי שיעזרנו ויסייענו בשימושו והדין נותן וכו' וכי עלה על דעת הקהל שיהיה זה עומד בבריו כל ימי חייו שלא יחלה ולא יקרנו אחד ממקרי בני אדם ועם כל זה התנו בפירוש שאפילו יצטרך לעזר לא יהא רשות ביד הקהל למנות אחר אלא אותו שימנה הוא מדעתו ורצונו וכו' הנה מפורש בדבריו דמן הסתם מי שמתנה עם הצבור לשמש בפניהם כונתו היא על רוב הפעמים ואם לפעמים יצטרך לאיזה סיוע הרשות בידו למנות גברא בחריקיה משמע שאם רוצה להסתלק לגמרי ולמנות אחר במקומו זה אין בידו לעשות שהרי נתמנה על כל פנים לשמש הוא בעצמו ברוב הפעמים:

אלא שאם הוא בענין שלא יכול האב לשמש עוד בשימושו כלל נראה מדברי הרשב"א בסוף התשובה שרשאי למנות את בנו לגמרי שהרי אחר שכתב שאם הבן ראוי לכך אף שאין קולו ערב אם אינו משונה והוא הגון ואין עבירות תחת ידו ראוי הוא שיהא קודם בסיועו לכל אדם סיים וז"ל ועוד שאפילו לא היה האב יכול לעמוד בשימושו אם הבן ראוי לכך אף שיש אחר טוב ממנו שורת הדין שיהא הוא קודם לכל אדם כי לפי מה שאני רואה ממנהג אותן המקומות הבנים מתמנים מדעת הצבור חזנים תחת האבות וכו' וכלל גדול אמרו בכל המינויים שאם היה הבן ראוי הוא קודם לכל אדם וכו' וכל שכן עכשיו שהאב קיים ומשמש בשימושו אלא שצריך עזר לקצת ימים שהדין נותן שיהיה בנו קודם לכל אדם עכ"ל (בשו"ת מנחת שי העתיק סיום לשון הרשב"א כמו שהובא במגן אברהם ס"ק ל"ג אבל הוא טעות הדפוס ובגוף תשובת הרשב"א כתב כמו שהעתקתי) הרי שכתב שכשאין האב יכול לעמוד בשימושו יכול למנות את בנו במקומו דבכי האי גוונא הוי כאילו עבר ובטל מן העולם ובמת הרי הבן מתמנה תחת אביו:

ומזה נוכל ללמוד דכשעוקר האב את דירתו ואינו יכול להשתמש עוד בחזקתו שיכול ליתן חזקת מינוייו לבנו ואפשר שיש לחלק בזה בעיקר יציאתו מן העיר בין אם היא לאונסו לאם היא לרצונו דמדברי הרשב"א לא למדנו אלא לכשהוא אנוס שאינו יכול לעמוד במינויו לפי שהזקין מאד וכיוצא ודכוותה נמי במי שעל צד האונס מוכרח לעזוב את העיר אבל במי שברצונו הוא עוזב את העיר ואין לו שום אונס אפשר דאף דכשילך למקום אחר אי אפשר לו לעמוד לשרת בשירותו אינו יכול ליתן את מינויו לבנו כל זה כתבתי לפי שיטת הגאון מנחת שי ללמוד לנדונו מדברי הרשב"א הנ"ל אמנם לדעתי העניה נראה שאין לדמות ענין חזקה במצוה שאין בה דררא דחסרון כיס להתמנות

השליח צבור דמיירי הרשב"א שהוא בא בשכרו ויש בהעדרה חסרון כיס ויש פנים נוטים לכאן ולכאן ואני לא באתי אלא להעיר אזן שומעת ודעת המעיין תהיה מכרעת:

וראיתי שהרב צפיחת בדבש בסי' ה' בנדונו ששליח צבור אחד החזיק מכמה שנים להיות חזן בבית הכנסת ושוב עלה לגדולה שמינו אותו לרב העיר ומפני זה לא רצה להיות עוד חזן שאינו משורת דרך ארץ להיות הרב חזן והיה לו בן קטן שאינו ראוי להיות שליח צבור והקהל שכרו להם חזן ושוב מת החזן השני ואדהכי והכי הגדיל בן הרב ורוצה שימנו את בנו במקומו ובני הקהל ממאנים בדבר ועל זה עמד הרב לבאר הספקות שנופלות בנדון זה ומה משפטן ואחד מן הספקות הוא דלכשתמצא לומר דגם במינוי שליח צבור הבן עומד תחת אביו מכל מקום אפשר דהיינו דוקא כשמת האב שנמצא שהאב לא הפקיר זכותו ורק מלאך המות הוא דאנסיה בזה הוא דאמרה תורה שהבן קם תחת אביו ויורש את זכותו אבל אם האב מחל והפקיר את זכותו שוב אין להבן מה לירש ואם כן בנדון זה שהאב נסתלק ממינוייו מדעתו ומרצונו בלא שום אונם שהרי היה בידו לסרב מלהתמנות לרב ולהחזיק בחזונות וכיון שמדעתו נסתלק הוי כהפקיר זכותו ופקע כח זכותו ממנו ונפל זכות זו לבני הקהל והרשות בידם לברר ולמנות את מי שירצו:

וכתב על זה בדף י"ד ע"ב (בד"ה ועל) דמלשון הספרי מלמד שאם מת בנו עומד תחתיו יש לדקדק שאם לא מת אלא מפני איזו סבה לא רצה להיות במינוייו אין בנו עומד תחתיו ויש קצת בירור לזה ממה שכתב הרב בית דוד א"ח סי' ל"א בבית הכנסת שיש חזן זקן ומזמר ורוצה החזן שאחרי מותו ימנו את בנו לחזן ופסק שהדין עמו אף שיש שם מזמר קבוע הרי אין מפסיד להמזמר שום דבר ויהיה הוא מזמר כמקדם ובן החזן יהיה חזן עוד בקש החזן שיתנו לו כתב קבלה שקבלו את בנו מהיום לאחר פטירתו ולזה השיב הרב בית דוד דאין צריכים להזדקק לו בזה הרי דאף דמן הדין הבן יורש מקום אביו בחזנות אחר פטירתו מכל מקום לא היה בידו כח מן הדין להכריחם מחיים על לאחר מיתה דאף שמתבאר מדברי הרב מהר"י אדרבי סי' קי"ו בדין בן החכם שהיה דורש במקום אביו שפסק שהדין שיהיה בנו קודם לכל אדם והקושר ומחזיק מינוי זה הוא קושר קשרים לאותיותיה של תורה וכתב עוד דמה שכתוב בשאלה דרוב הקהל בראותם הדבר הזה קבלו עליהם מעתה את בן החכם לראש ולקצין אחרי מות הזקן והעלה דהבחורים וקרוביהם מחוייבים לקבל עליהם גזרתם שהדין כן שבן החכם קודם לכל אדם אף שיש אחר טוב ממנו והביא תשובת הרשב"א הנ"ל הרי דמשום שפסק הרב דהבן קודם לכל אדם בשררת אביו פסק שהבחורים וקרוביהם חייבים לקבלו עליהם לראש ולקצין מעכשיו ולאחר פטירת הזקן ולכאורה הוא היפך פסק הרב בית דוד דאף

שזיכה לבן החזן ליכנס במקום אביו אחר פטירתו עם כל זה לא מילא רצונו שיקבלו אותו הקהל עליהם מהיום אך אין מזה סתירה דשאני נידון הרב מוהר"י אדרבי שרוב הקהל מרצונם מינו את הבן בחיי האב על לאחר פטירתו לכן חייב את המיעוט שיסכימו לגזירת הרוב לא כן בנדון הרב בית דוד שהחזן הוא ששאל דבר זה ואין גם אחד מסכים בזה לכן השיב דאין צריכים להזקק לו:

באופן דאף שמן הדין הבן יורש מקום אביו אחר מותו אם אין רצון הקהל לקבלו מהיום אינו מן הדין לכופם על זה ויש לדון מזה דכל שכן דאין כח להסתלק עצמו מהחזנות ולמנות את בנו מהיום במקומו מאחר דאין זכות לבן אלא אחר מיתת אביו ואין דין ירושה מחיים שאם לא כן למה הרחיק הרב טענת החזן נימא דהדין עמו ליתן לו כתב מהיום על מינוי בנו דמגו דאי בעי מסלק נפשיה מהיום מהחזנות וממנה לבנו ומזכה ליה נמי מהיום ולאחר מיתה אלא ודאי נראה להכריע דמדינא לא מצי סליק נפשיה ולמנות בנו תחתיו בחייו דדין ירושה אינה אלא אחר מיתה וכתב שכן מתבאר ממה שכתב הרב יד אליהו בסי' ל' לחלק דמה שכתבו התוספות ביומא דף י"ג דפרנס שעבר מחמת אונס ומינו אחר כשעבר האונס חוזר הראשון למינוייו היינו דוקא כשעבר מחמת אונס דומיא דכהן גדול שאירע בו פיסול אבל אם הוא נסתלק ממינוייו מעצמו ושוב רוצה לחזור למינוייו הרשות ביד הקהל להחזירו או שלא להחזירו דמוכח שסובר דכי כתיב הוא ובניו היינו דוקא כשמת לא כשנסתלק מרצונו וכן מתבאר מתשובת הרב זרע אברהם בח"מ סי' כ"א דאם מה שעזב השררה היה באונס כשעבר האונס חוזר לשררתו ואם מרצונו אבד חזקתו ומכל זה דן לנדונו שנסתלק החזן מרצונו לפי שעלה לגדולה וכו':

שוב כתב בדף ט"ו ע"א דקשה על זה מתשובת הרשב"ץ בחלק ראשון סי' ז' שהרי ראובן השליח צבור דנדונו היה רוצה להסתלק בחייו מהחזנות שהיה מוחזק בו כדי להתמנות שליח צבור בקהל אחר ולכן היה רוצה למנות את בנו במקום שהוא מסתלק ממנו והשיב הרשב"ץ על פרט זה שאם לא היה בית הכנסת של יחיד ושררה של יחיד כנדונו שלוי מעכב על ידו היה הדין בזה שיכול למנות בנו במקומו והביא דברי הספרי והתורת כהנים ופסק הרמב"ם בראשון מהלכות מלכים והקשה הרי הספרי והת"כ והרמב"ם דבריהם אינם אלא בכשמת שהבן יורשו אך במסתלק מעצמו בחייו ורוצה למנות בנו בחייו איך נלמוד מדבריהם אלא ודאי מוכח שסובר הרב דלא שנא מת ולא שנא מסתלק מרצוני הרשות בידו למנות בנו במקומו וכתב ליישב דשאני שררת חזנות ש בנדון הרשב"ץ שהיתה שררת ממון כמבואר בדברי השאלה שהכנסת הקהל ההוא היתה לעצמו להכי שייך בו ירושה מחיים כיון דממונא הוי ומיגו דאי בעי יהיב ליה לבריה או לאינש

אחרינא במתנה כשאר ממון שלו דהוו נכסי דידיה לעשות בו כרצונו זכי נמי להורישו לבנו מחיים על ידי סילוקו מהחזנות מרצונו:

הנך רואה ששתי הראיות שהביא הגאון מנחת שי להוכיח דיש כח להאב ליתן זכותו לבנו בחייו והן מדברי הרשב"ץ ומדברי הרב מוהר"י אדרבי הנז"ל הושיטן בקנה הרב צפיחת בדבש דאין מדבריהם הכרח לזה כנז"ל שוב מצא שהגאון חקרי לב א"ח סי' כ' חקר אם שליח צבור או אחד מהמנויים נמצא בהם פיסול או דבר ערוה שצריך להעבירו משררתו אי בכי האי גוונא בנו קודם ליכנס תחתיו שיש לומר דדוקא כשמת הוא שנכנס בנו תחתיו או דילמא לא שנא וכן אם לא נמצא בו פיסול אך הוא לא רצה להיות בשררה אם גם בזה שייך דין ירושה ושהעלה דאין ירושה מחיים וכל שכן במינוי שליח צבור דאעיקרא דין ירושתו אינו ברור דיורשו מדינא אלא ממנהגא ותסגי לן דיורשו לאחר מיתה אך לומר דיורשו גם מחיים אין זו סברא והרב המחבר שקיל וטרי במה שהוכיח סברתו על פי דברי הרב תרומת הדשן בסי' שמ"ט וכתב דלפי דברי הרב חקרי לב נסתר מה שרצה לומר להיא דהרשב"ץ דמשום שבנדונו היא שררה של ממון היה יכול לתתה לבנו דאדרבא נהפוך הוא וכו' ועוד כתב בדף ט"ו ע"ד (בד"ה באופן) דמסקנת הרב חקרי לב שם דכיון דאין ירושה מחיים אם השליח צבור אין רצונו להיות עוד ש"ץ או שאירע בו פיסול וכיוצא אין הבן זוכה מתורת ירושה ושבסוף התשובה הוסיף להביא ראיה לזה מדקיימא לן דאם אירע פיסול בכהן גדול נכנס הסגן תחתיו והוה לן למנות בנו של כהן גדול אלא ודאי דאין ירושה בחיים דאף שאין בכח הכהן גדול למנות איש אחר במקומו לפי שהסגן הוא הממונה לצבור תחת כהן גדול ומינויו תדירי בשאר המינויים ובכלל עבודתו הוא שאם יארע פיסול בכהן גדול יהיה הוא תחתיו אבל לגבי בנו של כהן גדול כיון דילפינן דבנו עומד תחתיו אם איתא דיש ירושה מחיים היה לנו לומר שבנו קודם לסגן והיה ראוי למנות את בנו אלא ודאי דאין ירושה מחיים:

וביאר בדף י"ו ע"ב דבהא דאין ירושה מחיים לא שני לן בין עובר באונס לעובר ברצון דבכל גוונא אמרינן דאין ירושה מחיים ואין כח בידו למנות בנו תחתיו וסברת הרב נכדו של הרשב"ץ בתשב"ץ הנ"ל דמצי למנות את בנו היא סברא יחידאה אלו תורף דב"ק יעויין שם באורך ומתבאר לפי זה במה שנשאל הגאון מנחת שי הנזכר בריש אות זה הדין נותן דאין הבנים זוכים במינוי האבות בחייהם ואם עקרו דירתם נופל זכותם לרשות הקהל ליתן הזכות למי שיסכימו הקהל כן נראה להלכה לפי דברי הרב צפיחת בדבש הנ"ל:

והנה בעניינים אלו נשאלתי מרב אחד מידידי יצ"ו וז"ל איש אחד נכבד החזיק במצות פתיחת הארון להוציא הס"ת ולהחזירה זה יותר משלשים שנה ובימים הללו שם לדרך פעמיו ויעמדו בניו תחתיו והחזיקו במצוה הזאת ובבואו הביתה בקשו בניו ממנו כי יתן להם המצוה הזאת להחזיק בה מכאן ולהבא ויען אביהם להם כי יחוש לנפשו אולי ימצאו מערערים בדבר וגם אולי אסור ליתן מצוה שבידו לאחר לעולם ורק באקראי מצינו שמותר לכבד לאחר אך מפני כי הפצירו בו עד מאד נענע להם בראשו להחזיק לעת הזאת במצוה זו ויאמר להם עשו כטוב בעיניכם עד אשר נראה איך יפול דבר אם יחרישו כל הקהל או ימצאו מערערים ואם יתירו לו בעלי הוראה לעזוב מצוה זאת לעולם או אז אסכים לזה והנה עתה קמו אנשים יחידים מתוך העדה אשר אומרים לנפשם כי נגד הבנים הם קודמים יען כי עדיפי מנייהו ואילו החזיק אביהם בחזרה החרישו יען כי מוחזק ועומד הוא אך אם ירצה לתת לבניו גם באיזה זמן מן הזמנים וכ"ש אם יאות לכבדם לעולם אז אין דעת אותם היחידים נוחה מזה ורוב אנשי הקהל שותקים ואינם מערערים ולא ירצו להתערב בזה לא להחזיק ולא להוציא:

ויש בזה איזו ספיקות להלכה. א) אם המחזיק במצוה בחנם יכול לתת לאיש אחר לעולם גם היכא דאיכא דעדיף מיניה ב) אם יש לחלק בין איש אחר ובין בניו הראויים ליורשו כיון דבלאו הכי עתידים ליורשו. ג) אם נאמר דלעולם אין ביכלתו לתת לאחר או לבניו אך אפשר דלאיזה זמן מועט לפרקים יכול לכבד למי שירצה אם גם הוא יחזיק במעוז המצוה בזמן מן הזמנים עכ"ד יצ"ו:

וזאת תשובתי הנה בא"ח סי' קנ"ג סעיף י"ב ובח"מ סוף סי' קמ"ט מפורש מי שיש לו תנאי עם הקהל שלא יוכל לבנות בית הכנסת כי אם הוא וזרעו אינו יכול למכור זכותו לאחר וכתב שם הרב טורי זהב בסקי"א דהיינו דוקא בזמן שהקהל כיבדוהו בדבר זה אבל אם קנאו בדמים קנאו לכל זכות שיש בו ומכל מקום אף בזה ברור הוא שלא ימכור אלא להגון כמוהו וכו' וכתב הרב פתח הדביר בח"ג בהשמטות לחלק א' דף ש"י ע"א שכן מתבאר מדברי הרב מוהר"י קולון בשרש ז' דכיון שהאשה שבנדונו לא קנתה הזכות ההוא אלא שבעלה כיבדה בזה לא היה לה רשות להשליט לאחר אף אם הוא הגון כר' חנניא בן תרדיון וכדמשמע מדברי הרב טורי זהב וציין לעיין בחקרי לב א"ח סי' ח"י ובמה שכתב הוא עצמו בתשובה בהלכות עירובין גבי מערבין בבית ישן ולפי הנראה תשובה זו עודנה בכתובים והיא לא נדפסה כי לא נדפס מס' פתח הדביר כי אם עד סי' מש"ה שהוא סוף הלכות שבת ולא היה צריך (להביא) הרב להביא לזה מדברי הרב מוהר"י קולון כי זה דבר פשוט בעיני הרב ט"ז דכל שלא קנה בדמים רק שהצבור

כבדוהו אין לו לבזבז לעצמו על מה שלא השליטוהו הקהל כל עצמו לא בא אלא לומר דאם קנה הזכות הזה בדמים יש לו רשות ליתנו ולמכרו למי שהגון כמוהו ודבר זה לא למדנו מתורתו סל הרב מוהריק"ו דלא מיירי בהכי כלל ועל כל פנים למדנו מהנז"ל דמי שזכה באיזה זכות שנתנו לו הקהל בחנם דרך כיבוד אין יכול למכור זכותו לאחר ומובן שגם לבנו אינו רשאי ליתן לולא שכשכבדוהו נתנו הכח לו ולזרעו ועיין בתשובת הרב מוהר"ש ן' עזרא שבספר בתי כנסיות והבאתי תורף דב"ק לעיל בסימן א' אות נו"ן:

ומה ששאל אם יש לחלק בין איש אחר לבין בניו וכו' הנה לפי מה שהבאתי מדברי הרבנים חקרי לב וצפיחת בדבש דאין ירושה להבן מחיים ושמה שנראה מדברי התשובה שבספר התשב"ץ דיש כח להאב ליתן זכותו לבנו בחייו סברתו יחידאה היא נגד שאר רבוותא שסוברים דאין זכות להבן בחיי אביו כנז"ל נפשטה שאלתו דגם בן ואח כמו זר נחשבו ובמה שאין בכחו למכור וליתן לאחר אינו יכול ליתן לבניו בחייו וזה האיש אשר נסע מביתו על איזה זמן על דעת לשוב לביתו לא אבד חזקתו כי בכל יום ויום בעמוד והחזר קאי ובשובו לביתו חוזר לזכותו והבנים בניו יזכו אחרי מותו:

ואשר שאל אם יוכל לכבד לפרקים למי שירצה אם צד הספק שלו הוא אם יש חשש בזיון שנראה כמזלזל ואינו חפץ בעשיית המצוה הנה אם מכבד לאדם גדול נראה דאין בזה שום חשש דכבוד המצוה בגדולים ואם בא לכבד את רעהו השוה לו הנה במצוה שמוטלת על האדם לעשותה כמילה וכיסוי הדם וכיוצא ידוע כמה דיות נשתפכו אם מותר לו לעשותה על ידי אחר וכבר האריך בזה הרב משנת אברהם בשער כתיבת ס"ת סי' א' בס"ק ל"ד וס"ק ל"ה וגם אני הדל כתבתי בזה בס"ד בקונטריס הכללים במערכת המ"ם אות הין ואין כאן מקום להאריך בזה:

סד

על מה שהבאתי למעלה בריש סימן זה דברי ספר החסידים בענין אם יש דין ירושה במצות וכתבתי שלא נתבררה לי כוונת הספר החסידים בזה הנה עתה ראיתי להרב הגדול מוהר"ר אברהם צבי הלוי אבד"ק טבריא יצ"ו בתשובתו שבס' מעשה איש שנדפס מקרוב (להגאון רל"ן ישי"א ברכה יצ"ו) בחלק ח"מ סי' ט' בדף צ"ב סוף ע"א שהביא דברי ספר החסידים שבסי' תשנ"ז שהבאתי אני הדל ועוד הביא דבריו שבסי' תשס"ד ותשס"ה תשובה לאיש אפרים שחתם על השאלה ששאל שהוא זכה בגלילת ספר תורה ואחר כך קשרו עליו שנים עשר אנשים שלא לשם שמים נתכוונו להוסיף על המצוה כפלים וכתב השואל שם שידו חזקה למנעם ממצות גלילת ספר תורה ואף על פי כן שאל לרבינו אברהם ולרבינו יהודה אולי הדין עמהם מכיון שהם נותנים כפליים והשיבו לו

הרבנים הללו שאל ימנעם מהגלילה אף שאין כונתם לשמים ואם ימנעם הרי הוא גוזל את העניים וסיים הרב יצ"ו הרי דסברי דאין חזקה וירושה במצות וכל המוסיף זוכה וכו' והאריך שם בדין אם יש חזקה במצות עי"ש ולא כתב לבאר דבריו שבסי' תשז"ן שנראה כסותרים כמו שכתבתי ברישׁ סי' זה:

שוב השגתי ספר יהודה יעלה (לרב גדול משאלוניקי) וראיתי בסי' ט"ו בסוף דף ט' שכתב (בד"ה והנה) שראש המדברים בענין ירושה במצות הוא הרב שיירי כנסת הגדולה בא"ח סי' קנ"ג שעמד בסתירת דברי המרדכי דבפרק חזקת הבתים מייתי משם מוהר"ם דמי שהחזיק במצוה אין מעבירין אותה הימנו ואילו בפרק בני העיר כתב על יין הבדלה כל מי שיתן יותר לצדקה זוכה ואין ירושה במצות ושתי לשונות הביאם מרן בבית יוסף סמוכים זה לזה ולכאורה הדברים סותרים ואמר מר בתירוץ הראשון דבפרק חזקת מיירי במחזיק עצמו ובפרק בני העיר קאי לענין בנו שאינו עומד תחתיו דאין ירושה במצות וכדעת הספר החסידים בסי' תשנ"ז ומשפטי שמואל בסי' ג"ן ומוהר"י הלוי סי' כ"ו אלה דברי הרב שיירי כנסת הגדולה וכתב על זה הרב המחבר דמה שכתב כן בשם ספר החסידים לא מכרעא ואדרבא מדבריו יש להוכיח דיש ירושה במצות (העתיק לשון הספר החסידים והם הם הדברים שכתבתי למעלה בראש סי' זה אין צורך להכפיל הדברים רק אכתוב מה שכתב הרב המחבר על דברי הספר החסידים וז"ל) וכאשר ירדוף הקורא תמה יקרא דעל מה ועל מה הוצרך אותו צדיק להסתלק מלהתפלל בסוף ימיו הלא אף אם היה מתפלל עד יום מותו לא היו הצבור מחוייבים להעמיד בנו תחתיו כיון דאין ירושה במצות וכבר ראיתי להרב זרע אמת בח"א סי' ט' דף כ"ב ע"ב דהבין בדעת הרב ספר החסידים כסברת הרב שיירי כנסת הגדולה דהס' החסידים סובר דאין ירושה במצות כפשט הלשון (א"ה ס"ט וכן הבין בהדיא הרב חיד"א בספר ברית עולם שם והוכח יוכיח מדבריו דבשליח צבור אפילו שהוא מיוחד לימים נוראים אף על פי כן אין בו דין ירושה ע"ע) ונרגש מזה וכתב ליישב דלק"מ דאה"ן ודאי לא היו הצבור חייבים להעמיד בנו תחתיו אף אם היה מתפלל עד יום מותו משום דאין ירושה במצות אלא דוקא במידי דשררה אבל חשש אותו צדיק דאם ימשוך להתפלל עד יום מותו יעשה בנו טצדקי כדי שיעמידוהו הצבור תחת אביו וכו' ואולי הצבור יעשו כרצונו ויקימו אותו מדעתם לכן סילק עצמו בחייו שעל ידי זה לא יהיה לבנו שום פתחון פה לשמש תחתיו עכ"ל ולא הרווה צמאונו בזה דאכתי קשה דמשום חשש זה לא היה צריך הצדיק להסתלק מן המצות מלהתפלל עד יום מותו רק היה לו לצוות לצבור שלאחר מותו אל יכניסו בנו לשמש תחתיו אף אם יעשה כל טצדקי אלא יתנו המשרה על שכם אותו

צדיק שציוה שישרת תחתיו ותו יש לדקדק דלפי מה שנראה שהכיר הצדיק בבנו שלא היה ממלא מקומו ביראת חטא (מהראיה שהביא שנענש עלי על שלא סילק את בניו לבחור בכהנים אחרים צדיקים) אם כן למה ליה טעמא דאין ירושה במצות תיפוק דאף אם יש ירושה במצות היינו כשהבן ממלא מקום אביו:

לכן כתב דהנכון בדעת הרב ספר החסידים הוא מה שפירש הרב חקרי לב בחלק א"ח דף י"ט (ולא העתיק דב"ק ואין הספר מצוי אצלי) ועוד כתב דאפשר לפרש דהיה מכיר בהבן שלא הגיע לשליש ולרביע למלאות מקומו אבל בעיני העם היה נראה כממלא מקומו ואם היה מצוה שלא ימנו אותו חשש פן לא ישמעו בקולו דיחשבו שהוא כמתנה על בנו שלא ירשנו ומה שאמר לפי שהמצות אינן בירושה כלומר אינן כשאר ירושות שהבן יורש בין אם הוא ראוי או שאינו ראוי אלא דוקא אם ממלא מקום אביו וכדקאמר לקמיה וכתב ששוב ראה להרב חיים וקסד סי' מ"א שדרך בדרך זה ומכל מקום לא הונח לו סיום הלשון שבספר החסידים כגון מלך וכהן גדול וכו' שהוא כיותרת הכבד וכתב עוד שבספר חיים וחסד הרבה להשיב על דברי הרב זרע אמת הנ"ל ושכתב בדף פ"ה דמאי דפשיטא ליה להרב זרע אמת דאין ירושה במצות יש לדון עליו וציין לעיין בספר בתי כהונה ח"ב סי' יו"ד ופרי האדמה ח"ג דף י"ד ע"ד:

סה

מי שהחזיק באיזו שררה שהדין נותן להנחילו לבניו ומת והניח בן קטן שאין ראוי עתה לאותה שררה אם צריכים להמתין לו עד שיגדל כמו שהוא הדין גבי מלך שכתב הרמב"ם בראשון מהלכות מלכים דין ז' הניח בן קטן משמרים לו המלוכה עד שיגדיל כמו שעשה יהוידע ליואש או דוקא במלכות הדין כן הנה לעיל בסי' זה אות ט"ז הבאתי מעשה שהיה בזמן רבינו מוהר"ם אלשיך שאחר שקבלוהו לראש והתחילו לחתום בשטר קבלת הרבנות מנעם הרב המקובל מוהר"ש אלקבץ ואמר שימתינו עד יגדל בן הרב מוהר"א שלום שהיה הוא החכם באותה הקהלה וכן עשו מעשה המתינו עד שנעשה בר מצות והמליכוהו אף שלא היה לו יחס עם הרב מוהר"ם אלשיך שהיה אז כבן ששים שנה אשר מתבאר מזה דכל שמן הדין יש להבן ירושה כשהוא קטן משמרים לו שיזכה בירושתו כשיגדל כדין מלך שמת והניח בן קטן:

אלא דממה שכתב הרב אשל אברהם (בש"ע הקטנים) בסי' ג"ן אות וא"ו שוחט שהחזיק במלאכתו ומת והניח בנים קטנים והחזיק אחר בה וכשהגדילו תובעים חזקת אביהם אין טענתם טענה וראיה מדאמרו בתורת כהנים דכשאין הבן ממלא מקום אביו יבא אחר וישמש תחתיו ולא אמרו יבא אחר וישמש תחתיו עד שיגדל בנו משמע להדיא

דכיון דאידחי אידחי עכ"ל מתבאר דאף בדבר שהדין נותן שהבן קודם לכל אדם כההיא דהתורת כהנים (גבי כהן המשיח תחתיו מבניו) אינו מן הדין לשמור את הקטן עד שיגדל אלא יבא אחר וישמש וכיון שנדחה הבן בשעה שמת האב מפני שלא היה ממלא אז מקום אביו נדחה לגמרי וכן כתב הרב עיקרי הד"ט בחלק א"ח סי' ג' אות כ"א בשם הרב דבר משה שו"ב והוא הדין לשאר מינויי הקהל שמת בלא זרע הראוי למנות תחתיו ומינו אחר במקומו ואחר זמן בא בן בנו של הראשון לשאול חזקת זקנו אין בטענותו ממש דכיון דאידחי אידחי ואין המנהג לשמור החזקה עד שיהיה ראוי ואין הכי נמי דאם היו יהיה מי שישמור אז המקום יזכה הלז במקומו עכ"ל ובאשל אברהם הנ"ל לא נרשם מי בעל דברים הנ"ל ואולי הם דברי הרב דבר משה שזכר בעיקרי הד"ט ולא ביארו לנו מה נשתנו שארי המינויים מבן המלך שכתב הרמב"ם דמשמרין לו המלוכה כמו שעשה יהוידע ואחרי שכל המינויים ילפינן מבקרב ישראל היה ראוי להשוותם:

אמנם הגאון שואל ומשיב (במהדורא קמא) בח"ב סי' כ' כתב גם כן דין זה וטעמו ונימוקו והוא ששם נשאל ברב שמת ובנו רוצה למלאות מקומו אבל אינו ראוי לזה והגאון החסיד מוהר"ח צאנז כתב דימתינו לו עד שילמוד ולעת עתה יורה אחר ההוראות הצריכות והוא יקח המעות וכתב על דבריו דכפי הנראה הורה כן על פי דברי הרמב"ם שבהלכות מלכים דמשמרים את הבן עד שיגדל ויהיה ראוי למלכות אמנם באמת זה אינו אלא במלכי בית דוד שהתורה זכתה להם לעולם כמו שכתב הרמב"ם אבל אחר כיון שנדחה נדחה והביא שכן כתב האשל אברהם (בש"ע הקטנים) הנ"ל ושהביא ראיה מהתורת כהנים וכו' עי"ש ובסי' י"ז והבאתי דב"ק לעיל בסי' זה אות מ"ם:

גם בשואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"ב סימן קי"ז (הובא לעיל בסימן זה אות מ"ז והנמשך עי"ש עד פשתה המספחת) הנך רואה שמחזיק בכל עוז בהוראה זו דאין משמרין להבן קטן בענייני השררות זולת במלכי בית דוד שהתורה זכתה להם לעולם:

ותורף דברי הרב דבר משה ראיתים בשו"ת פרת יוסף להרב מוהר"י אלפאנדרי בחלק ח"מ סי' ב' דף ס"ח ע"ד שאחר שהביא מה שכתב הרב הלק"ט בח"א סי' ט"ל דתוקע שמת ומינו אחר תחתיו ועתה הבן תובע זכות אביו שפסק דכיון דאידחי אידחי ומתבאר מדברי הרב באר היטב בסוף סי' תקפ"ט דמה שמינו אחר היה מפני שהבן היה קטן עי"ש כתב (בד"ה גם) דהרב דבר משה בסי' ב' מר קעסיק על שוחט שמת והניח בן קטן ומינו הקהל שוחט אחר בחריקיה בהסכמת הרב ולאחר שנים כשהגדיל הבן תבע ליכנס בנחלת אבותיו ולזה הביא דברי הלק"ט הנ"ל וכתב שזכות השחיטה היא ככל מילי דשררה ושלפי זה היה ראוי שישמרו זכות זה להבן הקטן עד שיגדל וכמו שפסק

הרמב"ם גבי מלכות ושכן עשה מעשה הרב מר אביו כשמת רבו הרב מוהר"י בן חביב שהיה בנו קטן בשנים והיה מר אביו דורש ברבים במקומו עד שהגדיל בן הרב מוהר"י הנ"ל ושוב כתב הרב דבר משה דכל זה הוא כשמוצאין אחר שירצה לשרת עד שיגדל הקטן אבל אם אין מוצאים הצבור מניחים אחר תחתיו לגמרי ואיבד הבן ההוא זכות אביו דכיון דאידחי אידחי ולכן פסק בנדונו שלא מצאו הצבור שוחט אחר למלאות מקומו ומינו שוחט אחר בהחלט אמרינן כיון דאידחי אידחי וכפסק הרב הלק"ט ומבואר מדבריו במה שכתב לחלוק על פירוש המני"ח בכונת הרשב"א דכל שהבן גדול ואינו ראוי ליכנס בנחלת אביו אמרינן כיון דאידחי אידחי ואין בן בנו קם תחתיו (מי שנמצא בידו ספר הלק"ט וספר דבר משה ח"א יעיין בהם ויבין מה הם דברי הרב המני"ח ומה השיב משה ספרא רבה על דבריו) ומזה דן את הדין הרב פרת יוסף על אשר נשאל בבן הרב שאינו ממלא מקום אביו ומינו הצבור רב אחר וכתבו לו שטר קבלה כנהוג ושוב באחרית הימים היה להיורש הנ"ל בן ראוי למלאות מקום אבי אביו בחכמה וביראת חטא אין דוחים את הרב שקבלו דכיון דאידחי אידחי עי"ש:

ומה שציין הרב אשל אברהם (הנ"ל בד"ה אלא) לתשובת הרדב"ז ח"א סי' ט"ן הנה בתשובות הרדב"ז שלפני דפוס ווארשא תרמ"ב הלא היא בחלק רביעי סי' ט"ן ודבריו הם על בית הכנסת שהיה להם תוקע סגי נהור ושוב העבירוהו באמרם דסומא אינו חייב במצות אלא מדרבנן ולא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ומצאו סמך להם מלשון רבינו ירוחם בנתיב י"ז חלק א' שכתב סומא פטור מכל המצות מדאורייתא אבל מדרבנן חייב וכו' והשיב לא יפה עשו להעבירו בלא שאלת פי החכמים כי לא כל הדברים הנמצאים בכל פוסק יש לסמוך עליהם למעשה כי שמא יחיד הוא באותה סברא והביא סוגיא דפרק החובל פלוגתא דר' יהודה ורבנן אם סומא חייב בכל המצות האמורות בתורה או לא והאריך להכריח דקיימא לן דסומא חייב מן התורה דאין הלכה כר' יהודא ושברק בפוסקים והמפרשים הנמצאים אצלו ולא מצא חבר לרבינו ירוחם ואפילו ימצא איזה פוסק אחר שיאמר בפירוש הלכה כר' יהודא דסומא פטור מכל המצות דאורייתא לא נחוש לו כלל כיון שכל גאוני עולם כתבו בהדיא דסומא הרי הוא כאדם בריא לכל דבריו חוץ מעדות והגדה וכו' שכל אלו נתמעט הסומא בהדיא אבל בשאר דברים הוא כאדם שלם וחייב בכל המצות מן התורה וסיים הלכך יראה לי שאם לא ימצאו תוקע בקי כמוהו יחזירוהו את הסגי נהור למינייו כיון שהחזיק במצותו לא מפקינן ליה מחזקתו ואם ימצאו מי שהוא בקי כמוהו יעמוד השני בחזקתו והראשון כיון שנדחה נדחה כיון שיצא מפי רבינו ירוחם עכ"ל:

ודברי הרב הלק"ט שרמזו בשמו הרבנים המדברים בזה מצאתים בספר אהל יוסף (להרב בעל שלחן גבוה) בחלק יו"ד סי' ג' שאלה תוקע שמת ונכנס אחר במקומו וכשגדל בנו רצה לירש זכות אבות גם שוחט שהיה מושכר וכו' תשובה לראשונה יש לדון דכיון דאידחי אידחי דומיא למה שכתב הרדב"ז סי' נ"ט והכא כבר נכנס אחר במקומו והוא מת כבר וכן יש לדון שאם באו בני הראשון ובני השני שינתן לבני השני עכ"ל ומדברי הרב הלק"ט והרדב"ז הנ"ל למד הרב אהל יוסף לנדונו לדון בכיוצא לזה לענין שוחט שמת ולא היה בנו ראוי ומינו אחר במקומו דכיון דאידחי אידחי וכתב שהרב דבר משה הסכים על ידו ושכן כתב בספרו דבר משה סי' ב' עי"ש אלא שבדעת הרב המני"ח בהגהות הלק"ט אם סובר כהרב הלק"ט או חולק עליו ראיתי נבוכים באר"ש דהרה"ג אבד"ק טבריא מוהרא"ץ הלוי יצ"ו בתשובתו שבספר מעשה איש בחלק ח"מ סי' ט' דף נ"ב ע"ב כתב דהרב המני"ח הסכים לדברי אביו שבן השני יורש זכות אבות וכו' ואילו הרב מים החיים בדף ט"ן ע"א כתב דחלוקים בזה הרבנים יד אהרן ודבר משה והוא הסכים לדברי הרב יד אהרן שהרב המני"ח חולק על הרב הלק"ט עי"ש והובא לקמן בד"ה ואנכי חזון:

הא למדת שדעת שלמים וכן רבים רבנן קדישי הנ"ל דכשאין הבן ראוי ממנים אחר במקומו ושוב כיון שנדחה בן הראשון נדחה לגמרי וראיתי באהל יוסף שם (בסוף ד"ה ואע"ג) שהראיה שהביא הרב אשל אברהם (הנ"ל בד"ה אלא) מהברייתא שבתורת כהנים שהביאה רש"י ביומא דף ע"ב סוף ע"ב ובפירושו על התורה בפרשת תצוה על פסוק שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו שאם יש לו בן ממלא מקום אביו ישמש תחתיו ואם לאו יבא אחר וישמש ומדלא קאמר ישמש עד שיהא בנו ראוי מוכח דכיון דאידחי אידחי הן הן הדברים שכתב הרב אהל יוסף שם אלא דמה שכתב באהל יוסף בשם רש"י בפרשת תצוה כנז"ל הרואה יראה דשם לא הביא סיום הברייתא דאם אינו ממלא מקום אביו [יבא אחר] וישמש תחתיו ועל כל פנים שמירה לקטן דעת כל הרבנים הנ"ל הוא דאין דין שמירה כבמלכות:

וכן ראיתי להרב מעשה אברהם בחלק א"ח סי' כ"ב שנשאל באיש אחד שהיה מסייע להשליח צבור מכח חזקת אביו ושוב אחר שהחזיק בזה כמה שנים רצו הגבאים לסלקו בטענה שכיון שכשמת אביו לא היה הבן ראוי והגון להיות מסייע אלא שבעבור כבוד אביו מינו אותו להיות מזמר בהק"ק הנ"ל אם כן אין לו חזקה מכח אביו ובתשובתו אחר שהאריך להוכיח דהדין עם המסייע לשמש במקום אביו כתב ואף שבו בפרק לא היה ראוי והגון לזה הנה אם לא היו מתרצים אז למנותו תחת אביו כיון שלא היה מכיר

ורגיל בעבודה והיו ממנים איש אחר במקומו היה הדין עמהם ואף לאחר שימות השני אם יהיה ראוי בנו של הראשון עם כל זה לא יכנס תחתיו מכח ירושת אביו דהואיל ונדחה נדחה אלא בני המסייע השני יורשים את מקומו ובנו של הראשון נדחה כמו שכן ראיתי להרב משחא דרבותא בא"ח סי' ג"ן שנשאל על מי שהיה ש"ץ ומת והניח בן קטן שאינו ראוי למנותו ומינו הצבור אדם אחר ושוב גדל הבן וממלא מקום אביו בחכמה וביראת חטא אם ימנו את הבן ויעבירו את האחר או דילמא הואיל ונדחה נדחה והשיב דמדברי הרמב"ם בראשון מהלכות מלכים לכאורה משמע דכל השררות דין אחד להם לשמור לבנים מקום אביהם ואף שממנים אחר אינו אלא לפי שעה בלבד מיהו הא ליתא דהא אמרינן ביומא דף י"ב דכהן גדול שאירע בו פיסול ומינו אחר תחתיו ראשון חוזר לעבודתו שני אינו ראוי לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט וכו' ומודה ר' יוסי שאם מת ראשון שחוזר שני לעבודתו משמע דאף אם יש להראשון בן ממלא מקומו אין ממנים בנו במקומו אלא שני חוזר לעבודתו וכן פסק הרמב"ם בראשון מהלכות עבודת יום הכיפורים דין ג' והדברים קל וחומר דהשתא התם שלא נתמנה אלא משום שאירע פיסול בראשון שאינו ראוי לעבוד ביום הכיפורים ופשוט שאינו אלא מינוי לפי שעה אפילו הכי כשימות הראשון מתמנה השני תחתיו כל שכן הכא שנתמנה לש"ץ קבוע דאין מורידין אותו ונראה דלכשימות השני בניו יורשים את מקומו דהואיל ונדחו בני הראשון נדחו וכשזכה השני זכה לו ולבניו ולא דמי למלך דמשמרים לו המלוכה דהתם אין ממנים אחר במקומו דאין צורך כל כך למלך אבל כהן גדול וש"ץ וכיוצא דלא סגי בלאו הכי כיון שמינו אחר שוב אין מורידין אותו וכן ראיתי להרב אהל יוסף בסי' ג' וכו' וסיים במעשה אברהם ומיהו כל זה דוקא בסתם אבל אם מתרצים שיהיו חזנים או שוחטים לכשיגדילו ומכריזים מידי שנה בשנה שאלו שנכנסו במקום הראשונים הם שלוחים מהיתומים בכי האי גוונא כשיגדילו ותובעים חזקת אביהם טענתם טענה וכן ראיתי מעשה בזמן הרב מר אבי בגזבר מן הקהל שמת ויש הסכמה באותו הקהל שלעולם יהיה גדול ממשפחה פלונית הגזבר וכשמת זה הגזבר לא היה הבן ממלא מקומו ומינו אחר והיו מכריזים בכל שנה שהוא שליח מן היתום עד שהגדיל היתום ומינו אותו וכו' וחזר הרב להשיב לנדונו דכל זה הוא אם לא היו מתרצים בעת שמת המסייע ולא היו מקבלים את בנו משום שאינו ממלא מקום אביו אז היה הדין עמהם אבל כיון שקבלו אותו ונתרצו בו והחזיק כמה שנים אין טענתם הזאת טענה אך כתב שהיה להם עוד טענה אחרת וזיכה אותם בטענתם עי"ש אלו תורף דברי הרב מעשה אברהם והוא מסכים למה שכתבו הרבנים הנ"ל דאין דין שמירה לקטן בשאר מינויים רק אם הצבור

מסכימים לשמור לו חזקתו וכדעת הרב דבר משה הנז"ל (בד"ה אלא) ודברי הרב משחא דרבותא בטעם החילוק שבין מלך לכהן גדול כנז"ל קרובים והיו לאחדים עם מה שכתב הרב שאילת שלום המובא להלן (בד"ה ומצאתי בשו"ת):

ובמה שכתבתי למעלה (בד"ה אלא) בשם הרב דבר משה שהביא הרב עיקרי הד"ט דאף דאין משמרים לקטן בשאר שררות מכל מקום אם ירצה אחד לזכותו לעמוד לשרת במקומו עד אשר יגדל שפיר דמי וזוכה אז הבן הקטן הנה עתה ראיתי להרב צפיחת בדבש בסוף סי' ה' שהביא בשם הרב חקרי לב שאינו סובר כן שכתב וז"ל היכא שמת האב דיש שם דין ירושה דאורייתא ובעת ההיא היה הבן קטן שלא היה ראוי לשליח צבור ומינו אחר ושוב מת אותו שמינו הצבור אם בן השליח צבור קודם עיין להרבנים הלק"ט בח"א סי' ט"ל ודבר משה ח"א סי' ב' שהעלו דבן הראשון כיון דאידחי אידחי וכן העלה הרב חקרי לב סי' ח"י דאף אם ימצא איש רוצה לעמוד ולהיות שליח צבור במקום הקטן עד שיגדל ושוב יסתלק כדי שיזכה בן הש"ץ בירושתו לאו כל כמיניה דאין דין שמירה נוהג בש"ץ כלל כדרך שנוהג במלכות דאם היה הבן קטן משמרים לו המלוכה עד שיגדיל מהטעם שכתב שם לחלק ביניהם עכ"ל ועם שדבריו הם על שליח צבור דקעסיק ביה מכל מקום מדלא קאמר שאין דין שמירה נוהג בש"ץ כדרך שנוהג במלכות ובשאר שררות ומינויים משמע דדוקא במלכות הוא דנוהג ולא בשליח צבור ושאר מינויים ובא לאפוקי מסברת הרב דבר משה שכתב הרב עיקרי הד"ט בשמו דרשאי איש אחר לשמור לו הזכות עד שיגדל ואז זוכה הבן בירושתו כן נראה כונת הרב חקרי לב ויתכן שהטעם שכתב לחלק בין מלכות לשאר מינויים הוא מה שכתב הרב שואל ומשיב דמלכי בית דוד שאני דהתורה זכתה להם לעולם וכו' ועיין לקמן בסי' ח' אות י"ז:

הן אמת דממה שכתב עוד הרב צפיחת בדבש שם יש במשמע דדוקא לגבי שליח צבור הוא דאמר מר הרב חקרי לב דאין דין שמירה לקטן נוהג בו שכתב וז"ל וכתב עוד בדף ל"ב ע"ב דכיון דזכות הבן לא הוי אלא מכח מנהג הרי דין השמירה לא נהגו ומכח זה פסק שם שאבד בן הש"ץ זכות ירושת המינוי והדבר מסור לפרנסי הקהל למנות למי שירצו עכ"ל משמע דרק בשליח צבור דמה שבנו יורשו אינו ברור שהוא מן הדין כמו שכתב שם בשמו שהאריך בענין זה וסוף דבר רפיא בידיה אם יש זכות לבן הש"ץ מן הדין אלא שכתב דעל כל פנים מחמת מנהג יורש בן השליח צבור זכות אביו ולזה קאמר דכיון שאין לו זכות אלא מחמת המנהג הבו דלא לוסיף עלה ולמה שנהגו (היינו כשהבן ממלא מקום אביו בשעת מיתת אביו) נהגו אבל לא לשמור שבזה אין מנהג וכל זה במי שאין לו זכות מן הדין אבל בשררה ומינוי שמן הדין זוכה הבן בירושת האב יש לומר

שסובר הרב חקרי לב דמשמרין לקטן כורך שמשמרין לו למלכות כן נראה שיש להבין מדברי קדשו בזה אך לדעתי הקצרה יותר נכון לומר דהרב חקרי לב חדא ועוד קאמר חדא דאף אם ירושת בן השליח צבור היא מן הדין אין לומר בו דין שמירה כדרך שאמרו במלכות מטעם שיש לחלק ביניהם ועוד דאף אם נאמר דאין לחלק בין מלכות לשאר שררות מכל מקום אין לנו אלא בשררה שיש בה ירושה מן הדין מה שאין כן בשליח צבור שאינה מן הדין אלא מחמת מנהג כן נראה לי בכונתו ומי שנמצא אצלו ספר התורה הזה יובין וידין אמתות כונתו:

ומצאתי בשו"ת שאילת שלום מהדורא תניינא סי' רע"ו שכתב הגאון טעם נכון לחלק בענין שמירה לקטן בין מלכות לשאר שררות ומינויים וז"ל הנה אם הבן אינו ראוי או שהיה קטן יכולים לקבל רב הראוי ואף שכתב הרמב"ם לענין מלכות דאם היה הבן קטן משמרים לו המלוכה עד שיגדל וכן אף שאינו ממלא מקום אבותיו בחכמה מושיבין אותו ומלמדים אותו נראה לי דהיינו דוקא בענייני המלוכה דאף אם אינו ראוי עתה שתתנהג המלוכה על ידו תוכל המלוכה להתנהג על ידי שרי ויועצי המלוכה עד שיגדל הבן ויהיה ראוי למלאות מקום אביו אבל בענין שאר מינוים כל שאינו ראוי עתה למלאות מקום אביו אין החיוב על הצבור להמתין לו כי מי יורה להם ומי ידון להם עד שיהיה ראוי עכ"ל הנה מתבאר מדב"ק שסובר שדברי הרמב"ם שמשמרים לקטן לאו דוקא במלכות בית דוד ומשום דהתורה זכתה להם לעולם כדכתב הגאון שואל ומשיב אלא בכל מלכות שהיה בישראל היה הדין כן אלא דמכל מקום אין דין זה אמור אלא בשררת מלכות משום שאפשר שתתנהג על פי שרי ויועצי המלכות ולא בשאר מינויים כרבנות וכיוצא וממה שכתב דאין החיוב על הצבור להמתין לקטן כי מי יורה וידון להם וכו' יש במשמע שאם המצא ימצא מי שרוצה למלאות מקומו עד שיגדל ואז יסתלק הוא ויעמוד הבן בחזקת אביו יש כח בידו וכשיגדל הבן אל נחלת אבותיו ישוב ואין הצבור יכולים לדחותו וכדעת הרב דבר משה שהבאתי למעלה (בד"ה אלא) ויש לצדד בכונתו שאין הכרח שסובר כן וק"ל על כל פנים בזה שוים שלא נאמרה דין שמירה לקטן אלא במלכות:

גם הגאון בית שלמה בחלק א"ח סי' י"ג (דף ו' ע"ב) כתב דמה שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים דאם הניח בן קטן משמרין לו המלוכה עד שיגדל זה אינו נוהג בשאר המינויים כמו שכתב באשל אברהם סי' ג"ן גם בחלק יו"ד סי' כ"א (קרוב לסופו) כתב שראה בספרו של מרן הנ"ל (הוא ספר דעת קדושים שהזכירו שם) שמתבאר מדבריו דשוחט שמת ולא היה הבן אז מומחה לשוחט ומינו אחר ושוב נתמחה הבן דחוזר לחזקת אבותיו והרב המגיה כתב דלא מצא הדין מפורש וכתב על זה בבית שלמה ונעלם ממנו שבאשל

אברהם הנ"ל מפורש להיפך דבכי האי גוונא אבד הבן חזקתו גם דברי מרן צ"ע שכתב בפשיטות נגד דברי האשל אברהם הנ"ל ועיין בש"ס שילהי פרק שני דמכות ובחידושי הריטב"א שם עכ"ד הרב בית שלמה הנך רואה דנקיט בפשיטות גמור דאבד הבן חזקתו דהואיל ונדחה נדחה עד שתמה על שני הרבנים שבספר דעת קדושים כנז"ל ומה שציין הגאון בית שלמה לש"ס דמכות וחידושי הריטב"א אם כונתו לדברי הש"ס שבדף י"ג וחידושי הריטב"א לשם שהבאתי לקמן בסי' ח' אות ד' עי"ש לא ראיתי בעניותי שייכות לדין זה כמו שיראה הרואה וצריך לעיין בגוף ספר דעת קדושים אולי מיירי בבן שלא היה ראוי בשעה שמת אביו ועמד אחר לשמור בעדו עד אשר יגדל דבענין זה כתב הרב דבר משה דחווזר הבן כשיגדל לחזקת אביו כמו שכתבתי למעלה (בד"ה אלא):

אמנם נראה דאין הכל מודים בסברא זו שהרי בשו"ת אורי וישעי להגאון אבד"ק יאס יצ"ו בסי' ל"ה כתב לנדונו בזה הלשון וגדולה מזו מבואר בהרמב"ם דאם הניח בן קטן שומרים לו המלוכה כמו שעשה יהוידע ליואש ולא המלכות בלבד אלא כל שררות והתמנות שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו לעולם עכ"ל מתבאר שמבין מדברי הרמב"ם דבכל השררות הדין נותן שמשמרים לקטן כמו בבן מלך ומסייע ליה מעשה רב שעשו בזמן רבינו מוהר"ם אלשיך כמו שכתבתי בריש אות זו שוב הביא באורי וישעי שם דבשו"ת דברי חיים חלק יו"ד סי' ג"ן העלה דאף אם בשעת מיתת אביו לא היה הבן ראוי למלאות מקומו כי היה צעיר לימים והפסיקו אחר עם כל זה חוזר הדבר לקדמותו ולא אבד הראשון חזקת אביו ואין ספר דברי חיים מצוי אצלי לראות דב"ק ומשמעות הדברים הוא דאף דמה שהפסיקו אחר לא היה על דעת לשמור להקטן בכל זאת סובר הרב דלא אבד הבן חזקתו וכשהגדיל חוזר לשררת אביו שזוכה הוא מדין ירושה והוא היפך דעת כל רבנן קדישי הנ"ל שסוברים דאין דין שמירה לקטן אלא במלכות בלבד ובדאפסקיה אחר כתבו מפורש דכיון דאידחי בנו של ראשון נדחה לגמרי:

וכן דעת הגאון שם אריה בא"ח סי' ז' (בד"ה אחר כמה שנים) דבמעשה שהיה שמת הרב ולא היה לו יורש ראוי להיות ממלא מקומו ומינו רב אחר וכשמת הרב שני כבר גדלו נכדי הראשון וראויים למלאות מקום הרב הראשון וגם להרב השני יש בן ראוי למלאות מקום אביו ונשאל מי קודם מצד הדין אם נכדי הראשון או בן השני והשיב דנכדי הראשון קודמים לבן השני משום שכיון שהשררה היא ירושה לו ולזרעו עד עולם כבר זכה הראשון בתחלה להנחיל שררתו לבניו ולבני בניו ואף שהפסיקם רב אחר לא הפסיד הראשון מלהנחיל זכותו לבניו וכו' עי"ש הרי שסובר כדעת הרבנים דברי חיים ואורי וישעי הנ"ל אלא דתמיה לי על כולם שלא הזכירו לכל הפחות דברי הרב

אשל אברהם הנ"ל שכתב דבן הראשון דאידחי אידחי ומכל מקום למדנו שדעת שלשת הרועים הנ"ל היא דגם כי אפסקיה אחר לא אבד הראשון זכותו ואף על פי שנדחה חוזר ונראה כשהגיע למדרגת המוריש למלאות מקומו:

ואנכי חזון הרביתי בספר מים החיים להרב מוהר"ח בן ארולייא בחלק ח"מ סי' א' שעמד בדין זה ברב אחד שמת ומינו הצבור רב אחר ושוב מת הרב השני ואין לו בן והבן של הראשון הרי הוא עתה ראוי למלאות מקום אביו בחכמה וביראה אי שייך בזה לבנו של הראשון דין ירושה או דילמא כיון שכבר מינו אחר נדחה בן הראשון לגמרי והביא על זה בדף ח"ן סוף ע"ד מה שפסק הרב הלק"ט בסי' ט"ל (הנז"ל בד"ה ודברי הרב הלק"ט) דהואיל ואידחי בן הראשון אידחי לגמרי ושקיל וטרי אם הרב המני"ח בהגהות ספר הלק"ט חולק על הרב הלק"ט או מודה לו שנחלקו בזה הרבנים יד אהרן ודבר משה ודעתו מסכמת לדעת הרב יד אהרן שחולק הרב המני"ח על הרב הלק"ט ושוב כתב ומיהו מדברי הרב דבר משה נראה דמסכים לדעת הלק"ט דאף דמדינא משמרין לו המינוי מכל מקום אם לא נמצא מי שישמור לו המינוי ומינו אחר במקומו אבד חזקתו ובהכי מיירי הרב הלק"ט שכתב שאם באו בני הראשון ובני השני שינתן לבני השני דמשמע דהתוקע השני לא נכנס בשביל לשמור המקום של בן הראשון ושוב כתב הרב מים החיים שבנדונו שאין יורש להרב השני וצריכים למנות איש זר יש לומר דכולי עלמא מודו דתחזור השררה לבנו של הראשון כיון שלא מחל בן הראשון חזקתו רק שמפני האונס שהיה אז קטן הוא שלא נתמנה ועתה שהוא ראוי לזה ואין להרב השני שום יורש בדין הוא שיטול בן הראשון שררת אביו ולא אמר הרב הלק"ט דהואיל ואידחי אידחי אלא לגבי בנו של השני אבל כשאין להשני יורש הרי בן הראשון קודם לכל אדם דכיון שנדחה מפני האונס ועבר האונס דינא יתיב דחוזר לעבודתו והביא שכן כתבו התוספות ביומא דף י"ב דפרנס שעבר מחמת אונס כשעבר האונס חוזר למינוייו וכן כתב מוהר"ם דמי שהחזיק בבית הכנסת בעשיית מצוה אחת ונתנוה הקהל לאחר מפני שלא היה ספק ביד המחזיק ועתה יש ספק בידו לעשותה דמחזירים המצוה להמחזיק הראשון וכן כתב הרב מוהראנ"ח בח"ב סי' ע' וכו' והביא תשובת הרב זרע אברהם בח"מ סי' כ"א ושקיל וטרי בדברי קדשו וסיים דמוכח מדבריו דקטן כאנוס דמי ולא פקע זכותיה שהרי כשהוא קטן משמרים לו המלוכה וכו' וכן כתב הרב הגדול מוהרח"ש בספר תורת חיים ח"ג סי' מ' וכו' (עיין בענין זה בספר יהודה יעלה (לרב משאלוניקי) בחלק א"ח סי' ט"ז והבאתי תורף דב"ק לקמן בסי' ח' אות י"ז):

ואחר כל אלה הדברים כתב וז"ל האמנם שוב ראיתי להרב הגדול בחקרי לב א"ח סי' ח"י שצדד כמה צדדים דאין בשום מינוי דין שמירה לקטן ודקדק כן מדהרמב"ם לא כתב דין דשמירה אלא בתחלת דבריו גבי מלוכה שאם היה סובר דיש דין שמירה לכל המינויים היה לו לכתוב זה אחר מה שכתב דכל השררות והמינויים הם בירושה כמו שעשה בשאר הדינים אלא מוכח שסובר דאין דין שמירה אלא למלוכה והנהו עובדי שכתבו הרבנים מוהר"י אריפול על הרב מוהר"ם אלשיך ודבר משה על הרב מר אביו לא משורת הדין עשו כן ואין ללמוד מהם דכיון דבשעת נפילת הירושה גברא לא חזי נדחה ממנו ולית ביה דין ירושה ושהביא דברי הלק"ט והקשה עליו למה לו להביא ראיה מדברי הרדב"ז הרי תלמוד ערוך הוא בפ"ק דיומא שאין בן כהן גדול הראשון קודם לשני כמו שהוכיח הרב זרע אברהם דין זה מהסוגיא עצמה והביא סמוכות שלו מדברי התוספות בנזיר דף מ"ז ד"ה משום והאריך בזה ולחלק יצא בההיא דיומא דהשני לא נכנס אלא עד שיטהר הראשון ולכך חוזר לעבודתו מה שאין כן בקטן ושוב הוקשה לו מדברי הרז"א שכתב בפשיטות שבכל מינוי יש שמירה לקטן וכתב שלא הביא סמך לסברתו וגם לחלק יצא בנדון הרז"א דמשמרים לקטן כיון שאין היזק לבני החברה ומסיק שדין שמירה אינה בשאר מינויים כמו מינוי דשליח צבור שהרי בנין אב לכולם הוא מלך אם כן יש לומר דדוקא מלך ודדמי ליה יש בו דין שמירה זו שהרי אמרו לישתמיש אינש בכסא וכו' ולמחר ליתבר ושכיח טובא שיתרצו למלוך לזמן מה אבל במינוי זה ודומה לו כל העם יעידון דעל הרוב אינו נמצא מי שירצה לזמן מה בזה לא דברה התורה אלו תורף דברי הרב חקרי לב וסיים על זה הרב המחבר והגם שדבריו הם היפך שיטת הפוסקים וגם הוא נדחק ליישבם כמו שיראה הרואה בדב"ק נקוט מיהא דהסכמת דעתו הוא דבמינויין דאית בהו שררה כמו נשיא ואב בית דין ורבנות איתנהו בשמירה מאחר דדמו קצת לשמירת המלוכה ובדברי תורה כתוב הדר הוא בי מלכים ימלוכו ועל פי זה דן הרב מים החיים לנדונו שהיה הבן היורש קטן דלא איבד חזקתו שהרי מסיק הרב חקרי לב דאיתיה בשמירה ואם כן חוזר בנו של הראשון לחזקת אביו וכו' אלו תורף דב"ק:

ושם בסי' ה' הובאה תשובת הרב מוהר"י אלפאנדרי (מח"ס פורת יוסף) שנשא ונתן בדברי הרב המחבר מים החיים ובדף ס"ג סוף ע"ג כתב על דברי המחבר הנז"ל וז"ל והנה דבריו אלה אינם צריכים חיזוק ועם כי היה מקום לדוחה לדחות כי אין ראיה מדברי התוספות ביומא והרב זרע אברהם דהתם מיירי דומיא דכהן גדול שאחר שנתמנה וזכה להיות כהן גדול העבירוהו מפני האונס ולא כן בנ"ד כי לא זכה עדיין אלא שנמשך לו מכח ירושה מכל מקום האמת יורה דרכו דאחר דשורת הדין נותנת שהבן קם תחת אביו

הפך דברי מוהרשד"ם אם כן הוה ליה כאילו אחר שנתמנה העבירוהו מגדולתו באונס שהדין נותן דיחזרוהו לגדולתו וזה פשוט אלו תורף דב"ק:

אכן נודע הדבר דמה שכתבתי למעלה (בד"ה הן אמת) לצדד בדעת הרב חקרי לב דמה שסובר דאין דין שמירה בשליח צבור הוא משום שסובר שאין ירושה בשליח צבור מן הדין רק מחמת מנהג אבל במידי דשררה דאית בה דין ירושה מן הדין כרבנות וכיוצא מודה דיש בה דין שמירה כן היא באמת דעת הרב חקרי לב לפי מה שכתב בשמו הרב מים החיים ולמדנו מכל הנז"ל שדבר זה אם יש דין שמירה לקטן בכל השררות והמינויים כמו במלוכה שנוי במחלוקת ולפי כל הרשום למעלה הן רבים עתה הסוברים דאי דין שמירה לקטן בשאר המינויים ולמעשה צריך הכרע:

סימן ח

א

הא דקיימא לן דבכל השררות אדם מנחיל את בניו אם הדין כן גם בשליח צבור שאם מת השליח צבור והניח בן ראוי לשרת תחת אביו מחוייבים הצבור להוריד את בנו בחזקת אביו מן הדין הנה הגאון חתם סופר א"ח סי' י"ב הביא תשובת הרשב"א סי' ש' דתלי הא מלתא במנהגא שנהגו במקצת המקומות שהבנים מתמנים תחת אבותיהם מדעת הצבור וכו' ותמה עליו דלמה תלייה במנהגא דהלא מבואר בספרי ופסקו הרמב"ם בראשון מהלכות מלכים דבכל מידי דשררה האב מנחיל את בנו וכו' וכתב דיש לחלק בין מידי דשררה למידי דקדושה דבמידי דקדושה אינו מנחיל האב את בנו ויישב בזה מה שהוצרך קרא יתירא לכהן גדול דבנו משמש תחתיו ולא סגי בקרא דבקרב כל ישראל דמיניה ילפינן בספרי כל מינויין שבישראל ועוד האריך בזה יעו"ש מבואר דפשיטא ליה להגאון דבענין מינוי שליח צבור וכל מידי דקדושה אין הבן יורש את אביו מדינא אלא ממנהגא ורק כהן גדול דרבייה קרא יורש אף דהוא מידי דקדושה:

ב

ולולא דב"ק היה נראה לי בכונת הרשב"א דאף שמתחלת דבריו נראה שרק מטעם מנהג הוא דאמר שזכה בן השליח צבור לשרת במקום אביו מכל מקום מסוף דבריו נראה שסובר שמן הדין הבן זוכה שהרי זה לשונו בסוף הסימן ועוד שאפילו לא היה האב יכול לעמוד בשימושו אם הבן ראוי לכך אף על פי שיש אחר טוב ממנו שורת הדין שיהיה הוא קודם לכל אדם כי לפי מה שאני רואה ממנהג אותן המקומות הבנים מתמנים מדעת הצבור חזנים תחת האבות וגם זה היה אביו ואבי אביו חזנים ככתוב בנוסח הטענות וכלל גדול אמרו בכל ענייני המינויים שאם היה הבן ראוי הוא קודם לכל אדם ואפילו

כהן גדול אם היה בנו ראוי אף על פי שיש אחרים גדולים כמוהו או גדולים ממנו הבן קודם שנאמר והכהן המשיח תחתיו מבניו כל שכן שהאב קיים ומשמש בשמושו אלא שצריך עזר לקצת ימים שהדין נותן שיהיה בנו קודם לכל אדם עכ"ל מסגנון לשון זה היה נראה לדעתי הקצרה דבתחלה כתב דמחמת המנהג הדין נותן שיהא הבן קודם ושוב כתב שגם מצד הדין זוכה הבן לשרת במקום האב לפי שכלל גדול אמרו בכל המינויים שאם היה הבן ראוי הוא קודם אך מה אני ודעתי בטלה נגד דעתו הגדולה ובפרט שמצאתי שגם הרב מוהר"ש ן' עזרא (הראשון שהיה בזמן הרב כנסת הגדולה) בתשובתו שבספר בתי כנסיות בסי' ג"ן הביא דברי הרשב"א הנ"ל וכתב הרי שהרשב"א תלה הדבר במנהג וכו' עי"ש בדף כ"א ע"ג (בד"ה הרשב"א) ולפי הנראה זו היא דעת הרב זרע אמת בח"א (אינו מצוי אצלי) סי' ט' שכתב בשמו הרב המגיה בס' זכור לאברהם ח"ג דף י"א סוף ע"א דאין חזקה בחזנות עי"ש ואפשר דהוא משום שהבין מדברי הרשב"א דדבר זה תלוי במנהג ולא מן הדין ולא נהגו כן במקומו:

ג

אמנם מדברי הרב כנסת הגדולה בסי' ג"ן בהגהת ב"י שהביא שם בבתי כנסיות בדף כ"א ע"ד (בד"ה ואודיע) נראה בעליל ששליח צבור שוה לשאר שררות והבן יורש מקומו מן הדין שכתב וז"ל הוא הדין לכל שררה מן הצבור הן מלך או חכם או חזן או שוחט או מוהל או גבאי במקום שלא נהגו למנותו לזמן ידוע אין מסלקין אותן אם לא נמצא בהם פיסול והוא הדין נמי דאם יש לו בן ממלא מקום אבותיו שיורש את מקומו כדכתב הרמב"ם בפרק ד' מהלכות כלי המקדש ובפרק א' מהלכות מלכים והרשב"א בתשובה סי' ש' והריב"ש בסי' רע"א ופסקים וכתבים סי' קכ"ח ומוהרימ"ט ח"ג סי' ק"ק וכתב מוהרשד"ם בחיו"ד סי' פ"ה דלענין מינוי תלמיד חכם או לדין או להורות אין דין זה אמור כדאמרינן צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה ואין כן דעת הר"י אדרבי בסי' ס"ח ומוהרימ"ט הנ"ל ומוהרש"ך חלק ג' סי' מ"ו ונראין דבריהם ועיין בהר"י אדרבי סי' קי"ו ובספר מ"ץ ח"א סי' רל"ח ומוהר"י הלוי סי' נו"ן ובסוף הספר בשער המפתחות בסי' הנז' עכ"ל סגנון לשונו מורה דכל השררות והמינויים דכריך ותני להו בהדדי שוות וכשם שבמלך וחכם וכיוצא מן הדין הבן יורש את אביו כן הוא גבי חזן ומשמע שהבין כן גם בדעת הרשב"א בסי' ש' הנ"ל:

ד

גם הרב קמח סולת בדף ט' סוף ע"ד כתב בשם הרב בית דוד דבבית הכנסת שיש חזן ומזמר ומת החזן בנו קודם להיות ש"ץ יותר מן המזמר ומשמע דפשיטא ליה דגם במינוי ש"ץ נאמר דין דבנו יורש וכן כתב בשמו הרב אשל אברהם (שבש"ע הקטנים) בסי' ג"ן

אית ו' וכן כתב הרב זכור לאברהם בח"ג דף י"א ע"ב בשם הרב ברכות המים דף זק"ן וכבר מפורש כן בדברי הריטב"א בחידושיו לסוף פרק שני דמכות דף י"ג ע"א (גבי הא דתניא ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו לארץ אחוזתו הוא שב ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו) וז"ל ואגב ארחין שמעינן משמעתין דכל שהוחזקו אבותיו בשום מינוי ושררה והוא ראוי לכך שהוא קם תחת אבותיו שלא נחלקו כאן אלא לאלו (עבד עברי ורוצח) לפי שהורעו בעבודות אלו ואין צריך לומר דכל שמינוהו סתם בשום מינוי בלא קביעות זמן שאין מסלקין אותו מאותו מינוי אלא בטענה וכן ראיתי בתשובה לרבינו מאיר הלוי על ענין ש"ץ ומורי הרב רבינו מאיר היה אומר בשם רבו רבינו הגדול הרמב"ן דנפקא לן מדכתיב הוא ובניו בקרב ישראל כל משימות שבישראל יהיו לו ולבניו וכן הוא בירושלמי דהוריות מפי רבינו עכ"ל ציינו הרב ערוך השלחן בסי' קנ"ג אות י"א:

והנה אף שהרבנים הנ"ל שכתבו בפשיטות דגם במינוי שליח צבור נאמר דין זה הם לא ראו דברי הראשונים בזה מזלייהו חזי ומסתייעי מלתייהו מדברי רבותינו שהביא הריטב"א כנז"ל מכל מקום צריך עיון לכאורה מה נענה לדברי הרשב"א דתלייה במנהגא כמו שכתבו הרבנים בחתם סופר ובתי כנסיות הנ"ל איברא דגם למה שהבינו הם בדעת הרשב"א דאין במינוי שליח צבור דין ירושה לבן מחמת הדין רק מתורת מנהג קשה דמלבד דאם כן נמצא שהרשב"א חולק על הרמב"ן ומוהר"ם והרמ"ה שהביא הריטב"א הנ"ל וכמו זר נחשב ועוד קשה דאם כן מהו זה שסיים הרשב"א וכלל גדול אמרו רז"ל בכל המינויים שאם הבן ראוי שהוא קודם וכו' ומה ענין זה לנדונו כיון דבמינוי שליח צבור אינו מן הדין אלא מחמת מנהג אם כן אין זה בכלל מה שאמרו רז"ל:

ה

לכן נראה לדעתי שגם הרשב"א סובר דמן הדין גם מינוי שליח צבור הוא בכלל כל המינויים לא נופל הוא מהם כלל אלא שסובר דאין הדין אמור אלא כשאין שם מנהג בהיפך אבל אם יש שם מנהג שאין הבן קודם עושים כמנהגם ומנהג מבטל הלכה וכיון שנהגו כך הנכנס לשרת בקהל קדושים אדעתא דהכי נכנס והוי כממנים על זמן קצוב דכשיגיע הזמן מסלקים את המחזיק עצמו ועל כן הוצרך הרשב"א לומר דהמנהג באותן המקומות שממנים הבנים תחת אביהם מדעת הצבור ואפילו אם לא היה מנהג קבוע לא לרחק ולא לקרב הרי אמרו כלל גדול שבכל המינויים הבן קודם לכל אדם כל שאין מנהג בעיר זה נראה כונת הרשב"א ונמצא דלדעתו מן הסתם שאין שום מנהג הבן הוא קם תחת אביו וכמו שהבינו רבני האחרונים הנ"ל וכן נראה שהבין הגאון מוהר"ש זלמן

בש"ע שלו בסי' נ"ג שאחר שהעתיק תשובת הרשב"א הנ"ל לענין ש"ץ שהזקין ורוצה למנות בנו כדי שיסייע לו וכו' ואפילו אחר מותו בנו קודם לכל אדם וכו' סיים וז"ל במה דברים אמורים במקום שאין שם מנהג אבל אם המנהג הוא שאין בנו קודם לאחר יעשו כמנהגם וכתב שזו היא כונת הרשב"א עי"ש באות ל"ד ונראה בעליל דמפרש דברי הרשב"א כמו שכתבתי:

1

אחר זמן השגתי ספר צמח צדק החדש להגאון מליבאוויץ חלק א"ח וראיתי שם בסי' כ"א על הדין שבש"ע סי' ג"ן סעיף כ"ה שכתב הרמ"א והוא מתשובת הרשב"א דשליח צבור שהזקין ורוצה למנות בנו לסייעו אף שאין קולו ערב אם ממלא מקומו בנו קודם לכל אדם הראה מקור הדין משלשה כתובים בתורה גבי כהן גדול וגבי מלך ודרשינן בקרא דבקרב כל ישראל שכל מינוים של פרנסי ישראל בניהם עומדים תחתיהם והוא מהספרי ומוכח מהש"ס דהוריות דף י"א ע"א דמלוכה ירושה היא אך בכהן גדול אינה ירושה אף שבנו קודם לכל אדם אינה ירושה ממש ומפני זה בן מלך אינו צריך משיחה ובן כהן גדול צריך משיחה ולפי מאי דדרשינן בספרי מבקרב כל ישראל לרבות פרנסי ישראל וכו' ואם כן תימה האם נאמר דגם בכל פרנסי ישראל הוא מדין ירושה יותר מבן כהן גדול זה לא יתכן וכתב דאפשר דאף דמבקרב ישראל מרבינן לכל פרנסי ישראל אינו בתורת ירושה כי אם כבכהן גדול אבל על כל פנים גם בכהן גדול הקדימה לבנו הוא ודאי מדאורייתא דהא ילפינן מתרי קראי כנ"ל והביא מה שהקשה הרב חתם סופר על דברי הרשב"א שנראה מדבריו שאינו אלא ממנהג ולא מן הדין וכתב שהגאון אאזמו"ר בש"ע שלו תירץ דכונת הרשב"א היא רק לאפוקי שכשיש מנהג שאין בנו קודם לאחר יעשו כמנהגם ולכאורה משמע כן ממה שכתב שם שורת הדין היא וכו' וכלל אמרו בכל המינויים וכו' או שמא יש לומר דמפרנסי ישראל אין ללמוד כל כך לש"ץ וכו' והרשב"א כתב בפירוש לענין ש"ץ אף שיש גדול ממנו הבן קודם אלו תורף דב"ק וסיים המעתיק שלא נמצאת סיום התשובה ואומר אני הדל חבל על דאבדין כי הדברים שבכתב הנ"ל קשים לדעתי הקצרה במה שכתב דמאי דמרבינן שאר מינויים אינו בתורת ירושה וזה היפך המפורש בדברי הרמב"ם בראשון מהלכות מלכים דין ז' וז"ל ולא המלכות בלבד אלא כל השררות וכל המינויים שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם והוא שיהא הבן ממלא מקום אבותיו וכו' הרי מפורש דשאר השררות והמינויים שבישראל כולן הן ירושה כמלכות ממש וכן הוא לשון רבינו החינוך בפרשת שופטים מצוה תצ"ז ולא המלכות בלבד אלא כל השררות שהן במעשה או בשם כבוד מן השמות הנכבדים

וכל המינויים שבישראל בירושה הם לו לאדם שזוכה בה בניו אחריו וכו' עד לעולם והוא שיהא ממלא מקום אבותיו ביראת שמים וכו' הרי כתב מפורש שכל השררות ומיני הכבוד והמינויים שבישראל הכל הן בירושה לזרעו אחריו כמלוכה ופשיטא דשליח צבור נכלל בשמות הנכבדים שהזכיר הרב ובמינויים שבישראל וירושה היא לו אם ראוי לכך גם הרב מעשה אברהם בחלק א"ח סי' כ"ב טרח וכתב בשם כמה רבני האחרונים דפשיטא להו דשליח צבור חשיב מינוי דשררה או על כל פנים מינוי של כבוד ומנחיל מינוייו לבנו עי"ש:

וגבי כהן גדול שכתב הרב דאינו מדין ירושה האמת שכן משמע לכאורה מדברי הרמב"ם בראשון מהלכות כלי המקדש הלכה ז' אפילו כהן בן כהן מושחין אותו שנאמר והכהן המשיח תחתיו מבניו ושוב כתב בהלכה י"א ואין מושחין מלך בן מלך שהמלכות ירושה למלך לעולם שנאמר הוא ובניו בקרב ישראל עכ"ל ומדקאמר טעמא דאין מושחין בן מלך משום שהמלכות ירושה משמע דמה דמושחין בן כהן גדול הוא משום שאינה ירושה אמנם המעיין בדברי הרמב"ם בפרק רביעי מהלכות כלי המקדש ישר יחזה שגם התמנות בן הכהן גדול הוא משום ירושה שכתב בהלכה ב' וז"ל כשימות המלך או כהן גדול או אחד משאר הממונים מעמידין תחתיו בנו או הראוי ליורשו וכל הקודם לנחלה קודם לשררות המת והוא שיהיה ממלא מקומו בחכמה או ביראה אף על פי שאינו כמותו בחכמה שנאמר במלך הוא ובניו בקרב ישראל מלמד שהמלכות ירושה והוא הדין לכל שררה שבקרב ישראל שהזוכה לה זוכה לעצמו ולזרעו עכ"ל עיניכם הרואות דכייל ותני כהן גדול ושאר מינויים בהדי מלך ועל כולם הוא אומר שהם מדין ירושה דנפקא לן מבקרב ישראל וכן אתה מוצא בספר צפיחת בדבש (המוזכר להלן באות ט') שכתב בשם הרב ברכות המים דף זק"ן ע"ב שצדד לומר דדין ירושה שכתב הרמב"ם בריש הלכות מלכים אינו אלא במידי דשררה כגון מלך ונשיא וכהן גדול וגבאי וחזן ודרשן וכו' הרי מפורש דקרי לירושה דכהן גדול שררה והרב המחבר פקפק על מה שכתב בפשיטות דיש שררה בשליח צבור ואילו על מה שכתב שירושת הכהונה גדולה היא משום שררה לא רפרף על דבריו גם הרב מעשה אברהם בחלק א"ח ריש סי' כ"ב הביא מה שדרשו בספרי מבקרב ישראל לרבות כל שהוא בקרב ישראל בנו עומד במקומו וכתב וז"ל הרי מבואר שבין מינוי כהן גדול ובין מינוי מלכות וכל מינוי שררה שבישראל כיון שזכה בה האדם זוכה לו ולזרעו לעולם מוכח דכהן גדול הוא כמלך שהוא מחמת ירושה גם הרב המגיה שם בדף י"ד ע"ב כתב דמספקא לן בירושת שליח צבור אי הויא מדאורייתא

שנכללת בכלל שררת מלכות וכהן גדול ושאר מינויים או לא עי"ש הרי דכהן גדיל נמי מה שהבן קודם הוא משום ירושת שררה כמו מלכות ושאר מינויים:

גם מה שכתב דשמא מפרנסי ישראל אין ללמוד כל כך לש"ק לא זכיתי להבין מי הזקיקו לכך וכי כעורה זו ששנה רבי אאזמו"ר הגאון בדעת הרשב"א ודבר ה' בפיהו אמת אחרי שכן מפורש בדברי הראשונים הרמב"ן ודעמיה שהביא הריטב"א כנז"ל כך יפה לנו להשוות הדעות ולא להמציא מחלוקת בדבר שנוכל לומר שכולם שוים לטובה והרשב"א לא תלה הדבר במנהג מקומות אלא לאפוקי מקום שידוע שנהגו להחליף בתשלום הזמן וכדמתרגם לה אאזמו"ר בש"ע שלי ואולי משמע ליה להגאון צמח צדק דדוחק לפרש כן בדברי הרשב"א משום דאם איתא דמן הדין יש ירושה בשליח צבור הוי המנהג כמתנים על מה שכתוב בתורה ולא מהני וצ"ע:

ונחזור למה שכתבנו דלפי מה שנתבאר שכן מפורש בדברי הראשונים הנ"ל ואין בדברי הרשב"א הכרח שסובר בהיפך דשפיר יש לפרש כדאמר רב מוהרש"ז בש"ע הנ"ל דלא בא הרשב"א אלא לאפוקי כשיש מנהג בהיפך והכי רהטי דברי הרשב"א שכתב שורת הדין היא וכו' וכלל אמרו בכל המינויים וכו' כמו שכתב הגאון צמח צדק לפי זה קם דינא דגם במינוי ש"ק הבן יורש את אביו כשהוא ממלא מקומו זולת במקום מנהג כנ"ל וכמו שהבינו רבנן בתראי הנז"ל ואף דהגאון חתם סופר הביאנו קצת לבית הספק באשר יצא לידון בדבר חדש כנ"ל מכל מקום לא יהא אלא ספק הרי כתב הרב גנת ורדים הביא דבריו הרב דברי חפץ בדף נ"ז ע"ב דכשיש ספק בכיוצא בזה הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא דיינינן לה שאם נעמיד אחר יש להסתפק שמא עברינן על דין תורה אך אם נעמיד הבן אין הפסד בדבר שאם הבן זוכה מדין תורה מוטב ואם אינו זוכה מד"ת אין עון בזה עכ"ל דון מינה ואוקי באתרין וק"ל ועיין לעיל בסי' זיי"ן אות ל"א שהבאתי בשם מרן מוהריט"א שכתב גם הוא דחשיב ספק דאורייתא וכו':

ז

אפס כי עז קשה לכאורה דאם כן דגם במידי דקדושה איתיה להאי דינא דירושה הדרא קושיית הגאון חת"ס לדוכתא אמאי איצטריך קרא לכהן גדול תחתיו מבניו לומר דבנו משמש תחתיו כדאמרינן ביומא דף ע"ב סוף ע"ב וריש דף ע"ג עי"ש ובפירש"י והלא בכל מידי דשררה ואפילו מענייני קדושה דינא הכי ומהיכא תיתי למעט בנו של כהן גדול כי היכי דליצטריך קרא לרבויי ואף דמהש"ס גופיה לא קשיא כל כך דאימור עיקר קרא למיעוטא דכהן משיח איצטריך וגזרת הכתוב היא גבי כהן משיח מכל מקום קשה ממה שהביא רש"י דאיכא בת"כ ילפותא לעצמה לרבות בן כהן גדול שעומד ומשמש

תחת אביו כיעי"ש ונראה ליישב על פי מה שהביא הרב דברי חפץ בדף נ"ו ע"ג בכונת דברי הרשב"א בתשובה הנ"ל במה שסיים ואפילו כ"ג [אם בנו ראוי] הוא קודם לכל אדם אף על פי שיש אחרים גדולים ממנו הבן קודם ע"כ דצריך להבין מאי גריעותיה דכהן גדול משאר מינויים דקאמר ואפילו כהן גדול וכו' כן הקשה הרב חתם סופר שם והביא הרב דברי חפץ שם בכונתו דלא זו בלבד היכא דליכא טעמא לקפידת הצבור אם יתמנה הבן או איש אחר דאז פשיטא שהבן קודם כגון שליח צבור וכיוצא בו דמה לי שליח צבור זה או אחר אלא אפילו כהן גדול שכל ישראל כפרתם תלויה בו כי הוא המבקש סליחה ומטו ביום הכיפורים על כללות העולם והוה אמינא שאפילו הבן ממלא מקום אביו אם היה שם כהן אחר גדול ממנו בחסידות שלא נשגיח להעמיד הבן תחת אביו כיון שבמינוי האחר יש צד הנאה לרבים לזה השמיענו הרשב"א דאפילו במינוי כהן גדול הבן קודם עכ"ל והרב לא גילה לנו שאם באמת הוה סלקא דעתין בזה מנא ליה להרשב"א לומר בהיפך אך הדבר פשוט שלמד כן מסוגיא דיומא הנ"ל ומהתורת כהנים שהביא רש"י ולפי שהיה סלקא דעתין לחלק בין שאר מילי לכהן גדול הוצרך קרא יתירה וק"ל:

אחר זמן ראיתי שהגאון שם אריה בחלק א"ת סי' ז' (בד"ה וראיתי בתשובת) הביא קושית הגאון חתם סופר הנ"ל וכתב ליישב בטוב טעם דשפיר איצטריך קרא בכהן גדול על פי מה שיש לומר דמה שזכתה תורה למלך שבנו יורש גדולתו לא לזכות המלך וטובתו הוא רק לזכות וטובת העם והמדינה כי המלך עבודת העם עליו ללחום מלחמתם ולעשות חיל ולבנות ערי מבצר ואניות אבה לשום מס ולאצור אוצרת המדינה ועוד דברים כהנה שהם לטורח ועמל גדול כמו לתקן תקנות ומשפטים צדיקים וחוקים טובים שיהיו להם ולבניהם אחריהם ואלו לא היה המלכות ירושה לבניו לא היה רוצה לעמול בזה כי מה לו לעמול במה שיהיה אחריו ולא היה עושה רק צרכי שעה ולא מה שהוא תיקון עולם אבל כשהמלכות ירושה לבניו אז הוא עמל לטובת בניו ובני בניו אחריו וכאשר מצינו בדוד המלך ע"ה שהיה לו מלחמות רבות כל ימיו ושלמה בנו ישב על כסאו אחריו והיה לו מנוחה מסביב א"כ זאת היא טובת עולם והמדינה אשר המלכות היא בירושה וכמו כן בכל המינויים פרנסי ישראל וראשי העם שמורישים גדולתם לבניהם י"ל ג"כ דהוא זכות העם וטובתם למען ישתדלו בטובתם ותקנתם לעולם גם לדורות הבאים ואם לא יורישו גדולתם לבניהם לא ישגיחו רק על מה שהשעה צריכה ולא ישגיחו במה שיהי' אחריהם אם כן י"ל דמטעם זה ניתן להם גדולתם למורשה אבל בכה"ג לא הוי ידעינן דמורישים זכות כהונותם לבניהם לכך צריכין קרא דלכהן תחת אביו לרבות גם כה"ג

דבנו קודם לכל אדם ולפ"ז נכונים דברי הרשב"א שכתב דאפילו כה"ג אם היה בנו ראוי הוא קודם דלענין חזן אין ראי' ממלך ומכל המינויין מפרנסי ישראל די"ל שאני התם משום דהוא טובת העם לכן מביאים ראיה מכה"ג דג"כ בנו קודם ומוכח דזכותא דידהו הוא שזכתה להם תורה לזרעם אחריהם ולאו כל אדם זוכה בזה רק בניהם ובני בניהם אחריהם כנ"ל נכון בזה וגם מה שהקשה הגאון חתם סופר אתשובת הרשב"א דתלי הא מילתא במנהגא והלא מן הדין הוא כן כתב ליישב וסיים הרב שם אריה דמה שרצה להוכיח דיש לחלק בין מינוי שהוא שררה ושלטנות דבזה מדינא מנחיל לבניו למינוי של הוראת התורה ועבודת הקודש שבזה תלוי במנהג זה אינו אלא בכל המינויים בנו קודם לכל:

גם בשו"ת מנחת שי לגאון בדורנו יצ"ו בסי' נו"ן האריך ליישב קושיית החתם סופר על מה שהוצרך הכתוב לומר בכהן גדול שהבן יורש ועל דברי הרשב"א והביא בשם הגאון י"א איטינגא אבד"ק לבוב שלדעתו באמת אין שייך בזה ירושה ממש רק דמצוה על בני העיר לעטר את הבן באותו הכבוד שהיה לאב ואילו היה בתורת ירושה לא היה צריך מינוי מהקהל כלל ובזה מתיישב כל הקושיות של החת"ס מסוגיא דריש ראש השנה לא צריכא דאימנו עליה מאדר ומלך בן מלך הוא וגם מש"ס מגילה כשפוסקין גדולה לאדם פוסקין לו ולזרעו אחריו וגם מלשון הרשב"א שתלה רק במנהג ולפי זה הכל נכון דבאמת אינו רק חיוב על הצבור וכתב הגאון המחבר שדבריו נאמנו מאד והביא ראיה לדבריו מש"ס כתובות דף ק"ג וכו' וסיים ובאמת החתם סופר בעצמו בחלק יו"ד ובח"מ בכמה תשובות חזר בו וכתב דשייך חזקה במינוי רב עכ"ל גם בסי' נ"א (בד"ה ועוד נלפע"ד) כתב שזה זמן שהקשה על הא דכל המינויים בניהם קודמין מדברי הרמ"א בחשן משפט סוף סי' רע"ו דאין יורשים דבר שאין בו ממש או טובת הנאה בעלמא שאינה ממון והארכתי לפלפל בתשובה הקודמת וכתבתי אז להגאון מוהרי"א איטינגא אבד"ק לבוב והשיב לי וז"ל לפענ"ד נראה דמה שכתבו הפוסקים דכל המינויים בניהם קודמין לא מתורת ירושה אלא מצוה על בני העיר לעטר את הבן באותו כבוד שהיה לאביו ואילו היה מתורת ירושה לא היה צריך מינוי מהקהל כלל דהא ירושה ממילא קא אתיא ובאמת דלא שייך ירושה בזה כדכתב מעכת"ה דהוא דבר שאין בו ממש רק דכאן לא מתורת ירושה אתינן עלה ומיושב בזה הא דאמרינן בריש ראש השנה לא צריכה דאימנו עליה מאדר וכו' ואם נאמר דהמלוכה היא ירושה ממש אם כן כשמת אביו באדר אמאי לא מנינן תיכף להבן וגם מה צריך מינוי על זה כיון דירושה ממילא קא אתיא (והח"ס חא"ח סי' י"ב עמד בקושיות אלו) אמנם למאי דכתיבנא ניחא דבאמת לאו ירושה גמורה

היא אלא שחובה על כל ישראל לעטר את הבן בכתר המלוכה תחת אביו אבל כל זמן שלא מינו למלך עדיין אינו מלך כלל משום הכי אין מונין לו אלא מניסן ואשמועינן תו דאף דאימנו עליה מאדר כפירוש רש"י שנמנו וגמרו השרים למנותו כיון שעדיין לא מינוהו אין שם מלך עליו והאריך עוד בראיות על זה ודבריו הם קילורין לעינים הרי שהסכים לדברי דאין בזה ענין ירושה ממש רק מענין עשית הישר והטוב עכ"ל ועם שלדעתי הקצרה מתבאר מדברי הרמב"ם בראשון מהלכות מלכים וברביעי מהלכות כלי המקדש שמינוי בן המלך וכיוצא הוא מדין ירושה ממש וכן מתבאר מדברי כמה רבני האחרונים שדברו בעניינים אלו בכמה נדונים שסוברים שמינוי הבנים בשררת אביהם הוא מתורת ירושה ממש בכל זאת גברא רבה אמר מילתא ומר ניהו הרב המחבר תלי לה כיפי וקלסיה ואמר פעם ושתים שדבריו קילורין לעינים ראיתי נכון להעתיק דב"ק:

ח

ומצאתי בשו"ת משנת ר' אליעזר ח"ב שעמד הרב בדין זה בחלק א"ח סי' א' ואסף איש טהור דעות הפוסקים דאף במינוי הש"ץ הדין הוא דהבן יורש תחת אביו והביא תשובת הרשב"א ודברי הרבנים כנסת הגדולה וברכות המים הנז"ל ועוד הביא שכן כתב הרב מוהר"ש דוראן בתשב"ץ ח"ד סי' ז' ותשובת הרב המבי"ט ח"ג סי' ר' (וקרוב בעיני לומר דמה שכתוב בבתי כנסיות בשם שכנה"ג שציין תשובת מוהרימ"ט ח"ג סי' ק"ק כנז"ל בס"ק ג' טעות הדפוס היא וצ"ל המבי"ט וכו') ומדברי הרב גנת ורדים יו"ד כלל ג' סי' ז' והריטב"א בחידושיו למכות דף י"ג בשם הרמב"ן דסברי הכי ואף שעינו ראה להרב דבר שמואל סי' מ"ז שנסתפק בזה אי מינוי ש"ץ איתיה בכלל כל שררה ומינוי שאמרו בסיפרי בכל זאת כתב דאין ספק מוציא מידי ודאן של כל הרבנים הנ"ל וכתב שהגאון תק"ל בדף י"ט עמד בזה ומסיק דלו יהי ספק ספק דאורייתא לחומרא והוא כתב על דבריו דאינו רואה שום ספק כמו שנתבאר מדברי הראשונים ואחרונים וגם הביא דמעשים בכל יום דמעמידין הבן תחת אביו ואין פוצה פה ומצפצף וכו' יעש"ב:

ט

שוב השגתי ספר צפיחת בדבש וראיתי בסי' ה' שעמד בחקירה זו אם לגבי שליח צבור נאמר הדין הזה שהבן עומד לשמש במקום אביו וכתב שכבר עמד בזה הגאון חקרי לב בחלק או"ח סי' ט"ו והביא תשובת הרשב"א בסי' ש' ושהרב דבר שמואל בסי' מ"ז נשא ונתן בדברי הרשב"א והעלה דהרשב"א רפיא בידיה האי מילתא אם יש בחזן דין ירושה כמו בשאר מינויים של שררה ומפני זה הוא שהוצרך הרשב"א לזכות בנדונו את בן הש"ץ מכח המנהג והסכים הרב תק"ל לדברי הרב דבר שמואל בכוונת הרשב"א דמספקא ליה האי דינא ולכן זיכה את בן הש"ץ מכח המנהג ומדברי התשובה שבתשב"ץ ח"ד טור

א' סי' ז' הוכיח דפשיטא ליה דיש במינוי שליח צבור דין ירושה והרב המחבר כתב דאין ראיה מתשובת הרשב"ץ הנ"ל לשאר שליח צבור דשאני בנדון הרשב"ץ שהיתה להש"ץ שררה במינויין והעתיק דברי הרשב"ץ שמתבאר כן ואין מזה הכרח לשלוחי צבור דעלמא (אמר המחבר ספר דבר שמואל אין אצלי וכפי מה שראיתי עתה קצת מדבריו שהביא ידידי הגאון ברכת משה יצ"ו בסי' יו"ד אות ב' נראה שדעת עצמו היא דשליח צבור הוא בכלל שאר המינויים שהבן יורש שכתב נתקשיתי מאד להחליט אם מינוי השליח צבור הוא מן המינויים שהאב מנחיל לבנו עם כי הרמב"ם ברביעי מכלי המקדש כתב כל הקודם לנחלה קודם לשררת המת דנראה דדוקא במינוי דאיכא שררה שוב ראיתי בראשון מהלכות מלכים שכתב כל השררות וכל המינויים שבישראל וכו' מוכח שיש מינויים בלי שררה שהבן יורש ובכללם יהיו כל המינויים הנהוגים בישראל וכגון דא פוק חזי מאי עמא דבר וכו' וכתב ששוב תמה על מה שהרשב"א תלי הא מילתא במנהגא וכו' משמע שדעתו נוטה יותר לומר שכן שורת הדין ושכן עמא דבר) (אמר תלמידו הנה הרב דב"ש אחר שכתבו בכללם יהיו כל המינויים הנהוגים בישראל כנז"ל כתב והדבר קשה מאד בעיני שלא מצינו שרש וכו' שהרי יסוד הראיות שהוא המלך וכהן גדול לא דנין ממנו כ"א בדומה לו של שררות ובכגון זה פוק חזי מאי עמא דבר. אבל המכניסני יותר בתגר גמגום הוא הרשב"א וכו' הביא תשובת הרשב"א המובא לעיל סי' ז' אות ס"ג ד"ה אלא וכתב שדבריו תמוהים שאם סובר שהשליח צבור נכלל בשאר המינויים למה ליה לאתויי ראיה ממנהג המקומות וכו' ופירש דבריו כמ"ש רבינו לעיל באות ה'. ושוב נתקשה דמה לו לומר שהמנהג ליכנס הבנים וכו' כיון שאין מנהג להפך חזר הדין לחיובו. ושלכך נראה בעיניו שגם הרשב"א לא מלאו לבו להחליט שהחזן בכלל המינויים אבל אמר שכיון שנהגו זה ביניהם הוי כאלו קבלו ביניהם בפירוש תקנה זאת בחומר וחוזק תקנת רז"ל בשאר המינויים. וסיים וז"ל ולהיות שגם בזה דוחק הדברים נגלה אחלי פני מעכ"ת יאיר עיני בדעתו הנכונה גם יורני אם באנו להודות שש"ץ הוא כשאר מנויי הירושה אם נדון מכאן לתקיעת שופר וכו' אלו תורף דב"ק):

ו

וכתב שמסקנת הרב חקרי לב לענין דינא היא כי אף דמדינא רפיא בידיה אם יש בחזנות דין ירושה מכל מקום מצד המנהג ודאי דזוכה הבן לכהן תחת אביו כנלמד מתשובת הרשב"א ושבדף ח"י ע"ד האריך להוכיח דשליח צבור יש לו קצת שררה אי מטעם שכתב הרב גנת ורדים חיו"ד כלל ג' סי' ז' שאף שמלאכתו מלאכת עבודה המוטלת עליו מכל מקום יש בו צד חשיבות דהוי כסרסור בין הצבור לאביהן שבשמים ועוד כתב טעם

מדנפשיה שהרי כתבו הפוסקים בסי' ג"ן דמי שאינו שליח צבור קבוע צריך לסרב קצת קודם שירד לפני התיבה ואלו ש"ץ קבוע אין צריך לסרב וזה חשיב שררה ואפילו אי לא חשיב זה שררה כיון שאינו משתרר על הצבור על כל פנים הרי הוא מכובד על הבריות ועל כבוד זה שייך בו דין ירושה וגם הרב המחבר (צפיחת בדבש) כתב להוכיח דחשיב ש"ץ חשיבות יקר וגדולה שהרי קיימא לן בסי' ג"ן דכשבאים למנות ש"ץ בוררין היותר הגון וביתו ריקם מעבירות ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו וכיוצא משאר מעלות א"כ זה שנתמנה ש"ץ איגלאי מלתא שיש בו מעלות הללו וכן אמרו בבראשית רבה פרשת וישלח פרשה כ"ט בפסוק ויקרא לו אל אלהי ישראל אפילו חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו וכו' וכו' באופן דנלמד מכל זה דש"ץ מינוי שיש בו כבוד הוא ולכן מצד המנהג מיהא יש בזה דין ירושה וכמסקנת הרב חקרי לב וכתב להוכיח מכמה מעשים שנעשו בבתי כנסיות שבעירו (אזמיר) שנתפשט המנהג בכיוצא לזה שממנים לש"ץ את הבן במקום אביו אם הבן ראוי לכך:

יא

והביא תשובת הרב ברכות המים בדף זק"ן ע"ב שנראה מדבריו דפשיטא ליה דיש בחזנות שררה ומדינא נמי יש בו דין ירושה והעיר עליו דאין הדבר פשוט לומר כן שהרי הרב דבר שמואל הבין בדעת הרשב"א דמספקא ליה ותלי במנהגא וכו' שוב בדף י"ד ע"א (בד"ה העולה) כתב לענין חזנות הגם דמצד הדין לא נתבאר לרבוותא אי איתי ביה שררה וירושה או לא והרב זרע אמת בא"ח בסי' ט' פשיטא ליה דאין בחזנות דין ירושה מכל מקום ממנהג המקום מיהא איכא ירושה וחזקה והרב חקרי לב בדף כ"ט ע"ג כתב דלענין מעשה דייניו ליה כאילו זכה מדינא דספק תורה להחמיר וכן כתב עוד לקמיה על נדונו דבנו של הש"ץ אינו יכול לקרות הדל"ת רפויה כתקנה כי אם על ידי טורח דבכי האי גוונא בעלמא לכתחלה אין ממנים אותו ואם עלה לא ירד אך בנדונו שבא מכח ירושה כנתמנה כבר דמי וחשיב דיעבד וסיים ומראשית כזאת הודעתי דבש"ץ אי איתי ביה ירושה מן הדין רפיא בידי הגם דלענין דינא אנו דנים על הספק כאילו זכה מדינא דהוי ספק תורה ולהחמיר וכו' דינא רבה איתי ליה למנותו אף שהוא כבד פה ואם תאמר וכו' ומינה לנ"ד דמספקא לן אי בנו של הש"ץ זכה מדין תורה או לא דאם זכה אם אין ממנים אותו עברי על דין תורה ואם לא זכה אם ממנים אותו עברי אאיסור דדבריהם וכו' ראוי למנותו דאתי ספק תורה ודחי ספק דדבריהם וכו' (וסיים בצפיחת בדבש) הרי דבמינוי ש"ץ קאזיל לחומרא מספק תורה אף דאית במינויו ספק איסור דדבריהם ועיין

להרב גנת ורדים כלל ג' סי' י"ז ומה שכתב על דבריו הרב זרע אמת אורח חיים סי' ט' דף כ"ג ע"ד:

יג

גם הרב מעשה אברהם בחלק א"ח סי' כ"ב בנדונו באחד שהיה מסייע להש"ץ בבית הכנסת וכשמת עמד בנו ושמש במקום אביו להיות מסייע ושוב נשרף הבית הכנסת ואחר זמן בנוהו ובקש המסייע לחזור לחזקתו וגבאי הקהל נתנו לו כתף סוררת בטענה דאף שאביו היה מסייע כיון שמת פקע חזקתו מאחר שהבן לא היה ראוי והגון להיות מסייע אלא שמפני כבוד אביו מנו אותו אז להיות רק מזמר ולא מסייע וכו' ובתשובתו הביא דברי הפוסקים אם יש דין ירושה לחזנות ומה שכתבו הרבנים דבר שמואל וחקרי לב הנז"ל ומסיק דהדין עם המסייע הנ"ל שיש לו חזקת אביו שלא כדברי הגבאי הק"ק שטוענים שפקעה חזקת אביו במיתתו אלא שמטעם אחר כתב בנדונו שאבד חזקתו משום שכיון שנשרפה בית הכנסת ובנוהו מחדש פנים חדשות באו לכאן וכו' עיי"ש אבל כשהבית הכנסת עומדת על חילה סובר הרב כדעת הרבנים הנז"ל שהבן יורש את אביו להיות מסייע במקומו או מצד הדין או מצד המנהג על כל פנים:

יג

ובשו"ת בית שלמה בחלק א"ח סי' י"ג בקהלה אחת שיש שם שו"ב מכמה שנים והוא גם שליח צבור קבוע שם ולעת זקנתו נתן מחצה חזקת השו"ב וחזנות לחתנו ואחר שנפטר הזקן קבלו הקהל עוד שו"ב שני שיהא בצוותא בשו"ב עם השו"ב הראשון חתן השו"ב הזקן אמנם נתנו להשני כתב שכל החזנות שייך לו לבדו ושאל הרב השואל הדין עם מי והשיב הגאון המחבר דאם השו"ב הראשון התחיל לערער תכף בעת שקבלו השני על אשר נתנו לו כל החזנות הדין עם השו"ב הראשון כיון שהזקן נתן לחתנו חצי חזקתו הנ"ל והיה בהסכמת הקהל הרי זכה בזה וכל שכן אם כבר שמש בחזנות אצל הקהל דודאי אין יכולים להורידו (ושקיל וטרי במה שיש לצדד בזה וסיים שהדין כן) זה טעם אחד ועוד טעם שני דמבואר במגן אברהם סוף סי' נ"ג בשם הרשב"א דבמינוי ש"ץ הבן קודם להתמנות תחת אביו ותימה שלא הביא מדברי הרמב"ם בפרק ד' מהלכות כלי המקדש ובראשון מהלכות מלכים וכו':

יד

והביא מה שהקשה הגאון חתם סופר בסי' י"ב למה לי קרא בכהן גדול וכו' (עיין לעיל בסי' זה אות א' שהבאתי דברי החתם סופר) ושמזה הכריח דבמידי דקדושה אין דין ירושה וכן היכא דגלי קרא וכו' ושמפני זה תלי הרשב"א ירושה דשליח צבור במנהגא ובתחילה כתב לבאר הוכחת החתם סופר מכהן גדול דאיצטריך קרא לרבויי דלכאורה

אינו מדוקדק וכו' ושוב כתב דקושיתו לא קשיא מידי דמשום דקיימא לן דמלך בן מלך אין טעון משיחה וכהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה הוה אמינא דגזרת הכתוב היא דאין בנו עומד תחתיו וכו' ומה שהביא ראיה בסוף התשובה מהמדרש פרשת פנחס והביאו רש"י בחומש שם (ט"ז ט"ז) אינו ראיה ע"ש בפנים יפות והדין אמת שגם במינוי ש"ץ הבן קודם והוא הדין לחתנו כמו שכתב הגאון מוהר"ר שאול בתשובתו שבסוף תשובות הרמ"א ופלפל קצת בדבריו וכתב שעל כל פנים דבריו נכונים בראיותיו ולפי זה יש לומר דאף בדיעבד שקבלו אחר חוזר הוא לעבודתו דלאו כל כמינייהו בהכי ואף אם נאמר דאי עבדי מהני מכל מקום כיון דשארית ישראל לא יעשו עולה אמרינן אילו ידעי מזה שזה יש לו חזקה דאבהתיה והוא קודם לא היו מקבלים אחר ואם כן הויא קבלה בטעות וחוזר נוסף על זה מטעמא קמא שהזקן נתן לו חצי חזקתו בחייו בהסכמת הקהל וכל שכן אם כבר שמש הוא בחזנות:

טו

וכל זה אם ערער תכף כשנתנו הקהל להשו"ב השני את כל התמנות החזנות אמנם אם ידע מזה שנתנו הקהל כל התמנות החזנות להשו"ב השני ושתק וכל שכן אם היה באותו מעמד ושתק יש לומר כיון ששתק מחל ואף שהשפתי כהן בסימן פ"א ס"ק ט' כתב דלא אמרינן כיון ששתק מחל ועיין במהרי"ט ח"א סוף סי' ק"ו מכל מקום נדון דידן איכא לדמויי טפי להנך דנזקי שכנים שבח"מ סי' קנ"ג קנ"ד קנ"ה שדעת הגאונים וסיעתם דכל שראה ושתק מחל ואף לדעת החולקים יש לומר דדמיא להא דבבא בתרא דף ס' ולסתום לאלתר הוי חזקה אלמא דבכי האי גוונא אמרינן דשתיקה הוי כמחילה כמו שכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות שכנים דין ז' ועיין בסמ"ע סי' קנ"ד ס"ק כ"ז ובמוהרי"ט ח"א סי' קי"ד וכן חילק בזה מוהר"ם פאדווא כי בכי האי גוונא ודאי שתיקה הויא כמחילה ועיין בתשובת מוהריק"ו שורש קצ"א אמנם מלשון השלחן ערוך אורח חיים סוף סי' קנ"ג מבואר דלא איבד זכותו בכי האי גוונא אלא בנתרצה בפירוש וכן משמע במרדכי פרק חזקת הבתים בתשובת מוהר"ם שממנו מקור דין זה דבעינן עדים שנתרצה בפירוש או שטוען שנתרצה בפירוש והביא עדי חזקה ומחמת שהייתי חולה ולבי דל עמי לא יכולתי להכריע בכי האי גוונא אם שמע ושתק ולא ערער אבל מכל מקום גם בכי האי גוונא מה שטוען השו"ב השני שהראשון יתן לו כתב שלא יהיה שם ש"ץ זה דבר שאין לו שחר כלל ויציבא בארעא וכו' וגם פשוט שחייב השני לעשות במלאכת השו"ב כמו הראשון ולא להתבטל ממלאכתו ולהכביד על הראשון מחמת החזנות שלו ומכל מקום אף בגוף הדין אם איבד חזקתו במה ששתק ולא ערער מתחלה עדיין איני מכריע למעשה

אם לא נתרצה בפירוש או שגילה דעתו שנתרצה אבל אם ערער מתחלה בעת שקבלו להשני הדין עם הראשון עכ"ל ומדברי הרב לחם רב בסי' ב' שהבאתי למעלה בסי' א' אות ל"ו והלאה נראה בעליל שאינו סובר כדברי הרב בית שלמה שהרי בנדונו שכל הקהל קבלו את החזן הראשון ושרת את אחיו כמה ימים בחזנות ועולה לא נמצא בו שום שמץ פיסול ובלי שום טעם מאנו בו רוב הקהל ונתנו משרתו לחזן אחר ומיעוט הקהל מוחים בהשני ורוצים את הראשון דוקא פסק הרב שכיון שהרוב רוצים בהשני וכבר מנו אותו אף שמתחלה הסכימו וקבלו את הראשון מדעתם אין השני נדחה לגמרי אלא ישמשו שניהם והיינו ודאי בענין שהראשון לא מחל זכותו ועומד וצווח ובכל זאת אין השני נדחה לגמרי וצריך להתיישב איה"ש:

טז

שליח צבור שהחזיק באיזו בית הכנסת ואותה בית הכנסת נשרפה ובנאוה מחדש אם אבד חזקתו משום דפנים חדשות באו כאן רשמתי לעיל בסי' א' אות ט"ל ואות מ"ם:

יז

שליח צבור שמת והניח בן קטן שלא היה ראוי לכהן תחת אביו מחמת קטנותו ומינו הצבור את ראובן לשרת בקדש ושרת את אחיו ימים רבים ושוב מת ראובן ולא הניח בן ממלא מקומו ועתה בן השליח הצבור הראשון הוא גדול בשנים וראוי והגון למלא מקום אביו ורוצה לירש זכות אביו כי לו משפט הירושה והצבור ממאנים בו בלי שום סיבה רק שרצונם ליקח איש אחר למען הנו"תו מפירות הבית הכנסת נשאל על זה בספר יהודה יעלה (לרב גדול משאלוניקי) ונשא ונתן לידע אם מה שנדחה בן השליח צבור מחמת היותו קטן חשיב עובר מחמת אונס וכשעבר האונס חוזר לירושתו או אין לו דין עובר מחמת אונס כיון שלא החזיק עדיין בשררתו והביא דברי הרב זרע אברהם בח"מ סי' כ"א ולמד מדבריו דאף שהיורש לא זכה עדיין במצוה מכח מורישו עם כל זה כיון שהעיכוב היה מפני איזו סיבה אף שמינו אחר תחתיו כשעבר האונס מהראשון חוזר לעבודתו והשני נדחה מפניו ושהוכיח כן ממה שכתב הרמב"ם בראשון מהלכות מלכים דכשהיה הבן קטן משמרים לו המלוכה עד שיגדל והוא משום דקטן כאנוס דמי דיכול לומר אנא הא קאימנא ועל דבריו אלו כתב הרב המחבר לפקפק ושוב כתב דעיקר סמיכת הרב זרע אברהם בנדונו הוא על פי דברי מוהר"ם שהביא המרדכי בפרק חזקת ופסק כן מרן בא"ח סימן קנ"ג דמי שהחזיק במצוה ואירעו אונס ונתנו הקהל המצוה לאחר ואחר כך עבר אונסו חוזר לחזקתו וכתב על דבריו שיש לדחות דשאני התם שכבר החזיק במצוה משום הכי הוא דאמרינן דמה שעבר מחמת אונס לא הוי דיחוי מפני זה דומיא דכהן גדול שאירע בו פיסול ועבד אחר במקומו וכשעבר אונסו שב למקומו אבל יורש שלא היה

ראוי בשעה שמת מורישו אפשר נדחה קרו ליה אף שהיה מחמת אונס הוי דחוי מעקרו ושוב כשעבר האונס אינו זוכה לירש מקום מורישו וכמו שכן כתב הרב שיירי כנסת הגדולה בא"ח סי' קנ"ג הגב"י ס"ק י"ח דמוהר"ם מיירי במחזיק עצמו ולא בבנו (והרב המגיה יצ"ו כתב ליישב דברי הרב זרע אברהם דשפיר מייתי ראיה מדברי מוהר"ם לפי מה שהביא מוהר"ם ראיה כדבריו מההיא דרוצח דשב לשררה שהוחזקו אבותיו וכו' עי"ש) ועל כל פנים בבן קטן כבר בא הדין מפורש בהרמב"ם דמשמרים לו המלוכה עד שיגדיל והרב חקרי לב בא"ח סי' ט"ו אחר שהאריך בדין ירושת שררה כתב לענין דינא קיימא לן דבכל השררות והמינויים הבן קם תחת אביו כמו מלך וכהן גדול:

שוב כתב בשם הרב חקרי לב דיש מקום לבעל דין לומר דהן לו יהי דבכל השררות והמינויים הבן יורש את אביו היינו במידי דחררה כגון פרנס על הצבור וכו' אך בש"ץ שיהא בו דין ירושה לא שמענו שהרי בספרי לא נאמר אלא פרנסי הצבור דאית בהו שררה מה שאין כן בש"ץ דלא שייך ביה שררה הבו דלא לוסיף עלה ומה גם דש"ץ נראה שהוא כשכיר הבא בשכרו והוא כשאר אומנים היאמן כי יסופר דבשכיר ופועל אצל בעל הבית יהיה דין זה שבנו עומד תחתיו וכו' ומצד אחר יש לדון דאין במינוי ש"ץ דין ירושה שעיקר מינוייו הוא מצוה להוציא את הרבים והרי כתב המרדכי בפרק בתרא דמגילה דאין ירושה במצות והרב המחבר שקיל וטרי בדין זה אם יש ירושה במצות והבאתי תורף דבריו לעיל בסי' זיי"ן אות ר"ד שוב כתב שמצא להרב צפיחת בדבש סי' ה' שנשאל אם יש בש"ץ דין ירושה ושהביא דברי הרב חקרי לב וכו' (כבר כתבתי לעיל בסי' זה אות ט' תורף דברי הרב צפיחת בדבש בזה עי"ש) ולענין אם כשמת הש"ץ היה בנו קטן והוצרכו הצבור למנות אחר אי פקע זכות הבן בזה כתב הרב צפיחת בדבש בדף טו"ב ע"א וז"ל ומה גם דאף שמת האב דיש שם דין ירושה דאורייתא ובעת ההיא היה הבן קטן שלא היה ראוי להיות ש"ץ ומינו הצבור איש אחר ומת אותו אחר אם בן השליח צבור קודם עיין הלק"ט ח"א סי' ט"ל ודבר משה ח"א א"ח סי' ב' שהעלו דבן הראשון כיון דנדחה ידחה וכן העלה הרב חקרי לב סי' ח"י דאף אם ימצא איש שרוצה לעמוד לשרת במקום הקטן עד שיגדיל ואז יסתלק הוא ויהיה הבן ש"ץ אין דין שמירה נוהג בש"ץ כדין מלוכה וכו' מכח זה פסק שם שאבד בן הש"ץ זכות ירושת המינוי ותלוי הדבר בפרנסי הקהל למנות למי שירצו וסיים הרב המחבר ובכן נפשט הספק בנדון שלנו דאין להבן של הש"ץ הראשון שום זכיה כלל ומבואר בדברי הרב צפיחת בדבש דאף שלא נשאר בן להש"ץ השני עם כל זה בן השליח צבור הראשון כמו זר נחשב ואין לו שום זכיה כלל וסיים הרב המחבר:

אולם כשאני לעצמי כל כי האי גוונא דנדון שאלתנו דנשאר המקום פנוי גם בן ואח אין לו להשליח צבור השני יש זכות תולה לבן הש"ץ הראשון וראיה ממה שכתב הלק"ט שם וכן יש לומר שאם באו בני הראשון ובני השני שינתן לבן השני משמע דוקא כשהניח השני בן ממלא מקום אביו זוכה בן השני אבל כשהשני לא הניח בן ממלא מקומו זוכה בן הראשון מכח ירושת אביו ואין ביד הקהל למחות בו וכן כתב הרב מוהר"א נחום בפירוש הספרי פרשת שופטים הביא דבריו הרב ספרא דבי רב בדף רמ"א ע"ד וז"ל אמנם אם מת שמעון הא ודאי שיחזור המלוכה לבן ראובן אף שהפסיק שמעון בנתיים אמנם אם נשאר לשמעון בן ממלא מקומו צריכים אנו למודעי מי קודם ונראה לי לפשר בכל זה ולקיים שבת של מי היתה וכו' והרב מוהרד"ף שם בדף רמ"ב ע"ב כנראה שהסכים עמו במה שכתב שאם מת שמעון ולא הניח בן ממלא מקומו דדינא הוא שתחזור המלוכה לבן ראובן ולא חלק עליו אלא למה שכתב לפשר ביניהם עכ"ל ועיין במה שכתבתי בסי' זיי"ן אות ס"ה בדין שמירה לקטן אם ישנה בשאר שררות ומינויים כמו במלוכה:

סימן ט

(הוא ציונים וזכרונות כפי המבואר במערכת חליצה ריש סי' ד'):

חזקת עצמו

א') **החזיק** בחנם ועתה רוצים להשכיר המצוה בר ליואי חשן משפט סימן כ"א פתחי תשובה ח"מ סימן קמ"ט סעיף קטן ג' שמש צדקה שבשדי חמד סימן א' אות ל"ב מעשה אברהם בדברי אביו שבשד"ח סי' ז' אות י"א ברכת משה סימן א' וסימן ב' הרדב"ז חלק ד' סי' אלף פ"ה (בד"ה ולענין חזקה) וצריך לעיין בגוף השמש צדקה שהבאתי בשדי חמד הנ"ל ובאות ל"א ול"ב שלפי הנראה מ"ש בשם הרדב"ז אינו מכוון עם שו"ת הרדב"ז הלזו דברי הגאונים דף ל"ד אות י"ז ויש לעיין בתרומת הדשן בפסקים סימן קכ"ח שבמנחת שי ריש סימן צ"ב ובמה שכתב שם בשם ספר החסידים וכו' (גוף דברי המנחת שי נכתבו בסימן א' אות כ"ה ד"ה כיוצא ולפי הנראה דבריו הם היפך הבר ליואי שהבאתי שם שמשום ריוח לעניים מאבד החזקה) וגם מדברי הרדב"ז שהבאתי בסימן ב' אות ג' נראה דאין משגיחין בהריוח נגד החזקה ויש לעיין נדיב לב חלק ב' דף צ"ו ע"ד (ד"ה אלא) ספר החסידים תשס"ד שבמעשה איש דף צ"ב סוף ע"א:

ב') **חזקה** למוהל זכור לאברהם חלק א' דף ל"ו ע"א דברי חפץ דף ס"ט ע"ד (ד"ה אבל) כורת הברית סימן רס"ד שדי חמד סימן א' אות י"ג:

ג') **לפדיון** הבן זכור לאברהם חלק א' דף ל"ה ע"ב (ד"ה חזקה עיין שיירי):

ד') **לשו"ב** שם חלק ג' דף י"א ריש ע"א דברי חפץ דף ס"ט שם אריה חשן משפט סימן ל"ז זכר דבר דף ד"ן אות ב' ובדף פ"ד אות ל' זכרנו לחיים חלק ב' דף צ"ה אות ח' פורת יוסף אלפנדרי דף ס"ח ע"ד (ד"ה גם) בית שלמה ארח חיים סימן י"ג ויורה דעה סי' כ"ג כתונת פסים (בסוף ספר מנחת קנאות שיטה) סוף דף ל"ח ברכת משה סימן יו"ד ויען אברהם דף כ"א ריש ע"ב הובא בשדי חמד מערכת שחיטה זכר יהוסף סי' ח"י אהל יוסף דף כ"ג ע"א משיב דבר חלק ב' סימן ח' ט' יו"ד נדיב לב חשן משפט סימן ג"ן צמח צדק החדש ארח חיים סימן כ"א עולת יצחק סימן רנ"א דעת תורה סימן א' אות ח"ן ט"ן ס' דברי מלכיאל חלק ג' סימן ל"ה:

ה') **חזקה** להדלקת נר בבית הכנסת יש לעיין במה שכתבתי בסימן ב' ובאורח לצדיק סי' ט"ז ובמחזיק ברכה סוף סימן קנ"ג ציין זרע אמת סימן ט' שאלת יעב"ץ חלק ב' סימן ע' וע"ב:

ו') **חזקה** להיות בית הכנסת בביתו יש לעיין בקונטריסי סימן א' ובשו"ת מעשה איש סימן א' ויש לעיין בעניינים אלו חלק יו"ד סימן י"ד ובשו"ת תפארת זיו סימן ט' יו"ד:

ז') **חזקה** במצות זרע אמת חלק ג' סימן ו' ולעיל אות ו'. בעיקר דין חזקה במצות חסד למשיחו (על רות) דף מ' סוף ע"ג והלאה:

ואם אפשר לבטל החזקה כדי להגדיל הכנסת בית הכנסת דברי מלכיאל חלק ג' סימן א':

ח') **החזיק** כמה שנים באחת מן התפלות אם יכולים טובי העיר לבטל חזקתו רעק"א תניינא סימן י"ב:

ט') **חזקה** לשמש בית הכנסת בית יצחק יו"ד חלק ב' סימן ע':

יו"ד) **חזקה** לשליח ציבור כנסת חכמי ישראל סימן קצ"ט אות ג' דף רי"ג ע"א ארחות חיים (סאפינקא) סימן ג"ן אות י"ט:

י"א) **קל** וחומר אם החזקה מועילה להבן לא כל שכן שיועיל לו רב המבי"ט שבכפי אהרן חלק ב' דף ל"א ע"ד (ד"ה וכן ראיתי) וכן דן קל וחומר זה החקרי לב שבמעשה אברהם דף ר"ב סוף ע"ב הבאתיו בסימן א' אות מ"ו (ד"ה שוב) נדיב לב חלק ב' חשן משפט סימן ג"ן דף צ"ו ע"ג (ד"ה ומכל) בית שלמה יורה דעה סי' כ"א דף ט"ו ע"ג אורח לצדיק שהבאתי בסימן א' אות מ"ט ד"ה ואנכי:

י"ב) **כהן** גדול שאירע בו פיסול ושמש אחר תחתיו ושוב חזר הראשון לעבודתו ואחר כך מת הראשון דהדין הוא שחוזר השני לעבודתו אם אירע שיש בן להראשון ממלא מקומו מי קודם הבן או השני מים החיים דף ט"ן סוף ע"ב ויש לעיין במעשה אברהם דף ט' סוף ע"ג וע"ד כפי אהרן חלק ב' דף ל"ו ריש ע"ד:

י"ג) **אם** מותר להחליף עמודי הספר תורה מימין לשמאל מהר"ם שיק סימן ע"ה בארח חיים:

י"ד) **אם** בשררה בא לזכות גם אחר ולא להוריד הראשון לגמרי אי שפיר דמי יש לעיין בפנים סימן א' אות מ"ט ובכפי אהרן חלק ב' דף ל"א ע"ד (ד"ה וכן) כנף רננה סימן י"ג חסד למשיחו (על רות) דף ל"ח ע"ג:

ט"ו) **רוב** שכתבו הפוסקים בעניינים אלו אם הוא רוב מנין בית שלמה יורה דעה סימן ט"ו וי"ז מים החיים חשן משפט ריש סימן א' ובפנים סימן א' אות ל"ח כפי אהרן חלק ב' סוף סימן ז' (ד"ה ועל) דברי ריבות סימן קי"ו מוהרשד"ם ארח חיים סימן ל"ז דעת תורה סימן א' דף כ"ג אות ס"ב ובסוף דברי מלכיאל חלק ב':

ט"ז) **בענייני** רבנות יש לעיין שואל ומשיב מהדורא תליתאה חלק ב' סימן קכ"ד ושם בחלק א' סימן רל"ט ארחות חיים (סאפינקא) סי' ג"ן אות י"ד וכ"א משיב כהלכה יו"ד סימן כ"א:

י"ז) **מה** שנוהגים לקצוב זמן לרבנות משכנות הרועים סימן כ"ט ובדף פ"ט אות י"ב ובנחלה לישראל בהשו"ת סימן כ"ה דף מ"ה ובסוף סימן מ"ב (בד"ה ומה שכתב) ובשו"ת הד"ר סימן כ"ה אות י"ג ארחות חיים סימן ג"ן אות כ"ד (ד"ה ועיין בספר):

י"ח) **בפירוש** דברי הרמ"א בשתי ההגהות שבסימן רמ"ה יש לעיין בקונטריסי סימן ז' אות ג"ן ובאות ס"א ד"ה אמנם ובסימן א' אות מ"ט ד"ה אחר והלאה:

י"ט) **רב** הגליל שהחזיק בהכנסות עיר אחת ושוב נספחה אותה העיר לגליל אחר על פי חק המלך בית יצחק יורה דעה חלק ב' סימן ע"א וסימן ע"ב:

כ') **אם** יכולים בני העיר לקבל רב שני ולא יקפח פרנסת הראשון חסד למשיחו (על רות) בקונטרס משיב כהלכה:

כ"א) **צבור** שקבלו רב ולא היה קנין על זה אם יכולים לחזור בהם פרת יוסף אלפנדרי דף ס"ח ע"א והלאה חיים ביד סימן ס"ז דף פ':

חזקת האב לבנו

כ"ב) **לבן** שו"ב דבר חפץ דף ס"ט ד"ה וכבר אשל אברהם סביב השלחן ערוך סימן ג"ן אות ו' תפארת אדם יורה דעה סימן א' בתי כנסיות סימן ג"ן דף כ"א ע"ד שואל ומשיב חלק ב' סימן כ' בית שלמה יורה דעה סימן כ"א ברכת משה סימן יו"ד ויש לעיין אבן יקרה מסימן ב' עד סוף סימן ז' משיב כהלכה יורה דעה סימן כ"א וכ"ב מנחת קנאות סוף דף ל"ח ונדון שאלתו כתוב בדף ט"ל סוף ע"ג. הרי בשמים מהדורא תניינא סימן ס"ו זכר יהוסף סימן ח"י:

כ"ג) **לבן** רב יורה דעה סוף סימן רמ"ה ויש לעיין אבן יקרה שם. משיב כהלכה שם ארחות חיים סאפינקא סימן ג"ן אות כ"ה וד"ה ועיין בזה. זכר יהוסף הנ"ל:

כ"ד) **לבן** גבאי של צדקה פרת יוסף אלפנדרי חשן משפט סימן ב' דף ס"ח ד"ה באופן וסימן ג' דף ע"א ויש לעיין בגינת ורדים שהבאתי בסימן ז' מאות י"ב והלאה מעשה אברהם סימן כ"ב שהבאתי שם אות ס"ה (ד"ה וכן) כפי אהרן דף ל"ב ע"ג מעשה איש ח"מ סי' ט':

כ"ה) **לבן** תוקע בקונטריסי סימן ו' אות ג' זכור לאברהם חלק ג' דף י"א באר היטב תקפ"ט סעיף קטן ג' בשם לק"ט וקול בן לוי (דברי הלק"ט הובאו במים החיים ח"ן ע"ד) ד"ה ואמנם וביהודה יעלה דף ק"ל (ד"ה מעלין) הובא בקונטריסי סימן ח' אות י"ז (ועיין לרבינו בסימן ז' אות ס"ה ד"ה ודברי) ומעשה איש דף צ"ב ע"ב (ד"ה הרי) שאלת יעב"ץ סימן ס"ט וקס"ח, בכל הפרטים המוזכרים בקונטריסי יש בספר ארחות חיים מסאפינקא בסימן ג"ן:

כ"ו) **לבן** שליח צבור משנת ר"א חלק ב' סימן א' ישרי לב י"ז פ"ב אות ד' זכרנו לחיים חלק א' במערכת ירושה בית שלמה ארח חיים סימן י"ג דברי חפץ דרוש כ' דף נ"ו ע"ג ישא איש חשן משפט סימן יו"ד ויש לעיין בל"ן חקרי לב ארח חיים סימן ע"א זכר יהוסף סימן ח"י:

כ"ז) **לבן** הבת וכן לחתנו משנת ר"א וכו' הרשומים באות כ"ו עבודת הגרשוני סימן מ"ט מערכי לב דף צ"ז ע"א וע"ב תשובה שאחר שו"ת הרמ"א והובא בפאת השדה כללים מערכת ח' אות ז' שואל ומשיב מהדורא קמא חלק ב' סוף סימן י"ט ומהדורא ג' חלק ב' בסימן קי"ז מנחת שי שבשדי חמד סימן ז' אות ס"א (ד"ה ועל פי) בית יצחק יורה דעה חלק ב' סימן ס"ט ישא איש חשן משפט סימן יו"ד ברכת רצ"ה סימן ק"י וקכ"ג משכנות הרועים בקונטרס עת מצא דף כ"ו סוף ע"ג ובנחלה לישראל שאלה ל"ז אות ע' לבושי מכלול דף כ"א ע"ב בשם הראב"ע על פסוק עוד מי לך פה חתן ובניך ובשם סדר הדורות על רבינו ישעיה הראשון בית יצחק יורה דעה חלק ב' סימן ע"ה אות ב' וג' שו"ת רשב"ן (קובץ קטן חדש) סימן י"ד אות ג' וסימן ט"ו:

כ"ח) **אם** אין הבן ראוי אם ממתינים עד שיהיה הבן ראוי יש לעיין מנחת קנאות דף ט"ל ע"ד הרי בשמים מהדורא תניינא סימן ר"ו זכר יהוסף סימן ח"י:

כ"ט) **אם** יש כח באב להנחיל לבנו הקטן כשהגדול ראוי מנחת קנאות דף ט"ל:

ל') **במ"ש** בהוריות דף ל"ב בקרב ישראל ולא בזמן שיש מחלוקת שואל ומשיב תניינא חלק ב' סוף סימן ק"ז וכמדומה שכתבתי בזה בקונטריסי (סימן ז' אות נ"ז):

מפתחות מערכת חזקה במצות

סימן א

(**בעניני חזקת עצמו**).

אם יש חזקה במצות (אות א' ב' ג' ד'.

ובכמה פעמים הויא חזקה בזה (אות מ"ח.

מי שהחזיק שיהיה בביתו בית הכנסת אם רשאים לשנותה לבית אחרת (אות ה' ואות י"ג.

איש כי יקדיש את ביתו להיות בית הכנסת לבני ישוב אחד להתפלל ופזר ממון רב להשיג רשיון לזה ולקנות כל המצטרך לבית תפלה ועוד התנדב וגם קבץ מצבור מעות על דעת לבנות בית הטבילה ועתה רוצים הצבור לבנות במעות אלו בית הכנסת והמקדיש את ביתו הנ"ל מוחה בהם ורוצה שיתפללו בביתו והמעות יהיו לבנין בית הטבילה הדין עם מי (אות ה' וי"ו זיי"ן.

ישוב אחד שהחזיקו להתפלל בבית של איש אחד בשכירות ושוב נהרס הבית והוצרך לבנותו והצבור קבעו את המנין בבית אחר ואחר שבנה הראשון את ביתו טוען שיחזרו להתפלל בביתו והשני טוען שיתן את ביתו להתפלל בתוכו ולא יקבל שכירות על זה חזר הראשין ואמר שגם הוא מרוצה בזה ויתפללו בביתו מעתה בלא שכירות הדין עם מי (אות ח' ט' יו"ד.

אם החזיק בכפר שכשהולכים בקיץ לטייל וכיוצא מתפללים בביתו אם יכולים לשנות המקום (אות י"ב י"ג.

אם יש לחלק בחזקה בין דבר שהוא תמידי לדבר הבא מזמן לזמן (אות י"ג י"ד ט"ו.

אם החזיק להיות בביתו מדרש ללמוד בשבת קודש תנ"ך ומדרשים וכיוצא אם יכולים לקבעו בבית אחר או לתקן שיהא הלימוד בכל בית שני חדשים חוזר חלילה (אות י"א.

מי שהחזיק שבליל יום הכיפורים יוציאו הספר תורה שלו לאמירת כל נדרי (אות י"ב י"ד ט"ו כ"ג.

בדין מי שהחזיק שיקראו בס"ת שלו שיש חילוק בין אם כשהחזיק לא היה להצבור ס"ת אחרת לקרות בה (דבזה לא הוי חזקה כיון שלא היו יכולים למחות בשלו) לכשהיה להם ס"ת אחרת כשהחזיק בס"ת שלו (דבזה מהני החזקה) (מאות ט"ו עד אות כ"ג ואות כ"ח והנמשך.

יחיד שהחזיק שיקראו בס"ת שלו באיזה ימים מציינים כיום כיפור וכיוצא וכן יש עוד יחידים אחרים שהחזיקו בימים אחרים מצויינים ועתה רוצים הצבור לבטל חזקת אלו

ולתקן להוציא כל ס"ת על פי הגורל אם רשאים לעשות כן ואם עשו תקנה והסכמה על זה אם הסכמתם מועלת לבטל החזקות (אות כ"א כ"ב.

בית הכנסת שנשרפה ואחר שבנו אותה הסכימו כל הקהל להטיל גורל על כל הס"ת איזה ספר יוציאו ביום פלוני ואיזה ביום פלוני (מימים המצויינים) ואחר כך נזכרו שעל יום פלוני מהימים המצויינים לא היה להם להטיל גורל שכבר הוחזק משנים קדמוניות להוציא ביום ההוא הספר תורה של רב אחד כדת מה לעשת (אות כ"ג.

בעיר שנהגו להוציא בליל כיפור ס"ת של איש פלוני לאמירת כל נדרי והוחזק כן כמה שנים ובשנה אחת נזדמן שאיש אחד הקדיש ספר תורה חדשה לבית הכנסת ורוצה שיוציאו הס"ת שלו לכל נדרי כמו שנוהגים בשאר עיירות שדוחים את הישנים מפני הס"ת החדשה ויחידי הקהל אין רוצים לשנות מנהגם (אות כ"ד.

קהל שמוציאים הספרי תורות על פי הגורל ונפל הגורל על חג השבועות לספר פלוני ונזדמן שאחד הקדיש ספר תורה חדשה סמוך לחג שבועות ומנהג הקהל הוא לקרות ארבע שבתות בספר החדש מי נדחה מפני מי (שם.

אם החזיק מעצמו במצות הוצאת והכנסת הס"ת להיכל אם רשאים הצבור ליתן מצוה זו לאחר (אות כ"ה.

אם נהגו בעליות לס"ת בימים נוראים ליתן סך קצוב אם יבא אחד ויוסיף אם יכול לדחות את המחזיק (שם.

מי שהחזיק לעמוד בתפלת י"ח לפני היכל ה' ואיש אחר רוצה לדחותו ממקומו ולעמוד הוא (אות כ"ו.

בני חברה שקנו כתר אחד והוחזקו לשים את הכתר על הס"ת בצאתו ובבואו וביום שמוציאים שתי ספרי תורות לא היה כתר להספר השני ונתעורר ראובן ועשה כתר אחר כדי שינתן בספר השני וכן החזיקו שנים רבות ליתן את הכתר של החברה בספר הראשון (ביום שיש שני ספרים וכן ביום שאין אלא ספר אחד נותנים עליו הכתר של החברה) ושל ראובן בספר השני שוב עשה שמעון כתר אחד והביאו לבית הכנסת ורוצה שישתמש הספר שני בשני כתרים פעם יתנו של ראובן ופעם את שלו וראובן טוען שכבר החזיק הדין עם מי (מאות ז"ך עד אות ל"ד.

אם יש חזקה למקומות שבבית הכנסת בעיירות שאין מוכרים המקומות (אות ל"ד.

אם יש חזקה לשליח צבור (אות ל"ה.

בזמן הזה כשמקבלים שליח צבור מסתמא הוא לעולם ואם לא נמצא בו פיסול אין יכולים לסלקו (אות ל"ה והלאה

שליח צבור שקבלוהו בהסכמת כל הקהל ושרת את אחיו ימים רבים ושוב מאנו רוב הקהל בו ומינו ש"ץ אחר במקומו ומיעוט הקהל מוחים בהשני הדין עם מי (אות ל"ו ל"ז ל"ח.

רוב המוזכר בפוסקים בעניינים אלו אם הוא רוב מנין בין עשירים בין עניים או רוב בנין (אות ל"ח.

אם נשרפה הבית הכנסת ושוב בנאוה ורוצה החזן לשרת בה עתה כאשר עמד בתחלה קודם שנשרפה וגבאי הקהל טוען כיון שנשרפה פקע זכותו ורוצה למנות חזן אחר הדין עם מי (אות ט"ל מ"ם.

שליח צבור שנתמנה לזמן אם יכולים לסלקו כשיגיע הזמן (שם.

ואם כשנשלם זמנו לא מיחו בו ועמד בעבודתו אחר שנשלם הזמן ושוב רוצים לסלקו בטענה שכבר כלה הזמן אי מצו לסלוקיה (שם.

בעיר שיש הסכמה שכל מינוי משרתי הצבור יהיו לזמן שלשה שנים ומזה נשתרבב המנהג שכשמקבלים שוחטים לכוללות העיר מתנים עמהם לשלש שנים אם יכולים לסלקם (שם.

אם יש חזקה לרבנות (אות מ"א מ"ב.

אין להתדיין בענייני שררה אלא בפני דייני ישראל ויש על זה הסכמת הקדמונים רשב"ם ור"ת וראב"ן ומאה וחמשים רבנים עמהם (אות מ"ב ד"ה עוד.

הא דקיימא לן דרב שהחזיק ברבנות אין רב אחר יכול לבא בגבולו אם הוא דוקא כשאינו קובע דירתו שם אלא אכסנאי שבא לעיר אבל אם קובע דירתו שם שפיר דמי כדין אומן שבח"מ סי' קנ"ו או אין חילוק בזה (שם בד"ה והנה עתה נדפס.

רב שבעיר אחת שהחזיק גם בהכפרים שסמוך לעיר שנותנים לו פרס בכל שנה להורות להם שאלותיהם ועתה נתרבו בני הכפר ולקחו להם רב אם יכול הרב דמתא לעכב בידם או לתבוע מהם הפרס שהוחזקו ליתן לו בכל שנה (אות מ"ג.

רב שמחל חזקתו וקבלו אנשי העיר על פי רוב מנין ובנין רב אחר והחזיק ואחר כך קמו איזה מאנשי העיר וקבלו את הרב שמחל חזקתו ומקפח פרנסת הרב שקבלו הקהל והשו"ב מחזיק ביד הרב שמחל חזקתו מה דין הרב והשו"ב (אות מ"ד.

אם מחילת החזקה צריכה קנין (שם.

רב שמת וקנה חתנו את החזקה משני גיסיו בני הרב שמת והבן השני חזר ממכירתו ובא להחזיק ברבנות אביו (אות מ"ח.

רב שהחזיק ברבנות שאין יכולים להורידו משררתו אם יכולים על כל פנים להביא רב שני שישתמשו שניהם בכתר אחד (אות מ"ו.

אם קבלו הרב לזמן שלשה שנים וכיוצא אם יכולים לסלקו כשיגיע הזמן או יש בזה משום מעלין בקודש ולא מורידין כל שלא נמצא בו דבר שראוי לסלקו מחמתו (שם מד"ה ולענין רב וכו' והלאה.

אם נהגו כן לסלק אותו ככלות הזמן אי מהני המנהג (שם.

אם התנו עם הרב שיוכלו לסלקו כשירצו אם רשאים לסלקו כתנאם או חשיב מתנה על מה שכתוב בתורה דהתנאי בטל והמעשה קיים דמעלין בקודש וכו' (שם.

אם קבלוהו לזמן ואחר שנשלם הזמן נהג בשררותו ולא מיחו בו ושוב רוצים לסלקו בטענה שקבלוהו על זמן וכבר נשלם הזמן אם מועלת טענתם (שם בד"ה ודע.

אם יש חזקה לשררת ראש הקברים וכן לאנשי החברה (אות מ"ז.

אם נוהגים למנות ראש הקברים על זמן (שם.

אם יש חזקה מן הדין לתקיעת שופר או אינו אלא מחמת מנהג אות מ"ח.

אם יש חילוק בחזקה בין כשהחזיק על פי הצבור לאם החזיק מעצמו (שם.

בכמה פעמים הויא חזקה זו שם.

מי שהחזיק באיזו מצוה דאין אדם אחר רשאי ליטלה ממנו אם הוא דוקא כשרוצה לדחותו ממנה לגמרי או אף אם רוצה לעשותה גם הוא ולא לדחות את הראשון לגמרי אינו רשאי (אות מ"ט.

מי שעשה איזו טובה לבני בית הכנסת ובעבור טובתו כיבדוהו אנשי הקהל בחייו לברך אותו בלילי כפור וביום שמחת תורה בכל שנה וכן במותו לומר עליו השכבה בזמנים הנ"ל והוחזקו בזה כמה שנים ועתה יש מערערים משום טורח צבור אם רשאים לבטל זכות זה מן המת (אות ט"ן:

אם יורשי המת נתפייסו והסכימו לדברי המערערים לבטל הזכות הנ"ל כולו או מקצתו אם מעשיהם קיימים או אין כח ביד היורשים לבטל זכות המתים לא בכולו ולא במקצתו (שם.

אם החזיק להדליק נרות הבית הכנסת באיזה שבת והיה רגיל להדליק הרבה וכשמטה ידו שלח מעט כמסת ידו ולא קבלו ממנו ונתנו ההדלקה לאחר אם עשו כדין ואם אבד חזקתו על ידי שנתנו ההדלקה לאחר (**סימן ב**.

אם מהניא חזקה למצוה שמעשרת או מדמינן לקטורת שהיו מפיסים חדשים לקטורת (**סימן ג**.

אם הניח חזקתו מחמת אונס ונתנו המצוה לאיש אחר וכשעבר אונסו רוצה לחזור למצותו (**בסימן ד**.

סימן ה

(**בענין אם עזב חזקתו מחמת אונס**).

מי שהחזיק להתפלל מוסף בראש השנה ויום כיפור ומחמת דוחק פרנסתו עזב את העיר וקבע דירתו בעיר אחרת ונתנו הקהל לאיש אחר להתפלל וזה השני לא קבל להתפלל אלא על תנאי שאף אם יחזור הראשון לעירו לא יזיזו אותו מחזקתו והתפלל חמש שנים ושוב חזר הראשון לעיר ורצה לחזור למצותו כיון שיצא מחמת אונסו הדין עם מי (אות א'.

הא דקיימא לן דאם הניח הראשון חזקתו מחמת אונס לא אבד חזקתו אם הוא דוקא כשלא החזיק השני כמה שנים אבל אי החזיק כמה שנים אבד חזקתו כסברת התוספות או יש חולקים ואם חמש שנים מיקרי כמה שנים (אות ב'.

אם יש חילוק בין החזיק להתפלל בראש השנה ויום כיפור בלבד למי שחזקתו היא להיות שליח צבור קבוע להתפלל בכל שבת ומפני דחקו עזב את העיר (אות ג'.

אף כשעזב חזקתו מפני האונס הא דחוזר לחזקתו כשעבר האונס היינו דוקא כשלא נתייאש מחזקתו אבל אם נתייאש אבד חזקתו (אות ד'.

אם הניח חזקתו מדעתו (בלא אונס) ונתנו הקהל את חזקתו לאיש אחר כגון שו"ב שעזב מקום חזקתו והלך להיות שו"ב בעיר אחרת וקבלו אנשי העיר שו"ב אחר במקומו ואחר תשעה חדשים חזר הראשין למקומו ורוצה לחזור לחזקתו (אות ה'.

וכן שליח צבור שלא רצה להיות עוד שליח צבור ולקחו חזן אחר אם ביד השליח צבור הזכות לחזור להיות שליח צבור או אבד חזקתו ואם יש חילוק בין אם חוזר בו קודם שלקחו שליח צבור אחר לחוזר בו אחר שלקחו אחר (אות וא"ו זיי"ן חי"ת.

חזן שהחזיק בבית הכנסת ומפני שעלה לגדולה שנתמנה לרב לא רצה להיות חזן ובנו היה קטן ומינו חזן אחר ושוב נפטר החזן השני ורוצה הרב (החזן הראשון) למנות בנו והצבור טוענים שכיון שנסתלק מדעתו אבד חזקתו (אות טי"ת יו"ד י"א.

מי שהחזיק במצוה ואירע בו אונס ומינו אחר וכשעבר האונס חזר הראשון לשררתו ושוב מת הראשון והדין הוא שהשני עומד במקום הראשון אם יש חילוק בזה בין כשנדחה השני לגמרי מחמת חזרת הראשון לשררתו לכשלא נדחה לגמרי אלא עבד גם הוא כאשר היה עובד מקודם (**סימן וא"ו**.

רב אחד החזיק לתקוע ולעת זקנתו נקח למסייע למדן אחד שיתקע תקיעות דמעומד ובשנה אחת נחלש ונפל למשכב והרשה את המסייע שיתקע הכל ולשנה אחרת חזר הרב לבריאותו והתנהגו כמקדם הרב תוקע דמיושב והמסייע תוקע דמעומד ושוב נפטר הרב ומינו רב אחר ורוצה השני להתנהג עם המסייע כדרך שהתנהג הרב הקודם והמסייע טוען שכבר החזיק לתקוע כל התקיעות בחיי הרב הראשון וכל העם רוצים שיהא המסייע תוקע את הכל. (שם. אם לגבי תקיעת שופר שייך ירושה לבנו. (שם.

סימן ז

(**בענין חזקת האב לבנו**)

בדין ירושה במצוה שהחזיק בה אביו אם יורש הבן לעשותה במקום אביו (אות א' ב' ג' כ"ב ס"ב ס"ג ס"ד.

אם החזיק האב להתפלל ראש השנה ויום כיפור (אות א'.

החזיק לעשות מצוה אחת כמה שנים ומת והבן ממלא מקומו הוא זוכה וכל שכן אם כבר עשאה גם הוא קצת זמן והוא הדין בכל מינוי ושררה וש"ץ (אות ג'.

בסתירת דברי המרדכי בדין אם יש ירושה במצות (אות כ' וכ"ג וכ"ה.

אם יש זכות להבן במקום האב בחיי האב כגון שהאב עוקר דירתו מהעיר ורוצה לתת זכות חזקתו לבנו (אות ס"ג. אי בעינן שיהא שוה לאביו או סגי במה שהבן ראוי אף שאינו שוה ממש לאביו (אות ג'.

במקומות שבבית הכנסת מי שהחזיק לישב במקום מכובד ומת אם ישב הבן במקומו אף אם יש גדולים ממנו שאם ישב הבן במקום האב זילא להו לישב תחתיו (מאות ד' עד אות י"ב.

אם יש חילוק בין כשנוהגים למכור המקומות שבבית הכנסת לכשאין נוהגים למכרם אלא נותנים המקומות לכל אחד לפי כבודו ומעלתו (מאות וא"ו עד אות י"ב.

הא דהבן יורש לעשות המצוה שהחזיק בה אביו אם יש חילוק בזה בין אם אין להצבור נפקא מינה בין אחר לבין בנו של המחזיק לכשיש נפקותא (אות י"ג.

מי שהחזיק להיות קאבאר באשי (ראש לחברת גומלי חסד של אמת) וגם היה לו מינוי גבאות הארגז של קבורת מתים ומת ויש לו בן הגון ובאו אנשי העיר אצל בית דין שבעיר לימלך את מי ימנו בשתי השררות האלו ונתנום בית דין לבנו של המחזיק לפי שהוא ממלא מקום אביו ושוב קמו מעוררים משתי טענות. א) שאין במינוי הגוברות דין קדימה לבן. ב) דמינוי אביו לא היה לכל ימי חייו רק לזמן קצוב (מאות י"ב עד אות כ"ו.

מה שזוכה הבן לשרת תחת אביו אף שיש אחר גדול ממנו אם הוא דוקא כשאין הפרש הרבה ביניהם (אות י"ד ט"ו ט"ז.

אם הבן קטן אם משמרים לו עד שיגדל (אות ט"ז.

אם בכתר תורה ורב ודיין) יש דין ירושה (אות ט"ו ט"ז י"ז י"ח ומאות כ"ו עד אות מ"ד ואות מ"ו ומשם והלאה.

במינוי שמינו את אביו לזמן קצוב אם יש דין ירושה (אות י"ט ואות כ"ג.

אם מינו את בן הרב ושוב נתברר שאין ראוי להוראה וכו' (אות מ"ח מ"ט נו"ן

אם אפשר לתקן על ידי שיושיבו אצלו חכם הבקי להורות הוראות והרבנות תקרא על שם בנו של הרב (שם.

אם יש ספק בירושה באיזה מן המנויים אי הוי ספק דאורייתא להחמיר ואם שבועה חלה עליה (אות ל"א.

אם יש חילוק בענין ירושה בדבר מצוה בין מידי דאית ביה שררה למידי דלית ביה שררה (באות כ' כ"א וכ"ב ואות כ"ד וכ"ה.

הא דקיימא לן דאם הבן ממלא מקום אביו יורש את אביו להיות רב במקומו היינו דוקא כשהוא רוצה להיות רב אבל אם הוא רוצה רק שיקבלו אחיו הקטן תחתיו והעיר גדולה והקטן אינו ראוי לפי העיר הגדולה אין זכות להבן הגדול בזה אות מ"ה.

אם מת הרב ומינו את בנו כדין ורוצים קצת להביא עוד רב שני ויחלקו ביניהם הכנסות הרבנות ובן הרב צווח וכו' (אות ג"ן.

מה שכתבו מוהרי"ו ומוהרא"י דיכול רב אחר לבא בעיר וללמד אף שמקפח פרנסת הראשון אינו אלא כשהראשון לא נתמנה מן הצבור רק מעצמו החזיק אבל אם נתמנה מהצבור לא יוכל רב אחר לבא שלא כדברי הרמ"א בסוף סי' רמ"ה (אות ד"ן.

אם יש קדימה לבן הרב בן אותה העיר לרב מעיר אחרת משום ענייך קודמים (אות ה"ן.

אם זכה הבן מצד הדין ורב אחר רוצה לבא על פי כח הממאנים בהבן צריך להתרות בהרב הזה ואם לא ישמע פסול לדון ולהורות וכו' (שם.

רב שהחזיק עד מותו וכשמת לקחו רב אחר ולא מבניו ומת גם הרב השני ויש לו בן ראוי למלאות מקומו וכעת יש להרב הראשון נכד שראוי לרב מי קודם אם בן הרב השני או נכד הראשון (אות נ"ו.

רב שמת ויש לו נכד והוא בן בנו הגדול וגם יש לו בן מי קודם לירש הרבנות אם בנו או נכדו מפני שהוא בן בנו הגדול (אות ח"ן ט"ן ס'.

ואם כבר החזיק הבן על פי רוב בנין ומנין (שם.

אם יש להרב שני בנים גדול וקטן ממנו והצבור חפצים בקטן (שם ובאות ס"א (ד"ה ועל פי).

רב שמת ויש לו שני בנים וגם חתן והחתן קנה ירושת חזקת הרבנות משני גיסיו (בני הרב המנוח) ורוב מנין ורוב בנין קבלוהו לרב ועזב מקומו וקבע דירתו בהעיר הזו והחזיק ברבנותו באין פוצה פה ושוב חזר הבן השני ממכירתו את חזקתו כי לא היה שום קנין ביניהם (אות ס"א.

ושם מבואר אם יש כח ביד היורשים למכור שררה שנחלו מאבותם.

ואם היה צריך לקנות גם מהבן השני או די במה שקנה מן הגדול שהוא הקודם לירש השררה (שם.

ואם הבן מחל אי מהניא מחילתו בלא קנין (שם.

אם חתן הרב חשוב כבן לירש השררה כשאין לו בן (שם.

אם יש כח לצבור לבחור בבן השני ולא בראשון או בחתן הרב המנוח במקום בניו שם.

אחר שכבר החזיק ודאי אין מורידין אותו שם.

יש מקומות שנהגו בעליות של ימים נוראים ליתן כל אחד בשוה שני זהובים על כל עליה ומי שהחזיק בעלייתו אין אדם אחר יכול לדחותו וכן לענין מינוי חתני תורה ביום שמחת תורה אם הבנים יורשים זכות זו (אות ס"ב.

מי שהחזיק באיזו מצוה שהדין נותן שבנו יורש חזקתו אם הדין כן גם בחיי האב שאם האב עוקר דירתו מהעיר יהיה בנו זוכה בחייו באותה המצוה (באות ס"ג.

אם יש כח ביד האב ליתן זכותו במצוה לבנו בחייו (שם בד"ה והנה ומד"ה וראיתי שהרב וכו' והלאה.

מי שמחזיק באיזה זכות ונצרך לפעמים להעזר על ידי אחרים שיסייעוהו והרשות בידו לזה כמבואר בתשובת הרשב"א אם הוא דוקא לפעמים או אף למנות אחר לגמרי רשאי ואם יש לחלק בין אם הוא אנוס או לא (שם מד"ה ואף וכו' והלאה ובד"ה וביאר

מי שהחזיק בפתיחת ההיכל ובניו מבקשים ממנו שיתן להם המצוה הזאת להחזיק בה מכאן ולהלאה והוא הסכים לעשות כבקשתם אם לא יערערו בזה הצבור (לפי שמצוה זו לא קנאה בדמים) וגם אם יתירו לו המורים לעזוב מצוה זו לעולם וכשהתחילו הבנים לעסוק בה נמצאו איזה יחידים מהעדה מערערים כי אינהו עדיפי לגבי בניו ואף אם ירצה ליתן לבניו בזמן מן הזמנים אין דעתם נוחה וכל שכן לתתה להם לעולם ורוב אנשי הקהל שותקים ואינם מערערים ולא ירצו להתערב בזה לא להחזיק ולא להרחיק (שם מד"ה והנה בענייניים.

מי שיש לו איזה זכות בבית הכנסת אם רשאים היורשים למכרו (שם בד"ה וזאת תשובתי.

מי שהחזיק באיזו שררה שהדין נותן להנחילו לבניו ומת והניח בן קטן שאין ראוי עתה לאותה שררה אם צריכים להמתין לו עד שיגדל או יבא אחר וישמש וכיון שנדחה הבן בשעה שמת האב נדחה לגמרי (אות ס"ה.

אם ירצה אחד לזכותו לשרת במקומו עד אשר יגדל אי שפיר דמי וזוכה אז הבן הקטן (שם ד"ה אלא וד"ה ובמה והלאה.

אם הא דאין משמרין לקטן הוא דוקא בש"ץ אבל במידי דשררה משמרין או לא (שם ד"ה הן והלאה ובד"ה אכן

סימן ה

(**בענין אם יש דין ירושה לש"ץ**)

מה שנוהג דין ירושה לש"ץ אם הוא מן הדין או רק מחמת מנהג' (אות א' ומשם והלאה.

אף שמן הדין נוהג ירושה בחזנות היינו דוקא בסתם שאין ידוע המנהג אבל אם יש מנהג באותו מקום שאין הבן עומד לש"ץ במקום אביו הולכים אחר המנהג (אות ה' ואות ו'.

מינוי ש"ץ אי חשיב מינוי שיש בו שררה וכבוד (אות יו"ד וי"א.

בנו של ש"ץ שאינו יכול לקרות הדל"ת כתקנה אם יורש חזקת אביו הש"ץ (אות י"א.

ש"ץ קבוע מכמה שנים והוא גם שו"ב ולעת זקנתו נתן חצי חזקתו משו"ב וש"ץ לחתנו וכשנפטר לקחו הקהל שו"ב שני ונתנו לו כתב שכל התמנות החזנות שייך לו לבדו והשו"ב הראשון חתן הזקן מערער בדבר הדין עם מי (אות י"ג.

אם יש חילוק בין כשערער תכף בשעת מעשה שנתנו הקהל להשו"ב השני כל השייך לחזנות לכששתק אז ושוב מערער דיש לומר דמחל (אות ט"ו.

כשיש ספק בדין ירושה באיזה מן המנויין אי חשיב ספק דאורייתא ואזלינן לחומרא (אות ו' ואות ה' ואות י"א.

ש"ץ שהחזיק באיזו בית הכנסת ונשרפה ובנאוה מחדש אם אבד חזקתו (אות ט"ז.

ש"ץ שמת והניח בן קטן ומינו הצבור אחר ושוב מת האחר ולא הניח בן ממלא מקומו ובן הראשון רוצה לירש זכות אביו והצבור ממאנים בו (אות י"ז.

ציונים למערכה זו. סימן ט.